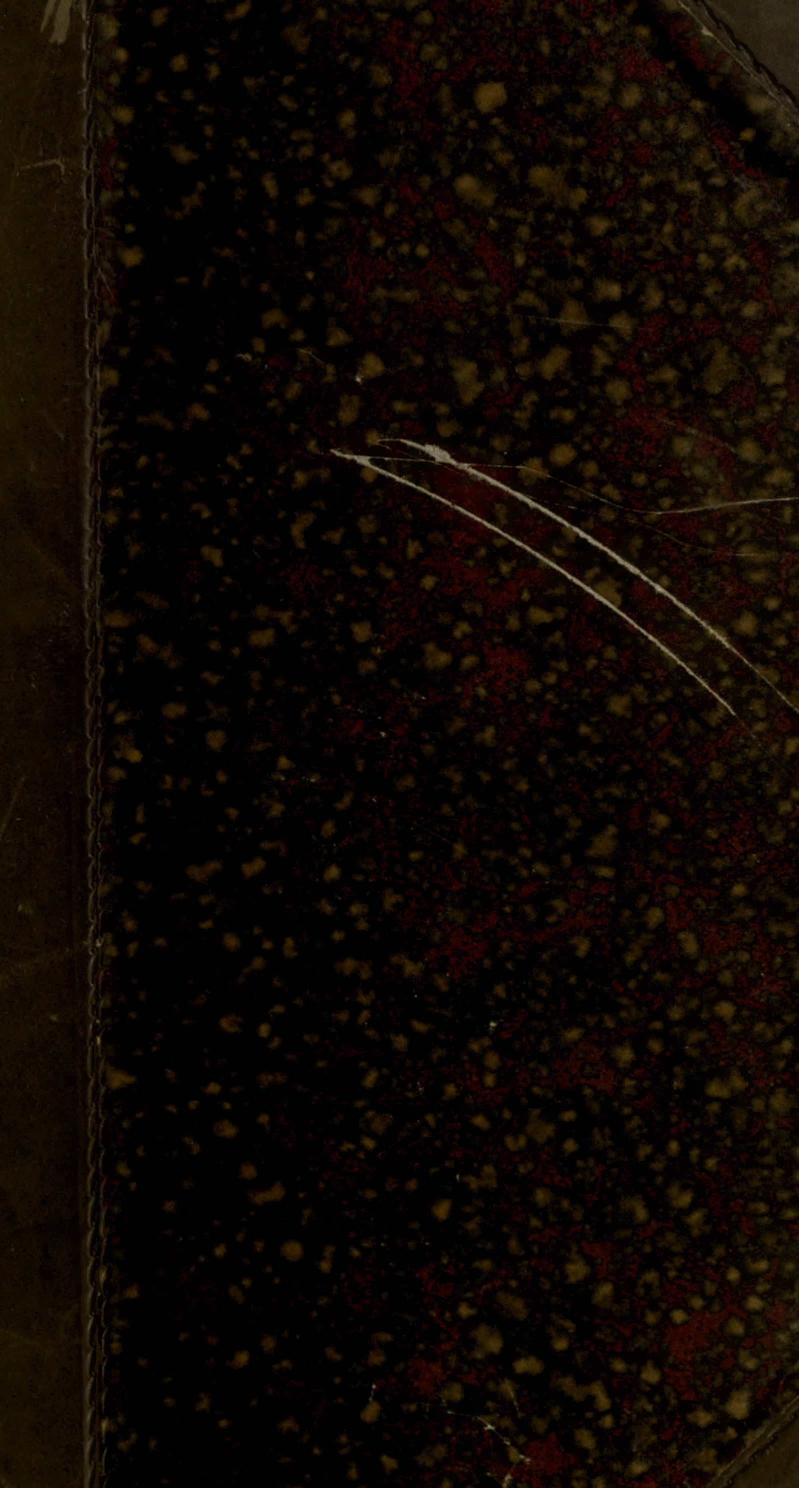

ANNALES

ACADEMIAE RHENO-TRAIECTINAE.

Ann. CIↃIↃCCCXXV—CIↃIↃCCCXXVI.

ANNALES

ACADEMIAE RHENO-TRAIECTINAE,

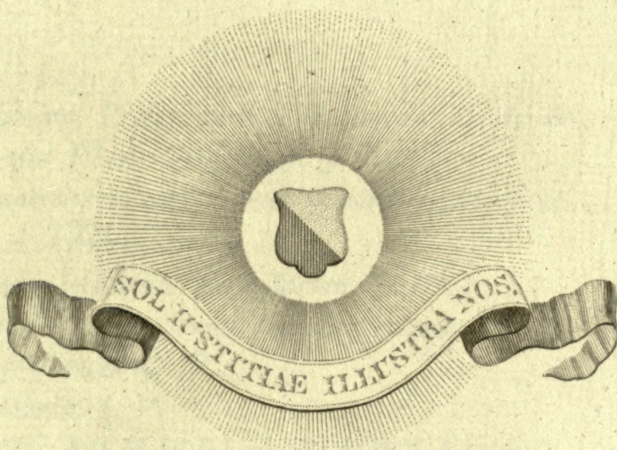
Ann. CIƆIƆCCCXXV—CIƆIƆCCCXXVI.

IANO RICHARDO DE BRUEYS,

RECTORE ACADEMIAE MAGNIFICO,

IODOCO HERINGA, ELISAE FILIO,

SENATUS GRAPHIARIO.

TRAIECTI AD RHENUM,

APUD IOANNEM ALTHEER,

ACADEMIAE TYPOGRAPHUM.

1827.

HOC ANNALIUM VOLUMINE CONTINENTUR:

Reſponſiones ad quaestiones propoſitas:

SALOMONIS PETRI SCHELTEMAE, ad Quaestionem Medicam.

GUILIELMI MUURLING, ad Quaestionem Historicam.

CORNELII HOOYER, ad Quaestionem Theologicam.

ANNALES

ACADEMIAE RHENO-TRAIECTINAE

Ann. CIↃIↃCCCXXV — CIↃIↃCCCXXVI.

§. I.

In Academia Rheno-Traiectina, inde a die XXVI *Martii, A.* CIↃIↃCCCXXV. *usque ad diem* XXVI *Martii, A.* CIↃIↃCCCXXVI. *munus obierunt docendi,*

IURISPRUDENTIAM

Hermannus Arntzenius,
Ianus Richardus de Brueys, *h. t. Academiae Rector,*
Cornelius Adrianus van Enschut.

MEDICINAM

Ianus Bleuland,
Nicolaus Cornelius de Fremery,

Ber-

Bernardus Franciscus Suerman,
Ianus Isaacus Wolterbeek,
Philippus Franciscus Heyligers, *Professor extraordinarius.*

PHILOSOPHIAM THEORETICAM ET LITERAS HUMANIORES

Philippus Guilielmus van Heusde,
Iohannes Henricus Pareau,
Antonius van Goudoever,
Adamus Simons.
. . . . . .

MATHESIN ET PHILOSOPHIAM NATURALEM

Nicolaus Cornelius de Fremery,
Gerardus Moll,
Ioannes Fredericus Ludovicus Schröder,
Ianus Kops,
Theodorus Gerardus van Lidth de Ieude, *Professor extraordinarius.*

THEOLOGIAM

IODOCUS HERINGA, E. F. *h. t. Senatus Academici Graphiarius*,

GABRIEL VAN OORDT, *honorifice et ex voto ſuo dimisſus*,

HERMANNUS BOUMAN,

HERMANNUS IOHANNES ROYAARDS, *Profesſor Ordinarius*, inde a. d. 3 *Martii*, 1826.

LECTORES:

SAMUEL NYHOFF, *Linguae Graecae*,

GERARDUS DORN SEIFFEN, *Literarum Humaniorum*,

MARIE FRANCISCUS XAVIERIUS D'ANGELY, *Literarum Gallicarum*,

CAROLUS THOMPSON, *Literarum Anglicarum*,

FREDERICUS LOMBARDI BIANCHI, *Literarum Italicarum Lector*, qui mortem obiit, a. 1815.

IUSTUS HENRICUS KOCH, *Linguae Germanicae Lector* deſignatus, die 31 Oct. 1825.

MA-

MAGISTER ACADEMICUS EQUITATIONIS

Iohan Salentyn Hoffman.

MAGISTER ACADEMICUS ARTIS GLADIATORIAE

Lambert de France.

§. II.

Quaestiones ad certamen literarium ſingulis disciplinarum ſtudioſis, in Academiis et Athenaeis univerſi Belgii, anno CIↃIↃCCCXXV, *fuerunt propoſitae his formulis:*

QUAESTIO IURIDICA.

Aſylorum apud praecipuas gentes, antiquas et recentiores, origo, uſus et abuſus tradantur atque exponantur.

QUAES-

QUAESTIO MEDICA.

Dilucide et breviter exponantur Hyoſcyami nigri, primum *deſcriptio Botanica*, *eiusque herbae, radicis et ſeminis analyſis Chemica*, deinde *efficacia huius plantae venenatae in corpus animale*, porro *eius uſus medicus*, *atque* tandem *noxae ex medicamenti intempestiva adhibitione oriundae.*

Facultas Medica, iterum hanc quaeſtionem proponens, monet, imprimis in ſcriptoribus, qui hoc argumentum tractare velint, deſiderari, ut non aliorum tantummodo proferant experimenta et opiniones, ſed praeterea illa, *quantum eius fieri posſit, repetant*, has *vero ad regulas in Therapia generali traditas prudenter diiudicent, neque negligant ſcriptionis Latinae perſpicuitatem et puritatem.*

QUAESTIO LITERARIA.

Quae fuit ſub finem Saeculi XI. gentium Europearum conditio? Quid causſae fuisſe videtur, ut bella eo tempore ſuſciperentur ſacra? Unde explicandum, bella illa, per duo proxima ſaecula, et tanto ardore, fuisſe gesta?

QUAES-

QUAESTIO MATHEMATICA.

Explicentur praecipui modi, quibus Calculi differentialis principia demonſtrare conati ſunt Mathematici, et quid de ſingulis his modis existimandum ſit.

QUAESTIO ZOOLOGICO-OECONOMICA.

Exponatur Apis mellificae *Linn. ſuccincta Anatome, Historia Naturalis et Uſus oeconomicus, adhibitis et diiudicatis veterum et imprimis recentiorum hac de re obſervationibus et experimentis.*

Quae quaeſtio denuo proponitur, cum reſponſio, hoc anno ad Facultatem miſſa, neque ſatis accurate et perſpicue conſcripta fuerit, neque ſermone latino ſe commendaverit.

QUAESTIO THEOLOGICA.

Quibusnam partibus ſibi invicem ſimiles ſunt ſacri lavationis et coenae ritus a Chriſto inſtituti? Quis huius comparationis est uſus, in iudicio de utriusque ritûs indole, legitimo uſu ac fructu ſalutari?

§. III.

Lectionum, inde a feriis aestivis A. CIↃIↃCCCXXV. *usque ad ferias aestivas A.* CIↃIↃCCCXXVI. *habendarum, haec fuit ratio constituta.*

In FACULTATE IURIDICA, docebunt

Institutiones, Westenbergio duce, H. ARNTZENIUS, diebus martis, mercurii, iovis, veneris et saturni, hora IX.

Pandectas, eodem duce, H. ARNTZENIUS, diebus martis, mercurii, iovis et veneris, hora X. et II. die saturni, hora X.

Ius Belgicum, ad ductum linearum Iur. Civ. Holland. descriptarum a. Cl. N. Smallenburg, I. R. DE BRUEYS, diebus lunae, martis, mercurii, iovis et veneris, hora XII.

Historiam Jurisprudentiae Romanae H. ARNTZENIUS, diebus mercurii, iovis et veneris, hora XI.

En-

Encyclopaediam iuris I. R. DE BRUEYS, diebus lunae, mercurii et veneris, hora I.

Elementa oeconomiae politicae I. R. DE BRUEYS, diebus lunae, martis et iovis, hora XI.

Ius naturae C. A. VAN ENSCHUT, diebus martis, mercurii, iovis et veneris, hora XII.

Ius publicum et gentium C. A. VAN ENSCHUT, diebus martis, mercurii, iovis et veneris, hora I.

Ius Criminale univerſum et belgicum C. A. VAN ENSCHUT, diebus martis, mercurii, iovis et veneris, hora IX.

Disputandi exercitationibus, alternis hebdomadibus, praeerunt Profesſores in Facultate Iuridica.

In FACULTATE MEDICA,

docebunt

Anatomiam B. F. SUERMAN, quater per dierum hebdomadem, hora IV.

Phyſiologiam I. BLEULAND, quater h VIII.

Specimina Anatomiae ſubtilioris, tam humanae, quam animalium comparatae, in Muſeo Academico, demonſtrabit I. BLEULAND, diebus et horis, auditoribus commodis.

Dis-

Disſectionibus cadaveris Anatomicis, opportuno anni tempore inſtituendis, praeerit B. F. SUERMAN.

Pathologiam exponet B. F. SUERMAN, ter per dierum hebdomadem, hora IX.

Doctrinam de cognoscendis et curandis hominum morbis I. I. WOLTERBEEK, quinquies, hora XII.

Therapeuticam alimentorum, et medicamentorum expoſitionem I. I. WOLTERBEEK, quater, hora I.

Pharmaciam, vernaculo ſermone, N. C. DE FREMERY, diebus martis et veneris, hora III.

Inſtitutionibus Clinicis morborum internorum vacabit I. I. WOLTERBEEK, ſingulis diebus, in Noſocomio Academico.

Praxin chirurgicam tradet B. F. SUERMAN, quater per dierum hebdomadem, hora VIII.

Operationes chirurgicas demonſtrabit B. F. SUERMAN, tempore hyemali, diebus et horis deinceps indicandis.

Inſtitutioni clinicae in arte chirurgica, quovis die, vacabit B. F. SUERMAN.

Theo-

Theoriam artis obſtetriciae I. I. WOLTERBEEK, ter per dierum hebdomadem.

Inſtitutionibus obſtetriciis, imprimis practicis, in Noſocomio habendis, vacabit I. I. WOLTERBEEK.

Morbos chirurgicos generales Ph. F. HEYLIGERS, diebus lunae et martis, hora II. iovis et veneris *morbos venereos* eadem hora docebit.

Operationes chirurgicas in cadavere humano publice demonſtrabit Ph. F. HEYLIGERS, tempore hyemali, earumque encheireſium rationem, vernaculo ſermone, exponet, quater per dierum hebdomadem, hora V.

Artem obſtetriciam theoreticam et practicam docebit Ph. F. HEYLIGERS, quater quavis hebdomade, hora I.

Medicinam forenſem tradet N. C. de FREMERY, diebus mercurii et ſaturni, hora VIII.

Diſputandi exercitationibus, alternis hebdomadibus, die ſaturni, hora I. Profesſores in Facultate Medica alternatim praeerunt.

In FACULTATE PHILOSOPHIAE THEORETICAE ET LITERARUM HUMANIORUM,

docebunt

Logicam I. F. L. SCHRÖDER, diebus lunae et saturni, hora II.

Doctrinam Moralem I. F. L. SCHRÖDER, die iovis et veneris, hora II.

Literas Latinas A. VAN GOUDOEVER, diebus lunae, martis, iovis et veneris, hora X. interpretando cum Ciceronis libro I. de officiis, tum Virgilii Aeneidos Lib. XII.

Ciceronis librum II et III. de Republica interpretabitur A. VAN GOUDOEVER, die mercurii, hora I. et die saturni, hora XII.

Antiquitatem Romanam A. VAN GOUDOEVER, die lunae hora IX., die mercurii hora IX. et XII. die saturni, hora IX.

Exercitationibus Oratoriis praeerit A. VAN GOUDOEVER, die saturni, hora I. aut alia magis commoda.

Literas Graecas tradet PH. G. VAN HEUSDE, interpretandis cum locis selectis Hesio-

ſiodi et Herodoti, diebus martis et veneris, hora XI. tum Euripidis *Phoeniſſis*, diebus lunae et iovis, hora XI.

Historiam Literariam Ph. G. van HEUSDE, diebus mercurii et ſaturni, hora X.

Literas Hebraicas I. H. PAREAU, ita ut *Grammaticam* exponat, diebus lunae et iovis, hora IX. eademque hora, diebus martis et veneris, quaedam tractare pergat capita e priore *Samuelis* libro.

Literas Chaldaicas et *Syriacas* I. H. PAREAU, diebus lunae et iovis, hora XI.

Literarum Arabicarum initia I. H. PAREAU, diebus martis et veneris, hora XI. et *carmina quaedam Arabica* tractabit, die mercurii, hora IX.

Antiquitatem Hebraicam I. H. PAREAU, diebus lunae et iovis, hora I., diebus martis et veneris, hora IV.

Historiam gentium, praeſertim *Orientalium*, Ph. G. van HEUSDE, diebus lunae, martis, iovis et veneris, h. XII.

Historiam Philoſophiae, inprimis *moralis*, Ph. G. van HEUSDE, diebus mercurii et ſaturni, hora XI.

His-

Historiam Patriae A. SIMONS, d. martis, mercurii, iovis et veneris, hora VIII.

Literas Belgicas et Eloquentiam A. SIMONS, d. martis, mercurii, iovis et veneris, hora II.

Mythologiam Gentium Germanicarum A. SIMONS, d. martis et veneris, hora IV.

Praecepta ſtyli bene Belgici tradet A. SIMONS, d. martis, horâ I, mercurii, horâ XI. iovis, horâ IV. et veneris, horâ XI.

Disputandi exercitationibus praeerunt, alternis hebdomadibus, die ſaturni hora I. alternatim PH. G. VAN HEUSDE et A. VAN GOUDOEVER.

IN FACULTATE MATHESEOS ET PHILOSOPHIAE NATURALIS,

docebunt

Elementa Matheſeos I. F. L. SCHRÖDER, d. martis, mercurii, iovis et veneris, hora VIII.

Trigonometriam, atque Geometriae practicae elementa I. F. L. SCHRÖDER, d. martis et mercurii, hora II.

Phyſicam Mathematicam I. F. L. SCHRÖDER,

DER, bis per dierum hebdomadem, hora auditoribus commoda.

Calculum differentialem et integralem I. F. L. SCHRÖDER, hora deinceps indicanda.

Physicam experimentalem G. MOLL, d. lunae, martis, iovis et veneris, hora I.

Astronomiae primas notitias G. MOLL, d. lunae, martis, iovis et veneris, h. IX. vel alia, auditoribus magis commoda.

Astronomiam theoreticam et practicam G. MOLL, iisd. diebus, hora III.

Elementa Hydrotechniae, ad praesentem conditionem Patriae adplicata, si sufficiens numerus auditorum adsit, belgico sermone exponet G. MOLL, hora deinceps indicanda.

Chemiam generalem et applicatam N. C. DE FREMERY, diebus lunae, martis, mercurii, iovis et veneris, h. XII.

Botanicam et Physiologiam plantarum I. KOPS, d. lunae, martis, iovis et veneris, h. XI.

Zoologiam universam N. C. DE FREMERY, diebus lunae, martis, iovis et veneris, h. XI.

Anatomiam comparatam TH. G. VAN LIDTH DE IEUDE, diebus mercurii et saturni, horis auditoribus commodis.

Mi-

Mineralogiam N. C. DE FREMERY, bis per dierum hebdomadem, horâ auditoribus commodâ.

Oeconomiam ruralem I. KOPS, diebus lunae, mercurii et iovis, hora I, et saturni, hora XII.

Disputandi exercitationibus, die saturni, horâ I, praeerunt Professores in Facultate Matheseos et Philosophiae Naturalis.

In FACULTATE THEOLOGICA,

In *Theologiam Naturalem* cum commilitonibus inquiret H. BOUMAN, diebus lunae et veneris, horâ X. et die martis, horâ II.

Historiam Ecclesiae Christianae, inprimis *antiquam*, *ad Reformationis usque tempora*, tradet H. I. ROYAARDS, diebus lunae, martis et iovis, hora XI, et die mercurii, hora VIII.

Historiam Dogmatum Christianorum, die lunae, hora I. et mercurii, hora IX, aut aliâ auditoribus magis commoda.

Generalem V. T. Hermeneuticam tractabit, secundum priores duas *Institutionis* suae partes, I. H. PAREAU, diebus martis et veneris, hora I.

Criticas et *exegeticas* lectiones, tum in *ultimos J. C. ſermones*, tum in *Paulli ad Romanos epistolam*, habebit H. BOUMAN, diebus lunae, martis, iovis et veneris, horâ IX.

Theologiam Dogmaticam docebit I. HERINGA, E. F. diebus lunae, martis, iovis et veneris, hora VIII.

Collocutionibus de *locis theologicis* vacabit I. HERINGA, E. F. die iovis, horis veſpert. a. VII. ad IX.

Theologiam moralem Christianam docebit H. I. ROYAARDS, diebus martis et iovis, hora X. et die mercurii, hora II.

Praecepta *homiletica* tradet I. HERINGA, E. F. diebus lunae et iovis, hora XII.

Exercitationes oratorias ſacras moderabitur I. HERINGA, E. F. die ſaturni, hora I. vel alia magis commoda.

Officia doctorum et antiſtitum in eccleſia Chriſtiana exponet I. HERINGA, E. F. diebus martis et veneris, hora XII.

Puerorum doctrinae Chriſtianae initiis *erudiendorum* exercitationem inſtituet I. HERINGA, E. F. die veneris, hora XI.

Commilitonibus, *orationes* habentibus *ſacras*, prae-

praeses aderit I. HERINGA, E. F. die mercurii, hora XII. H. BOUMAN, die mercurii, horâ X. et H. I. ROYAARDS, die iovis, hora I.

Disputandi exercitationibus praeerit I. HERINGA, E. F. privatim die saturni, hora XII. vel alia commodiore, publice, die mercurii, hora I. H. BOUMAN, die martis, hora II. et H. ROYAARDS, die iovis, hora I.

G. VAN OORDT, etsi, suo rogatu, honorifice a Rege dimissus est, lubentissime tamen sua officia et consilia, quoad eius fieri possit, offert commilitonibus. Orationes sacras habentibus aderit, die mercurii, hora XI.

G. DORN SEIFFEN, *Human. Lit. Lector*, diebus lunae et iovis, hora V. *de rhythmica ratione in carminibus tam Graecorum quam Latinorum poëtarum aget*; iisdem diebus, hora VI. aut alia auditoribus magis commoda, *exercitationes poëticas Latinas* instituet.

Literas Francicas tradet F. M. D'ANGELY, diebus lunae et iovis, hora V.

Li-

Literas Anglicas tradet C. THOMPSON, diebus lunae et iovis, hora IV.

L. DE FRANCE, Academicus gladiatoriae artis Magister, quotidie aptum et elegantem gladii usum docebit.

Bibliotheca Academica, diebus Lunae et Iovis, ab hora I. in II. diebus Mercurii et Saturni ab hora I. in IV. et, feriarum tempore, singulis diebus Iovis, ab hora I. in II. unicuique patebit.

§. IV.

Inde a die XXVI. Martii, a. CIƆIƆCCCXXV. usque ad diem XXV. Martii, a. CIƆIƆCCCXXVI. Dissertationes, sive publice, sive privatim, defensae sunt hae.

Anno CIƆIƆCCCXXV.

Die XIV. *Aprilis*, CORNELIUS ALLARD ABBING, *Hoevelakensis*, *Scholae Hornanae Conrector*, Philosophiae theoreticae Magister et Li-

Literarum humaniorum Doctor *creatus est*, publice *defenso* Specimine Literario, de Solonis laudibus poëticis.

Die XI. *Maii*, IOANNES DE IONGH, *Zaltboemela Gelrus*, Iuris Romani et hodierni Doctor, publice *defensa* Dissertatione Iuridica, de adeunda et repudianda hereditate ex iure hodierno.

Die XVI. *Maii*, PETRUS IOHANNES BLOM, *Tila Gelrus*, Medicinae Doctor, publice *defensa* Dissertatione Medica, de calculi vesicae urinariae curatione in sexu masculino.

Die XVII. *Maii*, CORNELIUS ADRIANUS BERGSMA, *Leovardia Frisius*, Medicinae Doctor, publice *defensa* Dissertatione Botanico-Medica, de Thea.

Die XXI. *Maii*, IOANNES GUILIELMUS DE BLOCQ VAN SCHELTINGA, Iuris Romani et hodierni Doctor, *privatim defenso* Specimine Iuridico, de parte bonorum, quam coniux, cui sunt liberi prioris thori, dare potest secundo coniugi, ex iure hodierno.

Die XXXI. *Maii*, FRANCISCUS CAROLUS BENEDICTUS FELIX FAEDER, *ex Trelon prope Avesnem*, Iuris Romani et hodierni Doctor, *privatim*

tim defensa Dissertatione, de lege 2. codicis poenalis, seu de conatu delinquendi.

Die II. *Iunii*, LEONARDUS MASSET, *Leodiensis*, Iuris Romani et hodierni Doctor, *privatim defenso* Specimine Iuridico, exhibente Commentationem, ad primam partem tituli praeliminaris Codicis Civilis, de publicatione legum.

Die III. *Iunii*, PHILIPPUS CHRISTIANUS VAN DER PANT, *Rheno-Traiectinus*, Iuris Romani et hodierni Doctor, *privatim defensa* Dissertatione Iuridica, de natura atque vi diversarum legati specierum, quae in codice civili occurrunt.

Die VIII. *Iunii*, IOANNES SEBASTIANUS VAN NAAMEN, *Lugduno-Batavus*, Iuris Romani et hodierni Doctor, publice *defensa* Dissertatione Iuridica, de confessione partis in iudicio facta.

Die IX. *Iunii*, THEODORUS PAULUS BERGSMA, *Leovardia Frisius*, Theologiae Doctor, publice *defensa* Dissertatione Theologica, de Zoroastris quibusdam placitis, cum doctrina Christiana comparatis.

Die XI. *Iunii*, IANUS DUYMAER VAN TWIST, *Daventriensis*, Iuris Romani et hodierni Doctor, publice *defensa* Dissertatione Iuridica, con-

tinen-

tinente ſelecta ex iurisprudentia comparata de iure hereditario.

Die XIV. *Iunii*, FRANCISCUS ADRIANUS SNELLEN, *Roterodamenſis*, Medicinae Doctor, publice *defenſa* Diſſertatione Pathologico-Medica, de Spondylarthrocacia.

Eodem die, PHILIPPUS HENDRICUS BENJAMINUS VAN GOLTSTEIN, *Rheno-Traiectinus*, Iuris Romani et hodierni Doctor, *privatim defenſa* Diſſertatione Iuridica, ſelecta exhibente de juris neceſſitudine, parentes inter et liberos legitimos, ex jure hodierno.

Eodem die, IOANNES MATTHIAS VAN RUELO, *Udenenſis*, Medicinae Doctor, *privatim defenſa* Diſſertatione Pathologico-Chirurgica, de carcinomate glandulae parotidis.

Eodem die, DANIEL MARINUS DE SUPERVILLE, *Medioburgo-Zelandus*, Iuris Romani et hodierni Doctor, *privatim defenſo* Specimine Iuridico, de parte bonorum, de qua parens, pro numero liberorum legitimorum, diſponere poteſt.

Die XV. *Iunii*, CAROLUS HENRICUS THIEBOUT, *Arnhemia-Gelrus*, Philoſophiae theoreticae Magiſter et Literarum humaniorum Doctor, *publi-*

ce

ce defensa Disputatione Literaria, in locum L. Annaei Senecae, qui est de sapientis humanitate.

Eodem die, Wilhelmus Cornelius van Heurn, *Sylva-ducensis*, Iuris Romani et hodierni Doctor, *privatim defenso* Specimine Iuridico, de iure matrimoniali secundum veteres consuetudines Sylva-ducenses.

Eodem die, Samuel Iperus Wiselius, *Amstelaedamensis*, Medicinae Doctor, *privatim defensa* Dissertatione Medica, de aqua frigida, eiusque actione in hominem, cum sanum, tum morbosum.

Die xvi. *Iunii*, Conradus Alexander de Iongh, *Rotterodamensis*, Iuris Romani et hodierni Doctor, *publice defensa* Dissertatione Iuridica, de pactis, secundum iuris, praesertim naturalis, principia.

Eodem die, Ioannes Cornelius Schorer, *Medioburgo-Zelandus*, Iuris Romani et hodierni Doctor, *privatim defensa* Dissertatione Iuridica, de causa iuris et obligationis, quae ex pacto proficiscuntur.

Eodem die, Ioannes Iacobus van Hoey, *Gorinchemensis*, Iuris Romani et hodierni Doctor,

tor, *privatim defensa* Dissertatione Iuridica, sistente explicationem legum 1009. et 1020. Codicis civilis.

Die XVII. *Iunii*, IOACHIMUS IACOBUS VERWEY MEJAN, *Haganus*, Iuris Romani et hodierni Doctor, *privatim defensa* Dissertatione Historico-Iuridica, de iuris antiqui Francici in scriptum et non scriptum divisione, illiusque divisionis in possessione hereditaria (*saisine*) vestigiis.

Die XVIII. *Iunii*, WILLIAM MELANCHTON FORBES, *ex colonia Curacao*, Iuris Doctor, *privatim defensa* Dissertatione Iuridica, de iudice, eiusque officio apud Romanos.

Eodem die, EDZARD HOBBE RENGERS, *Leovardia Frisius*, Iuris Doctor, *privatim defensa* Dissertatione Historico Iuridica, de luctu, imprimis viduarum, apud Romanos.

Eodem die, ADRIANUS MARINUS BECIUS, *Medioburgo-Zelandus*, Iuris Romani et hodierni Doctor, *privatim defenso* Specimine Iuridico, exhibente Animadversiones quasdam ad locum Codicis Civilis de necessitudine inter parentes et liberos, ex iustis nuptiis non quaesitos.

Die II. *Nov.* THOMAS HENRICUS VAN LIMBURG

BURG STIRUM, *Pembrokae natus*, *Frisius nobilis*, Iuris Romani et hodierni Doctor, publice *defensa* Dissertatione, selectas quaestiones exhibente ex loco de testibus in causis criminalibus.

Die XV. *Dec.* IANUS MENSO, *Rhenensis*, Iuris Romani et hodierni Doctor, *privatim defensa* Dissertatione, de probatione, quae fit per instrumenta cum publica tum privata eorumque exempla, ex codice legum civilium.

Die XVI. *Dec.* IOANNES BERNARDUS DE LA COUTURE, *Noviomagensis*, Iuris Doctor, *privatim defensa* Dissertatione, de privilegiariis testamentis apud Romanos.

Die XVII. *Dec.* GULIELMUS HENRICUS NOLTHENIUS, *Amstelaedamensis*, utriusque Iuris Doctor, publice *defensa* Disputatione, de educatione pauperum in civitate.

Eodem die, LUDOVICUS REINERUS TAETS VAN AMERONGEN, *Rheno-Traiectinus*, Iuris Romani et hodierni Doctor, *privatim defensa* Dissertatione, de civili, inprimis privata, personarum conditione, sive statu, ex codice legum civilium.

An-

Anno CIƆIƆCCCXXVI.

Die XXI. *Ian.* IACOBUS IOHANNES VAN STEENBERGEN, *Rheno-Catvicensis*, Iuris Romani et hodierni Doctor, *privatim defensa* Dissertatione, de conditione, inprimis resolutoria, secundum legem 1184. Cod. Civ.

Die XXII. *Ian.* GERHARDUS ANDREAS HOEFHAMER, *Elburgo-Gelrus*, Iuris Romani et hodierni Doctor, *privatim defenso* Specimine, exhibente Animadversiones nonnullas ad locum ex codice legum civilium de successione, quae regularis vulgo dicitur.

Die XIII. *Martii*, HENRICUS WOLTHERUS VAN HENGST, *Rheno-Traiectinus*, Iuris Romani et hodierni Doctor, *privatim defensa* Dissertatione, de origine et juribus dominii, hujusque acquirendi modis, qui originarii vulgo dicuntur, inprimis secundum naturae jus.

Die XIV. *Martii*, HENRICUS IANUS KRONENBERG, *Arnhemia Gelrus*, Iuris Romani et hodierni Doctor, *privatim defensa* Dissertatione, exhibente interpretationem quorundam locorum ex Iure Romano et hodierno.

§. V.

§. V.

Anno CIƆIƆCCCXXVI.

Die III. Martii.

HERMANNUS IOHANNES ROYAARDS, *Vir Cl. tertio iam anno Professoris extraordinarii munere fungens, provinciam, sibi, tertio Novembris die anni proxime exacti, a* Rege serenissimo *demandatam, adiit, Oratione habita,* de Theologia historica, cum exegetica rite coniuncta, nostris potissimum temporibus in Belgio excolenda.

Die XIII. Martii.

In conventu Curatorum, Rectoris, Assessorum et Graphiarii, lecti sunt, in annum academicum subsequentem, Assessores quatuorviri, PHILIPPUS GUILIELMUS VAN HEUSDE, IOHANNES FREDERICUS LUDOVICUS SCHRÖDER, HERMANNUS IOHANNES ROYAARDS *et* IANUS RICHARDUS DE BRUEYS: *Graphiarii munus demandatum est* CORNELIO ADRIANO VAN ENSCHUT.

Die XVII. Martii.

Academiae Curatores, Viri Amplissimi, in Senatum venerunt, quorum Praeses BERNARDO FRANCISCO SUERMAN, *Viro Cl. instantis anni Aca-*

Academiae Rectori, *postquam hic ſolenne iusiurandum praeſtiterat*, *novam magistratus dignitatem est gratulatus*, *et anni mox exacti Rectori*, IANO RICHARDO DE BRUEYS, *Viro Cl. pro cura et labore*, *feliciter finito*, *in Rectoris munere ſubeundo*, *gratias egit*, *cui gratulationi humaniter respondit inſtantis anni Rector.*

Mox ſchedulae a Graphiario combustae ſunt, *quibus eorum nomina erant inſcripta*, *quibus in certamine literario praemium reportare haud contigit.*

Post haec Curatores, *univerſo Senatu comitante*, *Cl. Virum* IANUM RICHARDUM DE BRUEYS *in cathedram deduxerunt*, *qui orationem habuit*, de Oeconomia politica, ſi prudenter colatur, optimo civitatis ac civium prosperitatis praeſidio. *Enarratis*, *quae ſe Rectore cum laeta tum tristia Academiae evenerant*, *novum munus congratulatus est Viro gravisſimo* LUDOVICO CRAEYVANGER, *Curatorum Actuario*, *Viro gravisſimo* IANO ACKERSDYK, *qui hinc Leodium abierat*, *ut Profesſor extra ordinem in Academia Oeconomiam politicam doceret*, *ſuccesſori dato.*

Tum distribuit praemia, *in certamine literara-*

rario victoribus reportata, et honorifica testimonia illis data, qui ad horum laudes proxime accesserant.

Praemia igitur sunt tradita,

in Facultate Medica,

SALOMONI PETRO SCHELTEMAE, Med. Cand. in Academia Rheno-Traiectina.

In Facultate Philos. Theor. et Lit. hum.

GUILIELMO MUURLING, Lit. Cand. et Theol. Stud. in ead. Acad.

In Facultate Theologica,

CORNELIO HOOYER, in hac Acad. Th. Cand.

Laudis meritae testimonia Rector exhibuit,

in Facultate Phil. Theor. et Lit. hum.

IACOBO CORNELIO VAN THIELEN, in Rheno-Trai. Acad. Iuris Stud. et

IOHANNI FREDERICO WETTER, in ead. Acad. Theol. Stud.

Recitatis tandem in proximum annum propositis pro certamine literario quaestionibus, magistratu se abdicavit, et successorem, sibi ab augustissimo Rege datum, proclamavit.

IA-

IANI RICHARDI DE BRUEYS

ORATIO,

DE

OECONOMIA POLITICA, SI PRUDENTER COLATUR, OPTIMO PROSPERITATIS CIVIUM AC CIVITATIS PRAESIDIO.

DICTA PUBLICE,

DIE XXV. MARTII, A. CIƆCCCXXVI.

QUUM ACADEMIAE REGUNDAE MUNUS SOLEMNI RITU DEPONERET.

Quotiescunque ea, in quae aetas nostra incidit, tempora cum iis confero, quae medii aevi nomine infigniri folent, nostra prae illis felicia praedicare nullus dubito. Sive enim vitae privatae commoda fpectemus, five ingenii cultum, five morum fuavitatem ac manfuetudinem, five denique legum illarum vim, quibus fanctisfima hominum iura vindicantur; nemo, qui vel levi historiae cognitione tinctus fit, inficias ibit, praefentem plerarumque gentium Europaearum conditionem maximopere praeftare illi, qua medio aevo ufi funt Europae incolae.

Ubi autem populorum ad humanitatem et ius-

titiam reditum confideramus, plurium caufarum coniuncta demum vi feliciorem temporum inclinationem effectam esfe videmus. Inter has vero caufas principem fibi locum vindicare artium et disciplinarum cultum atque ftudia, ultro agnoscet, quicunque earum historiam attento animo pervestigaverit. Quid artes mechanicas memorem, quarum ope innumerarum rerum notitia et ufu nos prae fuperioris aevi hominibus gaudemus? Quid philofophiam dicam naturalem, quae fola artes illas ad eum, quem hodie attigerunt, perfectionis gradum evexit; quae exploratis naturae, quas dicunt, viribus, fpisfas, quibus omnia olim oppresfa iacebant, propulit tenebras, et, quae omnium fere animos occupaverat, humanae felicitati inimicam adeo fuperftitionem? Quid tandem provocem ad philofophiam illam moralem, quae hominis naturam accuratius exploravit; quae iura atque officia humana melius definivit, quae focietatis civilis fundamenta rectius pofuit; atque, inftituenda civitate, non externam tantum quietem, fed et vitae profperitatem asfequi docuit homines?

Verum enim A. A. H. H. nonne earundem artium ac disciplinarum historia nos docet, quam len-

lenti fuerint, quos homines in iis excolendis fecerunt, progresſus; per quot demum ambages ad veritatis cognitionem pervenerint; quam noxii ſaepe fuerint et felicitati humanae inimici errores, in quos identidem inducti ſunt earum cultores? Unde equidem vobis affirmare posſe mihi videor, hominibus in veri investigatione et lente procedendum esſe et caute, ne a recto aberrent tramite, ne in tales, qui bono tum publico tum privato nocere posſint, rapiantur errores; eoque maiori opus esſe prudentia, quo plura ſunt et graviora, quae e falſis doctrinis in vulgus enuntiatis, quin etiam e verioribus, ſed intempestive ad vitae uſum accommodatis, posſint exſistere mala.

Inter illas autem, quae ad hominum felicitatem provehendam plurimum valent, disciplinas, quae vero, niſi cauta admodum adhibeatur prudentia, in uberrimum malorum fontem converti facile queunt; inter illas, dico, disciplinas, eam inprimis referam, quam Oéconomiae politicae ſeu publicae nomine deſignare ſolemus. Quae cum ita ſint, neque ab hoc loco, nec a meo munere alienum existimavi, hoc ipſum argumentum pluribus perſequi. Dicam igitur: de Oeconomia

mia politica, si prudenter colatur, optimo prosperitatis civium ac civitatis praesidio.

Si cuiuscunque disciplinae dignitas ex utilitate, quae inde et in universam civitatem et in singulos cives redundare possit, aestimanda sit, oeconomiam politicam dignissimam esse, quae disquisitionis nostrae materiem constituat, equidem affirmare non dubito. Huius disciplinae vero vel indolem pluribus perscrutari, vel historiam tradere, vel difficiliora loca commemorare, ab hac dicendi opportunitate est alienum. Hoc unum adferre necesse duco, plures hodie cum celeberrimo Storchio latius extendere Oeconomiae politicae campum, cum civium humanitatem ingeniique cultum, non minus hac disciplina contineri velint, quam divitias et rerum externarum copiam; cum alii, summi Smithii vestigia prementes, eius terminos non ita late porrigant, at Oeconomiam politicam definiant scientiam, cuius finis sit, ut res externae homini necessariae vel utiles ut vitam sustineat eamque feliciter degat, in civitate parentur, distribuantur, consumantur, ita ut quam plurimis bene sit. Quamvis gravissima esse, quae pro Storchii sen-

ſententia afferri ſolent argumenta, ego diffiteri nolim, vel ſic tamen de oeconomia ſtrictiori illa ſignificatione accepta nunc dicere mihi propoſitum est.

Summam esſe et dignitatem et utilitatem illius disciplinae, qua efficiatur, ut cives rerum utilium copiam habeant, ut opibus floreant, nemo est, qui negaverit, niſi qui ipſas divitias aspernetur, easque et civibus et civitati nocere existimet.

Si quidem a me vere dictum fuerit, A. A. eo maiori prudentia opus esſe in doctrinis propagandis, quo maiorem habeant vim ad bonum publicum ſive augendum ſive impediendum, profecto idem illud oeconomiae politicae ſtudium ſummam ſibi deposcit prudentiam. Nulli ſunt errores, in quos unquam delapſi ſunt homines, quin ipſorum felicitati quodammodo nocuerint, attamen multum abest, ut omnes eandem vim in res humanas habeant. Sic recentiores cultores philoſophiae theoreticae ostendere conati ſunt, antecesſores in plures eosque graves incidisſe errores: et in veterum, quae ſyſtemata dici ſolent, locum, nova ſubſtituerunt ſyſtemata. Quid vero de ortu idearum in mente nostra ſentiamus, quid de intellectum inter et rationem discrimi-

mine ſtatuamus, non certe perinde est; attamen nemo est qui contendat, opiniones de hisce rebus, quibus vel propugnaverint antiquiores vel propugnent hodierni, tantam habere vim in res humanas, ut inde pendeat bonum publicum, cum opiniones illae civitatis adminiſtrandae rationem neque definiant neque commutare posſint.

De oeconomia politica aliud est, quod dicamus. Univerſa populorum hiſtoria testis est, quantam vim in rebus publicis adminiſtrandis habuerint opiniones eorum, qui rebus publicis praeesſent, quantam ſyſtemata, quae diverſis temporibus praevalerent; unde ultro efficitur, has opiniones, haecce ſyſtemata non posſe non efficaciter ad civium res vel ſecundas vel adverſas operari. Quid vobis in memoriam revocem doctrinam, vel de metallis pretioſis, auro ſcilicet et argento, omni ope atque opera conquirendis retinendisque; vel de hoc illove industriae genere, depresſis ceteris, colendo; vel de laboris exteri fructibus omni ratione arcendis, et quae ſunt id genus alia, quae abunde confirmant, quam cauta in hisce requiratur prudentia, ne tanquam naturae iudicia asſumantur hominum com-

commenta, quae certe delet dies, ſed ſaepe non delet, antequam longa inde exſtiterit malorum ſeries?

Itaque iam e me quaeritis, A. A. quomodo igitur ſtudium oeconomiae publicae inſtituendum ſit, ut prudenter inſtitui dicatur; paucis mentem aperiam.

Statim eandem hic tenendam esſe viam exiſtimo, quam natura ipſa hominibus in indaganda veritate indicat; ut ſcilicet ex iis, quae fieri viderint vel obſervaverint, ad nexum inter effectum et cauſam, ad regulam igitur, haud temere concludant. Haud ſcio, an nullus uberior errorum fons ſit, quam ipſa illa ratio, qua ex iis, quae ſemel vel bis obſervata fuerint, efficiatur regula. Cautius igitur agat, qui oeconomiae politicae praecepta tradit; videat, num experientia ea, quae obſervata fuerunt, ita confirmet, ut nexus cauſam inter et effectum vere adesſe dici queat, ac tum demum ad regulam pronuntiandam procedat. Hoc praeceptum niſi illi neglexisſent, qui aurum et argentum quovis modo conquirendum existimarent, niſi ſcilicet ex eo, quod horum metallorum copia posſesſoribus divitias afferre viderent, incaute effecisſent,

ſent, ſolam eorum posſesſionem univerſum populum divitem reddere; nunquam, exportatione prohibendâ, civium ſuorum industriae nocentisſimum attulisſent impedimentum, et cum gravisſimo boni publici dispendio liberam inter diverſas gentes mercaturam cohibuisſent.

Alterum quod oeconomiae politicae cultores conſtanter ob oculos habeant praeceptum, meo iudicio, hoc ſit: ne ſyſtemati, quod ſemel probaverint, tenaciter inhaereant. Est ea profecto virium intellectus humani tenuitas, ut non niſi ſyſtematica, ut ita dicam, ratione in veritatis investigatione felices progresſus facere posſit homo; niſi igitur ea, quae cognoverit, inter ſe iungat, e principiis deducere ſtudeat, atque ita cognitionem ſuam in ſyſtematis formam redigat. Sed, ne ipſa illa ſyſtematum componendorum ratio progresſibus nostris obicem obiiciat, nunquam quis obliviscatur, ſyſtemata illa nihil aliud esſe, niſi ſuae tenuitatis adminicula; quod, ſi in omnibus disciplinis excolendis tenendum est, anxie profecto tenendum est ratione eius, quae adhuc in infantia verſatur, et in qua notum illud, *errare humanum est*, eo minus iustam erranti posſit tribuere excuſationem, quo graviora

ac

ac publicae felicitati nocentiora ex erroribus, in quos delapsus fuerit, possint existere mala. Hoc praeceptum nisi neglexissent illi, quos oeconomistas dicunt, nunquam adeo tenaciter inhaesissent doctrinae, omnem divitiarum parandarum rationem contineri agricultura, nec omni omnino industriae humanae tam graviter nocuissent. Etenim intellectus, systematis studio haud abreptus, ultro cernat necesse est diversitatem inter rerum, quibus utimur, elementa, quae certe omnia praebet agricultura, atque res ipsas hominum usui accommodatas, quas non haberemus et quarum elementa ipsis agri possessoribus verae divitiae, id est, res pretium habentes, non essent, nisi praesto esset artificis manus, quae eas perficeret, nec provida mercatoris cura, quae eas aliis offerret; unde efficitur indivulsum illud inter diversas industriae humanae partes vinculum.

Est tandem et aliud, quod, sicuti in ceteris, ita praesertim in hisce rebus, quicunque bonum publicum curae cordique habeat, caute observet velim praeceptum; ut, quicunque vel nova praecepta tradat, vel quae diu obtinuerunt abolenda ducat, nunquam in gravioris momenti causis periculum facere vel suadeat vel sustineat, nisi

si ad omnia, quae inde oriri possint, animum adverterit; nisi ad civium civitatisque conditionem bene attenderit; necessitudinem, quae populo cum aliis populis intercedat, probe perspectam habeat; verbo, omnia quae sunt rerum adiuncta accurate cognoverit. Quot et quam graves calamitates plurimi rerum novarum suasores vel instigatores, optimo etiam consilio ducti, hoc praecepto neglecto, in aequales quin et posteros saepius intulerint, vel nimium notum est. In illa profecto politices parte, quam oeconomiam dicimus, gravia, quaeque aegre sanantur, inde exstiterunt mala. Quid enim? Si hoc praeceptum haud neglexissent, qui publicae rei curam gererent, non tanta animi levitate in usum deduxissent theoriam, quae praeciperet, alienae industriae et laboris fructus omni ope et opera a civitate arcendos esse; non ita nobili ac fructuosa aemulatione extinguenda, artium perficiendarum rationi obfuissent; non rerum utilium, quibus omnes frui possent, copiam imminuissent; neque ita populi, dum alieno detrimento sua commoda quaererent, simul et aliis nocuissent, et suae ipsi prosperitati detraxissent.

Hac igitur ratione si instituatur oeconomiae poli-

liticae ſtudium, divitiarum augmentum inde ſperari posſe, affirmare non dubitaverim. Verum tamen, A. A. an ipſo illo divitiarum augmento proſperitatis civium ac civitatis incrementum contineri, a me iure affirmatum fuerit, multis dubium videri posſit; immo vero non deſunt, qui antiquam illam Spartanam asperitatem frugalitatemque laudent atque commendent, tanquam unicum civitatum praeſidium; qui divitiis mores emolliri agnoscant quidem, at vero ſimul luxuriem gigni, ex ea omnis generis vitia in civitate oriri; atque ita tandem cum ſingulos homines, tum ipſas civitates in perniciem agi, clamitent. Hi vero ſententiam ſuam non ſolum philoſophorum ac religionis doctorum auctoritate confirmant, verum etiam ad plures, quibus divitiae exitio fuerint, populos provocant.

Si de hisce quid ſentiam dicere liceat; fateor equidem, et rei rationem evincere, et gentium historiam confirmare, luxuriem et ſingulos cives pesſundare et civitates; quippe quae enervat homines, eosque reddit ſaevae ſervitutis iugo collis ſupponendis idoneos, omnes denique virtutes civiles in animis civium extinguendo eos pe-

penitus corrumpit. Asiaticorum Graecorumque luxuriem, haec omnia effecisse, ecquis negaverit? Neque porro diffiteor, magnas divitias ipsarum possessores ad segnitiem luxuriemque facillime allicere, inprimis si subito ac sine labore eas nacti fuerint.

Verum tamen, A. A. H. H. probe notetis velim, hîc non adeo cogitandum esse de singulis, qui divitiis affluunt in civitate, cum maxima pars civium dira egestate prematur, sed de populo divite, de civitate igitur, ubi omnes labore res necessarias sibi comparare possunt; ubi plures ingenio, industria et parsimonia, magnas opes adipisci possunt. At ubi populum ita divitem dicimus, simul honestam divitias parandi rationem cogitamus. Ea enim est rerum humanarum ratio atque vinculum, ut universus populus in re satis bona lautaque versari haud possit, nisi cives et laboriosi sint et moribus honesti, nisi in civitate et colatur iustitia et fides sancta sit.

Quodsi rem ita concipiamus, A. A., vehementer equidem dubito, anne tetra illa descriptio gentium luxurie corruptarum, in pauperes potius, in quibus pauci divitiis male partis affluant, quam

in

in divites civitates quadret. Unam Romam in exemplum me afferre finite, A. A. Divitesne erant Romani eo tempore, quo apud eos invalescebat luxuries illa, quam procul dubio genuerant divitiae, quo ingravescebat morum corruptela, quae fidem nostram excedit, et o utinam excedat semper? Longisfime a vero aberret, qui id existimet; immo vero erant pauperrimi. Ingentes opes a nonnullis posfidebantur: superbi scilicet et parum exculti Patricii opima spolia vi et iniuria victis extorsa Romam transtulerant; fruendi artis prorsus ignari, cuivis voluptatum generi insani sese tradiderant; maior quae Romam inhabitabat plebis pars, ab industria et pacis artibus prorsus aliena, ad proletarios pertinere coeperat, et in eam devenerat vitae conditionem, ut panem et circenses efflagitaret, ut dira paupertate quidvis facere et pati cogeretur. An igitur mirum, si male partae divitiae posfesforibus ansam praeberent, quam plurimos in corruptelae societatem trahendi? Itaque vere affirmare nos posse arbitramur, non lautam civium conditionem, sed contra indigentiam Romae inprimis causam fuisse, qua mores publici corrumperentur, qua libertas civibus libertate indignis eri-

eriperetur, ac tandem superbi terrarum domini, ut servile pecus, a barbaris saevae servitutis iugo submitterentur. Hac vero de causa tum philosophi tum religionis doctores antiquitus in divitias invecti esse videntur, quod et rationem adipiscendi respuerent, et damnarent eos, quos, fruendi artis ignaros, divitiis in suam aliorumque perniciem abuti viderent.

At, inquiet forte quis vestrum, sit ita, haud noceant hominum felicitati divitiae, nec necessario luxuriem in civitate gignant ac mores civium corrumpant: quaenam vero sunt eximia illa commoda, quae ex earum possessione oriuntur? Qua igitur de causa disciplina, quae ipsarum incrementum sibi finem proponit, digna est, quae laudetur adeo ac tanto studio colatur? Equidem existimo, A. A. et plura esse commoda illa et insignia: praecipua paucis indicemus.

Non ego is sum, qui mihi persuasum habeam, hominem ideo natum esse, ut nil nisi bona externa quaerat, ut ea solummodo appetat, quibus sensus suaviter afficiantur, ut omnes, quacunque ratione possit, molestias effugiat. Si homini insiti sunt appetitus, qui ipsum

ad

ad agendum excitent, ipsi concessa est ratio, quae eos regat ac prudenter moderetur, quae iustitiam omniumque virtutum cultum externis opibus praeferre doceat; atque inde proficiscuntur officia, tum interioris necessitudinis eorum qui eiusdem sunt generis, tum illius quae unicuique civium cum patria est societatis, tum denique eius quae omnes homines complectitur generis humani communitatis. Ea vero officia identidem praecipient, ut aliena commoda nostris praeferamus, ut pro aliis labores sustinere, molestias suscipere, pericula adire haud recusemus. Vel sic tamen immanis quin et impia nobis videtur illorum philosophia, qui homini eam scribant legem, ut ea effugiat quae ipsius sensus grate afficiant, qui hominem eo meliorem, eo praestantiorem pronuntient, quo magis naturam veluti furca expulerit; immo vero frui iis omnibus, quae sanae rationis praeceptis haud adversantur, divino consilio consentaneum existimamus. Porro si verum sit, quod sane est verissimum, decere hominem, ut eas, quae ipsi concessae sunt corporis ingeniique facultates, usu atque exercitatione perficiat, non potest non ipsius felicitas eo augeri, quod res possideat

quibus demum efficiatur, ut vitam vere humanam vivere posſit.

Ecquis vero hoc in dubium vocaverit, quicunque barbarorum vel egestate oppresſorum hominum conditionem cum ea comparaverit, qua utuntur homines gaudentes abundantia rerum, quas manus nostra ingenii lumine veluti ducta confecit, quae ad vitae commoditatem iucunditatemque conducant?

Sed misſis quae ad ſingulos pertinent, ad illam hominum ſocietatem nos convertamus, quam civitatem dicimus. Meo quidem iudicio vix dici potest quantum huius interſit, ut quam plurimi cives re familiari utantur copioſa atque ita opibus affluant, ut populus dives dici queat. Paucis rem abſolvere liceat.

Quidquid de civitatum origine ſtatuatur; quidquid porro de optima regiminis forma vel disputaverint olim vel etiamnum disputent philoſophi, de eo certe inter omnes convenit, nulli civitati bene esſe posſe, niſi intus tuta ſit, foris ſpectabilis. Certe non divitiae ſolae ſalvam efficient civitatem, eamque defendent ab agresſione hostium ferocium ac bellicoſorum, ubi morum corruptela omnes civium clasſes invaſit

ac

ac cives effecit degeneres. At quomodo quaeso civitas, nostro inprimis aevo et in praesenti rerum statu, ad illum potentiae gradum perveniat, quo tuta esse et locum suum inter gentes tueri possit, nisi cives iis affluant rebus, quibus sumtus publicos expleant, nisi igitur adeo sint divites, ut pars divitiarum seponi ac tributorum nomine ad commune aerarium deferri possit; ne scilicet Magistratus, qui res publicas administrent, ne Iudices, qui cuique ius suum assignent et legum auctoritatem vindicent, in civitate desiderentur: ut porro ingentia illa, quae ars bellica tum ad tuendos, tum ad necandos homines invenit opera, exstruantur: ut porro, qui patriam tueantur eiusque iura violata vindicent, milites alantur?

Unde non sine causa profecto pecunia dicta est nervus civitatis. Eadem illa lux veritatis, gentium historia, rem plenissime confirmat. Si ipsi illi, qui seculo tertio Italiam invaserunt Barbari, ibi non inopum ac degenerorum hominum catervas invenissent, sed cives excultos opibusque valentes, merito dubitandum, an unquam barbari isti Italiam et cum ea superbam terrarum dominam, Romam, sibi subiecissent.

Sed quid antiqua adeo memorem vel extera? Ad Patriam provocare liceat. Laudantur, et merito quidem laudantur, maiorum pietas et virtus bellica. Quid vero? an existimemus, eos fine opibus, quas posfidebant, potuisfe fefe ab acerbisfimo fervitutis iugo in libertatem vindicare, eamque diu adverfus praepotentium principum aggresfiones tueri? Num putemus, eos magna illa, quae olim omnium admirationem excitarunt, facinora potuisfe perficere? Sic, ut hoc unum afferam, fi defecisfent opes ad naves bellicas exftruendas, an Ruiterus noster, comitante Wittio, potuisfet intrare Tamafin, et audacia facti attonitos Londini incolas in ftuporem coniicere?

Verum enim A. A. non folum vitae privatae commoda et iucunditatem promovent divitiae, non folum civitatis florem atque tutelam continent; fed etiam ingenii cultum et morum honestatem, fola verae libertatis praefidia, ita adiuvant atque tuentur, ut maximam earum in hisce vim et efficacitatem esfe, nullus affirmare dubitem. Qua quaefo ratione colentur et ad maiorem gradum perfectionis perducentur artes et disciplinae, nifi plures inveniantur cives, qui necesfitate vitam manibus quaerendi liberati, immo

mo vero curis vacui, ſeſe disciplinarum ſtudiis tradere posſint? Ubi porro iuventus ingenuas addiscet artes, et disciplinarum elementa hauriet, niſi artium quaſi officinis ſumtus praebeantur publici?

Unde demum exſiſtent inferioris ordinis, ſed utilisſimae ſcholae, in quibus omnes civium clasſes in iis erudiri posſunt, non quae virum doctum efficiunt, ſed quorum notitia civibus, quocunque tandem loco in civitate ſint poſiti, utilia ſunt, in quibus etiam morum ac religionis praecepta iuvenilibus inſtillantur animis, quae tantam habent vim, ut civis moribus honestus, erga ſuperiores pius, erga inferiores humanus, erga omnes iustus evadat.

Siquidem ad nostra tempora ac hodiernas civitates animum advertamus; ubi quaeſo morum corruptela minimos fecit progresſus? ubi virtutes civiles minime negliguntur; ubi domesticae maxime coluntur? Aut fallor, aut prae ceteris laudari merentur illi populi, quorum cives magna rerum copia conſpicui ſunt. Populos comparare odioſum ſit. Inter illos vero, qui ſicuti divites ſunt, ita et industriae et honestatis laudes merentur, Belgas nominare auſim;

o!

o! felicem patriam, si his merito laudibus extollaris!

Si igitur divitiae tantam habent vim, ut singuli beate vivant, ut civitas tuta sit et spectabilis, ut disciplinae et artes floreant, ut omnes honesti sint et boni cives, vos omnes mecum consentientes me habiturum confido, si insignem utilitatis fructum illam in se continere affirmem disciplinam, quae tradit, quanam ratione divitiae in civitate parentur, conserventur, augeantur; quomodo igitur populus honesta ratione dives evadere possit; quae porro doceat, quomodo, sicuti fluminis rivuli terram longe lateque adspergunt fertilemque reddunt, ita divitiae per universum populum distribuantur, ut omnibus in civitate bene sit; quae denique difficilem illam fruendi artem nobis tradat, quum industriae humanae fructus prudenter consumere et cives doceat et Imperantes. Disciplina profecto, cui beata civium vita proposita est, ut civitas opibus firma, copiis locuples, gloria ampla, virtute honesta sit!

Sed iam ad ea pergo, quae huius diei solennitas a me postulat; quorum primum est ut, quae Academiae nostrae hoc anno tum prospera acciderunt tum adversa, ea paucis exponam.

Externa Academiae forma, ut inde ordiar, non multum mutata fuit. Musea nostra non solum nihil ceperunt decrementi, sed et omnia munificentia Regis ac Maecenatum cura quaedam acceperunt incrementa.

Laboratorium Chemicum ut et *Physicum* instrumentis quibusdam novis praeterito anno fuit locupletatum; plura vero exspectantur, ut hodiernae artis conditioni respondeat.

Museum Zoologicum pluribus avium Indicarum, Capensium et indigenarum exemplis, nonnullis etiam Europae et Americae mammalibus fuit auctum et amplificatum. Speramus autem fore, ut locus, quo continetur, congruo scriniorum apparatu ita emendetur, ut plurima quae continet Museum eaque pulcerrima obiecta in publicos usus brevi commode disponi possint.

Museum mineralogicum inprimis locupletatum fuit speciminibus egregiis saxorum compositorum ad declarandam telluris structuram aptis,

tum

tum et acceptis a Reinwardtio, Viro Clar. multis speciminibus saxorum, Iavae vicinarumque aliquot Archipelagi Indici insularum structuram egregie illustrantibus.

Collectio Anatomes comparatae, cuius usum Regis munificentia Academiae concessit, ab eius auctore Theodoro Guilielmo van Lidth de Ieude, Viro Clar. hoc anno tot eximiis speciminibus aucta est, ut haec iam undecim scrinia expleant: proximo autem anno haec omnia civium academicorum usui patebunt.

In *Nosocomio* nostro singulis institutionis partibus clinicae internae, chirurgicae, obstetriciae, sic hoc iterum anno satisfactum est, ut ducibus Viris Clar. qui ei praesunt, tam studiosorum progressibus, quam aegrotantium ac laborantium causae consuleretur.

Specimina, quae ad Anatomiam physiologicam pathologicam et animalium comparatam illustrandam in *Museo* Bleulandino *Academico* servantur, fere omnia in hunc usque diem integra sunt, sed summam requirunt curam, ne illa praecipue quae in phialis in spiritu continentur vel effectu hyberni frigoris vel frequenti motu, quem, ut in auditoriis Professorum praesto sint, subire debent, turbato liquore, corrumpantur.

Ut

Ut autem etiam publicae utilitati omnium Anatomiae cultorum posset inservire haec collectio, auctor eius, probantibus id Viris Amplisf. Academiae Curatoribus, iam descriptionem Musei Anatomici, quod in Academia Rheno-Traiectina est, cum enumeratione speciminum prelo mandare coepit. Speramus fore, ut, septuagenario fere, plurimum venerando seni, vires largiatur Deus optimus, ut opus hocce pro meritis feliciter absolvere posfit.

In *Horto Botanico* plantarum numerus hoc anno iterum insigniter fuit auctus, tum permutationibus, sive cum aliis Academiis sive cum privatis institutis, tum donationibus ex insula Iava ad nos misfis; dolendum vero semina 352 ex Indiis orientalibus misfa naufragio periisfe.

Cultura plantarum e regionibus tropicis allatarum eo felicius procedere potest, quod caldarium novae et longe perfectioris formae extructum sit. Aestate proxime elapsa, publica plantarum, quas inter plurimae ex horto nostro, expositio in ipsius frigidario sic obtinuit, ut rerum copia et dispositione spectatoribus admirationem moveret.

Tandem Academiae *Bibliotheca* multis et hoc an-

anno aucta est egregiis libris: nec defuerunt etiam, qui eam muneribus ornarent. In quibus maxime nobis commemorandus est Vir gravisſimus, Unico Guilielmus Teutonicus Cazius, qui benivolentiam in res nostras declaravit praestantisſimo dono, opere Tischbeinii, quo *descriptiones* continentur *antiquorum vaſorum* in ſepulcris Neapolitanis repertorum, quaeque theca Hamiltoni asſervantur.

Sed quid pulcra nos aedificia iuvant, quid muſea lautis ſtudiorum adminiculis inſtructa et ornata, niſi et ſint et valeant, qui res Academicas ſtudioſe curent, qui Academiae famam docendo discendoque tueantur?

Vos igitur, Academiae Curatores, viri Amplisſimi! et vivere et ſalvos esſe impenſe gaudemus. Vos diu cura vestra et conſilio Academiae integritatem tueamini, ſalutem promoveatis, amplitudinem augeatis; ita vos diu conſervet ſummi Numinis benignitas, precor.

At vero gravis calamitas domum tuam afflixit, Amplisſime de Beaufort! morte filii carisſimi, Academiae nostrae civis; quo magis ille pietate, obſervantia, discendi ardore et mihi et ceteris

ris praeceptoribus se commendabat, quo meliorem inde spem de eo concipere licebat, eo flebilior, probe sentio, tibi tuisque eius obitus accidit. Sed lugere, quos lacrymis nostris dignos censemus, non minima est consolatio; ad quam ut et illa accedat, quae humanae fragilitatis et rerum divinarum cogitatione continetur, tibi tuisque toto animo apprecor.

Non sine tristitiae sensu reminisci possum, hinc evocatum esse Graphiarium Curatorum, Virum spectatissimum Ianum Ackersdyck. Quo enim animo Vir ille humanissimus in Academiam fuerit, quanta sedulitate ipsius commoda promovere studuerit, nos omnes testes sumus. Neque tamen solius Academiae causa Ackersdyckium abiisse doleo, sed, quidni dicam? et mei causa et plurium eorum, qui hic praesentes sunt, a quorum latere vel familiaris suavissimus vel et amicus integerrimus discessit. Sed non omnia, quae dolemus, eodem iure queri possumus; eximias, quibus ille valet, ingenii dotes, insignem, qua instructus est, eruditionis copiam sibi vindicabat Pallas Belgica, has ipsi addixit provida cura Regis optimi, qui ita probavit, quanti ducat, ut studium oeconomiae

miae politicae in Academiis Belgicis colatur et floreat, quod huius disciplinae docendae provinciam in Academia Leodiensi detulerit Ackersdyckio nostro. Hic igitur disciplinam ei commissam ibi tradat in Academiae decus, in patriae salutem, in suam felicitatem.

Neque tamen benivolentia Regis, omnia quae institutionem publicam spectant, patria sollicitudine curantis, sivit, ut Graphiarii locus diu relinqueretur vacuus; etenim ad illum tenendum vocavit Virum consultissimum Ludovicum Craeyvanger, quem ipsi ex animo gratulor. Tua autem, Vir spectatissime! in hoc munere gerendo peritia, tua in Academiam studia iam omnibus ita innotuerunt eo tempore, quo Ackersdyckii, tum peregrinantis, partes egisti, ut inde optima quaeque in Academiae causam exspectare nobis liceat.

In nostrum ordinem laeta mente intueor, Collegae coniunctissimi! Etenim toto magisterii mei tempore non solum a morte intactus mansit, sed et nemo nostrum valetudine impeditus fuit, quin partes suas sustinere posset. Precor, ut corpore vigentes et animo, concordes laborum socii in Academiae prosperitatem, in patriae salutem,

iu-

iuventutis nostrae institutioni et commodis inservire, nobis concedat summi Numinis providentia.

Tibi vero, coniunctissime Royaards! ex animo gratulor, quod, sicuti optimi parentis reapse successor eras, ita, Regis Augustissimi decreto, etiam titulo successor ipsi nominatus sis, ac nuper hunc honorem solenni oratione capessiveris. Tu in Academiae et Ecclesiae bonum hunc Ordinem eruditione tua et accurata et eleganti diutissime ornes, atque gratissimus et collega et amicus nobis intersis.

Scio equidem atque doleo, non uni vestrum hoc anno gravem obvenisse lugendi causam. Etenim vobis singulis, de Fremery, Heringa, et Oordti, fidelissima carissimaque vitae socia morte erepta est. Ipsi experti estis, quid solatii afferant ratio et religio: hae vos ita recreent, ita erigant, Collegae coniunctissimi! ut ne vos nimis impediat dolor, quominus Academiae perpetuo consulatis.

Non potest non hac hora mentem meam subire cogitatio eorum, quae ut Prorector expertus es, quaeque praestitisti, cum ego Rectoris partibus sontica causa abstinere cogerer, coniunctissime Heringa! Cum rem ingratam et arduam

ad

ad finem perduceres, nullis pepercisti laboribus, nullas subterfugisti molestias, et eheu! quo tempore! Iam finito, Collega amicissime! me tum pro hisce tum pro consiliis, quibus ut Prorector et ut Graphiarius nobis adfuisti, universi Senatus et meas praesertim, easque sinceras, tibi agere gratias. Siquidem et meum et horum omnium votum exaudiatur, tu Academiae nostrae perdiu et decus eris et praesidium.

Tu etiam, coniunctissime Arntzeni! habes quod lugeas fratrem tibi merito dilectissimum, Ianum Ottonem Virum Cl., quem hac hora commerorare et pietas iubet et officium. Fuit et ille filius Henrici Ioannis Arntzenii, Viri Cl. cuius memoria in hac Academia multis cara, omnibus pia est, cuius in ius Belgicum merita iustam ipsi summi Jurisconsulti famam acquisiverunt; hanc autem famam tecum mascule sustinuit, dum iuris docendi provinciam, secundo huius seculi anno, in Academia Harderovicena ipsi delatam, donec ibi stetit Musarum sedes, egregie ornavit. Dum vero, suppressa Academia, Iudicis partes Harderovici sustinuit, summas iurisperitiae et integritatis laudes demeruit et consecutus est. Fuit autem

idem

idem vir bonus, pectore candido, ab omni fuco alienisſimus, qui prodesſe cunctis, res aliorum adverſas conſilio ſublevare et opibus, in deliciis habuit, unde ipſius nomen multis cum pia grataque recordatione diu in mente verſabitur. Equidem ob huius fratris dilectisſimi obitum tibi luctum ſincere testificor, amicisſime Collega! Tu ipſe diu incolumis nobis interſis, atque provinciam, quam per quadrantem ſeculi ornasti, ornare pergas, ac iuventuti academicae et ita patriae egregie prodesſe.

Sed et vestro, Lectores peritisſimi! quaedam obvenerunt ordini, quae hodie mihi commemoranda ſunt. Diem ſupremum obiit, cui linguae Italicae docendae partes mandatae erant, Fredericus Lombardi Bianchi, Vir ſolertisſimus Speramus autem fore, ut provida Maecenatum cura et Regis benignitate brevi huic ſucceſsſor detur, qui ſuavisſimae linguae Italicae peritia valeat, et qui iuventutis nostrae commodis augendis idoneus ſit. In veſtrum autem ordinem allectum esſe Iustum Henricum Koch, Virum doctisſimum, qui literas germanicas doceat, ſumma equidem voluptate commemoro, atque tibi, peritisſime Kochi! ex animo gratulor honorem,

quo

quo tibi decernendo nostrorum omnium votum implevit Rex Augustisſimus. Tu enim, per triginta et quod excurrit annos, morum integritate, candore et humanitate, omnes tibi conciliasti. Tu ut Bibliothecae Academicae Custos, indefeſſa ſedulitate, comitate et ſtudio in eos, qui ipſam adeunt, omnes tibi devinxisti, atque ita de Academia nostra optime meruisti. Tu igitur honore, quem benivolentia immo vero iuſtitia regia tibi detulit, in iuventutis et Academiae commoda laeta mente et proſpera valetudine diu fruare.

Neque te ſilentio praetermittere velim, doctisſime Simons! qui honorifico Obſervatoris titulo ſpeculae Aſtronomicae et Inſtrumentis phyſicis curandis a Rege praefectus es. Tuum exemplum testimonio est, quo iuvenes ducant morum honestas et pietas, indefesſa in ſtudiis diligentia et eximia progresſuum ſpecimina. Tu eo, quo coepisti modo, pergas, iuvenis egregie! Ita tibi maiores quaeres honores, genti tuae inſigni eris decori, et optimo patri ſummo gaudio. Scio equidem, Cl. Simons, Collega amicisſime! quo liberos tuos proſequaris amore, quantopere ipſorum commoda tibi cordi ſint: itaque tibi de tali filio ex animo gratulor, tu ipſum ad altiora me-

meritis adſcendere videas. Tu ipſe felix ipſius felicitatis diu laetus ſis testis.

Sed et ea, quae tandem de Academiae nostrae alumnis hodie referre debeo, manifesto indicio ſunt, eam esſe rerum humanarum rationem, ut non ſint bona niſi mixta malis. Sic quidem iuventutis academicae corona hoc anno a morte intacta haud manſit. Praeter eum, quem cum deſiderio memoravi, Carolum Antonium de Beaufort, Iuris ſtudioſum, obiit Engbertus Hasſink, Theologiae ſtudioſus, qui et morum honestate et discendi ardore Praeceptoribus ſe plurimum commendabat, quem proinde in flore iuventutis extinctum esſe merito lugemus. Obiit item Sebastianus Willebrordus Nicolaus van Cooth, qui Medicinae ſtudio ſeſe addixerat, egregius adolescens, cuius eximiae tum animi tum ingenii dotes optimam de eo ſpem ſuscipere iubebant, at vero mortis praematurae caſus ſpem illam abſtulit, et gravisſimum iustisſimumque moerorem afflictis parentibus attulit, et Academiam privavit cive, quem in optimis habebant, et ut talem lugent Praeceptores, quibus obſervantia, ſedulitate et morum honestate, non minus quam progresſi-

 bus,

bus, quos in variis disciplinis, prae aetate insignes, fecerat, se carum reddiderat. Sed nihil est ab omni parte beatum. Sic et alia quaedam tempore magisterii mei acciderunt, quae ut ne accidisſent, equidem vehementer optem et mecum omnes credo, quotquot res Academiae curae cordique habent. Sed haec ſigillatim haud exponam; quae enim accuratius cognoscere et nemini gratum ſit, et expediat nemini, ea ſilentio premere ipſa iubet officii ratio. Neque putet quis, me nil niſi mala commemoranda habere; ſunt enim et plurima bona. Advenarum numerus hoc anno non ſolum inſignis fuit, ſed et tantam civium frequentiam, quantam hodie, nunquam vidit Academia nostra. Quodſi porro horum et mores ſpectemus et ſtudia, quam plurimis iustas easque maximas et ſedulitatis et honestatis laudes palam tribuere posſumus. Neque nobis deesſe iuvenes doctrina egregios, testimonio ſunt disputationes publicae, in omni fere disciplinarum genere habitae; testimonio ſunt ſpecimina ad honores Doctoris capesſendos tum privatim tum et publice in hocce Auditorio defenſa; nec denique nobis deesſe iuvenes, qui Academiae nostrae famam et alibi mascule ſustine-

tinere valeant, probavit, qui in Academia Leidensi nuper praemium reportavit, noster Albertus Christianus van Eldik Thieme, Theologiae studiosus.

Expositis iam Academiae fatis, ultro devenio ad gratissimas mei muneris partes, ut scilicet egregiis, qui in nostro certamine literario victores exstiterunt, iuvenibus, praemia, quae meruerunt, publice et coram omnibus tradam. Quod autem ut rite fiat, iudicia eorum, qui responsa acceperunt, Ordinum publice erunt praelegenda.

Ordo ICtorum proposuerat quaestionem: *Asylorum apud praecipuas gentes, antiquas et recentiores, origo, usus et abusus, tradantur atque exponantur.*

Ad hanc quaestionem Ordo non nisi unam accepit scriptionem, in qua pars solummodo quaestionis tractatur; quocirca Ordo nullum de eo aut praemio ornando aut non ornando potuit ferre iudicium. Itaque sequatur:

Iudicium Facultatis Medicae.

Ad propositam anno superiore quaestionem, *qua exponantur, breviter et dilucide, Hyoscyami nigri, primum descriptio Botanica, eiusque herbae, radicis et seminis Analysis Chemica, deinde efficacia huius plantae in corpus animale, porro eius usus Medicus, atque tandem noxae ex intempestiva medicamenti adhibitione oriundae*, etc. Ordo Medicorum duas accepit responsiones, *primam* lemmate inscriptam: *Etsi desint vires, tamen est laudanda voluntas*; *alteram* elegantissimis Poëtae verbis insignitam:

Le meme suc changeant de parfum de saveur
Forme le bois, le fruit le feuillage, et la fleur,
Donne aux fleurs leur email, sa verdure au gazon,
Tantot est un remede, et tantot un poison.
Delille.

Primae dissertationis auctor, quamvis industriae et studii haud improbabilia dederit documen-

menta, in colligendis, quae, ad illustrandum hoc thema, apud optimos auctores invenerat, argumentis, atque nonnullas insuper addiderit observationes, quae ad probandam huius medicamenti virtutem Medicam inservire possint, tamen voto Facultatis, in quaestione, denuo proposita, aperte declarato, non satisfecit. Etenim, in explicanda Chemica parte quaestionis, non nisi ieiunam dedit Analysis Chemicae, ab aliis institutae, enarrationem, propria vero experimenta, quae vel confirmarent, vel improbarent aliorum operam, nulla addidit. Insuper desiderantur tentamina auctoris in animalibus facta, ad probandam efficaciam huius plantae in Oeconomia animali.

Quocirca iudicavit Ordo Medicorum, huius scriptionis auctori praemium victoriae tribui non posse.

Alterius commentationis auctor, *primum* accurate exposuit Botanicam plantae historiam, *deinde*, non improbabilem dedit singularum eius partium Analysin Chemicam, quam indefesso studio ipse instituerat, principia, quae acquisiverat, ordine suo indicavit. *Porro* experimentorum eventum, quae, post aliorum industriam, ipse auctor in animalibus instituerat, ad proban-

dam

dam efficaciam ejus in corpore animali, fideliter retulit. *Tandem* modeste disputavit, de agendi ratione et forma medicamenti, in morbis fructuose exhibendi.

Quibus tentaminibus cum auctor probaverit diligentiam et iudicium haud vulgare, atque progresfus, quos in arte Chemica fecerat, laudabiles, dignus Facultati vifus est, qui praemio ornaretur.

Aperta fchedula, huic commentationi adnexa, auctor apparuit Salomon Petrus Scheltema, *Zutphania Gelrus, et Medicinae Candidatus in Academia Rheno-Traiectina.*

Itaque huc adesto, praeftantisfime Scheltema! Tibi de victoria, quam reportasti, toto animo gratulor: accipe praemium peritiae tuae in Chemicis documentum. Pergas, ut inftituisti; ita gentis tuae famam fustinebis, et nomen tuum inter claros Medicos aliquando referetur.

Iu-

IUDICIUM ORDINIS PHILOSOPHIAE THEORETICAE ET LITTERARUM HUMANIORUM.

De quaeſtione hiſtoricâ:

Quae fuit ſub finem ſaeculi XI. gentium Europaearum conditio? Quid cauſſae fuisſe videtur, ut bella eo tempore ſuſciperentur ſacra? Unde explicandum, bella illa, per duo proxima ſaecula, et tanto ardore gesta fuisſe?

octo disputationes ad nos misſae ſunt:

I. *Quamvis deſint vires* etc. Opusculum exigui et ambitus et pretii. Auctor percurrit argumentum, non tractavit.

II. *Literarum ſtudia adolescentiam alunt* etc. In hac item disputatione ſtudii deſideratur asſiduitas. Bellorum enim ſacrorum cauſſae leviter indicantnr, non exquiruntur diligenter et exponuntur.

III. Ἱςορίας ἐὰν ἀφέλῃ κ. τ. λ. Scriptio multa continens ad rem pertinentia, ſed plura etiam, quae prorſus ſunt a propoſito aliena. Nec orationis bonitate, nec perſpicuitate ſe commendat.

IV. *Quae prima pericula vito* etc. Haud ta-

tamen ſuis est destitutum laudibus hoc ſpecimen. Probavit nobis auctor haud vulgarem disquirendi diligentiam et disſerendi facultatem.

Sed et hanc et praecedentes omnes longo post ſe intervallo relinquunt disputationes:

V. *Hinc movet Euphrates* etc.

VI. Πολλαὶ μορφαὶ κ. τ. λ.

et

VII. Ἐκ Χάεος δ' Ἔρεβός τε κ. τ. λ. — in quibus ſingulis eâ diligentiâ expoſita est gentium Europaearum medio aevo conditio, eo acumine et iudicio cauſſae expeditionum ſacrarum ex hac ipſa gentium conditione repetitae ſunt et declaratae, ea omnino et industriâ et doctrinae copiâ totum argumentum pertractatum est, ut inſigni eas voluptate legerimus, dignosque cenſuerimus earum auctores, quorum nomina publice celebrarentur. Cognovimus autem,

VII^mae^ Disquiſitionis ſcriptorem esſe:

Iacobum Cornelium van Thielen, *Litt. Hum. Cand. et Iur. Stud. in Acad. Rheno-Trai.*

VI^tae^ Ioannem Fridericum Wetter, *Litt. Hum. Cand. et Theol. Stud. in Acad. Rheno-Trai.*

VI^tae^

VI^tae^ Vero auctor latere maluit.

Ne autem harum disputationum scriptoribus praemium assignaremus, fecit praestantia scriptionis VIII^vae^ *Valeat res ludicra* etc. quae illis non cedens rerum pervestigatione caeterisque laudibus, praestare nobis visa est Latinitatis puritate et elegantia. Quamobrem hanc iudicavimus praemio esse ornandam. Patuit autem, auctorem eius esse

Guilielmum Muurling, *Litt. Hum. Cand. et Theol. Stud. in Acad. Rheno-Trai.*

Vos igitur, quibus Facultas literarum praemium et testimonia honorifica decrevit, ordine accedatis.

Quos habuisti praestantissime Muurling! in hoc certamine literario adversarios, hi admodum dubiam tibi fecerunt victoriam, sed quo magis anceps fuit, eo tibi gloriosior est; en praemium, quod meruisti; de quo tibi plurimum gratulor. Studium historicum cum exegetico feliciter coniungere pergas: ita veri nominis Theologus evades.

Tu ad victorem proxime accessisti, ornatissime van Thielen! Ecce diploma, quod Facultas tibi offert in signum honoris. Vides, quanta

sit

ſit, quae in hoc certaminis genere percipiatur gloria: ita mascule pergas, et maiores conſequeris honores, quaeſitos meritis; hoc tibi ex animo apprecor.

De tuo etiam labore honorificum adeo iudicium tulit Facultas literarum, ornatisſime Wetter! ut et te dignum cenſuerit, cuius nomen publice recitaretur, cuique hocce diploma in peritiae et diligentiae documentum traderetur. Hoc tibi lubenti animo trado, et ſpero, fore, ut tibi aditus ſit ad alios honores.

IUDICIUM
ORDINIS THEOLOGORUM.

Tres accepimus ad propoſitam quaestionem Commentationes, quarum ſingulae ſuis ſeſe commendant nominibus. — *Prima*, inſcripta lemmate: *ταῦτα ὑμῖν ὑπάρχοντα καὶ πλεονάζοντα κ. τ. λ.* 2 Petri I. 8. in nonnullis quidem nobis placuit, ſed vero levi manu plurima tractavit argumenta auctor, alia vero immiscuit ad praeſentem cauſſam nihil facientia, in explicandis Sacri Codicis locis minus diligenter verſatus est. Quodſi maiorem in hancce ſcriptionem conſum-

ſumſisſet operam, proferre potuisſet, quod perquam laudaretur.

Maiorem certe curam et industriam contulit in hancce Quaestionem *ſecundae* Auctor Disſertationis, quae inſcriptam habet ſententiam:

„ *Ast ego, quid tento? Quorum iam tendere mens est?*"

Varii generis conſuluit Auctores, et plurima ex iis congesſit ad ſententias ſuas probandas: nec tamen cuncta ad rem ſatis apta et idonea. Deſideramus enim in hacce Disputatione ſubactum iudicium, disputandi ſubtilitatem, doctrinae Christianae accuratam notitiam, adeo quidem, ut in ſacramentorum notione et ſignificatione haeſerit auctor, et horum rituum indolem nequaquam ſit asſecutus. Denique dictionis Latinae puritas deſideratur.

Inprimis vero nobis placuit *tertia* Disputatio, inſignita dicto C. Bonneti:

„ *Parce que l'homme est un être ſenſible*, etc."
Palingen. Phil. 21. T. II. p. 349.

cuius auctor ſingulas comparationis notas iusto ordine dispoſuit, accurate in iis adumbrandis verſa-

satus est, iudicii severitate in iis diiudicandis fuit usus, ingenii potissimum vim prodidit, et inprimis, in altera Diatribes parte, omnium maxime horum rituum indolem expressit. Licet autem illa in parte nonnulla desideremus, uno tamen omnium consensu, dignam iudicavimus hancce Diatriben, quae praemium reportaret.

Aperta vero schedula, nomen invenimus

Cornelii Hooyer,
Litt. et Theol. in Academia
Rheno-Traiectina Cand.

qui, instituta disquisitione, abunde sese auctorem probavit.

Tu igitur huc adesto, praestantissime Hooyer! Tibi de victoria, quam reportasti, ex animo gratulor; tibique trado praemium, quod consecutus es. Tuo specimine probasti, quid in Theologicis praestare possis: ita pergas ornatissime! et, sicuti nunc Academiae decori es, sic aliquando Theologorum ordini ornamento eris.

Vi-

Vidistis iuvenes ingenui, quam fit gloriosa certaminis literarii victoria: age nova conceditur opportunitas vires experiundi in tractandis quaestionibus, ad certamen e Regis decreto propositis. Sunt autem huius argumenti:

QUAESTIO MEDICA.

Exponantur singulae causae praedisponentes, inprimis ex fabrica partium continentium derivandae, quae diversis herniis abdominalibus ansam dare possunt.

QUAESTIO LITERARIA.

Quae fuerunt Ciceronis placita de origine, proposito et felicitate civitatum?

QUAESTIO PHYSICO-MATHEMATICA.

Comparentur et diiudicentur methodi, instrumenta, formulae, quibus inquiratur in solidorum corporum expansionem per calorem.

QUAES-

QUAESTIO BOTANICO-OECONOMICA.

Detur accurata descriptio Botanica et Oeconomica arborum, Ulmi campestris, Aesculi Hippocastani, Tiliae Europaeae, Quaercus Roboris, Fagi sylvaticae, Iuglandis regiae, Pini sylvestris, Linn., Salicis viminalis, Populi moniliferae, *nec non* Ribis rubri.

QUAESTIO THEOLOGICA.

Demonstretur doctrinam morum Christianam, neque monachicam esse dicendam, neque mysticam.

Requiritur, ut ex *indole* et *argumento* doctrinae morum Christianae ducatur, eam nequaquam congruere cum doctrina morum, quam proposuerunt vel Monachi vel Mystici. In hisce vero non ad *singularum* illorum sententias respiciatur, sed ad eam doctrinam et praecepta, quae *universe* vel Monachis vel Mysticis fuere propria.

QUAES-

QUAESTIO IURIDICA.

Quaeritur, quae vis fuerit cum iuris consuetudinarii, tum vero scripti sive Romani in leges Codicis civilis Francici.

Ita ad quaestionem respondeatur, ut, generatim tradita divisione in regiones, quae vel iure scripto vel consuetudinario inprimis utebantur, huiusque diversitatis caussis expositis, dicatur de diversorum illorum iurium vi in universa legum capita, ut inde appareat, in quibus maxime Codicis locis seu capitibus ius Romanum, in quibus vero ius consuetudinarium probaverit legislator.

Peractis igitur hisce solennibus, hoc unum superest, ut munus, quod gessi, deponam et in successorem mihi designatum conferam.

Itaque e Regis Augustissimi Decreto, Te, Franciscum Bernardum Suerman, Academiae Rectorem in sequentem annum dico, pronuntio, proclamo.

Tu igitur accede, Vir Clarissime! et sedem, quam ego vacuam feci, occupa.

Sal-

Salve Magnifice Academiae Rector! atque iterum salve! Honores et imperium, quae mea fuerunt, tibi lubentissime trado. Si honorificum sit Rectoris munus, spinis non caret; at vero, si difficultates inciderint, insigni illa, qua tu vales, animi prudentia eas superabis feliciter. Ne autem illae incidant, atque tuum magisterium placidum sit atque iucundum, tibi toto animo apprecor.

Ita Dei Optimi Maximi Numine floreat haec Academia, et incolumis servetur, cum Rege nostro dilectissimo, universa Patria.

HERM. IOH. ROYAARDS

ORATIO,

DE

THEOLOGIA HISTORICA,
CUM SACRI CODICIS EXEGESI RITE CONIUNCTA,
NOSTRIS POTISSIMUM TEMPORIBUS
IN BELGIO EXCOLENDA.

HABITA

DIE III. MARTII, A. CIƆCCCXXVI.

CUM

ORDINARIAM THEOLOGIAE PROFESSIONEM
IN ACADEMIA RHENO-TRAIECTINA
SOLENNI RITU AUSPICARETUR.

O R A T I O,

DE

THEOLOGIA HISTORICA,

CUM SACRI CODICIS EXEGESI RITE CONIUNCTA,

NOSTRIS POTISSIMUM TEMPORIBUS

IN BELGIO EXCOLENDA.

Tristis ſane me ſubit cogitatio, reputantem, quid ſit, quod dicendi cauſa in huncce locum proceſſerim. Ante triennium fere hocce, optimo, ſuperſtiti id temporis, Patri ſocius datus, publica Oratione paternam in me ſuſcepi provinciam. Videor mihi etiamnunc optimum aſpicere virum, ad lacrymas usque commotum, laeta illa opportunitate Deo gratias agentem. Videor mihi etiamnunc illum audire, hilari, ut ſolebat, vultu, ante actae vitae

memoriam recolentem, plurimos vitae referentem casus, et divinam praedicantem in regundis ipsius fatis curam. Simul tamen animo repraesento labefactatas corporis vires, et languescentem adeo mentis vim; animus sensim sensimque, corpore relicto, ad altiora et coelestia tendebat. Sic ille tandem ad beatas transiit beatorum sedes; nos autem hîc reliquit, ut illius insisteremus vestigiis, et paternam memoriam grato recoleremus animo. Et nunc quidem ego, carissimi Patris titulum in me collatum videns, legis iussu publice hîc sum dicturus.

Quid est, quod diffitear, A. A., hancce dicendi opportunitatem vehementer animum commovere et perturbare? Patris enim, cui iam plane succedo, imaginem totam mihi ob oculos ponit hodiernus dies. Paternum vero suscipiens titulum, nihil est, quod antiquius habeam, quam ut pro viribus illius exemplum imitari studeam. (1)

Quid-

(1) Non est, quod pluribus dicam de optimo Patre. Viri beati memoriam rite celebravit Collega coniunct. I. Heringa, E. Fil. V. C. *in* Oratione *de Auditorio Acad. Rheno-Traiectinae, variam olim fortunam experto, nunc praesenti eius conditioni adaptato*; obvia in *Acad. Rheno-Trai. Annalibus* 1825-1826. p. 25-32, et in notis 46-48.

Quidni igitur hacce dicendi opportunitate idem peragam? Prouti autem ille in Orationibus, publice habitis, ut plurimum e Theologiae suis temporibus ratione dicendi solebat materiem capere, sic et, Patris ad exemplum, hodie hanc mihi legem scriptam putavi. Namque hodiernam considerant Theologiae conditionem, eamque in Belgio cum ea in ceteris regionibus comparanti, illa materiam praebuit, cum disciplinis, quas profiteor, arctissime coniunctam. Dicam igitur de Theologia historica, cum sacri Codicis Exegesi rite coniuncta, nostris potissimum temporibus in Belgio excolenda. Cuius quidem argumenti disquisitio quo rectius procedat, *primum* Historicae Theologiae et

46-48, 58, 60-63. — De eius vita, scriptis et meritis retulerunt Academiae nostrae alumni, in Annuario Literario, ab is conscripto: *Utrechtsche Studenten - Almanak* 1826. p. 82, 98-104. uti etiam Nieuwenhuis in *Woordenboek van Kunsten en Wetenschappen*, Vol. VI. p. 134, 135. in voce. — Ipse publice gratam mihi Patris memoriam recolui in Oratione sacra, in lucem emissa: *Leerrede over 2 Cor. V: 1. uitgesproken na het afsterven van wijlen den Hoogl.* H. Royaards, *door deszelfs Zoon* H. J. Royaards, Utr. 1825.

et indolem et ambitum defcribam, *deinceps* illius, cum Exegefi coniunctae, laudes recenfebo, ut eam *tandem* nostris temporibus et Theologis Belgicis commendem.

Nulla vere dici potest Theologia Christiana, quae non e Sacro Codice ducitur. Ex hoc, veluti fonte perenni, fingula manarunt, tamquam rivuli, dogmata; ex illo fingula petita funt fapientiae, honestatis, pietatis, virtutis praecepta. Quippe Codicem huncce Sacrum legerunt et meditati funt Christiani: hunc ad regundas actiones adhibuerunt; hunc viri doctiores, doctrinae, quam aliunde petierant, ope explicuerunt, et fuis notionibus five philofophis, five asceticis ornarunt, amplificarunt. Sic quidem fingulis fuum conftituerunt locum dogmatibus, mutuumque illorum vinculum obfervarunt. Sic exftitit fenfim *Theologia.*

Hanc autem deinde varia ratione pertractarunt Theologi. *Disciplinas* excoluerunt *theologicas*, quarum fingulae *Theologiae* nomine hodieque compellari folent. Uti enim antea Dogmaticam discernebant et Exegefin, ita nostra aetate ad varias claf-

fes,

ſes, et *Theologiae genera* eas retulerunt. Quam enim in luce poſuit, quam illi dicunt, Theologia Exegetica Religionis doctrinam, hanc Dogmatica ad disciplinae formam compoſuit, eamque veram ac divinam docuit; ſed vero ad vitae uſum, ad hominis emendationem convertit Theologia Practica. Tales, A. A ſunt veluti formae, quibus doctrinam de Religione Christianâ propoſuit ingenium humanum!

Verum antequam eatenus esſent excultae, ſua habuerunt disciplinae theologicae fata et vicisſitudines. Historia tradita est cum disciplinarum, tum ipſius doctrinae. Ita aliud exſtitit Theologiae genus: Theologia historica.

Scilicet Theologia iam pridem in disciplinae formam est redacta. In disciplinis vero pertractandis Historia in uſum vocari ſolet. Cum enim Historia *testis* ſit *temporum*, *lux veritatis*, *vita memoriae*, *magistra vitae*, *nuntia vetustatis*; cum *nihil dicere* ſoleat *falſi*, *nihil disſimulare veri*, *ſine ſuspicione vel gratiae*, *vel ſimultatis ſcribere* ſoleat, haec demum veram disciplinarum aperuit rationem. Docet illa, quomodo ortae ſint disciplinae, et quaenam habuerint fata. Illarum auctores et variam doctrinarum rationem nobis proponit. — Neque aliter, in disci-

ciplinarum, quam in gentium fatis enarrandis verſatur. Praeterita et praeſentia nobis repraeſentat. Varias percurrit aetates et generis humani et gentium commune exquirit vinculum; quo nihil dici potest ſuavius, utilius nihil. Viros e mortuis excitat praeclaros, et ſtrenua eorum celebrat facinora. Hos autem non ſolum ipſos ſpectare ſolet, ſed tanquam auctores conſiderat ſummarum commutationum, quas ſubierunt et ſecula et gentes et disciplinae. Sic quidem Muhammedem non tantum ut virum conſiderat in Arabia fanaticum et bellicoſum, variis quasſatum calamitatibus; verum ab eo immutatam orbis Orientalis faciem repetit, neque illum tantum forte fortunâ haec effecisſe docet; origines et progresſus ingentis huius commutationis coniunctim declarat, et renatas Arabum literas, et recentiora Hispaniae fata cum iis coniungit. Neque tamen veritatis illa lux *ingenio* nos indulgere ſinit. Magistra enim vitae ab hypotheſibus abhorret, vanis illis et inanibus, ſed fontes ipſos adit primarios, ex iisque et hauriendum praecipit et haurit omnia. Simul vero per ſecula eundo disciplinarum exponit fata.

Quid quaeſo aliâ incederet viâ Theologia? Haec

Haec in usum vocare solet Historiam; neque tamen historica Theologia a ceteris separata est disciplinis theologicis, sed eas omnes historice pertractat. Age! paucis haec adumbremus!

Historia, sua procedens via, per seculorum decursum res Christianorum persequitur. — Testis illa temporum fuse exponit, quaenam fuerint divini illius in genere humano instituti fata, quinam potissimum illius causam promoverint, et qua ratione adversariorum tela averterint. *Historiam* nempe tradit *Religionis*, *Ecclesiae* et *Dogmatum*, et coniunctim cum illa *Apologeticam* et *Patrum interpretationem.* (1) Non autem eo consilio in hisce versatur, ut tricis et spinis tempus consumat, ut separatim tradat sententiarum discrimina, et nude narret lites atque quaestiones, tritas illas et obsoletas. At vero in medium procedit genus humanum; gentes advertit, quae summam exseruerunt vim et efficaciam; orbem dispicit terrarum et gentes, vario cultu Deum Deosve suos

(1) *Patristicam* vulgo dicunt.

ſuos proſequentes. Inquirit in politicam et moralem gentium conditionem; ac prae ceteris populis diligentisſime attendit gentem quondam celebratisſimam, Iudaicam. In hac vero est, quem unum omnium intime ſtudet cognoscere, divinus Religionis Christianae auctor, Ieſus, mirifica Ille et auctoritate inſignis, et pari animi ſubmisſione inſignis. Hunc huiusque verba unice attendit illorumque verborum per ſeculorum decurſum propagationem ac vim et efficacitatem, historiae adhibita face, illustrat. Sic, Geographiâ duce, propagationis ſequitur progresſionem, et quae in Europa et Aſia fuit disperſa Religio, hanc coniunctim proponit cum illa, quam Alexandriae et Carthaginis incolae profitebantur, Religione. Societatem Christianam in Eccleſia cum Graeca, tum Latina, ortam et ſtabilitam et ad civilis Imperii rationem informatam adumbrat. — Doctores inter Christianos primarios in memoriam revocat et dogmata ab iis propoſita. Sic in Patribus Eccleſiae philoſopham admiratur Clementis Alexandrini rationem, de ſingulis philoſophantem dogmatibus, et ſtupendam Origenis doctrinam, qui „*Ubi bene, nemo melius, ubi male, nemo peius*" ſcripſisſe dicebatur a veteribus, et nativam illam

Chry-

Chrysostomi eloquentiam, et severam Tertulliani disciplinam, et studia Cypriani ad unitatem, quam dicebat, Ecclesiae firmandam et stabiliendam. Imo vero in Graecis Latinisque hisce scriptoribus gentium discrimen in indole, doctrina et scriptis attendit. — Adit in media orbis Europaei barbarie instauratores philosophiae et doctrinae Christianae, Scholasticos. Uti enim aevo ferreo X omnis doctrina, qualiscunque tandem, e religione processerat, ita illi, licet subtilibus disputationibus dogmata et doctrinam repleverint, suscitarunt tamen, quae a Patribus inde obdormiverat, doctrinam et eruditionem inter Christianos. Aristotelicam philosophiam sua i. e. scholastica forma protulerunt, ut ad altiora tenderet genus humanum. — Et ad altiora tetenderunt revera Christiani. Quae enim latebant in Europa Germanica studia maiora, a Reformatoribus excitabantur, inque variis Europae regionibus simul prodierunt. Eodem fere animo atque ardore imbuti, surrexerunt Wiclefus et Erasmius, Lutherus et Melanchthon, Zwinglius et Calvinus. Sic quidem sub cinere latent igniculi, quibus suscitatis flammae prodeunt, quaquaversus lumen diffundentes. Neque aliter sane surrexerunt, ducibus Reforma-

to-

toribus, Germanicae gentes. Ipſam aggresſae Ecclefiae et Conciliorum doctrinam, fundamenta vasti illius aedificii, quod per decem fere ſecula in altum procesſerat, labefactarunt, quibus ſublatis, ecce! mole ruit ſua Hierarchia Romana; ſaltem in Europa Germanica auctoritatem fere amittit. Iam nova lux affulget Europae. Inſtauratur et priscam ſectatur puritatem Ecclefia Christiana. Temporum utitur opportunitatibus. Dein autem novis disrumpitur litibus et ſectis; verum ſimul cultioris Europae conditionis et literarum moderatrix exſtitit Religio Christiana.

Neque tamen putet aliquis, unam Ecclefiae et Dogmatum historiam referri ad historicam Theologiam, quae nonnullorum fuit et etiamnunc est ſententia. Est illa *Theologia*, ſed quae *hiſtorica* procedit via. Quid igitur eam arctioribus hisce circumſcribamus limitibus, cum latioris ſit ambitus? Recentiori enim tempore illius notio in dies magis magisque fuit exculta. Uti vero Theologiae notio hodieque ad omnem referri ſolet disciplinarum Theologicarum ambitum, ſic e noſtrâ quidem ſententiâ Theologia hiſtorica dici a nobis meretur: *hiſtorica*

per-

pertractatio omnium disciplinarum theologicarum. Haud igitur tantum *Ecclesiae et dogmatum*, non *doctrinae* tantum et *dogmatices historiam* refert; non tantum versatur in singulis disciplinis historicis, *Apolegeticam* puta, *Patrum interpretationem*, et *Archaeologiam Christianam*, sed vero ipsas doctrinas, exegeticas, dogmaticas, practicas historice pertractat.

Scilicet nuntia illa vetustatis cum hodiernam dogmatum et praeceptorum rationem et formam, tum hermeneuticas, quae hodieque vigent, leges, et interpretandi rationem, ut plurimum e Philosophiae et Literarum ratione repetendam, non omni obtinuisse tempore docet. In *Exegesi* item historice versatur. Sic Grammaticâ utens interpretatione verborum et formularum, e temporum illorum ratione, ex erroribus hominum, a loquendi sentiendique ratione, germanum eorum sensum repetit, quem nisi indagassent, prorsus errassent Interpretes; quin et fata tradit, quae habuit Exegetica disciplina ac varias interpretandi formas recenset. — In condenda *Dogmatica* non illa e philosophici systematis forma omnem illius componit rationem, sed vero ipsa Sa-

cri

cri Codicis dogmata et doctrinam ita explicat, ut peculiarem ipsius Iesu, Iohannis, Petri, Paulique proponat doctrinam, quibus tandem expositis unam hinc ducit doctrinam Christianam. — Non est, quod in tradenda *morum doctrina* e Philosophia morali formam repetat, et ad illius normam accommodet Christi effata; sed vero sententiae memor: „ *Pectus est*, *quod disertos facit*," ex animo Iohannis, *τοῦ ἀγάπητου*, primarium illud amoris explicat praeceptum, quod in illius scriptis dominatur, et commune velut praebet centrum, ad quod singula apud eum referuntur et officia et virtutes, et quale sit discrimen, quod Paulum inter et Iohannem obtinet, docet. Tum vero, hinc procedens, illa Iesu et Apostolorum effata humanas suscépisse formas ostendit, et historiâ duce, illustratur, quomodo sensim sensimque ita increverint dogmata, placita et praecepta, uti hodiernâ tandem prodierunt formâ.

Haec est, quam dicimus hodieque, *Theologia his-*

hiſtorica. Quid vero tu — ſic aliquem me interrogantem audio — quid hospitem et peregrinum in disciplina theologica his nostris temporibus ſic te prodis, ut neſcias, quantum hiſtorica haecce ratio nocuerit Theologiae? Nonne nostra ſatis ſuperque probarunt tempora, quam noxia illa fuerit verae Religioni? Hiſtoriae opem implorarunt prudentiores Reformatores ſec. XVI., at vero eadem nostrâ aetate utebantur temerarii Theologi, ut *hiſtorice* explicarent, quae *dogmatice* a Ieſu erant tradita. Levi manu et temeraria ratione Viri, ceteroquin doctisſimi, Theologiam pertractarunt, et quidquid displiceret, hiſtoriae ope, misſum fecerunt. Quis quaeſo ignorat, quam acute et callide Ieſum et Apoſtolos ſeſe accommodasſe hominum erroribus ſtatuerint, quo magis deinde ex illo accommodandi ſtudio explicarent gravisſima de Ieſu morte et in vitam reditu, aliaque dogmata? Quid, quod Esſenorum inſtitutum ſcholam dixerunt, e qua Ieſus doctrinam petiit ſuam; quod hypotheſibus faverunt incertis; quod abuſu Critices, inprimis Critices ſublimioris q. d. reſecuerunt ſingula, quae hiſtoriae ope explicari posſe iis viderentur; quod mythos dixerunt

et fictiones cuncta illa, quae interpretandi rationem ſuperarent; quodque hiſtoriae ope, plurimis reſecatis, cum Zoroastris et Platonis placitis ita compoſuerunt Ieſu doctrinam, ut nullam *huius* dicerent prae *illis* praeſtantiam, niſi quae maiori popularitate cernatur. Fontes aperuerunt doctrinae Ieſu *hiſtoricos*, at impuros illos et turbulentos, et ex impuris hisce fontibus errores manarunt et vitia. Nullam fere habebant dogmatum Christianorum praeſtantiam, cum e fontibus, mere humanis eam derivarent. Nonne ipſa *hiſtorica* pertractatio Deistas peperit in Anglia ſubtiliores, audaciores in Germania? Nonne haecce divinae Religionis auctoritati obesſe videbatur? — Sed quid plura! — tune hancce Theologiam impenſe laudandam cenſes?

Multum ſane abest, A. A. ut nullam hac in re cautionem adhibendam cenſeamus, aut damna negemus et errores, quos nostra aetate in Germania attulit methodi hiſtoricae abuſus. At hominum vitia non ad artium vituperium ſunt referenda. Neque illam, quam hi adhibebant, *Theologiam* dicimus. Haec enim Sacri Codicis rationem habet; quem neglexerunt illi. Neque etiam

etiam *hiſtorica* dicenda est illa ratio, quae hypotheſibus, non factis, nitebatur, quae ingenio indulgebat, non experientiam testem vocabat. Prouti enim ſaepius ad Syſtematis et Philoſophiae rationem explicare ſolebant Theologi Codicis Sacri formulas et phraſes, ſic ad hiſtoricam rationem, q. d. contorquebant illi effata Ieſu et Apoſtolorum. Nos vero tum demum ſummas eius recenſemus laudes, ſi vere ſit *hiſtorica*, et *cum ſana coniuncta interpretatione.*

Ea ſane vivimus tempora, quibus ad criſin revocata ſunt ſingula Codicis Sacri effata et Eccleſiae placita; ſimul vero criſin inſtituerunt nonnulli arbitrariam, cuius fundamentum dicerent *hiſtoriam.* Hypotheſium ſtudio tantopere indulſerunt, ut, quae dicebatur Critica, ingenii luſibus ſummopere faveret, et *ἀκριβείας* defectu notarentur, qui dici mallent Critici. Hinc quidem in conſtituendo textu historicam Codicum auctoritatem ad ſua ſinguli figmenta commutarunt. Hinc grammaticum parvi habentes ſenſum, historicum ei tribuerunt. Hinc dogmata habuerunt, cum rationis effatis accurate compoſita, ſed veram evertentia doctrinae Christianae indolem. Hinc historice explicuerunt huius Religionis ori-

ginem, misſa vera locorum ſacrorum interpretatione, eamque vel e Religione Orientalium, vel e Graecorum Philoſophiâ et myſteriis repetebant. Quid? quod infauſta illa Eberhardi, Wunſchii, Richteri, aliorumque conamina vi critica et exegetica et praeſidio hiſtorico erant destituta. Sane poſſit ita exſtrui Religionis doctrina; at vero *Christiana* non item. Sin igitur e progreſſu disciplinarum explicanda ſit Theologia hiſtorica, doleamus huncce progreſſum; accelerat enim ruinam Theologiae Chriſtianae.

Caveamus autem, A. A. ne ea inter ſe confundamus, quae rite diſcerni debeant. Sanam enim Codicis Sacri interpretationem, in qua eſt fundamentum omnis Theologiae, arctisſime coniungas cum Theologiâ hiſtoricâ; ſin minus ea arbitrario pertractabitur. — *Ducatur* igitur e Sacro Codice Theologia, *explicetur* autem hiſtoriae ope. Tum demum omnes illi evitantur errores, firmo nititur fulcro Theologia, et docta eruditaque eius pertractatio unice commendatur.

Verum, misſis ratiocinationibus, exempla afferamus, quibus evidentius pateat, quam egregie bina illa iun-

iungantur, quantaque redundent ex illa coniunctione in veram Theologiam emolumenta. Uti enim ad varias disciplinas Theologicas refertur Theologia historica, ſic *nulla* habetur *iusta interpretatio, niſi hiſtoricae pertractationis ope* utatur. Ne enim dicam de Theologo, ſive allegoricae ſive myſticae ſive mythicae interpretationis ſtudiis abrepto, fingamus Interpretem, grammaticam interpretationem ſectantem, hiſtoricam negligentem plane. Nonne dubius haeret, quemnam eligat ſenſum vocum et phraſium, niſi ſcribentis noſcat indolem et rationem? Ad remotiora accedens tempora, quid Ieſaïam intelliget, aut Eſechielem, oracula proferentem, niſi vel in patriâ degentis, vel exſulis populi Iſraëlitici, aut aliarum gentium et moralem et politicam rite attenderit conditionem? Hoſpes per Scripta Sacra obambulat, niſi Ieſu praecepta et monita, pro hominum ratione diverſa, e variis vel Phariſaeorum vel Sadducaeorum moribus, aut e feſtinanti Petri ingenio, vel e benevolo Iohannis animo explicare poſſit. Dum in Areopago verba facit Paulus, nonne obſcurus nobis erit Orator, niſi omnem Athenarum, et placitorum, illic excultorum, rationem perſpiciamus? Quid eſt,

quod Codicem Sacrum eiusque vel integros libros, vel peculiares dictiones intelligat, nisi historiae cum gentium, tum Exegeseos, ope? Quippe phrasibus Codicis Sacri, quas avide arripuerunt Christiani, Ecclesiae usus, aliam continuo concessit significationem. At vero suorum temporum notiones Codici Sacro illi tribuerunt Interpretes. Hinc illae lacrymae! Hinc superstitiosa dogmata, quae Religionem turbarunt! Iam vero haecce demum historica interpretatio limites posuit allegoriarum studiis, et tenebras dispulit Mysticorum. Iuncta vero Exegesi, illa historico-grammatica interpretatio, quae una vera est dicenda, mysticam respuit interpretationem, quam argumentis mere historicis probarunt illius patroni.

Quae si conveniant probae Codicis Sacri interpretationi, inprimis illa valent in ipsis dogmatibus. *Dogmatum* enim *historia* insignem habet Theologiae historicae partem. Namque *discernimus* illius ope, *quaenam in Theologiâ Christianâ sint divinae*, *quaenam humanae* dicenda *originis*. Per plura iam secula, sua addiderunt homines placitis Christianis. Irrepserunt vel superstitio, vel Hierarchica studia, vel auctoritas formu-

mularum et Synodorum, ut virtutis Christianae veram depravarent indolem, et Ecclesiae, falli nesciae, dogma componerent, quod ingravescente aevi barbarie continuo ulterius excoleretur, quodque invaluit tandem ut primarium doctrinae, quae dicebatur, Christianae caput. Sua contulerant in eam ſtudia Orientales, ſive Iudaei, ſive philoſophantes Perſarum more, et Graeci, maxime Alexandrini, uti et Latini et Afri. Sic quidem ſponte exſtitit Theologia, in variis Eccleſiis diverſa. Tum vero dein irrepſerunt aevi cuiuscunque ſtudia, vel philoſopha, vel mystica, quae componere tentarent cum effatis Ieſu. Hinc Scholasticorum ieiunitas et perverſa distinguendi ſubtilitas, Thomam Aquinatem ducem ſequentium; hinc pia illa, ſed tenebris involuta Mysticorum ſentiendi ratio, quae immutaret continuo Theologiae formam. Quantum, eheu! discrepant Theologiae ſystemata, variis aetatibus in diverſis ſcholis condita? Hanc autem purgatam continuo, verum deinceps commaculatam hominum erroribus et praeiudicatis opinionibus, hancce contortam ſaepe ad recentiorum Philoſophorum ſystemata, hanc nobis tradiderunt proavi doctrinam Christianam. Quo quaeſo pacto humana

illa

illa dignoscamus a divinis? Una forte interpretatione Codicis Sacri? Quasi nesciamus singulis formulis aliam tribuisse significationem variis temporibus Christianos! Verum Historia dogmatum, exegesi nitens, exponit, quomodo processerint Christiani in adornandis placitis; missa facit plurima, ex aevi superstitione orta, discernit inter Christiana et Ecclesiae dogmata; et huius quidem ope ad integrum illum doctrinae fontem revertimur.

Sepositis igitur ab humanis divinis, *vera* demum *doctrinae indoles percipitur.* Uti enim in varias partes abierunt Theologi, ita in mediam nos reducit illa viam. Historicam Theologiam hostem habuerunt et adversariam varii generis Theologi, qui antiquam colerent et novam Theologiae formam. Nec mirum sane! Quippe Rationalistae, doctrinam denegantes, quam dicunt, *positivam*, historiâ non indigent in explicandis iis, quae una Ratione evincuntur. Philosophantur de dogmatibus, et quando Philosophia iis usum praestare non potuit, missa illa faciunt. Hi vero oppugnant tantum historicam Theologiam, Exegesi iunctam. Ipsi enim, sanâ neglectâ interpreta-

tatione, philoſophantes de formulis Codicis Sacri, lubenter gentium aut placitorum philoſophorum historiam testem invocant. Verum non illa dicitur Theologia Historica. Contra qui Synodorum ab ore pendere ſolent, periculum metuunt doctrinae Eccleſiaſticae, ſiquidem historia eam humanam esſe evicerit. Poſitiva ſane dogmata, non ad Eccleſiae tantum, ſed ad Ieſu verba exacte compoſita, Historiae adhibitâ face, pure demum proponuntur. Haec demum Theologia Ieſum poſitivam (quam vulgo dicunt) docuisſe doctrinam docet. Quid? quod Mystici, ſenſibus et phantaſiae indulgentes, ſenſui morali et ſpirituali cum Deo unioni faventes, experientiae et hiſtoriae vilipenderunt testimonium, dum internum Spiritus Sancti lumen praeſerrent testimoniis hominum, qui ſua, quae iis videbantur, oracula protulerunt. Illa vero Theologia, Mysticismi fata enarrans, luce clarius Sacri Codicis testimoniis ostendit, respuendas esſe Mysticorum tenebras, neque Iesum, (quod praedicarunt hodieque Mysticorum plurimi,) fuisſe Mysticum.

Neque tamen hic ſubſiſtimus in illius recenſendis Theologiae laudibus. Imo vero *illius*

de-

demum *ope ad Theologiam pervenimus vere liberalem.* Non illa est liberalitas dicenda, quae a multis praedicatur, ut in licentiam abeat Theologus, et, nullis constrictus terminis, suam auctoritatem divinis praeferat Oraculis, et ipsius Iesu anteponat auctoritati; verum ille potius, qui liber a partium studio, praeconceptis non abreptus opinionibus, in veritatem inquirit, et Deo fidem habet. Iam vero, quomodo quaeso per labyrinthum dogmatum, haeresium, sententiarum, Canonum Conciliorum et Decretalium tutam sibi parabit viam, nisi ad Historiae filum progrediatur? Hocce ductus, veluti Ariadnes filo, tutam sibi parat viam, neque amplius

„ *Ianua difficilis filo est inventa relicto.*"

Sed onere suo privat Theologiam, suamque sibi propriam ei tribuit materiam; rite edoctus, non unam tantum viguisse Theologiam, sed illam Iesu vehementer discrepasse ab ea, quam in Scholis suis docte proposuerunt Theologi. Haecce historica ratio obicem ponit praeconceptis opinionibus; haec dubia tollit Christianorum in profitendâ fide. Non amplius auctoritate ducitur sententiarum avitarum aut recentiorum Theologus, sed interpretatus Codicem Sa-

crum,

crum, hiſtoricâ viâ inquirit, quid verum ſit et iustum, quid docuerit Ieſus, quid deinceps affirmaverint Christiani.

Sin vero (ne longus in his ſim) *doctrinam* adeas *moralem*, quamnam eligemus Ethices Christianae rationem? Pro variis variarum Scholarum ſtudiis, aliam nobis illam informabimus. Philoſophorum abducti ἀκριβείᾳ et ſubtilitate, Christiana placita materiam habemus, cui formam dedit Philoſophia. Sic vero tandem eo pervenies, quo pervenerunt nostra aetate plurimi, ut e Scholae tuae principio, q. d. morali omnem exponas doctrinam Christianam. Celebratum quoddam ſcholae principium ſive ſit Hobbeſianum, ſive Wolſianum, ſive Kantianum, ſive Fichtianum, unicum habebis doctrinae tuae praeſidium; at vero doctrina hinc oritur moralis, aliis innixa fundamentis, quae eadem pertractat officia, ſed ratione longe diverſâ a Ieſu ratione. Vae tibi miſero! qui per mare illud fluctuabis, dum ab alterâ ſcholâ ad alteram perducaris. Nulla tuo erit animo quies! — Quodſi vero eam cures quietem, mira vi te ad ſe trahit Mysticorum pietas. Hanc tu quidem forte excitandam et commen-

mendandam putas, cum ſenſus excitet pios et morales, et animi internos ſenſus regere inſtituat. Quid mirum, nostris temporibus, eosdem illos, qui antea, eheu! Philoſophorum abducebantur ſubtilitate, iam in hac, quam tu dicis, Mysticorum doctrinâ acquiescere ſibi videri? Hinc ſalus exſpectanda videtur. — Verum aperiuntur oculi! Ad inania quaeque pervenerunt phantaſiae luſus; haud amplius ſatiatur animus inanibus illis ſenſuum et phantaſiae figmentis; altiora petit, et ea, quibus diutius ſatietur. Quorſum abripieris, miſer! qui frustra veritatem quaeris et ſalutem? In Oceano huc et illuc verteris, donec tandem maris aestuoſi flumina prorſus te abducant. Nullane igitur ſupereſt retrogrediundi via? — Superest omnino. Hiſtorice exponamus placita moralia et officia, et obſervabimus, quantopere a Ieſu placitis aberraverint et Philoſophi et Myſtici; quantopere humanae ſapientiae decreta immutaverint ſimpliciſſima illa et naturae humanae accommodata placita moralia Ieſu; quantopere hiſtoria Ethices errores referat et abuſus hominum. Revertimur hiſtoricâ hacce viâ ad Codicem Sacrum; quaeque de virtute humanâ, de libertate morali, de officiis

ciis nobismet ipsis praestandis, statuit Christus, et statuerunt Christiani, facilius reperimus. Hac demum viâ ad exegeticam revertimur Ethicam, quae nostrorum temporum conditioni accommodatur.

Quid plura? A. A! Hisce si extollenda sit laudibus *Theologia historica*, *nostris sane temporibus Belgis quidem Theologis summopere est commendanda.* Non est, quod oculos convertamus ad duodeviginti secula, quibus viguit iam Religio, ut observemus alias fere formas singulis aetatibus ei dedisse homines, adeo ut Apostolis incognita prorsus foret medii aevi et recentioris aetatis Theologia. Cavendum enim, ne ea tantum sequamur, quae nostrae aetati placent. — Alto insidens monti, quos peragrasti agros spatiosos, quos pervasisti fluvios conspicis, et iustam et breviorem viam ob oculos habes. Haud aliter Theologus. Attendit Theologiae campum, et missis, quascunque homines attulerunt, spinis, hac unâ verâque viâ Religionem investigat et disciplinas Theologicas.

Ne-

Neque tamen in hisce moremur diutius. Eo enim inprimis nos invitat *recentioris Theologiae conditio*. Testes vos ipſos invoco, qui quasſatam vidistis Theologiam. Cum enim Deistae in Angliâ fundamenta labefactarent Religionis Christianae, eamque ipſam penitus evertere ſtuderent in Gallia bene multi, Theologi in Germania in varias abierunt partes. E novis, quae vigerent, disciplinis et aevi progresſu, ex emendatiori criſi, e liberaliori ſtudio Theologiae orta fuit converſio, in qua caute nonnulli, temerarie procesſerunt alii. Quippe puriores adierunt, quos credebant, fontes; ſed ita quidem evertenda erant, quae ſummo labore exſtruxerant proavi, ſyſtemata, eccleſiasticâ auctoritate ſancita, formulae et phraſes, uſu receptae. Quid multa? Hiſtoricâ viâ procesſerunt, ut hypotheſes ſuas firmarent, ſustulerunt *Dogmatismi* aedificium; ad ſuam ſentiendi normam compoſuerunt omnem doctrinam Christi. Egregia multa conſtituerunt, verum enimvero ad extrema procesſerunt nonnulli et damna intulerunt ſumma Doctrinae Christianae ſibique oppoſitos habebant Theologos, doctrinae Ieſu auctoritati divinae fidem habentes, Codi-

cis

cis Sacri vindicantes doctrinam, Religionis agentes adverſus Philoſophiam cauſam; ſed et hi pariter ad alterum extremum nonnunquam proruentes. Sic hostiliter fere in ſe invicem agebant nostrâ aetate Rationalistae et Supranaturalistae; longae lites excitabantur, magno animorum aestu agitatae, quae ſi aliis obtinuisſent temporibus, in varias profecto ſectas abiisſent Theologi. Tandem vero litium eos taeduit. Pacem componendam esſe, hodieque clamant; de Rationalismo et Supranaturalismo disceptant, disſertationes ſcribunt bene multas, quibus ſententias, toto coelo diverſas, ſecum invicem componendi periculum faciunt. Exemplum praebuerunt aetate provectiores, imitati ſunt Novitii Theologi. Hinc quidem hodieque mixtura veluti exſtitit Theologiae, e partibus disſimillimis compoſita, diverſis conſtans, cum principiis, tum dogmatibus.

Iam vero quaenam tutior esſe posſit via, quâ procedamus inter medios hosce errores et abuſus, et cuiusvis generis extrema evitemus, quam hiſtoricae Theologiae cum exegeticâ coniunctae ſtudium. Cavemus hoc pacto a Syſtemate illo, ſive ſit Rationalistarum, ſive Supranaturalistarum; hi-

historice dogmatum conversionem observamus, et Exegeseos ope eligimus, quid Iesus docuerit quodque recentioris aevi subsidia attulerint. Sic Scyllam inter et Charybdim tuti iter perficimus.

Quodsi vero haec ulla in gente obtineant inter Theologos, *nostra haecce tempora officium illud Theologis potissimum Belgis* imponunt! — Quae enim naturalis est Belgis indoles, hanc prodiderunt imprimis in Theologiae hodiernae conditione. Inest Belgarum genti iudicii severitas, agendi prudentia, qua a nimiâ retinentur festinatione; prudentia simul, qua de singulis anxie et caute deliberare solent, et singula ad calculum reducere, qua iura, sibi concessa, tueri student, et patria retinere instituta; verum liberalitas simul, quae nullis sese emancipavit. Quae quidem Belgarum indoles, summa praestitit, Historiâ celebrata, facinora; illâ ducti, ingenii, qua valuerunt, vi fuerunt usi ad condendam et confirmandam Rempublicam, ad moderanda populorum et gentium fata, ad aequilibrium potentiae Europaeae stabiliendum, ad politica regunda Europae fata. Ea valuerunt Principes Arausiaci, Guilielmi atque Frederici, ea Oldenbar-

ne-

neveldi et Slingelandi, Beuningii atque Fagelii. Hac sese commendarunt Ordines Provinciarum in conventibus suis. Haec invaluerunt in artibus et literis, inque disciplinis, et ea, ut plurimum, conspicui fuerunt seculi XVIII viri doctiores. — Eandem autem illam indolem in Theologiâ prodiderunt recentiori. Cum enim saltibus non soleant procedere, et perturbare disciplinas, nec celeres illos aliarum gentium progressus continuo imitari, lentius, sed simul prudentius constantiusque progrediuntur Belgae. Antestor nostri aevi historiam! Cum alibi vehementer quassata fuit Theologia; ecce! placida exstitit in Belgio commutatio. Neque Rationalistas fere peperit Belgium, neque Supranaturalistas, quales alibi prodierunt. Principiis, quibus adhaerent Supranaturalistae, universe addicti, non ad extrema proruerunt nostrates. Medium tenuere beati, et medii intercesserunt inter eos. Sic quidem ipsi suâ sponte eo pervenerunt, quo tandem mixturâ illâ Theologiae pervenire student alii. *Commutata* fuit apud Belgas Theologia, non *conversa* penitus. Quid? anne ab hisce desisterent posteri? Contra, hac demum, quam commendamus, Theologiâ, eo per-

ve-

venerunt, ut prudentem illam et liberalem rationem excolant, et una cum aliis gentibus procedant.

Sacra porro habetur in Belgio *proavorum memoria*; et ſane proavorum manes hocce pietatis officium a nobis exigunt, ut eorum ad exemplum hancce pertractemus Theologiam. Laetemur, A. A! nos ex illa progenie esſe natos, quae non tantum Theologos tulit doctisſimos; ſed Interpretes ſimul, quorum ab ore penderent ceteri, nec vero minus eos, qui in commendandâ et pertractandâ Theologiâ hiſtoricâ ſeculo iam XVII. exemplum dederunt aliis gentibus. Quod, ne cui mirum accidat, reputetis, quot quantaque in Hiſtoriâ Eccleſiasticâ adumbrandâ, inque antiquitatibus Eccleſiasticis exponendis praeſtiterunt. Quid Bollandium eiusque ſocios, quid Triglandios atque Brandtios, Spanhemios atque Basnagios, Clericos atque Venemam aliosque clari nominis viros, vobis in memoriam revocem? Reputetis ſtupendum illud Hugonis Grotii ingenium, qui, quum ſanae interpretationis regulas exemplo ſcriberet gentibus, illiusque ab ore ad nostra usque tempora pependerint Interpretes primarii, *hiſtori-*

ce

ce dogmata contra Socinum explicuit hiſtoricamque illam rationem aliis commendavit. Nonne A l t i n g i u s *Theologiam* dedit *Hiſtoricam*, inaudito illâ aetate titulo? Quid? quod V o s ſ i u s exemplum fere dedit, peculiarem ſectae illiusque dogmatum hiſtoriam exponendi in *Hiſtoriâ*, quam dedit, *Pelagianâ*. Nonne medio ſeculo XVII. Theologos Lugduno-Batavos reperimus, laudantes Theologiam, quam ipſi dicunt, hiſtoricam, (1) cum „ Viro Theologo " (ita ſcri-

(1) Ex allatis hisce exemplis ſatis ſuperque patet, hancce *Hiſtoricae Theologiae* formulam iis iam temporibus Belgis placuisſe Theologis, atque ab iis fuisſe probatam. Ne enim dicam, H e n r i c u m A l t i n g i u m (quem M a r e ſ i u s dixit *Theologum Biblicum ac ſcripturarium*, quique celebratur inter praecipuos huius aevi Theologos, qui non e lacunis Scholasticorum doctrinam petierat) ſcripſisſe *Theologiam hiſtoricam* ſ. *Syſtematis hiſtorici loca quatuor*. Amſt 1654, inprimis Theologi Lugduno-Batavi, I. P o l y a n d e r, I. T r i g l a n d i u s et F r i d. S p a n h e m i u s, diſerte hiſtoricae Theologiae laudes praedicarunt. Dignus eſt locus, e quo plura afferantur. Iudicium ſuum de F o r b e ſ i i Opere *Inſtructionum Hiſtorico-Theologicarum* ita ferunt: „ *Quam primum illae* (Inſtructiones) *ad manus noſtras pervenere, gratulati fuimus publico, quod Deus deſertum illud propemodum* Hiſtoricae-Theologiae *ſtudium et quod*

ſcribunt, iudicantes de Forbeſii opere hiſtorico-theologico) „ nihil ſaepe magis conducat, quam „ mu-

„ *apud multos, vel ut inutile. ac inglorium, vel ut arduum nimis et operoſum iacet, huic ſervo ſuo inſpirâ-rit, qui hanc Theologicae eruditionis partem, a pauciſſimis retro occupatam, ſuam faceret, et curis ſuis, ſive a contemtu, ſive a neglectu ſaltem, vindicaret. Iamdudum ſane hoc a magnis Viris ſerio deſideratum fuit, ut quae* Dogmaticae *Theologiae felicitas est, ea etiam* Hiſtoricae *esſet.*" Deinde „ *Et tamen, ut Conſultis Iuris Hiſtoria Vetus Interpres est difficillimarum legum et clavis ad conciliationem eorum, quae prorſus videntur ἀδιάλλακτα, —— ſic Viro Theologo nihil ſaepe magis conducit, quam mutationum in doctrinâ et diſciplinâ fontes perſpectos habere, et obſervare, qua occaſione, quibus technis et gradibus mendacii Candidati in veritatem coelestem incurſare annisi fuerint.*

„ *In magnâ itaque felicitatis parte praeſidium cenſemus, quod Deus excitavit Spiritum Clariſſimi huius Viri, ut in hanc curam cum curâ incumberet, et cum* Dogmatico Inſtructionum Theologicarum *genere*, Theologiam Hiſtoricam *ſolide et methodice, quoad praecipua capita, exſequeretur.*" Cf. *Facultatis Theol. Lugduno-Batavae iudicium ſuper Inſtructionibus Hiſt. Theol.* praemisſum Ioh. Forbeſii a Corſe *Operum* T. II. contin. *Inſtructiones Hiſtorico-Theologicas de doctrinâ Christianâ, Amſt.* 1702. Sic iam ſcribebant A°. 1645. Theologi Belgae. Neque in deſuetudinem deinceps abiit

„ mutationum in doctrinâ et disciplinâ fontes per-
„ fpectos habere?" Quin hoc ipfum Forbefii opus
in

abiit haecce formula; quam enim probarunt, praeter alios, Noesfeltus, Ernestius (*Prol. de Theol. historicae et dogmaticae coniungendae necesfitate et modo univerfo*; obvia in eius *Opufc. Theol.* p. 565.) Planckius (*Einl. in die theol. Wisfenfch.* V. II. p. 183 fqq.) aliique Viri laudati, haec nostris temporibus, quibus in disponendis Theologiae *disciplinis* inprimis occupati funt Theologi, ubivis fere in libris encyclopaedicis, methodologicis, ac univerfe hodogeticis, fuit recepta. Quâ quidem, cum antiquorum, eorumque Belgarum, tum recentiorum auctoritate freti, ufi fumus formulâ, quâ melior aptiorque nondum exftat. Licet enim in eâ definiendâ diverfam varii inierint viam, omnium maxime apta videtur ea denominatio uberiori ambitui, quem nos in hacce Oratione Theologiae Hiftoricae dedimus. Hanc enim veniam, aliis datam, vicisfim nobis petimus. Ceterum praeter laudatos inprimis legantur, quae de hiftoricâ Theologiâ fcripfit Noesfeltus. *Anweifung zur Kenntnifs der besten allgem. Bücher in allen Theilen der Theologie.* §. 288 fqq. p. 379 et §. 388. p. 513. nec non § 214. Porro fcripfit H. Grotius, *de fatisfactione Christi contra Socinum*, et Ger. Ioh. Vosfius *Hiftoriae de controverfiis, quas Pelagius eiusque reliquiae moverunt*, libros feptem. Amft. 1655. De Henr. Altingio, praeter Marefii in Altingii

in Patriâ nostrâ prodiit. Sic quidem illud officium imposuerunt posteris, ut ipsorum premerent vestigia, ut illam una cum sana interpretatione coniungerent, neque, tali stirpe indigni, desisterent ab excolendâ disciplinâ, quae in Germaniâ hodieque a multis excolitur: quae illic suos habuit Munscheros, Staeudlinos, Vateros, suosque habet Augustios, Neandros, Illgenios, ne alios nominem; sed ad quam excolendam, et Exegesi coniungendam, prae omnibus apti videntur et idonei Belgae, qui tamen, (quid est, quod diffiteamur?) in nonnullis Theologiae historicae partibus, non pari passu processerunt cum aliis.

Quod quidem eo magis inculcandum duximus; cum antea plurimi illius abusus e polemicâ ratio-

gii *obitum Orationem funebrem*, vid. *Effigies et Vitae Professorum Acad. Groningan.* et *Oml.* p. 96, quique ea fuerunt usi, Bayle *Dict. hist. et geogr.* in voce, V. I. p. 216. Kok, *Vad. Woord.* in voce, Vol. II. 727. uti et Ypey et Dermout *Gesch. der Nederl. Herv. Kerk.* II. 404. et in Annot. p. 479 et 505.

tione, qua eam pertractarent, fuerint exorti. Nos igitur abusus illos evitantes, ad recentiorem rationem eam componamus; quin *optimum praebet illa tuendae Religionis Christianae praesidium.* Nimirum non levi manu sua dimittere solent Belgae. Quae ipsi fuerunt nacti iura, haec tueri et vindicare solent. Hinc iura politica acriter vindicarunt et religiosa. Quae sane, quantopere Belgis eorumque Theologis insint tuendae Religionis studia, docuit polemica, quae praecedenti aevo dominabatur, ratio; docuerunt Theologorum libri, qui in polemico et apologetico Theologiae genere versabantur; docuerunt Societates, quae prudenter satis et liberaliter dogmata Christiana vindicarunt, inter quas Hagana illa, et Teyleriana et Stolpiana suis sunt praedicandae laudibus. Quomodo igitur hisce nostris temporibus ea rectius vindicabimus placita, quam illos, qui historicis usi sunt praesidiis, iisdem oppugnantes armis? — Sed alios potissimum significamus, verae doctrinae Christianae adversarios, Iesuitarum gregem. Horum si fraudes, historiâ teste, detegimus, horum si insanam interpretandi rationem, si dogmata, Iesu

Eu-

Euangelio et verae virtuti noxia, exponimus, ſi historice evincimus, quaenam fuerit ſcelerata illorum praeceptorum πρᾶξις, nude proponuntur eorum flagitia, e Christianâ Societate pelluntur homines, a Ieſu nomen, ab ipſorum astutiâ et calliditate omen habentes.

Quodſi Theologorum quispiam ſtimulis etiam nunc indigeret ad excolendam Theologiam illam liberalem et prudentem, quodſi dubius haereret quis, utrum illos oppugnemus, qui Theologiâ historicâ, Exegeſi iunctâ, omnium maxime refelluntur, profecto admoneremur Regis Augustisſimi exemplo, qui, quidquid moliantur in variis regionibus Ieſuitae, extra regni ſui terminos eorum ſatellites habitare iusſit; qui Sacerdotibus curam mandavit inſtituendi Christianos; qui ministros iusſit regiones ſuas coecis hisce Christianorum doctoribus purgare; qui in *Collegio* inſtituendo *Philoſophico Lovanienſi*, fausto illo, ut ſperamus, liberalioris doctrinae omine! historica potisſimum ſtudia in futuris Euangelii nunciis excitare ſtudet; qui ſuo iure celebratur inter Europae Principes, populi commodis conſulens, ſubditisque exemplum praebet,

in quod intuentes, ad veram tendent liberalitalem et iustam prudentiam.

Quod quidem Regis Augustisſimi exemplum continenter intueamur! A A. Gratam enim hancce ſubditis impoſuit legem, ut ſinguli, qua valent ingenii vi et facultate, in eundem tendant finem; hanc Theologis maxime paratam videmus, ut historicâ Theologiâ veram promoveant Religionis notitiam, et temporibus accommodatam Theologiae progreſſionem Hanc mihi mandatam video, *Curatores Amplisſimi!* quum novo titulo me ornavit Rex Augustisſimus Vestrum expertus ſum per triennium fere favorem, et benivolentiam Vestram, neque Vobis gratias referre non posſum, quod Regi ſuaſores fuistis, ut paterni tituli heredem me redderet. Stimulos mihi addidistis, ut, quantum potero, Academiae commodis inſerviam, et in disciplinis, quas profiteor, eam discipulis indicem viam, quae maxime ad veram conducit Theologiam. Certi es-

estote, me illud curaturum, ut pro viribus meis hancce excolam historicam Theologiam, quae, Exegesi iuncta, nostrorum temporum Theologis est utilissima, quaeque viam parat ad caeteras disciplinas theologicas, cum eâ arctissimo vinculo coniunctas.

In his Vosmet sane mecum consentientes habeo, Viri Clarissimi! *Collegae coniunctissimi! Theologiae Professores!* Provincia, quam gessi, novo hocce titulo neutiquam mutatur, neque adeo in Ordine vestro ullum mihi paratur novum munus. At vero quidni confidam, fore ut in posterum illi, quem humaniter excepistis, eandem praebeatis amicitiam, benivolentiam? Coniunctis viribus in illud tendamus, ut hîc Theologiam profiteamur, ad Sacri Codicis effata exactam plane et compositam.

Quin Vobis omnibus, cuiusvis disciplinae Professores, *Collegae amicissimi!* pietate ductus, gratias debeo maximas, pro amicitiâ, quâ Patrem carissimum ad vitae usque terminum estis prosecuti, quamque in Filium conferre non recusastis. Arctissimum nos iungat in poste-

terum amicitiae vinculum! Cara Vestra conservet capita Dei provida cura! Vobisque concedat, ut floreant hac in Academiâ, Vobis doctoribus, literarum ſtudia!

Nec vero ab hocce mihi deſcendere loco licet, Vobis inſalutatis, *optimi Commilitones! discipuli carisſimi!* Vobis potisſimum commendatum velim hiſtoricae Theologiae ſtudium, quod veros informat nostrâ aetate Theologos. Exemplum vobis praebent in aliis regionibus Theologi, et Vos ſane proavorum memoriam ſacram habere ſoletis. Sed quid est, quod Vobis illud commendem, ô boni! qui acriter in illud incumbere ſoletis, et ſtudio illius ducimini? Sane illud mihi innotuit per triennium fere hocce, quo iucundum mihi et gratum fuit Vobiscum in ſcholis verſari; innotuit inprimis hocce curſu academico, quo ſcholas Vobis aperui hiſtorico-dogmaticas. Novistis enim, Commilitones! me pro viribus illud inſtituisſe, in ſingulis, quas profiteor, disciplinis, ut hiſtoricâ hacce viâ procedamus ad Sacri Codicis doctrinam exponendam. Per-

D ga-

gamus in hisce! et vero eam tantum colamus Theologiam hiſtoricam, quae cum ceteris disciplinis Theologicis arctisſime est coniuncta. Haec una coniunctio veros informat Theologos; et ſane, mutato titulo, eo magis me obſtrictum ſentio, ut vestros in uſus ſingulas conferam facultates, quas mihi concesſit Deus. — Sic quidem floreat in Academiâ Traiectinâ vestris conatibus Theologia hiſtorica! at illa quae ex uno ſapit Codice Sacro. Antiquas ſustineatis Belgarum laudes, et auſpice Deo, hîc univerſe excolatur Theologia Christiana!

ERRATUM.

p. 10. l. 6. et auctoritate inſignis, *lege* et auctoritate.

SALOMONIS PETRI SCHELTEMAE,

IN ACADEMIA RHENO-TRAIECTINA
MEDICINAE CANDIDATI,

RESPONSIO

AD

QUAESTIONEM,

A

FACULTATE MEDICA PROPOSITAM:

„ *Dilucide et breviter exponatur Hyoscyami* „ *nigri* primum *descriptio botanica*, *ejusque* „ *herbae radicis et ſeminis analyſis chemica*, „ deinde *efficacia hujus plantae venenatae in* „ *corpus animale*, porro *ejus uſus medicus*, „ *atque* tandem *noxae ex medicamenti intem-* „ *pestiva adhibitione oriundae.*"

QUAE PRAEMIUM REPORTAVIT.

,, *Le même suc, changeant de parfum de saveur.*
Forme le bois, le fruit, le feuillage et la fleur;
Donne aux fleurs leur email, sa verdure au gazon
Tantot est un remede et tantot un poison." —

DELILLE.

INTROITUS.

Videnti quaestionem de Hyoscyamo nigro, a Nobilissima Facultate Medica iterum propositam, mihi videbatur haec dignissima, ut laborem in responsionem impenderem. Juveni erat quaestio proposita; offero opus juvenile, atque ideo silentio praetereo, quae forsan proferre possem plurima, de difficultate argumenti, de virium tenuitate, cum talia nec juvent nec delectent.

De materiae divisione aliquid monere vix opus erit, cum quaestionis formâ haec sponte indicetur. Primum igitur exhibebitur descriptio botanica, dein analysis, porro vis venenata, tandem usus et abusus medicus.

DESCRIPTIO BOTANICA.

Hyoscyami nomen derivandum est ab ὗς et κύαμος, unde Latino ſermone dicitur *faba porcina*, quia, ex nonnullorum ſententia, porci inpune edunt capſulam, quae fabae formam exteriorem refert. (1) — Synonyma ſunt, apud Graecos, Hioscyamus, Adamenon, Adamante, Atamon, Emmanes, Dithyambrion, Hypnoticon; apud Pythagoram, Xeleon; apud Zoroastrem, Tephonion; (2) apud Aegyptios, Saphtho, quod ſignificare dicitur *obnubilans*, caput *turbans*; (3) Arabibus dicebatur Altercum, Al-

(1) Cf. *Gloſſologie de Botanique, par* Alexandre Theis, *Paris*, 1810. p. 235.

(2) Cf. *Cruydtboeck van* Rembertus Dodonaeus. *tot Leyden*. 1618. p. 737 en 738.

(3) Cf. Kurt Sprengel, *Geſch. der Botanik. Altdorff und Leipz*. 1817, T. I. p. 127.

Altercangenum; in Phrygia, Remenia; in Tuscia Fabulonia, Faba lupina; Latinis Faba suilla, Insana, Alterculum, Symphoniaca, Calycularis, Dentaria, Mania, Fabulum, Fabulum Priapea, Herba Herculea, etiam Apollinaris, quia verisimiliter haec herba dabatur Pythiae, ut haec mania corriperetur, qua oraculum ederet; (1) apud Gaulos vocabatur Belen vel Belinuntia; quia erat Beleno sacra, qui Celtis erat idem ac Apollo; (2) Gallis Bellinuntia; Italis Hyosquiamo, Histurbio; Hispanis Veleno, Meimendro; Ungaris Belende; Turcis Benze vel Beze. (3)

Genus Hyoscyami in systemate naturali Cel. Jussieu, ponitur inter plantas dicotyledones, lanaceas. Characteres: Calyx monophyllus persistens quinque partitus; corolla monopetala infundibuliformis, tubo brevi, limbo oblique secto in quinque lobos inaequales; quinque stamina, filamentis inclinatis, insertis basi tubi corollae; ovarium superum, ovale, obtusum, cui stylus impositus filiformis, stigmate capitato instructus; capsula ovalis, ab omni parte sulcata, duobus loculis polyspermis, lateraliter opercu-

(1) Dodonaeus, l. l.
(2) Cf. A. Theis, l. l.
(3) Dodonaeus, l. l.

culo instructa. — Hyoscyami genus est herbaceum, foliis alternantibus, floribus axil'aribus, in parte caulis ejusque ramis superioribus. Species cognitae sunt duodecim, indigenae in Europa et Asia minori. (1)

Secundum systema sexuale Linnaei, pertinet ad pentandriam monogyniam. Ejus character est: corolla indifundibuliformis obtusa, stamina inclinata, capsula bilocularis. (2)

Hyoscyamum antiquitas jam cognovit. Hippocratem enim (3) de illo locutum invenimus. — Ab eo inde tempore, quo libros Historiae Naturalis scriptos habemus, etiam de Hyoscyamo in illis agitur. Columella, de Hyoscyamo albo, tempore Tiberii et Senecae, (4) Dioscorides, saec. I. nostrae aerae, de Hyoscyamo reticulato, Hyoscyamo aureo et albo, loquitur. (5) Secundum Casparum Bauhi-

(1) Cf. *Dictionaire des Sciences Nat. par plusieurs Proff. du Jardin du Roi et des principales ecoles de Paris*. T. XXIV. *à Strasbourg et à Paris*, p. 293.

(2) Willdenow, *Species Plant.* Tom. I. Pars 2. p. 1010.

(3) Cf. Hippocr. Opera omnia *Föesii*, Genev. 1657. p. 474.

(4) Kurt Sprengel, l. l. 127. (Columella, *de re rustica*, 40. 185.)

(5) Cf. Idem l. l. p. 140.

hinum, Dioscorides loquitur de uno femine nigro, floribus pene purpureis; de altero femine fubflavo, floribus luteis; et de tertio mitisfimo, floribus et femine candidis. (1) Plinius, anno 23 aerae nostrae, loquitur de Hyoscyamo albo; (2) de Hyoscyamo femine nigro; de Hyoscyamo femine candidiore; de Hyoscyamo femine Irionis femini fimili; de Hyoscyamo candidi feminis in maritimis; item de Hyoscyamo rufi feminis. (3) Inter Arabes etiam Avicenna, et Serapion, faec. fecundo nostrae aerae, locuti funt, de Hyoscyamo Pufillo, Mutico et Reticulato, primo habente florem flavum, fecundo album, tertio rubrum. (4) Hieron. Braunfchweig, Chirurgus Argentoratenfis, anno 1500. de Hyoscyamo nigro egit. (5) Hieron. Tragus, Argentoratenfis, anno 1539. Hyoscyamum album in Germania detexit. (6) Conradus Ges-

(1) Cf. Casp. Bauhini, Pinax Theat. Bot. S. index in Theophrasti, Diosc. Plinii, et Botanicorum, qui a faec. fcripferunt opera, Lib. 5. Sect. 1. p. 169, Bafilia 1671. (Diosc. Lib. 4. C. 69)

(2) Cf. Kurt Sprengel, l. l. p. 167.

(3) Cf. Casp. Bauh. l. l. Plin. Lib. 25. C. 4.)

(4) Kurt Sprengel, l. l. p. 215.

(5) Destillirbuch, edit. Eucharii Rhodionis et Christ. Egenolfii, 1535 et 1536.

(6) Cf. Idem p. 271.

Gesner, hocce tempore, Hyoscyamum reticulatum, et Petrus Andreas Mathioli, Hyoscyamum ſcopolia detexit in Germania. (1) Dodonaeus dicit, veteribus tantum tres hujus generis ſpecies, nempe nigrum, aureum et album; ſuo tempore autem plurimas cognitas fuisſe. (2)

Caeterum de Hyoſcyamo eodem fere modo loquuntur omnes ſcriptores Botanici ſequentes, ita ut in eorum libris nil memoratu dignum inveniatur.

Ex dictis patet, Hyoſcyami genus, jam dudum et abunde in Europa notum fuisſe, nec non in Aſia minori, neque ejus vires latuisſe, cum nomina plurima ejus vim in ſystema nervoſum et ſanguiferum indicent.

Nomen genericum nobis innotuit: ſpecificum est *niger*, a ſemine griſeo-nigricanti, vel forſan etiam a ſtriis atro-purpureis, corollam pingentibus, derivatum.

Synonyma ſunt Hyoſcyamus vulgaris, *Gesn. Hort.* Thal. — Hyoſcyanus ſecundus, Galeni. — Hyoſcyamus flavus, Fuchſii. — Altercum, Fallopii *de vuln.* — Apollinaris *Cordo in Dioſc.* — Zigeuner kraut, Rindeswürzel, apud Germanos.

(1) Cf. Idem p. 277.
(2) Cf. Dodoneus, l. l.

nos. (1) — Hyofc. Camerar. Epit. p. 807. Revin monop. irreg. t. 102. Amplexicaul. Henbane, Hill. t. VIII. t. 50. (2). — Apud Gallos, Jusquiame noire. — Apud Belgas, zwart Bilzenkruid.

Hyofcyamus niger in methodo naturali fic defcribitur: Radix crasfa, annua; caulis cylindricus, ramofus, altus unum et dimidium vel duos pedes, aeque ac folia tectus pilis multis ad tactum laevibus; folia ovato-lanceolata, finuata vel defcisfa, coloris pallide viridis: radicalia magna, bafi in petiolum attenuata; caulina fesfilia et amplexicaulia; flores fatis magni, flavi, venis atro purpureis, axillis foliorum fuperiorum fesfilibus et dispofitis ad extremitatem caulis et ramorum. (3)

Accurata Bergii defcriptio est haec: Radix primi anni fufiformis, undique alba, parenchymate carnofo, albido, post fectionem transverfalem, centro medullari orbiculato, rugofo, cincto difco annulato, annulis fubapproximatis,

(1) Cf. J. Bauhinus, Hift. Plant. Univ. 1665. T. III. C. 3. p. 627.

(2) Cf. Alb. v. Haller, Hift. Stirp. Indig. Helvetiae. Bern. 1768. T. I. p. 253. et Willdenow, Spec. plant. l. l.

(3) Cf. *Dictionnaire dés fciences Naturelles* l. l.

tis, obſoletis; caulis (ſecundi anni) erectus, teres bipedalis, villoſo-lanatus ſubglutinoſus, ſuperne ramoſus; rami alterni erecti; folia alterna, ſesſilia, amplexicaulia, ovato oblonga, acuta, minutim tomentoſa, mollia pinnatifida, dentata, laciniis lanceolatis acutis integris; flores axillares ſolitarii, ad latus alterum axillae ſiti, ſubpedunculati, calyx Perianthio monophyllo campanulato turbinato ſubtomentoſo, baſi lanata, apice quinquefido, laciniis lanceolatis acutis, carinatis, concavis, ſubaequalibus; corolla infundibuliformis, tubus cylindricus, villoſus, longitudine calicis, inferne albus, ſuperne ſtriatus, purpurascens; limbus ex tubo ſenſim ampliato erectus patens, colore triſti ſordido, ſublutescens, venis rubicundis undique pictus, extus ſubpubescens, quinquefidus, laciniis obtuſis, quarum duae ſuperiores ovatae, tres inferiores paulo majores obovatae; faux purpurascens, ſtaminum filamenta quinque filiformia alba villoſa recta, ad latus corollae ſurſum flexa, tubo paullo longiora, quorum duo inferiora breviora, arcuata; antherae cordato-lineares erectae; piſtilli germen ſuperum ovatum obtuſum glabrum ſuperne albidum inferne luteſcens; ſtylus filiformis, pubescens, violaceus, ſtaminibus longior, flexura eadem cum ſtaminibus, baſi albidus, ſtigma capitatum albidum, ſubexſertum,

cap-

capsula infra calycem persistentem, ovata, obtusa, glabra, obsolete tuberculata, bilocularis, tecta operculo obtuso, mucronato, horizontaliter circumscisso; semina numerosa cinerea, ovata, obtusa, utrimque compressa, undique foveolis reticulata. — Planta biennis in locis incultis et ruderibus et viis crescens. (1) — Huic descriptioni aliquid addere superfluum videtur: tantum characteres secundum systema Linnaeanum exhibendi, ubi describitur Hyoscyamus niger, foliis radicalibus pinnatifido-sinuatis, superioribus amplexicaulibus; floribus subsessilibus, corollis reticulatis. (2) A Willdenovio describitur foliis amplexicaulibus sinuatis floribus sessilibus. (3) Alia descriptio invenitur, parum a memorata differens, apud varios auctores. (4)

Dis-

(1) Cf. P. J. Bergius, Mat. Med. e regno vegetabili, Tom. I. Stockh. 1782. p. 121 sqq.

(2) Cf. C. a Linné, cur. Joh. Jac. Römer et Jos. Aug. Schultes, Vol. IV. Stuttgart, 1819.

(3) Cf. Willdenow, Spec. Pl. l. l.

(4) Cff. de Gorter, *Flora Septem Provinciarum*, Belg. Foed. Harl. 1781. N°. 206. Meesius Swensk. Bot. 21. Smith, Flora Brittann. p. 254. Sturm, Flora Germ. fasc. 3. Flora Danica T. 1452. *English Botan.* 591. Catalog. Plantarum Amer. Septentr. Indig. et Cicurum, cur. Joh. Muhlenberg, Lanc. 1813. p. 23. De Candolle, Synops. Plant. et Flore Franc. Pa-

Disſentiunt, an veteres cognoverint Hyoscyamum nigrum. Dicitur in libro, cui titulus: *Dictionaire des ſciences Medicales.* — „ *Ce nom* „ *figure ſouvent parmi les medicamens employés* „ *dans l'antiquité, mais notre Jusquiame noire,* „ *n'est pas celle des Anciens, elle n'est pas* „ *même du nombre des trois espèces, que mentionne Dioſcoride, et qui doivent être rapportées aux Hyosc. reticulatus, Hyoſc. aureus* „ *et Hyoſcyamus albus de Linné.*" (1)

Attamen dicit Dioscorides, tria ejus eſse genera, et unum habere flores pene purpureos, folia Smilaci proxima, ſemen nigrum etc. — Dodonaeus etiam dicit, nigrum a veteribus rejici, ob efficaciam nimiam. (2) Etiam Suidas, ut et Galenus, deſcribit Hyoſcyamum, uti plantam valde nocivam et nigrum ſemen proferens.

Caeterum non video, cur Hyoſcyamus niger, qui omnium est efficacisſimus et vulgatisſimus, a veteribus ignoraretur, quamvis negari nequeat illos loqui, in deſcriptione de ſpinis albis, quibus ob-

Paris 1813. T. III. p. 607. Van Hall, Flora Belg. Sept. T. I. p. 196. Amſt. 1825.

(1) Cf. *Diction. des ſciences Medic. par une Societé de Chirurgiens*, Paris, 1818. T. XXVI. p. 562.

(2) Dodonaeus, l. l. et Joh. Bauhinus, l. l.

(3) Joh. Lindestolpe, liber de Venenis, Francofurt. et Lipſ. 1739. p. 59. Galenus, lib. 8. ſimpl.

obſitus esſet caulis, (1) quae non in diſcriptionibus recentioribus inveniuntur. Ob vagam tamen deſcribendi methodum, quia ſcientia botanica nullis limitibus erat circumſcripta, nullum ſystema, nulli characteres distinctivi erant poſiti, aut univerſaliter asſumti, nil certum hac in re proferre posſum. Probabile tamen mihi videtur, Hyoſcyamum nigrum antiquis fuisſe cognitum, atque conſtat, ſecundum Cl. Sprengel, anno 1500. hyoſcyamum nigrum in Germania notum fuisſe. (2)

Bauhinus loquitur, de varietate Hyoſcyami nigri, foliis modo integris, modo disſectis, modo in ambitu in lacinias acutas diviſis. (3) Roemer et Schultes de Hyoſc. pygmaeo, varietate agunt, etiam dubitantes, an continentialis noster et meridionalis revera idem ſit cum Suecico et Anglico, anne hi potius ſint ſpecies, quae dicatur agrestis. — In nostro folia ſunt decurrentia, calyces fructiferi fere pungentes, corolla ſordide et luride flavescens, fundo purpurascente, venis lividis; flores demum inſerti ſunt ſpicis unilateralibus folioſis. In varietate radix fibroſa perpendicularis, caule pollicari, foliis

(1) Cf. Joh. Bauhinus, l. l.
(2) Cf. Hujus Commentat. p. 3.
(3) Cf. Joh. Bauhinus, l. l.

liis inferioribus ovalibus, caeteris ovato-lanceolatis, integerrimis, floribus reticulatis, subsessilibus. In arvis prope Wansleben versus stagnum invenitur. (1)

Icones inveniuntur in Flora Danica 1452; Engl. Bot 591. Fl. Batava Vol. 5. icon, quae tamen mala dicitur, (2) et in libro antea laudato, cui titulus est Destillirbuch.

ANALYSIS CHEMICA.

Si utilitatem agnoscimus, quam universe Medicinae attulit Chemiae studium, ejusque diligens atque prudens applicatio, praecipue tamen illam commoda accepisse et lucem videmus ex opere Chemico, quod principia proxima determinat, quam ex eo, quo remotiorum examen repetitur. Cujus rei ratio facile invenitur in imperfecta et Medicinae et Chemiae scientia. Etenim neque Medicus jam cognovit ipsam principiorum remotiorum in corpore humano mixtionem et actionem propriam, neque Chemicus, ex cognita horum principiorum indole et quantitate, sibi compertam habet conditionem, qua in substantia quavis examinanda juncta existant. Longe

(1) Cf. Roemer et Schultes, l. l.
(2) Cf. Van Hall, l. l. p. 196.

ge quidem abest, ut quoque principiorum proximorum examen Chemicum certam ſemper et indubitatam in Medicina concluſionem permittat; ſed hoc ſaepius tuto ducimur et applicationem aliquando certiorem illa ferunt. Gaudeamus igitur his emolumentis, accipiamus certa incertis mixta, ut, his rejectis, illis prudenter uti poſſimus.

Ob ea, quae diximus, indagationem principiorum remotiorum ſupervacuam et labori nullo modo reſpondentem omittere potuimus, et cenſuimus illam inſtituendam esſe tantum, quae principiorum propiorum indolem ſpectat.

Herbae Analyſis. — Succum ex recentibus foliis ante florescentiam expresſum ad ſiccitatem evaporavi balneo aqueo. Hunc in finem adhibui retortam appoſito excipulo, et accepi omnem liquorem evaporatione emisſum, qui colorem habebat albescentem, odorem ſpecificum foliorum hyoſcyami prodentem, ſaporem nullum, qui chartam, ſucco Heliotropii tinctam, leviter rubore inficiebat, praecipitatum nullum edens cum hydrochlorate calcis, album parvum cum acetate plumbi, cum aqua calcis aliquod praecipitatum leve, quae acido carbonico contento tribuenda ſunt. Tinctura Gallarum praecipitatum effecit leve floccoſum, non facile in aqua ſubſidens, quod alcohole non erat ſolubile,

cu-

cujusque naturam non eruere potui. Ammonia nullum in illo liquore effecit praecipitatum. Hic liquor post hebdomades nonnullas erat odoris fatui vel mucidi et depofuerat floccos albos non magna quantitate, hi flocci collecti conftituebant masfam mucilaginofam, albicantem, faporis nullius, aqua, alcohole et acidis infolubilem; erat naturae organicae, caeterum diverfa experimenta nil certi de hujus materiae natura docuerunt. — Odorem aquae tribuendum esfe oleo cuidam aethereo credidi, quod ut compertum haberem, tria kilogrammata herbae recentis, odore maximo virofo praeditae, destillavi, addita parva aquae quantitate, auctoque celeriter igne. Cuticula apparuit minima et quidem tam parva, ut affirmare non aufim, oleum fuisfe, fed aderat odor ille virofus fortisfimus. Extractum, nunc in retorta refiduum, erat viridi-fufcescens, odoris dulcis, faporis falino-amari, aliquantum deliquescens; non tota masfa aquâ erat folubilis; folutio aquofa erat profunde fusca, faporis et odoris ejusdem ac extractum; erat acida, quod rubore chartae Heliotropii impofitae patuit; acetas plumbi in eo effecit praecipitatum albicans, aliquantum grifeum, copiofum; etiam tinctura gallarum; non vero fulphas ferri; potasfâ liquidâ liquori additâ, nil apparuit, fed majore quantitate folutionis fumta, et cum illa fe-

po-

posita, post aliquod tempus praecipitatum apparuit floccosum, parvum tamen, fuscescens; etiam parva observavi puncta crystallina, quae parietibus vasis adhaerebant. Ita mihi sufficiebant indicationes, ut in accuratiore examine pergere possem, nec alia reagentia adhibui, cum ex illis nunc jam adhibitis pauca aut forsan fallacia efficere potuissem; plane enim ignoramus actionem reagentium plurimorum mineralium, in diversas adhuc commixtas regni vegetabilis substantias. — Ut igitur de principiis proximis, quantum possit, scirem, acidum hocce, quod indicabatur charta Heliotropii, segregare conatus sum; hoc acetatis plumbi ope, quo scimus multa acida vegetabilia praecipitari, feci. Praecipitatum ita productum copiosum, griseum, a liquore limpido flavo supernatante separavi, aquâ purâ ablui, hydrogenio sulphurato decomposui; liquorem citrinum, post sulphureti plumbi secessionem ebullire curavi, ad pellendum acidum hydro-sulphuricum adhaerens; liquorem habui citrinum, acidum, quem balneo aqueo ad siccitatem evaporavi; crystalla orta alcohole ebulliente dissolvi, et evaporatione accepi crystalla aciformia, maxime impura; hisce aquâ solutis, accepi evaporatione spontanea prismata rhomboidea satis alba; aëre haec non mutabantur; erant aquâ frigidâ et alcohole fervido non

autem aethere ſolubilia ; ſolutio aquoſa praecipitatum edidit album cum nitrate argenti , nitrate plumbi , hydrochlorate calcis , aquâ calcis , aquâ barytae ; nullum vero cum ammoniâ , tincturâ gallarum , ſulphate ferri aliisque. Decompoſita est calore masſa crystallina ; etenim misſa in ferrum rubro candescens primum fundebatur , dein fumum ſpargebat corporibus vegetabilibus combustis ſimilem , dein carbonem relinquebat , cujus ſapor nullam habebat aciditatem ; Hoc acidum cryſtallinum , cum nullis aliis vegetabilibus acidis plane conveniens , non denominare potui. Baſin , cui junctum ſuspicari poteram hoc acidum , et cum qua conſtituere ſuperſal erat probabile , accipere conatus ſum , addendo ſolutioni aquoſae extracti rurſus acetatem plumbi , ſeparando praecipitatum a liquore citrino limpido , quem hydrogenio ſulphurato a nimio plumbo liberavi , evaporavi ad ſiccitatem et accepi masſam cryſtallinam fuscam , ſpargentem odorem maxime foetidum. Erat haec deliquescens , alcohole affuſo partim ſolubilis ; ammonia ſolutioni aquoſae addita , ortum est praecipitatum , tantum postero die conſpicuum , fuscescens , flocculoſum , magis albicans factum temporis lapſu , ſolubile acidis praeſertim fortioribus , erat aquâ et alcohole inſolubile , e ſolutionibus praecipitabatur rurſus potasſâ et ammoniâ floccorum for-

ma ,

ma; oxalate ammoniae ejus solutiones non turbabantur; ab omni materie organica colorante liberare id non potui; calore non decomponebatur; nullus erat ejus sapor; videbatur magnesia. Alia hujus liquoris pars sibi relicta, crystallorum duas species edidit. Una erat cuborum forma, aliquantum etiam tetraëdrum pyramidale, album, pellucidum saporis salini; haec aquâ soluta nitrate argenti praecipitatum ediderunt, aliis plerisque reagentibus nil ortum est, hoc forsan erat murias sodae. Alterum sal erat aciforme coloris fuscescentis; aderat minima quantitate; dotes habebat praecedenti similes et de ejus natura nil certi statuere potui. Potassae praecipitatum floccosum, de quo locutus sum p. 15. simile erat praecipitato floccoso, quod ammoniae ope ex liquore praecedente accepi. Puncta tamen crystallina, quae observaveram, ulteriore indagatione digna videbantur; hunc in finem quantitatem majorem extracti aquâ dissolvi, solutioni filtratae potassam addidi, et seposui miscelam; post hebdomadem crystalla parva vasis parietibus affixa vidi; haec videbantur rhombi rectangulares, erat illis nec sapor nec odor, neque aquâ, nec alcohole, nec aethere erant solubiles, facile efflorescebant, solvebantur acido acetico acidisque fortioribus sine effervescentia, color non mutabatur acido sulphurico maxime concentrato, et non nisi hujus acidi dilutione solvebantur;

 potas-

potasfa liquida in horum folutione in acido acetico praecipitatum effecit floccofum album, quod tempore non mutabatur, etiam praecipitabatur nitrate plumbi, et acetate plumbi, colore non mutabatur, nifi quod efflorescens album factum est. Ex his aliisque experimentis mihi patuit, id esfe phosphas magnefiae.

Extracti aquofi parte alcohole digesta, aucta temperatura, evaporatione accepi masfam faporis fortis amaro-falini, quae, ad fyrupi confistentiam evaporata et calefacta, odorem foetidum edebat. Masfam aquâ disfolvi, quà infolutae remanferunt partes refinofae; evaporata hac folutione aquofa, masfam rurfus alcohole ebulliente disfolvi, et accepi cryftalla bene multa formae irregularis; his defumtis, ficcatis et rurfus aquâ folutis, accepi evaporatione fpontanea cubos congregatos albos; erat hoc fal deliquescens, nitrate argenti praecipitatum edebat copiofum album, quod ammoniâ plane folvebatur, chlorureto platini praecipitatum flavum faciens, etiam acetate plumbi praecipitatum parvum, album, et tincturâ gallarum praecipitatum, flavum, non alcohole, fed acido quidem acetico folubile; nullum praecipitatum edidit cum hydrochlorate calcis, nitrate plumbi, carbonate potasfae alcalino, nec cum ammoniâ liquidâ, aliisque; ex hisce conclufi, esfe muriatem potasfae.

Am-

Ammoniâ additâ liquori residuo ortum est praecipitatum fuscum, parvum, post diem tandem conspicuum, magnesiae materici coloranti mixtae non dissimile. Materies amara, fusca, alcohole et aqua solubilis, mihi visa fuit plane convenire cum materia extractiva amara, qualis Pfaffio describitur. (1)

Remanserat in filtro, post solutionem extracti aquosi in alcohole, materies fusca, satis magna quantitate, quae maxime aqua solubilis erat, sine sapore, odore aliquantum dulci, non deliquescens, etiam caeteris proprietatibus erat similis materiei extractivae gummosae, quae Pfaffio describitur, (2) si saltem hae materiae extractivae inter principia jure nominantur. — Hacce materiâ extractivâ gummosâ remotâ, remansit materies sicca, grisea, aquâ et alcohole nulla temperatura solubilis, omnibus proprietatibus amyli, mixti cum albumine indurato, similis.

Tandem in folia expressa alcohol infudi, calide digessi, et massam calidam filtravi. Erat solutio profunde viridis; refrigeratione deposita est massa ceracea viridi-flava; solutioni alcoholicae evaporatae dein aquam addidi et materies re-

(1) Cf. C. H. Pfaff, *Handbuch der Analyt. Chemie*, Altona, 1822. C. 2. p. 606.

(2) Cf. C. H. Pfaff, l. l. C. 2. p. 607.

resinosa viridis aquâ levior illi innatavit; filtro immissa ad siccitatem non facile perducebatur, sed mansit balsamica; habebat nullum saporem, sed odorem manifestum peculiarem, fere omnibus foliis non aromaticis contusis proprium. Illam materiam resinam credidi, constituentem colorem foliorum viridium.

Ut salia detegerem, folia Hyoscyami siccata in crucibulo combussi, cinerem fere album in aquam immisi, solutionem evaporavi et in hac inveni hydrochloratem potassae et potassam liberam. Quod in aqua insolubile in filtro remanserat, cum subcarbonate potassae concoxi et filtro immisi, liquor filtratus continebat acidum phosphoricum et sulphuricum. Massa, nunc in filtro adhuc residua, acido hydrochlorico pro parte soluta, erat magnesia et calx, dum partem insolubilem silica constitueret.

Ex hac analysi igitur efficimus, herbae Hyoscyami inesse: acidum vegetabile, materiem extractivam gummosam, materiem extractivam amaram, materiem ceraceam, materiem resinosam viridem, hydrochloratem potassae, phosphatem magnesiae, sulphatem calcis, potassam, calcem, silicam. Vix opus est monitu, quantitates materiarum organicarum difficulter definiri posse; saepius enim aliquid aquae retinent, quod non facile ab illis removeri potest; saepius siccatione ad tempe-

peraturam aquae ebullientis aliquid ipſius materiei deperditur. Dein potasſa et calx liberae acidis certe fuerunt junctae; ſed haec determinare non potui. Etiam illa, quae tam parva quantitate adſunt, minoris nobis ſunt momenti, cum et ſaepe fortuita est eorum praeſentia, et in medicamento parum efficiunt. Huic defectui analyſeos meae certe facilius veniam dabit, quicunque chemiam experimentalem uſu ipſe ſuo cognovit.

Radicum Analyſis. — Radices recentes, menſe Junii collectas, eodem modo tractavi ac herbam. Aqua, destillatione accepta, easdem habuit dotes, exceptis ſequentibus. Oriebatur, addita tinctura gallarum, praeter praecipitatum flocco-ſum, etiam color laete viridis, quem explicare non potui: etiam aqua, ex tribus kilogrammatibus destillatione accepta, nullum praebuit oleum, ſed odorem fortisſimum habebat.

Extractum radicum habebat colorem fusco-nigrum et non deliquescebat, ſapor magis amarus erat quam ſalinus, Heliotropii chartam rubro colore tingebat, praecipitatum ciebat in illo acetas plumbi, ammoniae additione praecipitatum oriebatur fuscum floccoſum, quod magneſia colorata mihi viſum est, muriatem potasſae in eo inveni, et caeterum omnes habebat dotes extracti foliorum; attamen non inveni ma-

teriam resinosam viridem, sed fusco flavescentem sine odore; aeque non inveni materiam ceraceam. Materies gummosa extractiva majore aderat quantitate, etiam odorem foetidum in solutione alcoholica calefacta observavi, amyli etiam aliquid inveni.

Radices, mense Septembris ad finem vergente collectas, eodem modo tractavi. Accepi extractum flavum adspectu gelatinosum, non deliquescens, saporis fatui, chartam Heliotropii rubro colore tingens, aquâ facile, alcohole difficilius solubile. Tractavi hocce extractum alcohole calido, refrigeratione in vasis fundo apparuerunt crystalla, prismata rhomboidea constituentia, quae erant congregata. Horum solutio in aqua erat nec acida, nec alcalina; acetate plumbi, ammoniâ liquidâ, aquâ calcis, oxalate potassae, sulphate ferri, hydrochlorate platini, aliisque in ea nullum praecipitatum ortum est; deutochlorureto mercurii, post aliquot dies, praecipitatum protochlorureti ortum est. Praeterea solutionis sapor dulcis, odor nullus, immutabilitas ad aërem, solubilitas multo major in aquâ quam in alcohole, indicaverunt id esse saccharum; materies gummoso - gelatinosa coloris flavescentis magna quantitate hic aderat, etiam amylum multum, muriatis potassae et materiei extractivae amarae parum; odor ille foetidus in so-

lu-

lutione alcoholica calefacta non obſervatus est. Ammonia in ſolutione alcoholicâ praecipitatum effecit ſatis magnum, fuscum, floccoſum, quod nec alcohole nec aqua ſolvebatur; cujus ſolutio in acido hydrochlorico potasſâ liquidâ decomponebatur, qua decompoſitione flocci copioſi, nondum tamen ab omni materie colorante liberati, oriebantur, dotibus caeteris id mihi rurſus magneſia esſe viſum est.

Incineratas radices eodem modo ac folia tractavi; muriatem potasſae, potasſamque liberam, phosphatem magneſiae, ſulphatem calcis nec non ferri indicia habui.

Radicibus, menſe Junii collectis, inesſe mihi viſa ſunt: acidum vegetabile, materies extractiva amara, materies reſinoſa flava, amylum, hydrochloras potasſae, phosphas magneſiae, ſulphas calcis, ſilica, potasſa et ferrum.

Radicibus, menſe Septembris collectis, inesſe viſa ſunt: acidum vegetabile, materies gummoſo-gelatinoſa, amylum, ſaccharum, materies reſinoſa flava, hydrochloras potasſae, phosphas magneſiae, ſulphas calcis, ſilica.

Seminum Analyſis. — Aqua destillatione accepta nullis dotibus erat conſpicua.

Extractum paravi decoquendo ſemina; ſeparavi oleum in decocti ſuperficie praeſens multum. Erat extractum fuscum, odoris rancidi ole-

oleosi, saporis ejusdem fere ac extractum foliorum, non ita salini, magis vero amari, chartam Heliotropii rubram reddebat; caeteris dotibus ab extracto foliorum non multum differebat; aderat tamen materies extractiva amara majore, murias potassae minore quantitate. Alcoholicâ solutione evaporatâ materies clara fusca aderat, cui addita ammonia praecipitatum effecit floccosum coloratum, magnesiae impurae praecedentium simile. Albumen, amylum et farinosa massa aderat, nec non aliquid resinae flavae e cortice seminum oriundae, etiam cerae minima quantitas.

Cineres continebant muriatem potassae, phosphatem calcis et magnesiae, nec non sulphatem calcis.

Inveni igitur in seminibus Hyoscyami nigri: acidum vegetabile, materiem extractivam gummosam, materiem extractivam amaram, amylum, albumen, materiem farinosam, resinam flavam, oleum pingue, muriatem potassae, phosphatem calcis et magnesiae, sulphatem calcis, silicam.

Analysis haec ad finem nunc perducta, non mihi illa producta omnia dedit, quae speraveram. Illa enim, quae hac de re scripta sunt, mihi dederant spem inveniendi principium narcoticum, quod omnes Hyoscyami vires contineret, quod esset alcali organicum; cum nunc hocce non invenerim, dicam breviter, quid

hac

hac de re scriptum viderim, ut sic de existentia probabili hujus materiei judicium ferri possit.

Primus analysin instituens Pharmaceuticus Berolinensis Kirchhoff, principium activum quaesivit in acido hydrocyanico, quod tamen non invenit. (1)

Postea doctissimus Brandes seminum analysin instituit amplam, et detexit materiem alcalinam, omnem vim narcoticam Hyoscyami continentem, acido malico junctam, et sic sal constituentem, quod Malatem Hyoscyamii vocat, cujus Hyoscyamii aut Malatis Hyoscyamii dotes non describuntur. Corpora caeterum bene multa inveniuntur, et accurate describuntur. (2)

Alio loco praeparationis modus a doctissimo Brandes sequenti modo describitur. — Semina decoquantur cum aqua, tunc cum magnesia usta digerantur; residuum insolubile alcohole coquatur, et solutio alcoholica fervida filtretur, basis tunc refrigeratione, forma floccorum alborum vel crystallorum, non distinctorum, praecipitatur. (3)

Doc-

(1) *Berlinisches Jahrbuch für die Pharmacie.*

(2) *Neues Journal der Pharmacie für Aertzen, Apotheker und Chemiker, von* D. Joh. Bartholomä Trommsdorff, C. 5. 1 St. Leipzig, 1821. p. 35 sqq.

(3) *Berl. Jahrbuch für die Pharm.* XXI. p. 280 Berl. 1820.

Doctisſ. Brandes in literis loquitur de cryſtalliſatione ſalium ortorum e combinatione Hyoscyamii cum acido nitrico et ſulphurico; dein dicit „ alcaloidum istud magno calore vel incandescentiâ, cum carbonibus non decomponi et nil mutari; hocce alcaloidum accepit, addendo potasſam ſolutioni aquoſae, quo praecipitatum est. Etiam alio ſequenti modo hocce paravit. Extractum Hyoscyami alcohole extraxit, evaporavit ſolutionem, masſam aquâ disſolvit, et ope acetatis plumbi, omne colorans praecipitavit; tunc plumbum nimium acido Hydroſulphurico demiſit, et tandem liquori calefacto potasſam adjunxit, quo facto alcaloidum praecipitabatur, quod etiam calori reſistebat. (1)

Non tantum doctisſimus Brandes, ſed etiam Doct. F. Runge hocce alcaloideum invenit. Vidit hicce, liquorem narcoticum amittere hanc vim additione alcali cujusdam cauſtici, et praecipitatum ortum hisce alcalibus, etiam non esſe narcoticum. Ex hisce concludit, narcoſin deſtrui hisce alcalibus cauſticis, et ad alcaloideum narcoticum ſeparandum adhibuit hydratem magneſiae, ſequenti modo. Commiscuit ſulphatis

(1) Cf. *Journal für Chemie und Physik, herausgegeb. von* Dr. Schweigger *und* Dr. Meinecke XXVIII b. Neurenberg, 1820. p. 91.

tis magnesiae et potasfae purae solutiones, ita ut sulphatis magnesiae adesset major quantitas; tunc extractum aquosum huic compositioni commiscuit, et ad siccitatem evaporavit; residuum siccatum et ad pulverem redactum alcohole ebulliente 42°. B. tractavit; accepit liquidum coloris flavi, clari, quod evaporatione spontanea masfam crystallinam deposuit, quae leviter coeruleam reddidit chartam Heliotropii rubefactam, aquâ solvebatur, et pupillarum dilatationem produxit maximam: combinationes hujus materiei cum acido sulphurico, muriatico et nitrico, eosdem effectus in oculos habuerunt: proprietates hujus materiei non enunciantur. (1) Ad hanc baseos praeparationem adhibuit belladonae extractum, in experimentis tamen praecedentibus adhibuit et Hyoscyami et belladonae extractum, quae in omnibus sibi invicem similia fuerunt, igitur haec praeparatio etiam pro Hyoscyami extracto valebit.

Hisce addo, Cl. Doebereiner dicere, facile falli posse Pharmaceuticos, quaerentes basin alcalinam plantarum narcoticarum, praesertim in succo Hyoscyami, et Cicutae; ibi enim adesse phosphatem magnesiae, qui praecipitatur Ammoni-

(1) *Annal. de Chemie et de Physique par* M. M. Gay Lussac *et* Arago, T. XXVII. Par. 1814. p. 32 sqq.

niâ liquidâ e solutione extracti Hyoscyami et Cicutae, et proprietates nonnullas alcalinas habet; (1) tum etiam: dicere Cl. Vauquelinum, sibi valde probabile videri, alcalia vegetabilia, multis solanaceis enunciata, nil aliud esse nisi combinationes materiei organicae cum alcali, aut salia cum baseos excessu; (2) et tandem Doctiss. Lecanu observasse, in parandis alcaloidibus facile falli posse chemicos, etiam tum si magnesiam adhibeant, quia parva carbonatis sodae quantitas fere semper magnesiae juncta est, et eluendo non nisi difficulter ab ea separatur; quaeque igitur vel per se, vel ammoniam formans cum corpore quodam azotato, characterem alcalinum corporibus non alcalinis dare posset. (3)

Si attendimus ad praecipitata, quae potassà et ammoniâ accepi e solutione extracti Hyoscyami, (4) tunc certe Hyoscyamii existentia, aut saltem inventio, dubia videbitur. Hoc ut nunc plane confirmaretur, secutus sum accurate Hyoscyamii praeparationem, uti a Cl. Brandes

(1) *Journal fur Chemie und Physic.* l. l. 94.

(2) Cf. *Journal de Pharm. et des Sciences accessoires par* M. Boullion la Grange etc. N°. 2. *Fevrier*, 1825. Paris, p. 24.

(3) Cf. *Journal de Pharm.* 1825. N°. 7. *Juillet* p. 351.

(4) Cf. hujus Comment. p. 19, 20 et 21.

des describitur, (1) et accepi materiem albescentem amaro salinam, facile alcohole calido non vero aqua solubilem, nec acidam, nec alcalinam, adspectu pinguem; puncta crystallina post aliquod tempus in illa observavi, quae muriatem potassae constituebant erantque aquâ solubilia; alia pars oleosa mihi visa est: multum igitur distat talis materies a corpore alcalino crystallino.

Etiam methodum Doctiss. Runge (2) secutus sum: accepi materiem fuscam, crystallis parvis cubiformibus mixtam, perparum alcalinam. Materies fusca erat amarissima et narcotica, materiei extractivae amarae antea descriptae non dissimilis; crystalla saporis erant maxime salini, valde aquâ, minus alcohole solubilia, caeteris dotibus murias potassae constituere hoc sal mihi visum est.

Has materias non esse Hyoscyamium purum, dictu non opus est, quod, si non purum elicitur, non ut Hyoscyamium agnosco: etenim facile materiei amarae, crystallis mixtae, partes narcoticae multae adhaerere possunt, quod illud tantum demonstrat, Hyoscyami principia organica propiora constituentia, narcosin continere. —

Cae-

(1) Cf. hujus Comment. p. 28.
(2) Cf. pag. 28.

Caeterum ex ipsis dictis Cl. Brandes, id calore non mutari, patet, illum non invenisse alcaloidum organicum, sed saltem inorganicum: et quia inveni, crystalla, e solutione extracti, potassae ope praecipitata, esse phosphatem magnesiae, etiam alcaloidum indicatum ab hoc parum differre posset: hunc subphospatem magnesiae e superphosphate magnesiae solubili decompositione ortum credo, et hoc sal ammoniâ plane decomponi, et inde oriri defectum crystallorum, et majorem copiam praecipitati fusci floccosi, vel magnesiae impurae.

Male igitur in libro chemico invenitur, Hyoscyamium accipi praecipitatione decocti aquosi Hyoscyami nigri, potassae ope, id facile crystallisari, uti et salia sulphurica et nitrica eo producta. (1)

Doctiss. Brandes, forsan experimentorum et inventionis perscrutans fundamentum, aliud invenit alcaloideum vel Hyoscyamium. Divulgavit inventum suum hocce anno. Invenit nempe principium narcoticum, in omnibus fere narcotri-

(1) Cf. *Chimie organique appliquée à la Physiologie et Médicine*, *contenant l'Analyse des substances animales et vègetales*, *par* Leopold Gmelin, *Doct. en Med. à Heidelberg*, *traduit par* Inrichen, *Prof. de Phys. à Lucern*, *avec des notes par* Virey, *à Paris*, 1824.

ticis indigenis, belladonna, Hyoscyamo, cicutâ, conio, ſtramonio, chelidonio, digitali, aconito, aliis. Pura haec materies facile aqua, alcohole et aethere, ſolvitur, odoris est maxime nauſeoſi, qui perit, ſi acido ſaturatur. Haec materies non libera in plantis adest, et parva quantitate. Praeparatio non indicatur, quia auctor, morbo nervoſo afflictus, a faciendis experimentis deſistere debuerat. (1)

Et ſic rurſus nobis difficultates et incerta ſpes ſupererant.

Quia odor talis ingratus nobis maxime obſervatus erat, in masſa, reſidua post evaporationem lentam liquoris, accepti post praecipitationem acidi et materiarum gummoſarum ope acetatis plumbi, iterum eandem viam ingresſi fuimus, majore tamen extracti quantitate. Sumſimus uncias ſedecim extracti Hyoscyami venalis praeparati ſecundum Pharmacopoeam Belgicam; huic addito acetate plumbi, omnem materiem colorantem gummoſam ut et acidum praecipitavi; liquorem limpidum reſiduum hydrogenio ſulphurato ab omni plumbo liberavi, et lente evaporavi; ſed nullus apparuit odor, nec etiam addita ſolutione dilutâ potasſae liquidae; hoc forſan extracto tribuendum, quod (ut in-

(1) Hufeland, *Journal der prakt: Arzneyk.* Tom. Vol. I. p. 134.

inter experimenta mihi patuit) magnam gummi tragacanthi quantitatem continebat.

Quamvis igitur nobis non contigerit praeparare basin narcoticam, tamen ejus existentiam non negamus, et si quae in posteris aderit occasio, huic operam dabimus, cum nunc tempus, huic operi positum, esset elapsum. Hucusque nil aliud possumus, quam illud principium, quamvis impurum, ponere in materia amara, accepta secundum methodum doctiss. Runge, quae notabiles satis, ut e sequentibus patebit, habebat vires. Materiae amarae narcosin tribuere etiam Vauquelinus ausus est, quod patuit in foliorum nonnullorum analysi, ab eo instituta. (1)

Et sic huic parti Chemicae finem imponimus, cujus difficultas pro desiderandis veniam impetret.

EFFICACIA HUJUS PLANTAE VENENATAE IN CORPUS ANIMALE.

Haec eruenda, tam ex historiis relatis apud omnes fere, qui de Hyoscyamo nigro scripserunt, quam

(1) Cf. Thenard, *Traité de Chimie*, T. III. Ed. 3a Paris 1821. p. 452.

quam ex experimentis in corpus animale instititutis.

Experimenta. Cl. Störckius cani mediocri ingessit bolum granorum decem extracti hujus plantae, quod ipsum e succo expresso, leniter evaporato, paraverat. Nullam prorsus mutationem observavit; cucurrit alacriter canis, et oblata bono appetitu devoravit. — Tertio die eidem cani grana viginti data sunt, nec aliquid inde ortum est. Sexto die binas drachmas hujus extracti vi ingessit in ejusdem canis ventriculum. Meticulosus erat per aliquot minuta, dein vero bibit copiosam aquam, et carnes oblatas devoravit, post dimidiam horam languit, oculis apertis et pupilla maxime dilatata, eundo titubavit, impegit in obstacula, et fere nihil vidit; composuit se dein ad somnum. Anxius erat in somno, scrobiculum cordis saepius vi introrsum trahebatur. Post binas horas coepit vomere omnia ingesta, stando tremuit, eratque debilis; postquam ter vomuit, solvebatur quinquies alvus; prodierunt faeces liquidae subfuscae, magna copia, et multum foetentes; oculi manserunt immobiles, et pupilla valde dilatata, visus fere deletus; dein iterum dormivit, spasmi circum scrobiculum cordis diminuebantur, et penitus cessarunt, somnus durabat per quatuor horas, non agitabatur. Post somnum

oculi naturales bene videntes, vires bonae, canis alacer ſanus manſit. (1)

Ipſe Cl. Störckius ſumſit per octiduum quotidie matutino tempore jejuno ventriculo, granum unum; nulla ſymptomata obſervavit, alvus tantum liberior erat et appetitus longe major. (2)

Cl. M. P. Orfila multum hac in re fecit, experimentis quatuordecim in canibus, diverſae magnitudinis inſtitutis. Dedit radices et folia, diverſo anni tempore; extractum alcoholicum, aquoſum foliorum et radicum in ſtomachum introduxit, telae celluloſae impoſuit, diverſis locis corporis, et in venam jugularem introduxit, et invenit:

1°) Succum et decoctum radicis Hyoſcyami nigri, plena vegetatione parata, multo majorem effectum edere, quam ſi ineunte vere adhibeantur.

2°) Foliorum ſuccum minorem habere vim.

3°) Extractum decoctione plantae ſiccatae, vel mi-

(1) Cf. Ant. Störck, Libellus, quo demonſtratur ſtramonium, Hyoſcyamum, aconitum, non ſolum poſſe tuto exhiberi uſu interno hominibus, verum et ea eſſe remedia in multis morbis valde ſalutifera Vindobonae 1762. p. 26, 27 ſqq.

(2) Cf. Störck, Libellus l. l. p. 30, 31.

minus evolutae, paratum, minus efficax esse, quam id, quod evaporatione in balneo aqueo, ſucci expreſſi e recentibus plane evolutis plantis, accipitur.

4°) Extractum eodem fere agere modo, ſive applicetur telae celluloſae, ſive immittatur ſtomacho; minorem tamen requiri quantitatem ad mortem inferendum, quum venis injiciatur.

5°) Abſorberi, circulatione circumvehi, in ſyſtema nervoſum agere, modo non diverſo ab alienatione mentis, ſequente ſtupefactione.

6°) Ventriculi tunicas non eo inflammari.

Et ex comparatione historiarum cum ſuis experimentis concludit, eodem modo agere in homines ac in canes. (1) (2)

Gme-

(1) Cf. *Toxicologie Générale, par* M. P. Orfila, Tom. II. p. 1. *Paris*, 1815. p. 153—165. Et traductio germanica: *mit Zuſätſen und Anmerkungen von* Dr. Sigism. Fr. Hermbſtädt, Tom. III. *Berl.* 1818. p. 177—188.

(2) Cl. Orfilae concluſionibus nil objiciendum habeo, niſi quod judicium fert de viribus foliorum et radicum, ex comparatione experimentorum inſtitutorum, quod autem valde incertum esſe debet, ſi (ut factum fuit) experimenta in canibus diverſis inſtituuntur, qui canes ob diverſam idio ſyncraſiam etiam diverſe ab Hyoscya-

Gmelinus etiam refert multa ſymptomata, ex uſu Hyoſcyami orta, majore tamen numero, quam ut hic enumerentur. (1)

Hahnemannus multa et certe utilisſima hac in re divulgavit, enumerans ſymptomata, ab Hyoſcyamo, nigro in hominibus ſanis producta, quae ſymptomata, ſaepe contraria et efficacisſima, vehementem Hyoſcyami vim denotant; videmus depresſionem et incitationem, alvi obſtructionem, et alvi fluxum, ſomnum altisſimum et furorem dirisſimum, ſitim et hydrophobiam etc. quibus nervorum anomaliae et virium vitalium directio turbata indicatur, et probatur ſic, variis cauſis accedentibus, omnis generis morbos oriri poſſe.

Experimenta a me in cane inſtituta ſunt:

1°) Aquam, a tribus kilogrammatibus herbae Hyoſcyami deſtillando acquiſitam, maxime praeditam odore Hyoſcyami ſpecifico, dedi cani maxime ſitienti; noluit bibere; quovis momento aquae viſu attractus repellebatur ejus odore; dimidiam litri partem tunc

cyamo affici debent; igitur major radicum vis venenata nondum hisce experimentis probata eſt.

(1) Cf. *Algem. Geſchichte der Pflanzengifte entworfen* von Joh. Fr. Gmelin, *Neurenberg* 1803. p. 430—445.

tunc vi ingesſi, ſed effectus notabiles inde obſervare non potui.

2°) Cani parvo dedi extracti foliorum recentium, expresſione et evaporatione lenta accepti, grammata duo. Somniculoſus post dimidiam horae partem factus; appetitus minutus est; nulla excitationis phaenomena; corpus contractum; ad ſomnum ſe compoſuit, et elapſis quinque horis, ſanus reſtitutus; dein faeces demiſit nigros.

3°) Dedi eidem cani extracti ejusdem, alcohole calidâ exhausti, grammata quatuor; ſomnolentia aliqua, post horam fere, apparuit, ſed brevi post nulla amplius phaenomena viſa ſunt.

4°) Tunc dedi eidem cani grammata duo masſae, acceptae evaporâtione ſolutionis alcoholicae, ex extracto aquoſo paratae, et aquâ nunc ſolutae. Post quartam horae partem ſomnolentus factus est, ſtare non niſi difficulter potuit, eratque quaſi temulentus; caeterum multum dormivit et tremuli motus in posteriori corporis parte praeſertim apparuerunt; post horas ſeptem ſanus reſtitutus.

Eodem modo egi cum extracto radicum, et actionem multo majorem esſe inveni extracti radicum, menſe Junio collectarum; quam ex-

extracti radicum carptarum menfe Septembris ad finem vergente.

Seminis extractum quodammodo minorem effectum edere, quam foliorum et radicum, mihi iisdem experimentis vifum est.

Etiam materiem amarisfimam profunde fuscam, quam ex Hyoscyami foliorum extracto feparaveram (1) aquâ folutam, dedi cani quantitate grammatum duorum aqua folutorum. — Post quinque fere minutas horae primas, vomuit fpumam fuscam, continentem materiem illam amaram introductam, quo vomitu igitur actio perdebatur. Iterum hujus materei dedi cani grammata duo, ligavi os, et brevi post foporofus factus multum tremuit, praefertim abdomen multis contractionibus et expanfionibus abnormalibus, ftatum fpasticum manifestum reddidit; per totum diem fomnolentus, nullum cibum asfumere voluit, fed tremens et frigens, ignem quaefivit. Tandem extracti foliorum dedi cani grammata viginti, ligavi os; post fere decem minutas horae primas, maxime fomnolentus factus, valde tremuit, dein convulfivo motu caput retrorfum trahebatur; nonnunquam ejulavit, ftare non potuit, fed asfiduo decubuit, et fic to-

(1) Cf. p. 31.

totam diem transegit; sequenti die faeces nec non vermes dimisit; sanatus iterum apparuit.

Dedi cani eidem uncias duas extracti aquosi, post duas horas conatus est vomere; alternatim convulsiones habuit, et sine motu decubuit; brevi post mortuus est.

Cadaveris dissectione inveni ventriculum versus cardiam inflammatum, quod rubro fuscescente colore indicabatur; pulmones non mutatos, cordis ventriculos ambos sanguine repletos, magis tamen, ventriculum venosum; cerebri vasa sanguine non valde repleta: servavi ventriculum inflammationis indicia habentem.

Quae experimenta mea si aliquid efficiunt, plus tamen desiderandum relinquunt; sed difficultas, quae ab hisce experimentis physiologicis separari non potest, et quae tironi praesertim multum augetur, impedivit, quo minus plura et accuratiora instituerem.

Ex hisce concludo:

1°) Aquam distillatam vim aliquam habere venenatam, si saltem instinctui animali aliqua tribuenda est fides.

2°) Extractum foliorum, si non magna quantitate datur, nullum excitationis phaenomenon edere et vim habere magis laxantem quam obstruentem.

3°) Alcohole partes extracti Hyoscyami activas

vas plerumque ſolvi; itaque extractum alcohole exhaustum non niſi parvos edere effectus; extractnm alcoholicum vero aquâ ſolutum multo efficacius esſe.

4°) Radicum effectus fere eosdem esſe ac foliorum.

5°) Radices, autumnali tempore carptas, multo minus efficaces esſe, quam radices, media aeſtate carptas.

6°) Seminum effectus aliquantum minores esſe.

7°) Materiem amaram, methodo Doct. Runge (1) acceptam, valde activam esſe.

8°) Majori doſi, praeter effectus depresſionis, etiam excitationis obſervavi.

9°) Inflammationem ventriculi ex Hyoscyamo oriri posſe.

10°) Hyoscyamo nigro non valde augeri ſanguinis affluxum ad cerebrum. — Paralyſin equidem non obſervavi.

Historiae. Praecipuae ſequentes referuntur.(2) Cauſidicus quidam, ſumtis drachmis duabus ſeminum contuſorum loco anethi in colicis doloribus, ſtatim inſanire coepit, ſed vomitorio intra ſemihoreum convaluit. (3)

Ri-

(1) Cf. Hujus Comment. pag. 31.

(2) Joh. Murray, Apparatus Medicaminum, Vol. I. Gött. 1776. p. 444 ſqq.

(3) Cf. Helmont, Ort. med. p. 306.

Rixosa deliria nata sunt ex vaporibus, effodiendo radicem sparsis.

A minori dosi granornm viginti quinque, studiosus aliquis, seminibus caeteroquin ad somnum conciliandum adsuetus, insignem lassitudinem, tormina, convulsiones, stuporem, pulsum exiguum, sensilitatem abolitam perpessus est, sensim tamen vomitoriis, purgantibus, venaesectione, servatus est, in sudorem sponte incidens (1)

Non mitiores ex comesta radice effectus obtinuerunt.

Omnes cujusdam caenobii monachi, ex coctis prae errore radicibus cum radice cichorei, post ardorem oris et faucium molestissimum, dementiâ correpti sunt; in uno, visus debilitatus insigniter, ut perspicillis postea illi opus esset. (2)

Etiam novem variae aetatis et utriusque sexus homines, inter quos femina gravida, radices loco pastinacae in jusculo comederant, unde quidam loquelâ orbati, omnes convulsionibus et distorsionibus oris et membrorum, risu Sardonio, furoreque dirissimo correpti, et, postquam remediis resipuerant, primum visu duplicato laborarunt, dein

(1) Cf. *Essays et Obs. Phys. et Litt.* Vol. II. p. 243.
(2) Cf. Reyserus in Wepf. hist. cicutae aquat. pag. 230.

dein quaelibet objecta colore scarlatino tincta sibi repraesentarunt.; sanati integre tamen. (1)

Ex usu radicum etiam aliquot rustici perierunt. (2)

Nuperrime duae radices crudae, comestae pro pastinaca a servo, crearunt illi ardorem ventriculi, sitim intolerabilem, pervigilia, insaniam et visus imminutionem, quae ipsa quidem mitigavit aceti potus. Sed postero die copia macularum et vesicularum gangraenosarum, in corpore erupit; auxilium tandem ferente natura benefica diarrhoeâ profusâ. (3)

Folia pariter deleteria esse, docuit historia septem hominum, qui in jusculo ea coxerunt. Insania tamen cum reliquis malis, in quibusdam vomitione et diluentibus cum oleo, in aliis profusis sudoribus et largo lotii profluvio, devicta.

Inter magis insueta symptomata recensenda tumor et rigiditas manuum in femina. (4)

Delirium ferox ortum est ex enemate, quod Hyoscyami folia continuit. (5)

In urbe Carlstadt, anno 1682. faber quidam fer-

(1) Potovillat, in Phil. Transf. Vol. XL. p. 456.

(2) Simon Paulli, Quadr. p. 384. ed. Fickil.

(3) Blom, *Koninkl. Vetensch acad Handl.* 1774. p. 52.

(4) Phil., Transf. Vol. LXVII. p. 194.

(5) Grunwald, in Ephem. Nat. Cur. Dec. III. A. 9, 10. App. p. 179. sqq.

ferrarius, nomine Benedicti, cum conjuge et liberis, fraude alterius, comedit radices Hyoscyami nigri; paulo post omnes furere inceperunt, gestusque varios ridiculos non minus quam horrendos exhibuerunt, linguis labiisque aridis, faucibus asperis, siti immodica et febre, donec somnus altior stertorosus opprimeret, tandem longa quiete sani restituti. (1)

Succi libra una, per alvum injecta, hominem omni sensu privavit. (2)

Hallerus tradit, se meminisse sodalem Simonium, cum Lugdunum Batavorum ad scholas Boerhavii, anno 1727 ventitaret, sine noxis devorasse Aconitae, Apocynae et Belladonnae baccas, ab Hyoscyami vero semine victum nimiae curiositatis poenas dedisse, atque mente alienatum alteroque latere resolutum tamen a praeceptore servatum fuisse.

In lotione adhibitus deliria fecit.

Narrat Boerhavius, se temulentum factum, parando emplastrum Hyoscyami.

Dicit Hallerus, anserculos Hyoscyamo occidi; cani robusto radicis decoctum non nocuisse, neque vaccis porcisve; in cadaveribus hominum, ab Hyoscyamo enectorum, vasa meningum tumida et in

(1) Cf. Joh. Lindestolpii Liber de venenis. Franc. et Lips. 1739. p. 559—560.

(2) La Serre, l. c. dec. 2. Obs. 28 ann. 6 p. 168.

in ventriculo maculas nigras repertas fuisse. Dicit ille, hanc plantam suae classis (nempe Solanacearum) maximas possidere vires, et, magis quam reliquas, mortem afferre. (1) Ab aliis contrarium affirmatur. (2)

Auriga, postquam ederat folia Hyoscyami nigri, post aliquod tempus, capite obnubilato, visum habuit turbulentum. Frigus et rigiditas talis erat illius brachiis et cruribus, ut vix stare posset et brevi post inciderit in magnum virium dispendium, sanatus emeticis et lacte. (3) Hyoscyami seminis quidam vir sumsit tribus diebus novem doses, quarum quaeque erat ponderis duorum scrupulorum. Primum symptoma erat capitis dolor et gravitas continua, vexabatur insomniis, convulsiones tum brachia tum crura tum totum corpus occupabant, appetitus deletus erat, vires diminuebantur, quod ita remissionibus nonnullis per quinque hebdomades duravit, dein maniâ et convulsionibus corripiebatur. Medicus causam ignorans venaesectiones, emetica et purgantia administravit; non diminuebantur accessus, choreae Sancti Viti species apparuit.

Cau-

(1) Cf. Haller, l. l. p. 253.

(2) Cf. *Algem. Botan. Bibl. des 19ten Jahrh. Erlang.* 1802. p. 259.

(3) Cf. *Journal de Med.* anno 1756. Vol. 4. p. 113.

Causâ tandem medico cognitâ, acida praescripta sunt et vesicatoria; accessus perduraverunt plus quam octo dies, in sensuum abolitione completa jacebat aegrotus, febris accessus habebat vehementes cum magnâ sudoris profusione, ita ut vitae spes amitteretur; tamen novis purgationibus multum seminis evacuebatur, et levamen acidis medicamentis afferebatur. Tandem sanatus est. (1)

Milites Baudouin et Laudet comederunt, horâ nonâ matutinâ, surculos parvos Hyoscyami nigri, coctos in oleo olivarum. Statim terra sub pedibus recedere videbatur, adspectus eorum stupidus fiebat, lingua paralytica, et membra rigida. Choquet medicus illos invenit hora pomeridiana secunda; oculi erant concavi pupilla maxime dilalata, adspectus fixus et stupidus, respiratio difficilis, pulsus parvus intermittens. Aderat aphonia, trismus, risus Sardonicus, sensus abolitio, intellectus vitiatus, quae, somnolentiae juncta, faciebant illos typhomanos. Extremitates frigidae, membra abdominalia paralytica, membra thoracica agitata motibus convulsivis, quibus et carphologia acce-

(1) Cf. *Uitgezochte verhandelingen*, *8ste Deel*, *Amsterd.* 1763. ibi p. 557. *De schadelijke uitwerkingen van het zaad van Bilsenkruid*, *door den Heer* Planchon.

cedebat. Vomitoriis et clysmatibus purgantibus ſanati ſunt tandem. (1)

Homines dormientes in cubiculo, ubi ſparſae erant radices Hyoſcyami nigri ad pellendos mures, correpti ſunt ſtupore, cephalalgia; unus illorum vomuit, habuitque haemorrhagiam narium copioſam. Eodem libro (2) invenitur historia vetulae, quae, doloribus habitualibus vexata, applicabat parti doloroſae Hyoscyamum nigrum, ſacculis tribus immisſum; hi post breve tempus deſumebantur, ponebantur in decoctum Hyoscyami calidum, et tunc denuo applicabantur. Femina haec aliquantisper delirabat, ſed duae ancillae, quae mutare illos ſaccos calidos continuo debebant, verbis et verberibus ſe invicem obruebant et plane delirabant. Apud Pharmacopolam Dresdae, duo juvenes ſeſe verberibus ad mortem usque obruerunt, fumo ſeminum Hyoscyami ustorum per laboratorium ſparſo; unus horum, cum non bene ſanitatis curam gerebat, per totam vitam variis temporis intervallis deliravit.

Hactenus historiae, quae notatu dignae mihi viſae ſunt.

Ex

(1) Cf. Orfila, Toxicologie Generale l. l. T. III. p. 187.

(2) *Dict. des ſciences med.* l. l. p. 559.

Ex omnibus, tum experimentis, tum historiis relatis, patet, in homines eodem fere modo ac in canes agere Hyoscyamum nigrum; credo tamen, hominibus plerisque minorem dosin requiri, quam animalibus ejusdem et majoris magnitudinis, ut idem effectus obtineatur. Quod dicitur de animalibus Hyoscyamum sine noxa ferentibus, tribuendum est forsan, vel organismo fortiori horum animalium, vel vomitui, vel alvi dejectionibus, quibus emissus fuerit; caeterum omnia animalia non simili modo Hyoscyamo affici, si dosis ratione ipsorum organismi illis exhibeatur, inter alia probat insectum, quod Hyoscyamo nigro nutritur, Cimex Hyoscyami dictum. (1)

Videtur Hyoscyamus niger hujus plantarum generis esse maxime venenatus, uti etiam a veteribus describitur. Galenus, ob vehementem Hyoscyami nigri vim venenatam, Hyoscyamum album praetulit. Forsan etiam vis venenata Hyoscyami nigri major erit in regionibus calidioribus, quam in nostris, quod cum multis plantis venenatis obtinere scimus. Certum est, Hyoscyamum in nostris regionibus aquosis non tam esse venenatum, quam in Germania sicciori et calidiori.

His-

(1) Cf. Gmelin, l. l.

Hisce addendam puto methodum, qua effectus venenati optime eluduntur. Sequenti modo igitur agendum: 1°.) Vomitus ciendus; 2°) Venaesectio, jugularis praesertim, adhibenda; 3°) Potus aciduli; 4°) infusio coffeae; 5°) Clysmata camphorata. Si venenum non amplius in ventriculo est, sed jam in intestino crasso, clysmata purgantia sunt adhibenda.

Hanc curandi methodum optimam esse, suis experimentis probavit Cl. Orfila. Acida vegetabilia, infusionem coffeae, chlorium, aquam camphoratam omnia nociva esse, idem probavit, nisi venenum vomitu vel clysmatibus purgantibus expulsum est; quia illa venenum non in ventriculo destruunt, potius vero ejus solutionem promovent, et effectus reddunt pejores. Expulso tamen veneno et venaesectione adhibita, juvant ut symptomata minuantur, morsque praecaveatur. (1)

Tandem ex dictis conclusio de Hyoscyami viribus facienda erit. Ex hisce igitur patet, Hyoscyamum nigrum jure poni inter narcotica stricte dicta, quod fere non excitat, sed directe sedat, quod sedando non primis viis paralysin inducit, prouti fit opio, quod igitur, minus corporis vires destruit, quam opium, bella-

(1) Cf. P. Orfila l. l. p. 203 et 229.

ladonna etc. 1°) Cum digestio (virium magnus fons) servetur. 2°) Cum vires excitatione praeternaturali non diminuantur. — Quantitate igitur ita disposita, ut vis sedativa sit aequalis, opio aliisque narcoticis turbae multo majores excitabuntur in corpore humano, quam Hyoscyamo nigro, quod certe multis in casibus momenti est. (1)

USUS MEDICUS.

Ut quodam ordine progrediamur, *primum* dicere velim de modo, quo Hyoscyamus niger agat in corpus humanum; *tum* de usu, primum ratiocinio explorato, dein observationibus probato; *tandem*, de formis diversis, quibus datur, earumque dijudicatione et de dosi.

1. *Modus, quo Hyoscyamus niger agat in corpus humanum.*

Propior agendi modus certe non est, uti Cl. Lindestolpe monet, inducendo amentiam par-

(1) Non objiciat quis, ortas esse Hyoscyami usu obstructiones, congestiones, inflammationes et deliria; tunc enim quaerimus, quale malum non oriri possit, si in corpore antea sano nervorum actio plane abnormis facta est, usu narcotici immodico?

particulis ſuis acribus nonnihil et pungentibus; (1) quae explicatio nimis mechanica videtur.

Bertele, Hyoscyamum conſtitutum dicens e multa materie narcotica, parva materiae acris quantitate involutae in quadam mucilaginis ſpecie, (2) ab illarum materierum quantitate diverſa deducens agendi modum, meliorem certe et veritati magis conſentaneam ſententiam ſtatuisſe videtur.

Magis tamen veritati accedere mihi videtur id, quod ex ipſa plantae analyſi deducitur nempe:

Vim ſedantem tribuendam esſe principio narcotico. (Sive ſit illud amarum quod accepimus, ſive aliud.)

Vim tonicam, aliquantum laxantem, muriati potasſae, magna quantitate in ea praeſenti, tribuendam credimus.

Si ſequi vellemus illos, qui dividant actionem medicamentorum (et forſan jure) in directam et indirectam, (3) actionem ſedantem vocaremus prima-

(1) Cf. Joh. Lindeſtolpe, l. l. p. 561.

(2) Bertele, *Handb. der Dynam. Arzneimittellehre. Landshut*, 1805. p. 428.

(3) Cf. *Journal* v. Hufeland, B. 2. St. 3. bl. 435. ibi: *Verſuch über ein neues Princip zur Auffindung der Heil-*

mariam five directam ; indirectam vero feu fecundariam actionem diceremus promoventem excretiones et fecretiones, qua ejus vis tonica et laxans comprehenditur.

Actionis modum remotiorem pluribus Philofophis multum operis dedisfe, patet e diverfis theoriis, quae forfan majori jure conjecturae vocarentur.

Richteri opinio ponit, mutationem oriri in mixtione irritabilitatis cum fenfili fluido, (1) quorum aequilibrio fanitatem conftitui credit, quod aequilibrium, cum in fpasmodicis morbis femper fit deftructum, aucta fenfilitate, ita Hyoscyamo mutatur, ut fenfilitas deprimatur, et inde restituatur aequilibrium. Richteri etiam conjectura est, an forfan in cerebro producerent narcotica mixtionis mutationes leves, quibus orietur illa, quae faepe obfervatur, ftupiditas, remanens ex abufu narcoticorum, praefertim apud infantes. (2)

Theoria illa, qua fupponunt, fenfilitatem auctam

Heilkräfte der Arznei-fubftanzen, nebst einige Blicke auf die bisherigen, von Hahnemann, etiam Hahnemann, *fragmenta de viribus med.* P. I. p. 4. *Einl.*

(1) Cf. Richter, *Die fpecielle Therapie, Berl.* 1822, B. VII. p. 190.

(2) Cf. Richter, l. l. p. 193.

tam esse statum hyperoxydatum, illumque curari narcoticis antispasmodicis, quia (cum haec hydrogenii majorem quantitatem habeant) decompositio adesset, qua hydrogenio cum nimia oxygenii quantitate aquam formante, status sanus desoxydatione rediret, non admittenda vel nullius momenti videtur. „ Non excogitandum sed inveniendum, quid natura ferat et faciat."

Alia adest opinio, cui praesertim favet W. H. Bloemröder. (1) Convenientiam iste inter magnetismi animalis actionem et narcoticorum tantam invenit, ut horum eandem supponat actionem. Videtur magnetismo augeri sensus internus, externus vero diminui, quod et saepe narcoticorum actione fieri dicit; dolores magnetismo sedantur, etiam narcoticis; actio narcoticorum phantasiam auget, delirium gratum, ideas jucundissimas efficit, idem in somno magnetico saepe observatur. Addit: facultates intellectuales Hyoscyamo eriguntur, ita ut praedominentur, et deprimant vim vegetativam et anima-

(1) Cf. *Onderzoek over den Hyoscyamus niger*, *door* W. H. Bloemröder, *Med. Doct. te Amsterdam*, in *Bijdr. tot Theor. en Pract. Geneesk. door het Genootschap* Arti Salutiferae. *Amst.* 1813. p. 62—64.

malem, quod idem in somnambulatore adest, et tam narcoticis quam magnetismo producitur.

Alia adhuc theoria, praecedentibus non certior, construi potest. Cum nervi aliquod liquidum albicans ducere videantur, et cum compressione nervorum dolor imminui possit, imo ipse epilepsiae accessus, (1) certe conjectura oriri potest, an haec doloris imminutio oriri posset stagnatione liquidi nervei, et ex eadem causa forsan effectus a narcoticis editus explicari posset, nempe ex diminutione motus liquidi nervei. Sed, ne hypothesibus abducamur, hic sistendum esse credo.

2. *Usus, primum ratiocinio exploratus, dein observationibus probatus.*

Liceat, cum Sprengelio, (2) morbos dividere, in morbos systematis reproductivi, irritabilitatis et sensilitatis, eo tamen sensu, ut supponamus, quamvis haec tria semper simul affici soleant in omnibus morbis, tamen unum horum praecipue vi morbi a norma deflecti.

In omnibus igitur morbis primum videndum, quidnam horum trium systematum praecipue affec-

(1) Cf. Hufeland, *System der Pract. Heilk.* B. I. *Therap. general.* 1800. p. 349.

(2) Cf. Curt. Sprengel, *Inst. Therapiae generalis*, Lips. 1816. p. 63-71.

fectum sit, quo modo reliqua momenta eo sint mutata, et quae tunc sint regenda, inque viam reducenda.

a. In morbis functionis reproductivae, 1°) restituendi sunt partium affectarum positus, cohaerentia et continuitas. 2°) Vis sensiferae abnormitates, et inaequalis distributio sunt corrigendae. 3°) Humorum indoles est emendanda, peregrina sunt amovenda.

Hyoscyamus, cum sit sedans, in hisce optime convenit, cum inserviat ad corrigendas vis sensiferae abnormitates inaequalemque distributionem.

Idem prae aliis narcoticis sumendum, quia sordes in primis viis praesentes, eo non retinentur; quia vi sua tonica digestioni favet, quo sensu, in humorum indole emendanda et peregrinis amovendis, (N°. 3.) utilis est; tandem, quia congestiones non facit notabiles.

b. In morbis irritabilitatis vel vis muscularis, in quibus cum peccat vis contractiones alternans et expansiones, 1°) Motus sanguinis est regendus; 2°) Nutritio regenda, secretio idonea facienda; 3°) Peregrina omnia nociva amovenda vel modificanda; 4°) Restituendum aequilibrium inter sensilitatem et irritabilitatem.

Motus sanguinis melius Hyoscyamo nigro, quam multis aliis narcoticis excitantibus, moderatur, quia nimirum non excitat neque congestiones facit.

In

In regenda nutritione, Hyoscyamus melior est, quam alia multa narcotica, ob vim tonicam jam expofitam, quae aliis narcoticis deest; dein in restituendo aequilibrio inter fenfilitatem et irritabilitatem, Hyoscyamus remedium conftituit fpecificum; ideo prae aliis hic indicatus est, carens aliorum proprietatibus nocivis.

c.) In morbis fenfilitatis vel vis nerveae: 1°) Inquifitio inftituenda, an irritabilitatis auctae vel imminutae caufa oriatur vi fenfifera abnormali. 2°) Distributio vis fenfiferae aequalis facienda. 3°) Ratio inter fystema fenfiferum et fenfum organicum restituenda. 4°) Reproductio regenda, moderatione motus humorum. 5°) Mens prudenter dirigenda.

Rurfus, praefertim in facienda distributione aequali vis fenfiferae, in restituendo aequilibrio fenfilitatis et irritabilitatis, Hyoscyamus favet, quo peracto nutritio per fe ad normam redibit, eliminatis fordibus, fi adfuerint, quod aliis narcoticis obftruentibus prohiberetur. Haec enim in plurimis cafibus contraindicantur, quia nimis digestionem debilitant, et proinde toti curationis methodo nocent; praeterea faepius multum turbant antequam fedant; nocere etiam tali modo facile posfunt. — Haec generalia.

In practica medicina, nec divifio, nec regulae prae-

praecedentes ſufficiunt; quin et hoc ſenſu non magnae ſunt utilitatis, ſed egregie inſervire videntur ad ideam univerſalem paucis exhibendam.

Ut propius et magis ſpecialiter rem conſideremus, videamus de illis, in quibus vires vitales mutandae ſunt, et quidem ubi aequilibrium inter vim ſenſiferam et irritabilem est restituendum, idque ſedantibus ſtricte dictis, ab aliis, quae roborando, evacuando, reſolvendo, incitando, humectando, ſedant, diverſis.

Vis ſenſiferae intentio vel nimia auctio probatur doloribus et ſpasmis; horum cauſa et effectus propiores vel remotiores ſunt nutritio depravata, emaciatio et mors lenta; vel omnium functionum perturbatio et mors ſubita; vel mentalium tantum functionum aberratio, perverſus agendi modus, unde delirium, quod corpori plus vel minus nocebit, cum ſaepe ceterum vegetatio corporis ſit illaeſa. — Erigendum igitur est momentum irritabile; deprimendum ſenſile momentum; restituendum aequilibrium.

Somnum optime huic inſervire, experientia docuit; digestionem bonam huic mederi, etiam notum; cum hisce, conſumenda conſumantur, restituenda restituantur; igitur tale ſedans optimum esſe debet, quod utrisque maxime favet. Probatum est, vires Hyoscyami esſe placide ſedantes, ſomnum allicientes ſatis quietum;

tum ; etiam probatum, digestionem iis non minui, potius incitari, eas augere excretiones et ſecretiones, et ideo plane convenire : et, quia Hyoscyamus jungit remedium ſedans et remedium tonicum, illum magni aestimandum credo, uti hoc nimirum in morbo hysterico aliisque affinibus requiritur, ubi tunc cauſalis curatio esſe potest. Ad ſedandum etiam Hyoscyamo opus est, quum inflammationes ſthenicae activae adſunt, quibus excitatio quaedam multum nocet, ac proinde directe ſedandum est; itaque ſolus Hyoscyamus indicatur. Dein, in morbi inflammatorii primo ſtadio, antequam inflammatio pasſiva facta fuit, antequam concretiones polypoſae ortae fuerunt. Etiam ſpecialiter praeferendus, cum non tantam defatigationem relinquat, quantam alia narcotica, quia ejus actio est mitior; quam ob cauſam ejus uſus apud infantes et debiles aliis narcoticis est praeferendus, dum in corporibus tenerioribus digestio ab illo non turbatur. Tandem ejus uſus indicatur, ubi dolores adſunt tam atroces, ut functiones turbentur, ſecretiones et excretiones impediantur vel abnormes reddantur; tunc praeſertim dolores et ſpasmi ſunt ſedandi, ſi organis nobilioribus periculum inferunt, ſi vires infringunt, ſi metus existit ne alii morbi eos excipiant, ſi morbi natura nos plane latet, vel inſuperabilis est, quibus in caſibus,

bus, quamvis curatio plerumque ſit ſymptomatica, tamen in nonnullis etiam cauſalis esſe potest, ſi nempe ſedatione incitamenta amoveantur, fibrae roborentur, ſtaſes abdominales reſolvantur, impetus humorum cohibeantur. In deliriis, in epilepſia, talibusque mentis et corporis perverſis agendi modis, qui in obſtructionibus variorum in variis corporis locis, in vi ſenſifera et irritabili male modificata, existere debent, multum expectari potest, et jure, a medicamento, quod cum vi anodyna, ſedante, jungit vim reſolventem, tonicam.

Sed medicamentum, eximiis et magnis viribus praeditum, ſi in vehementibus morbis adhibeatur, oportet omnino medicum esſe ſui muneris conscium, ingenio claro et firmo obſervante, non timente, nec tamen audacia aut temeritate illa praeditum, quae ignorantiam comitari ſolet; qui bono ratiocinio comparet experimenta bona; medicamentum morbis et aegrotantibus accommodet, non vero morbos et aegrotantes medicamento; tamdiu doſin augeat, donec effectus viderit; tum etiam, morborum cauſis cognitis, hisce obtemperet, in medicamenti praeſcriptione. Idonea igitur adminiſtratione Hyoscyamum prodesſe debere, illis in morbis in genere, ubi peccat ſenſilitas aucta, in deliriis, morbisque epilepticis, ex dictis praeceden-

dentibus patet, tunc nempe, quum caufa morbi non est in organismi parte deftructa, vel male conformata.

Hoc tamen, ut non tantum ratiocinio, fed et experientiâ certiore demonftretur, hisce addo praecipuos cafus, quibus patuit, Hyoscyamum profuisfe. Incipiam enarrare antiquiores, ut ordo adfit, cui fimul historica quaedam utilitas inesfe potest.

Hippocrates, in febre quartana, utebatur femine, post purgationes necesfarias, (1) nec non in fanguinis fputo, post venaefectionem.

Volunt, Serapionem et Heraclidem id jam interne dedisfe, nec non Asclepiadem. (2)

Ab infula Creta Romam delatus ibi, cum Atropae Mandragorae fucco, commendabatur ut anodynum. (3)

Cum fudorificis in venenationibus a veteribus interne dabatur. (4)

Celfus aquam Hyoscyamo coctam in mania adhibebat. (5)

Ga-

(1) Cf. Hippocr. *Opera omnia*, Foëfii, Genev. 1657. p. 474.

(2) Cf. W. H. Bloemröder, l. l. p. 33.

(3) Cf. C. F. Rutty, *Mat. Med.* p. 240.

(4) Cf. J G. Eckhardt, *Disf. de Hyosc.* Jen. 1715. p. 36 et J. H. Stoker de Neuforn, *Disf. de Hyosc. nigr. virtute med.* 1797.

(5) Cf. Celfus, *de Med.* Lib. 3. c. 18. Lib. 2. cap. 25.

Galenus, ut jam vidimus, album magis quam nigrum commendabat, dicens nigrum nimis venenatum esse. (1)

Bauhinus refert, plantam siccatam rusticis adhiberi, ut manuum tumores et inflammationes frigore ortas dimitterent. (2)

Tourquet de Mayerne illum in epilepsia adhibebat. Rhenard, in renum morbis. Lentin, in fèbribus nervosis. Gesner et Arneman, in tetano, hysteria aliisque nervorum morbis. (3)

Antonius Störck, Medicus Germanicus, anno 1762 edidit libellum, in quo demonstravit, Hyoscyamum non tantum tuto exhiberi posse hominibus, usu interno, sed et multis morbis remedium esse utilissimum. (4) Quod tredecim experimentis accuratissime descriptis, cum morborum et curationis expositione, probavit, quod tamen multis nimium visum est Medicis, quos inter praesertim Joh. Ernestus Greding, qui, observationibus quadraginta editis, minorem Hyoscyami virtutem, praesertim in mania et epilepsia, probare conatus est. (5)

Cul-

(1) Cf. Galenus, l. l.
(2) Cf. I. Bauhinus, l. l.
(3) Cf. W. H. Bloemröder, l. l. p. 48.
(4) Cf. A. Störck, *Libell. de Hyosc. nigr.* p. 27-69.
(5) Cf. *Adversaria Medico pract.* a D. C. Gottl. Lu-

Cullenus etiam Hyoscyamo non magnam tribuit utilitatem. (1) Alii Störkio sese junxerunt, praesertim Collinus. (2) Difficile certe, inter tantos viros litem componere; magis accuratae Störckii descriptiones, minus accuratae Gredingii descriptiones, efficiunt, ut major Störckio tribuenda videatur fides. Praestantiam etiam majorem Störckii dictis adjicit Voltelenus, (3) dicens, Gredingii effectus minus felices tribuendos esse refractariis forte et insanabilibus caussis morborum, in quibus adhibebatur, vel nimis magnae remedii heroïci copiae intemperantius adhibitae; cujus auctoritate liceat Störckii dicta praeferre, et effectus minus salutares, nonnunquam observatos, tribuere adhibendi methodo, non vero medicamento. Ceterum Gredingii experimenta probant Hyoscyami vim resolventem, attenuantem et aperientem.

Etiam Doct. N. v. d. Eem et L. v. Leeuwen (4)

non

Ludwig, Vol. I. P. 1. Lipf. 1765, p. 71. de Hyosc. virib. praef. in Melanch. et Epilepf. ad p. 118.

(1) Cf. *Treatise of the Mat. Med. by* Will. Cullen, Med. Doct. Vol. II. Edimgb. 1789. C. 6. p. 273.

(2) Cf. Collini *Obf. de Morb. acut. et chron.* p. 2.

(3) Cf. F. J. Voltelen, *Pharmacologia Univ.* Part. 3. Lugd. Bat. 1820. p. 130.

(4) Cf. *Handelingen van het Geneesk. Genoootfch.* Serv. Civibus, X Deel, *over de Vergiften*, 1785. bl. 377.

non consentiunt Gredingio, spernenti Hyoscyamum: laudant Hyoscyamum in omnibus morbis nervosis. Whyttio assentiuntur, ad curandam digestionem et dolorem intestinorum, Hyoscyamum commendanti. (1) Hyoscyamum tunc praesertim adhibent, si indicantur antispasmodica cum resolventibus vel laxantibus. Affirmant tandem, Hyoscyamum praesertim, in morbis nervorum convulsivis, prodesse, qui nondum sunt inveterati; observant, Störckii casus enumeratos plerumque esse recentes, unde ejus bonus successus partim repetendus videtur.

Nuperrime et Doct. Egeling, Medicus Harlemensis, parvi aestimavit Hyoscyami vires; in diario enim Belgico, (2) leguntur ejus observationes, de Hyoscyami effectu vario et incerto. Saepe illi effectum optimum sedantem antispasmodicum edidit, saepe tamen incommoda multa attulit, dolorem et tumorem faucium, capitis dolorem et oculorum caliginem. (offuscationem) Dosis erat a gr. decem ad drachmam unam et ultra; quantitas minor quam decem grana nullum edidit effectum; saepe nil effecit majore dosi, imo semel, ad drachmam unam et ultra administratus, sine effectu man-

(1) *Over de zenuwziekten*, *vertaald door* Bicker, bl. 244.

(2) Hippocrates, *Magazijn enz.* VI. Deel, 3 Stuk, p. 178 seqq.

mansit. Ex observatis bene multis, per biennium collectis, concludit auctor, Hyoscyamum non laudandum esse ob ejus actionem tam incertam, et ita sententiae Störckii calculum non adjicit.

De quibus observationibus lector judicium efferre vix potest, ignorans aegrotantium morbum et constitutionem; melius observata Störckii sunt notata. Neque mirandum nobis videtur, Hyoscyamum probabiliter in variis terris, in vicinia Harlemi cultum, in locis nempe siccis et humidis, elevatis et depressis, dein quoque a variis Pharmaceuticis paratum, administratum a discipulis junioribus, saepe imperitis, etiam varium et incertum edidisse eventum. Magis mirandum nobis videtur, medicos velle, Hyoscyamum in Hollandiae paludibus cultum, iisdem viribus pollere, quibus gaudet crescens in Germaniae montibus. Fere omnia caetera medicamenta activa a nobis petuntur e regionibus, ubi vires eorum esse constantes et majores patuit, sed Hyoscyamus fere a quovis in suo horto colitur, et tamen in isto eaedem vires desiderantur. Ex quibus concludimus, haec observata non multum in Hyoscyami detrimentum probare.

Apud Voltelenum invenitur, Hyoscyamum multum profuisse in colica spasmodica et Saturnina, in tussi quoque et asthma-

te, quibus addit auctor, Hyoscyamum nigrum adhiberi posſe multis in caſibus, in quibus opium adhibetur, ſed variis auctoribus prae opio praeſtantem fuisſe viſum.

Cl. Wendt uſus est extracto Hyoscyami, bono ſuccesſu, in uteri indurationibus ſcirrhoſis doloroſis. Oleum foliorum infuſum, quod praeparatur infundendo duas ad quatuor partes olei amygdalarum, vel olivarum, in unam partem foliorum recentium contuſorum, praeſertim bonum praeſtitit effectum, in intestinorum inflammatione, in pleuritidis ſpeciebus nonnullis; illo oleo dolores brevi ſunt deleti. In renum inflammatione, tum etiam testiculorum et uretrae, in retentione urinae doloroſa, in haemorrhoidibus caecis, non minus utile fuit; utilius tamen decoctum foliorum Hyoscyami cum lacte. In artuum rigiditate illud commendat et musculorum brevitate, quod exemplo allato feminae probatur, quibus in caſibus ſemper externe adhibebatur. Dein ab eodem uſus internus, a parca doſi incipiendus, commendatur. (1)

Interne oleum Hyoscyami coctum utilisſimum es-

(1) Cf. Hufeland, *Journ. der Prakt. Heilk.* etc. T. 5. St. 1. 1797. *Beobachtungen über den Gebrauch des Hyoscyamus beſonders des Oleum Hyoscyami, von Herrn Hofrath* Wendt *in Erlangen.* p. 381.

esse in tussi cum sanguinis sputo, multis experimentis probavit Cl. Harles. Speciatim quidem in illa, quae e nimia irritabilitate, irritatione et actione spasmodica aucta vasorum praesertim arteriosorum, oritur; tunc oleum, cum foliis Hyoscyami coctum, extracto praeferendum esse dicit; hoc enim prorsus non excitare, quod, quamvis perparum, tamen aliquantum in extracto observatur; etiam oleo blandities augetur, vis excitans diminuitur. Hujus usus in casu indicato semper morbum sustulit, additis temporis progressu aliis medicamentis, e. g. Hyoscyami extracto, venae sectione, aliisque. Effectus bonus primo momento hocce oleo semper editus, eo majoris est momenti, cum medicamenta hoc casu juvantia tam pauca sint, et plane contra indicatur opium ob vim magnam ejus excitantem. Praeparatur oleum illud, concoquendo uncias octo olei olivarum cum duabus unciis foliorum contusorum. (1)

Herba Hyoscyami, in typhosa oculorum inflammatione, fomentationis forma applicata utilis fuit, auctore Cl. Himly. (2)

In

(1) Cf. Hufeland, *Journal* I. I. B. 9. St. 3. anno 1800. *über die Wirksamkeit des inneren Gebrauchs des Oleum Hyoscyami im Bluthusten*, *von Prof.* Harles *zu Erlangen*. p. 47.

(2) Cf. *Journ. von* Hufeland, 1811. B. 5. St. 2. p. 46.

In convulſionibus nervoſis, ex hydrope cerebri ortis, Hyoscyami extractum cum Moſcho et Aſa foetida laudatur a Cl. Heyneken, Prof. Bremenſi. (1)

Deſcripſit J. A. W. Hedenus curationem vulneris corneae pellucidae, cum prolapſu iridis, facti vitro cadente. Erat cornea transparens lacerata duas lineas a parte ſuperiori, inferiora verſus; inſtrumenta propter ſenſilitatem nil perficere potuerunt; hoc vulnus plane novem diebus ſanatum, ſine ullo viſus detrimento, quod Hyoscyami infuſione ſola et extracto Saturni externe applicatis factum est. Amplius legitur in Hufelandi diario. (2)

Similis caſus legitur, eodem loco, feminae, quam curare belladonnae ope conatus est auctor; dolores orti ſunt, et non niſi applicato Hyoscyamo ſanata est ſine viſus noxis.

Post cataractae operationem doloribus ſpasmodicis ortis ſanguis e vulnere guttatim ſtillabat; ſimplex ſolutio extracti Hyoſc. opem ferebat; eodem loco invenitur obſervatio Cl. Himly, belladonnam hac in re minus valere quam Hyoſcyamum, ob vim illius nimis excitantem.

In cataractae operatione maximae utilitatis est

(1) Cf. *Journ. von* Hufel. 1821. B. 5. St. 3 p. 34.
(2) Cf. Idem 1814, B. 12. St. 1. p. 64.

est, (1) praefertim ad prohibendum iridis prolapfum, qui operationem nonnunquam fequitur. (2)

Ad refolvendum cataractam Hyofcyamus adhibebatur a Doctisf. Nortier, *Roterodamenfi*, in plurimis cafibus: nonnullis ita profuit, ut lentius formaretur macula, apud duos vero homines tota fuit refoluta.

Primus ex iis in oculo finistro maculam incipientem flocco fimilem habuit; erat puer annorum 13 fcrophulofus; adminiftrabat illi antifcrophulofa interne, et dedit illi balneum oculi

R. Extr. Hyofc. dr. ii.
Solve in aq. deft. unc. vi. Add.
Sp. antiparalytici dr. i.
m. f. Collyr.

Apponebatur exfutorium inter maxillae inferioris angulum et procesfum mammiformem, ob nervos ibi ftatim infra cutim pofitos; balneum apponebatur quater vel quinquies de die: post quatuordecim dies macula erat magis pellucida; nunc balneum applicabatur fepties de die, et post decem hebdomades nil maculae fupererat, fine ulla iridis laefione.

Secundus erat vir annorum 40 non morbo-

(1) A. G. van Onfenoort, *Verh. over de grauwe Staar*, *Amft.* 1818. p. 19 et 49.
(2) Cf. Idem, l. l. p. 96.

bosus, qui laborabat utriusque oculi macula incipiente ad internam iridis partem; hic eodem modo, aucta aliquantum Hyoscyami quantitate, post quatuor menses sanatus est. (1)

Commendatur Hyoscyamus in contractionibus spasmodicis; sic in haemorrhoidibus clysmata parva cum extr. Hyosc. prodesse possent; et extr. Hyosc. unguenti forma applicari posset in ostio uterino in partubus laboriosis. (2)

Doctiss. Kortum observationem communicat, ubi quotidie assumebatur emulsio, parata ex seminum recentium drachmis sex ad unciam unam, non valde nocivis sequelis. (3)

Clar. Matth. v. Geuns multum laudavit extractum Hyoscyami, in tussi spasmodica et mucosa pertinaci. Doctiss. v. d. Bosch uxori, vehementi tussi convulsivae laboranti, dedit extr. Hyoscyami a tribus ad novem granis de die, quo medicamento intra tres hebdomades sanata fuit; in variis infantibus et tribus adultis eodem morbo affectis effectum edidit optimum, mag-

(1) Cf. Hippocrates Magazijn, l. l. p. 197 seqq.

(2) Cf. *Beobachtungen im Gebiete der Heilkunde von* Joh. H. Kopp. 1821. p. 337.

(3) Cf. *Beschrijving van den aart en kenmerken van onderscheidene ziektens etc. door* G. F. Kortum, *uit het Hoogd. door* J. A. Saxe, *Med. Doct. te Amsterdam, Utr.* 1801.

magnum ſemper in phtiſicis attulit levamen, multoque melius quam opio ferebatur. Gravibus catarrhis a duobus, quatuor, imo ſex pilulis hujus extracti, tusſis brevi est ſuppresſa. Narratur caſus tusſis ſpasmodicae, intra quatuordecim dies ſanatae, uſu extracti Hyoſcyami, quae nullis aliis antispasmodicis fugari potuerat; utebatur primum ſex, dein duodecim granis de die. Vir asthmaticus pituitoſus annorum quinquaginta et octo, uſu granorum ſex de die, multo magis liberam habuit reſpirationem, ſputa faciliora, tusſim imminutam. Prudentia tamen commendatur et jure, maximi momenti certe est attentio in idioſyncraſia tam diverſa, qua fit ut nonnulli non ferant granum unum ſine noxis. (1)

Maximi momenti mihi videntur, quae notata in Hufelandi diario invenimus. (2) Puella rustica annorum viginti duorum, robusta, a refrigerio, menſtruationis tempore, habuit febrem cum pulmonum inflammatione vehementi, congestiones maximas ad caput et pectus, tusſim et asthma vehemens; horis viginti quatuor ſumſit

(1) Cf. *Geneesk. waarnemingen door* H. v. d. Bosch, *Med. Doct. te Rotterd. p.* 57. 1808.

(2) Cf. Hufeland, l. l. 1816 B. 43. St. 1. p. 120. *Merkwürdige Erfahrungen über den Gebrauch des Hyoscyamus in sehr ſtärken Doſen bei Entzündungen*, *vom Herrn* Dr. *von* Tribolet, *zu Bern.*

fit quatuor fcrupulos extracti Hyofcyami, duobus diebus infequentibus drachmam de die, cum finapismis in extremitatibus inferioribus; fine venae fectione brevi fanata fuit, et morbus plane refolutus.

Cafus duo adhuc enarrantur puerorum, angina exfudativa fthenica laborantium; primo in cafu, puer nondum tres annos natus, fpatio trium horarum viginti granis extracti Hyofcyami ufus est, dein intra duodecim horas duodecim granis, et folo hocce remedio fanatus est. In fecundo cafu ejusdem morbi vehementisfimi, puer, duos annos natus, quinque horis fumfit grana viginti quatuor; intumescentia abdominis, urinae retentio et paralytica extremitatum inferiorum affectio inde fecutae funt; fed puer fanatus est.

Etiam maniacus furens octo diebus fanatus est, fumens quotidie unciam unam extracti hyoscyami.

Addit tandem idem medicus, Hyofcyamum in talibus cafibus vehementibus brevibus temporis intervallis dandum esfe, medicum videre debere aegrotantem omni bihorio; auctis fymptomatibus, femper danda est nova quantitas.

Quod fi vera esfet Hahnemanni opinio, *illa, quae producuntur ab Hyofcyamo nigro in hominibus fanis, ab illo medicamento fanari posfe*, tunc etiam ejus experimentis, in hominibus

bus ſanis inſtitutis, probatur Hyoſcyami vis, in mania, epilepſia, convulſionibus, hydrophobia et aliis morbis ſpasmodicis. (1)

Omnes conſcribere laudes, quae ab Hufelando Hyoſcyamo dantur, nimis longum esſet; dicam tantum, illum enunciare: „ Nulla adest affectio ſpasmodica (qua omnes nervorum anomalias intelligo, ſive in cogitandi, ſentiendi, vel movendi facultate) in qua non hocce remedio uſus ſum cum fructu; ſaepe ſi tantum anomalia actionis nervoſae erat causſa, plane curavi; ſi aliae cauſae aderant remotiores, ſemper mitigavi, et profui praeſertim in inteſtinorum affectionibus convulſivis, cardialgia, vomitu, cholera, diarrhoea, dyſenteria, ileo ſpasmodico, tenesmo, colica, ſimilibus viarum urinariarum affectionibus, ſpasmo veſicae, ſtranguria et iſchuria, tusſi ſpasmodica; in uteri ſpasmis, menſtruis doloroſis, moliminibus abortivis, doloribusque partum ſequentibus, optimos ab eo medicamento vidi effectus, ſaepe non aliud medicamentum in curatione requirebatur; ſed doſis ſatis magna est danda, incipiendum ſemper prudenter, cum uno grano pro doſi, quae quavis hora repetenda vel duplicanda, tamdiu quamdiu nul-

(1) Cf. Sam. Hahnemann, *Reine Artzneimittellehre*, Tom. IV. Dresden 1818. a p. 26—75.

nullum adest ſymptoma narcoticum, et affectio non remittit, ita ut ſaepe intra viginti quatuor horas ad unum ſcrupulum pervenerim; praeſertim in illis, qui fibram habent ſiccam tenſam, qui atrabilarii vocantur, egregie agit." (1) — Alio loco dicit: „ Est unicum narcoticum, quod cum magna ſedandi, ſenſibilitatem diminuendi vi, nullam plerumque irritabilitatis auctionem producit, nec ſanguinis motum incitat, nec ſecretionibus et excretionibus obſtat." (2)

Richterus vocat Hyoſcyamum nigrum antiſpasmodicum optimum, prorſus in medicina necesſarium, ſenſilitatem morboſe auctam tam celeriter deminuens, ut fere antiphlogisticum vocari posſit. (3)

Richteri tandem addere dicta de modo, quo Hyoſcyamus niger in quovis morbo ſit adhibendus, nimis longum foret; patet hisce amplisſimus in medicina Hyoſcyami uſus.

Et ſic, ut ſpero, ſatis demonſtravimus Hyoſcyami nigri utilitatem, tam ratiociniis, quam obſervationibus, ſummorum medicorum ſententia firmatis. —

De

(1) Cf. *Journ. von* Hufeland, 1800. B. 9. St. 3.
(2) Cf. Idem B. 43. St. 1. p. 123. 1816.
(3) Cf. Richter, Spec. Therap. B. 7. p. 210.

3. *De formis diversis, quibus datur, earumque dijudicatione, et dosi.* — *Formae*, ut jam patuit, variae sunt.

In nostra Pharmacopoea Belgica, extracti praeparatio sequenti modo invenitur praescripta: „ succus, expressus ex herba recenti ante florescentiam lecta, leni igne evaporetur, donec quarta pars pulveris herbae siccatae sufficiat, ut habeat extracti consistentiam." (1)

Secundum Schwartze, tinctura Hyoscyami praeparatur, ex uncia una foliorum siccatorum cum tribus alcoholis et tribus aquae unciis, digestione trium dierum; melius habetur ex quatuor unciis herbae recentis contusae, cum quinque unciis sp. vini purif. digestione septem dierum. Oleum infusum Hyoscyami, ex una parte foliorum recentium contusorum et tribus partibus olei olivarum.

Emplastrum Hyoscyami, ex una libra cerae flavae, libr. dimid. resinae communis, libr. dimid. olei oliv., libr. una Hyoscyami foliorum pulv.

Unguentum Hyosc. ex ung. plumb. dr. 6. olei Hyosc. cocti dr. 2. camphor. scr. 2. Croci scr. i. (2)

Ex-

(1) Cf. Pharm. Belg. Hagae Comitis, 1823. p. 156.
(2) Cf. G. W. Schwartze *Pharmacol. Tabellen B. 2. abs.*

Externe etiam cataplasmata foliorum cum lacte coctorum imponuntur; etiam fumi forma adhibetur, ad fopiendam odontalgiam.

Horum crederem extractum praeparatum fecundum Pharmacopaeam Belgicam ufui valde aptum; etiam emplastrum locis dolorofis aptum.

Valde bonum credo oleum infufum, praefertim in inflammationibus pectoris et viarum aëriferarum, interne adhibitum; etiam externe, quia lenitaten chemicam Hyofcyami fua lenitate mechanicâ auget, quod magni mihi videtur momenti.

Hoc vitium in tinctura Hyofcyami adest, quod vehiculum nimis excitans et ftimulans est, quamvis, ut patuit antea, Hyofcyami vires egregie fpiritu vini asfumantur.

Unguentum fatis bonum credimus, fed oleum e feminibus expresfum parum activum femper fuit, et facile fit rancidum.

Quod fi quis vellet praeparatum valde activum Hyofcyami nigri habere, hic alcohole extrahat extractum aquofum; folutionem evaporet ad ficcitatem, et habebit masfam, continentem omnes Hyofcyami vires parvo volumine, et aquâ facile folubilem, fervandam vafe bene claufo.

De

abf. 1. *Leipz.* 1822. p. 160- 163. etiam Murray, *Apparat. Medic.* Vol. 1. Goett. 1776. p. 444 fqq.

De *dosi* nonnulla monere vellem. — Hujus definitio nullo modo accurata esse poterit, quamdiu Pharmaceutici multi non dubitent dare praeparata, varias ob causas inactiva, et quamdiu medicus, qui praescribit istud medicamentum, non accurate cognoverit vim extracti aliusve praeparati, uti in ipsa Pharmacopolae officina praescriptionis momento adest. Quae si fieri possent, definitio tamen multis exceptionibus esset subjecta, ob varias idiosyncrasias, quibus fit, ut dosis huic individuo mortifera sit, illi inactiva, et ob vires ipsius plantae tam diversas pro terra, in qua culta est, quare in regionibus calidioribus et siccioribus probabiliter erit magis activa, quam in humidis et frigidis. Nonne hisce omnibus magna pars disputationum de vi Hyoscyami esset tribuenda?

Multae difficultates auferri possent, si medicus cognovisset efficaciam praeparati e Hyoscyamo, praescriptionis momento; tunc enim sufficit, ut medicus doses accommodet idiosyncrasiae diversae, diversisque affectionibus Pathologicis.

Vulgaris, quae notatur, extracti dosis est ab uno ad decem usque grana, quam tamen parcam credo, cum observationes praecedentes nos docuerint, quanta copia certis occasionibus a natura humana feratur.

Pru-

Prudentis ſemper erit medici incipere grano uno; activi medici erit celeriter adſcendere, donec viderit effectum nocivum; ſaepius enim patuit, prudentiam ſolam nil juvare niſi activitati ſit juncta, et cum notum ſit, multis in caſibus, aeque peccari nimis cunctando, ac nimis festinando, erit aeque medico culpae, ſi aegrotans moritur defectu medicamenti activi, quam ſi nimia quantitate obierit. (1)

NOXAE EX MEDICAMENTI INTEMPESTIVA ADHIBITIONE ORIUNDAE.

Contraindicatur Hyoſcyamus niger tum *ſpeciatim*, ſi adest ſtatus inflammatorius pasſivus qui vocatur, in quo laxitas et atonia adest, qui etiam asthenicus vocatur; ibi enim cum adſit laxitas et inertia, atque vaſorum ſanguiferorum actio imminuta, haec non augenda est; tunc enim orirentur facile haemorrhagiae pasſivae e va-

(1) Cf. *Journ.* v. Hufel. B. 9. St. 2. 1800. p. 59. *Von der Schwierigkeit die Doſen einiger wirkſamen Artzneimittel genau zu beſtimmen, vom Prof.* Hecker *zu Erfurt.*

vaſorum laxorum ruptura oriundae, (1) et hoc experientiâ probatur.

Dein in diarrhoea vehementisſima non prodesſe, magis vero nocere crederem, cum promoveat excretiones; quibus tamen nonnunquam mederi videtur, ſi ſententiam Richteri asſumamus, qui illum adhibendum esſe dicit in diarrhoea habituali, (2) in diarrhoea illa epidemica, quae dentitionis periodo infantibus ſaepe ſupervenit, (3) nec non mucilaginoſis junctum in diarrhoea frustranea. (4) Forſan tamen opium, in plurimis talibus caſibus parca doſi praeſcriptum, magis juvaret. Certe tunc Hyoſcyamus rejiciendus, quum vires continuo profluvio celerrime conſumuntur, et quum periculum in mora est, ubi narcotica obſtruentia, uti opium, adhibenda putaverim.

Illa ſunt etiam Hyoſcyamo contraindicantia, quae oriuntur e naturae moliminibus ſalubribus; male enim ſedabit quis ſpasmos, dolores, aliaque molimina, quae ſaluti ſunt, et tunc demum illa ſunt vi compeſcenda, ſi vitam vehementia ſuâ extinguerent.

Etiam

(1) Cf. *Journ.* von Hufel. B. 9. St. 2. p. 51, 52.
(2) Richter, Sp. Ther. l. l. T. 4. p. 138.
(3) Idem l. l. p. 137.
(4) Idem l. l. p. 119.

Etiam tum non adhibendus est Hyoſcyamus, quum irritamenta adſint mechanica, quae nulla vi reſolvente amoveri posſunt; etiam ubi fabrica organismi est morbi cauſa, tunc enim aliis remediis cauſa primum dirimenda, antequam aliquo ſuccesſu methodus ſedans adhiberi posſit. — Nonnunquam tamen, ubi cauſa amoveri non potest, egregie palliative agere obſervatur.

Et haec ſunt contraindicantia Hyoſcyami praecipua, quorum minor numerus ejus virtutem probat, cum cujusvis medicamenti activi praeſtantia certe maxime probatur minore contraindicantium numero: non enim plurima, quae aliis narcoticis ſunt contraindicantia, de Hyoſcyamo valent, uti ſunt impetus humorum, plethora, humorum corruptio, ſordes primarum viarum, irritabilitatis excitatio; neque nutritio labefactata, quae in aliorum narcoticorum uſu contraindicans jure habetur, Hyoſcyami adhibitionem prohibet, praeſertim ſi oriatur (ut ſaepe) ex aucta ſenſilitate, uti hoc praeſertim in hyſtericis videmus.

Demonſtratum igitur credimus, Hyoſcyamum, quamvis nonnullis caſibus aliis narcoticis postponendum, in plurimis aliis jure praeſerri mereri, quippe jungentem talia, qualia requiruntur plerisque in caſibus, ubi quies et harmonia functionum in organismo reſtituendae ſunt.

His-

Hisce tandem addimus, Hyofcyamum, cum fit indigenum, exoticis ideo praeferendum, quia et magis purum a nobis accipi potest et minores fumtus exigit, quod etiam fieri non dubitarem, fi non verum esfet dictum: „ homines femper id minimo ftudio petere, quod prope est."

E R R A T A.

pag.	4.	*lin.* 6.	Hioscyamus	*leg.*	Hyoscyamus
—	5.	— 1.	Altercangenum	—	Altercangum
—	—	— 11.	Histurbio	—	Disturbio
—	—	— 16.	lanaceas	—	ſolanaceas
—	8.	— 22.	Hyoſcyanus	—	Hyoſcyamus
—	12.	— 17.	proferens.	—	proferens. (3)
—	13.	— 1.	diſcriptionibus	—	deſcriptionibus
—	29.	— 15.	belladonae	—	belladonnae
—	—	— 17.	belladonae	—	belladonnae

GUILIELMI MUURLING,

THEOL. STUD.

IN ACADEMIA RHENO-TRAJECTINA,

COMMENTATIO,

DE

QUAESTIONE LITERARIA,

AB ORDINE PHILOSOPHIAE THEORETICAE ET LITERARUM HUMANIORUM PROPOSITA:

Quae fuit sub finem seculi XI. gentium Europaearum conditio? Quid causae fuisse videtur, ut bella eo tempore susciperentur sacra? Unde explicandum, bella illa, per duo proxima secula, et tanto ardore, fuisse gesta?

QUAE PRAEMIUM REPORTAVIT,

D. XVII. M. MARTII, A. MDCCCXXVI.

Valeat res ludicra, si me
Palma negata macrum, donata reducit opimum.

HORATIUS.

Instituenti mihi, Viri Clarissimi! ad Quaestionem a vobis propositam respondere, ejusque gravitatem saepius mecum reputanti, vestra mihi facilitate inprimis opus esse, satis superque patuit. Sum enim juvenis, et tiro in vestris hisce literis, a quo nullum opus, quod plane absolutum sit, proferri, nec idcirco exspectari possit. Eam igitur in hoc opusculo cum legendo benevolentiam, tum recensendo benignitatem a Vobis efflagito, quae et auctoritati vestrae convenit, et meae aetati. Cum enim semel me ad scribendum invitassent Quaestionis utilitas jucunditasque, quantum conniti animo potui, quantumque curae conferre, tantum, ad ejus explicationem, studiose effeci. Quod, qualecunque tandem sit, lubentissime ta-

tamen vestro ſubmitto judicio. Modo industria mea id effecerit, ut Vobis de me meliora liceat ſperare, et meus ita literarum amor ſcientiaeque cupido augeatur; neque Vobis ingratum, nec mihi inutilem laborem me perfecisſe, probe mihimet ipſe conscius ſum.

Hac autem in praefatione paucis monere liceat, de ipſius Disputationis ordine et dispoſitione. — Cum ipſa Quaestio ſua ſponte in tres partes dividatur, hanc diviſionem, utpote Quaestionis pertractationi facile aptisſimam, integram retinui. Sed quoniam medium illud aevum, ut barbariei caligine obductum, ad cognoscendum non est facillimum, et tamen, quod probe cognoscatur, ad bellorum ſacrorum cauſas, omnium maxime interest, in prima Quaestionis parte tractanda paulo diutius ſum verſatus. Est autem illa de gentium Europaearum conditione, ſub finem ſeculi undecimi. Itaque in Introitu, primum de historia, deinde de rebus politicis, ac tandem de cultu et moribus gentium Europaearum, illa praemittenda esſe duxi, quae ad nostrum inſtitutum pertinere viderentur. Ac propterea hac in re ita nobis agendum esſe videbatur, ne, ex inopinato in obscuriora illa bellorum ſacrorum tempora inci-

ci-

cidentes, tanquam hospites oberraremus; tum enim ſaepius recurrendum nobis fuisſet, et vero a propoſito aberrandum; ſed, ut nobis, inde a lapſo Romanorum imperio ordientibus, et graviores quasque res paulo accuratius contemplantibus, ipſi veluti viam muniremus, quae ad bellorum ſacrorum tempora ſponte nos adduceret. — Tum vero ad primam progredientes Disputationis partem, in illa horum temporum rationem, in qua potisſimum bellorum ſacrorum cauſa quaerenda ſit, quam ſtudioſisſime, qualis esſet, conati ſumus exponere. In ſecunda autem, ipſam Quaestionem ducem ſecuti, primariam cauſam odorati ſumus, et varias indicavimus opportunitates. Denique, quod horum bellorum diuturnitatem attinet, ac ſummum, quo gesta ſunt, ardorem, hujus rei quid cauſae fuerit, in ultima pervestigavimus Disputationis parte.

De fontibus, quibus uſus ſum, pauca quoque dicantur. — Ex plurimis, quae a viris, hoc in genere literarum verſatisſimis, aut antiquiori, aut maxime recentiori aevo, conſcripta ſunt opera, non adeo multa, ſed potius quae optima vulgo habentur, elegimus. In quibus primo loco memorandum est opus illud, quod

in-

inſcribitur: Dei gesta per Francos. *Varii, quos continet, de bellis ſacris ſcriptores, cum vel ipſi iis interfuerint, vel eodem, aut proximo certe, tempore vixerint, optime de illa aetate, iisque, quae in eam incidunt, rebus memoriae mandare potuerunt. Sacra illius temporis ratio in hoc opere plane dominatur.*

Huic acceſſerunt Ville Hardouin et Joinville. Quorum uterque in expeditionis, cujus ipſe particeps fuit, deſcriptione, plurima tradit, quae ad illorum temporum cognitionem egregie valere videantur. Duos priores efficiunt Tomos operis quod edidit Petitöt, ſub titulo: Collection complet des memoires de l'hiſtoire de France.

Quibus ex antiquioribus monimentis adjunximus Epistolas *Gregorii VII. Pontificis Romani. Hujus enim viri, cujus tanta vis fuit in Europaearum gentium ſub finem ſeculi XI. conditionem, varia, quae ſecutus fuerit, conſilia, quippe ad bellorum ſacrorum cauſas maxime pertinentia, operae pretium videbatur ex ipſius Epistolis indagare. Habentur autem in Labbei et Coſſartii* s. s. Conciliorum *Tomo X.*

Denique quod opus Anna Comnena conſcripſit, Alexias *dictum, quodque Tom. XII.*

con-

continetur ſcriptorum Byzantinorum, hoc ibi conſuluimus, ubi de ſacrorum bellorum agit aetate. Nec vero mirum, mulierem hancce Graecam, doctamque et eruditam filiam Imperatoris Byzantini, mores illudere Cruciatorum nostrorum, eosque ſumma ſaepius afficere ignominia. — Atque haec de antiquioribus.

Ex recentioribus autem, inprimis quod ad primam attinet Quaestionis partem, plurima ſummo debeo Robertſono. Quod, quicunque eximiam illam Introductionem legerit in vitam Caroli V. vel me non monente, ſponte intellexerit. Nec vero minus ex celeberrimo Cl. Heereni libro, in quo agit de Cruciatarum expeditionum effectibus, me optima quaeque hauſisſe, atque in meum uſum convertisſe, gratus agnosco.

Ut autem, per omne quod in ſcribendo tempus conſumſi, et legerem de illa aetate, et ita tandem veluti medios inter illius aevi populos verſarer, alios etiam libros tractavi, a doctis viris, eodem hoc de argumento conſcriptos. In quibus maxime cenſenda ſunt Kàmpenii nostri, de historia bellorum ſacrorum; et Regenbogenii, de eorum effectibus; tum etiam Planckii, Herderi aliorumque ſcripta, ſua quaeque loco laudata.

Ex

Ex his igitur fontibus utrum, in opusculo meo conficiendo, boni quid hauſerim, vos, Viri Clarisſimi! dijudicetis. Tullianum illud antiquum, quidquid agas, agere pro viribus, *ut ſemper mihi maxime placuit, ita hac etiam in re diligentisſime ſum ſecutus.*

DIS-

DISPUTATIONIS CONSPECTUS.

INTROITUS.

CAPUT I.

CA-

CAPUT II.

RERUM POLITICARUM CONDITIO.

CAPUT III.

DE CULTUS ET MORUM CONDITIONE.

PARS

PARS PRIMA.

QUAE FUIT SUB FINEM SECULI XI. GENTIUM EUROPAEARUM CONDITIO?

CAPUT I.

SACRA ERAT GENTIUM EUROPAEARUM CONDITIO.

CAPUT II.

ERAT AETAS HEROÏCA GENTIUM EUROPAEARUM.

PARS SECUNDA.

QUID CAUSAE FUISSE VIDETUR, UT BELLA EO TEMPORE SUSCIPERENTUR SACRA?

CAPUT I.

CAUSA PRIMARIA.

CAPUT II.

OPPORTUNITATES.

PARS

PARS TERTIA.

UNDE EXPLICANDUM, BELLA ILLA, PER DUO PROXIMA SECULA, ET TANTO ARDORE FUISSE GESTA?

CAPUT I.

CAPUT II.

CAUSA PRIMARIA.

CAPUT III.

OPPORTUNITATES.

INTROITUS.

CAPUT I.

HISTORICA PARS.

Debilitatum illud, ac fractum Romanorum imperium, barbarae gentes, ex Europa ſuperiori, torrentis inſtar, proruentes, magna cum ſtrage occupaverant et conturbaverant. Ubicumque venerant, ibi ſedes ſibi collocaverant, aut fugatis, aut manu occiſis, aut etiam relictis antiquis incolis. Quovis enim caedes portantes et ignem, ut ſolent barbarae gentes, omnem cultum, qui antea obtinuerat, pesſumdare ſtuduerant. Ubi antea de orbe terrarum egerat ſenatus populusque Romanus, jam ſigna videbantur cohortium, bella ſpirantium et praedas opimas; adeo ut

 io-

tota Europa novam formam induisse videretur. Quum enim aliquamdiu indulsissent ardenti illi furori, novaeque illae gentes quieti sese tradere coepissent, immensum illud Romanorum imperium, in majores minoresve ditiones ita inter se dividebant, ut sine sec VI. Gothi et Lombardi Hispaniam atque Italiam, Franci Galliam, Pannoniam Hunni, et Saxones optimas Britanniae partes sibi subjectas haberent.

Quippe barbari, summam ubivis propagaverant barbariem; quo factum, ut omnis Romanorum cultus, omniaque quae cum eo conjuncta esse solent, penitus fere perirent. Ita leges silere coactae, nec justo inservire poterant nec aequo. Artes et litterae odio habebantur gravissimo, quippe quae juvenum corrumperent animos, et totum populum enervarent. (1) Regiones, antea cultu et fertilitate insignes, desertis similes erant. Italia, ab Horatio cum optimis Graeciae tractibus comparata, sec. VIII. nulla fere in re praestabat Syrtium regionibus, vel Scytharum tractibus, calore torridis et frigore. Sylvae luporum asyla immensae: stagna ex fluminum vel maris inundatione orta, ibi habebantur, ubi, florente Romanorum aetate, op-

(1) Vid. Robertson, *Historie van Keizer* Karel V. Tom. II. pag. 3.

optimi cecinerant poëtae, vel cultisſimorum ingeniorum opera exſtiterant magnificentisſima. (1) Ipſa Imperatorum ſplendidisſima ſepulchra ſtationibus inſerviebant barbarorum; cum capita et manus a corpore ſtatuarum, ab optimis Graecorum artificibus confectarum, avellerentur, quibus homines ſe defenderent, et repellerent oppugnantes. (2) Ac tale quid non mirandum, ſi verum est quod ait Luitprandus, ubi de barbaris illis agit: „ hoc ſolo," inquit, „ id est Romani nomine, quicquid ignobilitatis, quicquid timiditatis, quicquid avaritiae, quicquid luxuriae, quicquid mendacii, imo quicquid vitiorum est comprehendentes." (3)

Et ita, ni fallor, quodammodo judicare posſumus de magna, quam Europa ſubierat, commutatione, et de ſumma, cui obnoxia fuit, barbarie; quae quidem, quamvis tarde, tamen pedetentim mitigata est, atque ad meliorem rediit conditionem. His igitur praemisſis, paucis videamus de diverſarum gentium hiſtoria; ut eo facilius, ea perſpecta, de earum conditione judicare posſimus. Iuvat autem, ne diuti-

(1) Ibid. p. 15.

(2) Vid. Winkelman, *Hiſt. des arts* etc. Tom. II. p. 455. et Procopius, *de bello Gothico* Lib. I. Cap. 22. ſub finem.

(3) Citatur a Roberts. l. l. Tom. II. p. 3.

tius in rebus minoris momenti verſemur, a Carolo Magno ordiri.

§. 1.

Imperium Caroli Magni.

A Pontifice Romano Imperator creatus, imperio ſuo ſubjectam habuit Franciam, Germaniam, Hungriae magnam partem, Barcelonam, et Italiae terram continentem, usque ad Beneventum. Idem ille, qui ab aliis barbarus habetur, et rerum tantum bellicarum peritus, aliis prudentisſimus et ſapientisſimus viſus est. Nobis autem utrumque verum esſe videtur. Barbarus enim haberi potest, pro nostri temporis ratione, quamquam omnium illius temporis ſuerit cultisſimus. Tantum vero, quantum in tali rerum conditione perfecit Carolus, certe perfecerit nemo, niſi qui non rerum bellicarum magis peritiâ, quam politicâ prudentiâ atque ſapientiâ polleat. Magna enim opus est in bello virtute, non tantum ad imperii fines extendendos, ut fecit Carolus; verum etiam ad immenſum tale regnum rite contra hostium vim defendendum. Qua in re, unum ſe in paucis maxime fortitudine valuisſe, in propellendis irruentibus Normannis, luculenter prodidit. Nec minor

etiam

etiam requirebatur politica prudentia, ad impotentiam Principum in regno ipſo comprimendam, animique fervorem ſedandum eorum, qui nil niſi ſuam auctoritatem et increſcentem ſpectabant poteſtatem. Nimirum, quae post ejus mortem acciderunt, testes ſunt, eum non inane *Magni* nomen meruíſſe. Optima enim inſtituta, quibus meliori conſulere coeperat rerum conditioni, una cum optimo Imperatore perierunt et evanuerunt fere omnia. (1) (814) Itaque diſſolutum est magnum illius imperium, atque in diverſas partes diviſum. Caroli enim ſucceſſores, parvam certe avitae prudentiae, ſapientiae et fortitudinis partem poſſidentes, immenſum illud onus ſustentare non poterant. Quod non mirum illis videri ſolet, qui probe illorum temporum rationem perſpectam habent. Non enim, uti vel antiquorum vel recentiorum regna, legum vinculo, illud regnum erat conjunctum; ſed populis conſtabat maximam partem barbaris, qui Caroli tantum nomine conjungebantur atque continebantur-

(1) *Vitam et res gestas* Caroli M. deſcripſit Eginhard, quod opus edidit, ſuisque et aliorum notis illustravit Schminckius. Cujus item lectu dignum est, quod fecit de Carolo Magno judicium, in operis dedicatione, pag. 2.

bantur. Illo autem mortuo, barbari, antea vix magno illo nomine conjuncti, ita discedebant a se invicem, ut summa, quae inde exstitit, anarchia Europam tenebris premeret gravioribus etiam, quam quibus antea fuerat obducta. — Ex hoc autem dissoluto imperio, separata exstiterunt regna, Franciae, Germaniae, Lotharingiae, Navarrae, Burgondiae et Italiae.

§. 2.

Francia.

Caroli successores Franciae Reges, Imperatores erant Romani; donec Pontifex Romanus Germaniae Regem, Ottonem *Magnum*, (962) magis dignum judicaret, quem imperatoriâ ornaret auctoritate. Ludovicus enim *Pius*, qui patri successerat in regno, (814) non nisi pietate sua obsistere valebat internis contentionibus, quae potentium ambitione indies augebantur, ut tandem fere omnis regia potestas in umbram abiisset. Quum enim Ludovici successores, Lotharius, Ludovicus *Germanicus*, et Carolus *Calvus*, paternum inter se distribuisent regnum (840), novum hac distributione

ape-

aperuerunt rerum disturbandarum fontem, quas omnes enumerare longum est. (1)

Ita diversis hisce litibus debiles facti Caroli succesfores, Hugoni Capeto, summam rerum affectanti, nequaquam resistere potuerunt; quin etiam pati debuerunt, ut ex hujus familia deinceps crearentur Franciae Reges. (987) De quibus hoc affirmandum videtur, eos, neque in rebus gerendis animi magnitudine, nec in consiliis prudentiâ, priori Regum stirpi multum esse praeponendos. Anathemata enim, quae jam Pontificum manu magis magisque, fulminum instar, torqueri coeperant, omnes metu et sacro quodam horrore percellebant. Illa enim vel sanctissima naturae vincula disrumpere valebant, et firma labefactare imperiorum fundamenta; adeo ut fortissimi etiam et audacissimi, iis percussi, priorem suam conditionem vix, aut ne vix quidem, recipere possent. Exemplo sit Robertus II, Franciae Rex (996), qui uxorem sibi carissimam in exilium mittere, et aliam in ejus locum recipere debuit, jussu solummodo Pontificis Gregorii *Quinti*.

Hujusmodi erat Francici regni conditio, quo tempore Philippus I. rerum adiit moderamen, (1066)

(1) Vid. Millot, *Algem. Gesch.* Tom. V. p. 154—169.

(1066) cujus imperium ita attritum fuit magna potentium vasallorum potestate, ut non longe ultra Lutetiae Parisiorum adjacentes regiones sese extenderet. Illi enim, et inprimis Normandiae vasalli, eodem gaudebant jure, eademque auctoritate, qua ipse Rex. Quos tandem superare potuit Philippus *Augustus*, post spatium trium paene seculorum.

§. 3.

Germania.

Post dissolutum imperium Caroli M., meliori rerum conditioni operam dederat in Germania Henricus I. (909) Tutum reddiderat regnum suum ab irruentibus Hungris, lacessitantibusque populis Sclavonicis, urbibus maxime conditis in imperii finibus, et emendatâ re militari, quantum pro tempore posset. Optimum hujus Regis exemplum, quem Graeci, uti ait Mullerus, (1) in coelestium concilio collocassent, strenue secuti sunt successores. Quo factum, ut firmitas quaedam et vis virilis adderetur Germanico regno, prae caeteris regnis Europae.

Fi-

(1) Vid. ejus *Algem. Gesch.* Tom II. p. 155.

Filius enim Otto (936), quamvis non iisdem insignis animi dotibus, non minus tamen regni salutem cordi habebat Qui, postquam Italiae regnum suae adjunxerat ditioni, Lombardiae Rex creatus est, et a Pontifice Romano, quum ducem opponere studeret Normannis et Hungris, novis incursionibus imperium Romanum vexantibus, Imperatoria ornatus auctoritate. (962) Vis enim politica, quae in Francia, cujus reges antea fuerant Imperatores Romani, languebat, eo tempore magis vigebat in Germania. Et ita, auctore maxime Ottone, iterum instauratum Romanum imperium, in Europaeis gentibus, cum inclarescere tum invalescere coepit. Quot vero quantaeque, ex illa Italiae cum Germaniae regno conjunctione, ortae sint contentiones, Imperatores inter et Pontifices, quorum hi timebant, ne illorum nimis augeretur, et sua decresceret adeo auctoritas, non hujus loci est uberius exponere. (1)

Post Ottonem III. et Henricum II. (1002) Germani Regem sibi crearunt Conradum II. Ducem Francicum. (1024) Fuit ille bonus Rex, qui omni modo internae atque externae sui regni consuluit saluti. Adjunxit enim Germaniae magnum Burgondiae regnum:

(1) Vid. Millot, l. l. Tom. V. p. 228.

num, confirmavit feudalem regiminis formam, et ſancivit etiam ſua auctoritate *Treugam Dei*, quâ inſontium clamores parcius audiebantur, et pro quotidianis illis litibus et caedibus pax aliquantum reſtituebatur. Anno autem 1039 morte oppresſus, melioris conditionis ſpem Germaniae reliquit, quam quâ uſa est ſub imperio Henrici IV. Quum enim Henricus III. Conradi ſuccesſor, optimum patris exemplum ſecutus, imperium Romanum ad tale, pro ejus temporis ipſiusque populi ratione, evexerat fastigium, quale post Carolum M. nunquam attigerat: quum multos, pro ſingularibus eorum meritis, magnis ornaverat ditionibus imperiisque: quum Pontificum auctoritate ex arbitrio uſus erat, quorum tres fugaverat, aliosque in eorum locum ſuffecerat; verbo: quum, Imperatoris jure, quantum posſet, vindicato, alia etiamnunc animo volveret, optimo Rege digna, (1) mortem cum vita commutavit, (1056) et imperium, quod tali erat conditione, ut potentis prudentisque rectoris moderamine, ne per diei quidem ſpatium, carere posſet, impuberi filio reliquit Itaque tamdiu regnum tenuit mater Agnes, donec filius Henricus IV. ipſe imperium adipisceretur. Quod temporis ſpatium po-

(1) Vid. hujus disput. Part. I. Cap. II. §. 3.

potentes vasalli opportunum sibi ducentes amplificandae potestati suae, indies auxerunt rerum conturbationem. Deserentes enim Reginae partes, sua jura vindicare coeperunt; quibus Henricus melius sese opponere valuisset, si, una cum patris imperandi studio, caeteras ejus conjunxisset animi facultates. Nulla vero ei inerat animi constantia, parva politica prudentia, judicandi sollertia fere nulla: quibus animi facultatibus si reges careant, non facile aptos illos dixeris, ad imperium rite tenendum. Illius enim juventutis magister, inde a pueritiâ, futuram ei proposuerat dignitatem majestatemque. Itaque talibus de semetipso opinionibus, et speciosa futurae potentiae exspectatione, rerum adiit moderamen, quo sapientissimus rex vix, vel ne vix quidem, rite fungi potuisset. (1) Quae vero inde secuta sint, alio loco videbimus.

§. 4.

Italia.

Jam antea vidimus, Ottonem I. Italiae regnum sibi subjecisse, atque Lombardiae Regem fu-

(1) Vid. Pölitz. *Algem. Gesch.* vers. Belg. Tom. III. §. 328.

fuisse creatum. Lombardi enim, in Italiae superiori parte, quieti sese dederant atque sedem firmaverant suam. Quicunque antiquorum relicti fuerant incolarum, ad extremas sese receperant regni partes, ut ibi vitam ducere possent tutam ab hostium armis. Loca inprimis paludosa, vel fluminibus, vel mari adjacentia, optima patebant malorum refugia, ibique continuo á novis incolis, libertatis amore ductis, meliora studia excitata sunt, quae magnam vim et efficacitatem in barbaros Lombardorum animos, habuisse videntur. Venetiae enim, Genua, Pisa aliaeque urbes, navigatione florentes atque mercaturâ, optima praebuerunt Lombardis exempla, melioris vitae rationis. Quae studia, cum prorsus ab arbitraria regiminis formâ abhorrerent, Regum augendae potestati non magnopere profuerunt. Multas enim urbes jam mature res publicas sibi constituisse legimus; (1) et Aistulphum etiam, per tres tantum annos, exarchatum tenuisse, quum Pepinus, Franciae Rex, (755) eo munere donaret Episcopum Romanum. Alias etiam urbes, Genuam v. c. et Pisam, maritimis inprimis expeditionibus, ditiones suas extendisse, accepimus. — Ex quibus omnibus rite conficitur, illam Italiae partem, prae caeteris Eu-

(1) Vid. Heeren, *Gevolgen der Kruistogten*, p. 110.

Europae regionibus, nobile libertatis studium aluisse.

Inferiorem contra Italiae partem diversi inter se diviserant populi. Aliam enim partem Lombardi, aliam Graeci, Saraceni aliam, tenebant; qui, et linguae et religionis discrimine, hostes erant inter se infestissimi. Quo factum, ut Normanni, qui, summo vincendi ardore ducti, nihil fere viribus suis majus credebant, si quid esset, quod suae reddere vellent potestatis, in eâ regione sibi subjicienda, magnos facerent progressus. Pristinis ita incolis maximam partem vel fugatis vel sibi subjectis, eo processerunt, ut ipsum Pontificem Romanum Leonem IX captivum facerent. (1053) Hunc vero, religione quadam et tanti viri veneratione ducti, in libertatem restituerunt, imo Dominum agnoverunt terrae subjectae.

Hi vero Normanni, ex superioribus Europae partibus oriundi, jam inde a sec. VI. totam fere Europam vexaverant expeditionibus suis maritimis, et gravibus bellis multa penitus quassaverant regna. Quos enim vix comprimere valuerat Carolus M, timebant illius successores; adeo ut haud exiguam iis Franciae partem, *Normanniam* inde dictam, usui concederent. (1) Ar-

(1) Quod fecit Carolus *Simplex*, anno 912.

dente etiam eorum bellandi atque lucrandi ſtudio factum est, ut in Angliam, e regione proxime iis adjacentem, magno cum impetu proruerent. Quod, quomodo factum ſit, jam videamus.

§. 5.

Anglia.

Quamquam Alfredi imperium (872) Angliae tam fuerat ſalutare, ut meliora quaeque ſtudia in illa regione vigere inciperent, et ipſe Rex inter praeclarisſimos et ſapientisſimos omnium fere populorum moderatores, merito habendus videtur, tamen, ut in optimis ſaepe regnis accidere ſolet, ſuccesſorum ejus ignavia effecit, ut pauca illorum relinquerentur vestigia, aut evanescerent prorſus. Succesſores enim, cum Danorum impotentiam nullo modo coercere neque perferre posſent, pro internâ regni quiete, externae tantum defenſioni ſtudere cogebantur. Qua tamen in re plus ſemel eorum vires defecerunt. Danorum enim Rex Sueno (1013) Angliam ingresſus est, ejusque regionis imperium filio reliquit, Canuto *Magno*. (1017) Virtus enim antiqua perierat; perierat antiqua fortitudo: cum aurum, quo pacis foedera cum Danis inire ſolebant, ad novas continuo allice-

ce-

ceret irruptiones, novasque praedas faciendas. Cum vero homines omnia, quae naturâ omnibus cara sunt, summo tum inprimis aestimare incipiant pretio, quum eorum usu carere coguntur; ita reviviscere coepit Anglorum libertatis sensus, ut Danorum excuterent jugum, quod diutius ferre nolebant. Eduardus igitur, ex Alfredi stirpe natus, profugus Normanniae, revocatus paternum rerum moderamen adiit, et avitae libertatis speciem secum reduxit. Verum, quum coelebs obiisset, voto obstrictus nimis fanatico, nullosque reliquisset filios, regni successores; Anglia, gravissimis vexata internis discordiis, egregiam opportunitatem dedit Normannis, ad eam regionem occupandam, et, antiquâ libertate oppressâ, gravissimum inducendum feudale regimen. (1) Armorum autem vi, atque politicâ prudentiâ, hoc sibi Normannorum Reges ita vindicabant imperium, ut, nec metuentes principes vasallos, neque Pontificem Romanum, eodem hoc tempore, nusquam alibi ita increscceret atque invalesceret regia potestas, quam in Anglia, Normannis subjecta.

§. 6.

(1) Auctore Guillelmo *Debellatore*, anno 1067.

§. 6.

Suevia, Norvegia, Polonia, Hungria, Russia.

De caeteris illis septemtrionalibus Europae regionibus, paucis agere sufficiat. — A quo tempore ibi propagata erat religio Christiana, saluberrimis ejus institutis, mitigata erat propria harum regionum barbaries, Sueviae inprimis et Norvegiae. Harum enim regionum incolae, abstinentes a piraticâ illâ arte, qua Normanni tantopere delectabantur, navigandi illo studio usi fuerant ad novas detegendas regiones, aut agris sese dederant colendis. Temperatum erat Halstani in Suevia regimen. Ibi enim aequi justique aestimatio feudalem arcebat rationem; quo factum, ut rustici eodem, quo cives, jure gauderent.

Nec item Polonia multa praebet, quae nos possint morari. Boleslaus, Poloniae Rex, exemplum praebet, qua fortuna illi saepius uterentur, qui sese opponere auderent Pontificum voluntati. A Gregorio enim VII. anathemate percussus, in exilium sese recipere coactus est non tantum, sed Regum etiam creandorum auctoritatem cedere Pontifici Romano. Et ita factum, ut per duo secula, et quod excurrit temporis, nullus

aut

aut Rex exſtiterit, aut Princeps, qui Poloniae Regem ſe nominare auderet.

Hungri, qui per centum et quod excurrit annos terrorem injecerant populis Occidentalibus, auctore Geyſa, operam dare coeperant agriculturae. Stevenus, Geyſae filius, (1000) fidem habuit religioni Christianae, eamque in regionem ſuam admiſit. Illo autem, cujus ope maxime ſtabilita fuerat regia auctoritas, morte oppresſo, Hungri, ad barbaros adhuc mores propenſi, a doctrina Christiana abhorruerunt, atque ad priſtinam paene recesſerunt conditionem. Tum vero inter eos neque concordia habebatur, nec legislatio invalescere poterat. Qua opportunitate Henricus III. aliique Imperatores Germanici ſaepius de hoc debilitato imperio victorias reportarunt. Unde victi Hungri, antiquae memores libertatis, odio habebant maximo quidquid novi, vel ſuae conditioni ſaluberrimum, a victoribus induci viderent. Moxautem exſtitit Ladislaus, (1079) qui, ſibi vindicata regia dignitate, dilatavit imperium ſuum, civiumque, etiamnunc prorſus barbarorum, legibus maxime datis, meliori conſuluit atque prospexit conditioni. Quo factum, ut inde ab eo tempore cultus, quamquam lento gradu, procederet tamen, et ſimul evaneſcerent antiquae barbariei indicia.

Immenſum illud Rusſiae regnum parvam adhuc in Europae res vim exſerebat. Princeps quidem W l a d i m i r u s (1) ita ſeſe praeſtiterat, ut ſuae aetatis (ſec. X.) P e t r u s *Magnus* dici mereatur; lites autem et discordiae, quae, ipſo mortuo, inter filios exſtiterunt, tanta fuere et mercaturae et cultui impedimenta, ut antiquam fere reducerent barbariem.

§. 7.

Hispania.

Jam ad aliam procedamus Europae partem, Hispaniam. Saraceni, vincendi atque propagandae religionis ſuae ardente ſtudio ducti, Africa relicta, in Hispaniam trajecerant regionem proxime Africae adjacentem. Hujus regionis alteram ſibi vindicârunt partem, (711) cum P e l a g i u s, heros e ſtirpe Viſigothorum oriundus, a Saracenis Asturiae montibus vindicatis, ibi parvum Christianorum regnum conderet. Mauri vero, Hispania non contenti, transcenderant etiam in Franciam; ubi tamen ita

(1) Matrimonium, quo juncti erant W l a d i m i r i filius et filia H e n r i c i Germaniae Regis, anno 1031, mirum profuit Rusſorum conditioni, quippe qui ita facilius cum cultioribus populis conjungi posſent.

ita intrepidam Caroli Martelli virtutem experti sunt, ut plane profligati recedere deberent. (732) Itaque, animis quodammodo sedatis, intra Hispaniam se continuerunt, eamque regionem, jam inde ab Almanzoris (1) tempore, et cultu et industria mirifice prae caeteris evexerunt Europae regionibus. Florentissima autem aetas habetur seculo X. quo tempore Abdoulramman et Al-Hakan, Hispaniae Califi, regnum tenebant vigore memorabile et cultu insigne.

Ab altera vero parte Christiani magis magisque viribus increverant, et parva condiderant regna. (2) Semper autem consilium agitantibus Saracenos debellandi, atque terras ab iis occupatas recuperandi, evocatus ab Alfonso Equitum flos sese conjunxit ad Saracenos expellendos. Ab utraque parte fortiter pugnatum est; ita tamen, ut urbs Toledo, quam aggressi erant Christiani, diu, tam naturae ope quam militum fortitudine, defensa, cederet tandem mirae Christianorum constantiae. (1085) Qua victoria re-

(1) Hic enim, qui anno 778 Hispaniae praeesse coepit, eam Orientalium Califorum subduxit potestati.

(2) Asturiae nempe, Lugduni, Castiliae, Navarrae, Arragoniae, Cataloniae.

reportata, duo majora orta sunt regna Arragoniae nempe et Cataloniae; Christianique deinde, magis animo viribusque conjuncti, majores quam antea de Saracenis victorias reportarunt. — In hisce autem pugnis, non minus dominandi cupiditate, quam religionis defendendae studio susceptis, praelusionem quasi atque praecursionem quandam videmus expeditionum sacrarum.

§. 8.

Imperium Graecum.

Restat ut videamus de imperio Orientali, ejusque urbe Constantinopoli. Imperium hocce vel integrum paene manserat, vel parcius certe quam Occidentale quassatum fuerat ab irruentibus populis septentrionalibus. Situ enim suo longe distabat a solita via, quam illae gentes, in Europam descendentes, sequi solebant. Quum igitur caeterae Europae urbes, in quibus ipsa Roma, aut penitus afflictae essent, aut, incolis mutatis, barbaros intra moenia tenerent, Constantinopolis gaudebat antiqua sua gloria et antiquo vigore. Ibi enim conjunctus erat Orientalis luxus cum Romana majestate; adeo ut hoc im-

imperium et magnificentia, et divitiis, et luxu, orientali imperio cederet nulli. (1)

Uti autem Romae, ita etiam Conſtantinopolis Episcopus habebatur in Eccleſia ſummus; inter quos, ab eo inde tempore, quo, Carolo M. imperatoria dignitate inſignito, imperium Romanum ſpeciem antiquae ſuae gloriae prae ſe ferre coepit, magna exſtitit aemulatio, qua uterque altero ſuperior evadere gestiebat. Ortae enim ſunt lites et controverſiae, de rebus minimis graviſſimae; quibus, cum omnia inter utrumque imperium disrupta esſent conjunctionis vincula, forte ab utraque parte prius arrepta fuisſet aggrediendi atque experiundi hostem

(1) Omnes ſcriptores, qui de bello ſacro egerunt, mox in admirationem abripiuntur, ubi de urbe Conſtantinopoli mentionem faciunt. „Excedunt quae Conſtantinopoli habentur, noſtrarum rerum modum et dignitatem," ait Guilielmus *Tyrenſis* Episcopus, in opere: *Dei gesta per Francos* p. 657. E ſimplicibus Fulcherii Carnotensis verbis patet urbis magnificentia. „O! quanta," inquit, „civitas nobilis! quot monasteria quotque palatia ſunt in ea, opere miro fabricata! — Taedium est quidem magnum recitare, quanta ſit ibi opulentia — auri et argenti" etc. in opere citato, p. 386. „Structuram," ait Guntherus, „aedificiorum — vix ullus deſcribere potest, vel credere deſcribenti" etc. Citatur a Robertſono, l. l. p. 77. cf. Ville Hardouin, apud Petitöt, *Collect. complet. des memoires de l'histoire de France*, Tom. I. p. 230 ſqq.

tem ſuum quaeſita occaſio, niſi imperii interna conditio utrique obſtitisſet. Latini enim populi nondum ſatis erant conjuncti ad tale quid, communibus viribus, ſuſcipiendum. Graeci autem cultu quidem praeſtabant, Occidentali item luxurioſius erat imperium Orientale; at ſimul etiam vexatum atque ita dilaceratum internis discordiis factionibusque, ut impetum Saracenorum vix repellere posſet. Haec vero reſtituit quodammodo placidum Alexii Comneni regimen; (1081) qui, multis turbis ſedatis, et fugatis, qui ex Italia eum aggresſi fuerant, Normannis, paci conſuluit, et quocumque modo novas addidit imperio vires. Quid mirum autem, tale imperium, cujus Imperator ſtulte quondam gloriatus fuerat, ſe Orientales barbaros, niſi armis intra fines ſuos tenere, tamen pecunia ſibi posſe conciliare; cujus interna vis et luxu disſoluta erat, et otio ignaviaque torpebat: quid mirum, inquam, hujus imperii vires plane defecisſe „ quum univerſa velut Europa, ex inopinato exſurgens, ſe, convulſis ſedibus, tumultuario curſu in Aſiam transferret?" (1)

Haec

(1) Sunt verba ex interpretatione Annae Comnenae, ubi de primis agit expeditionibus ſacris. Quae videatur de hujus regni conditione, *Alexiados* p. 283, apud Byzant. Scriptores, Vol. XII. cf. Regenbogen, *de Bello Sacro*, p. 4. ſqq.

Haec igitur pauca illa ſunt, quae de Europae historia usque ad finem ſeculi XI. dicenda videbantur; pauca tantum, ne modicos excederemus limites; praecipua vero, quae referenda nobis viſa ſunt ad nostrae disputationis argumentum.

CA-

C A P U T II.

RERUM POLITICARUM CONDITIO.

§. 1.

Regimen feudale. (1)

Patet e Tacito, Caeſare et Oſſiani carminibus, gentibus iſtis, quae Europae Occidentalis maximam ſibi ſubjecerant partem, ardens fere fuiſſe libertatis ſtudium, cum animi magnitudine et

(1) De ſignificatione vocis *feudum* ſive *feodum* vid. Robertſonus, l. l. Tom. II. p. 47. qui citat Wachteri et Du Cangii Gloſſaria, hac voce: compoſita nempe ex *feo* quod *merces*, et *od*, quod eodem teutonico ſermone *poſſeſſio agrorum* ſignificat. Vox *feudum* igitur est idem, quod *poſſeſſio agrorum pro mercede accepta*. *Alodium*, quod idem fere ſignificat, compoſita est ex *an*, *terra*, et *lot*, *ſors*; est igitur *terra ſorte deſignata*.

et generositate conjunctum. (1) Cohortes constabant liberis hominibus, qui Principem quemdam sequebantur, non tanquam dominum, qui ipse illos suo regere posset arbitrio, sed solummodo tanquam ducem in bellis, quocum commilitonum instar vincerent et vincerentur. (2) Subactae terrae concedebantur militibus habitandae, vel forte etiam distribuebantur; ex qua regionum distributione, feudale illud regimen primum ita sponte exortum fuisse videtur, quod postea ad extrema quaeque et pessima pervenit. Quamdiu enim libera illa, quam modo diximus, ac naturali gaudebant conditione, ne minimum quidem apud eos invenimus indicium feudalis rationis. Haec enim, si quid aliud, penitus ab illa abhorret, qua, nullo cultu nec humanitatis indicio insignes, neque ullo junctae vinculo civili nec item impeditae, excurrunt gentes atque vagantur, ipsum libertatis sensum tanquam ducem sequentes. (3)

Quamquam vero in illa terrarum distributione summa habebatur aequalitas, ita quidem, ut milites eodem fere, quo ipsi Principes, jure uterentur; sponte tamen intelligitur illos plura conces-

(1) Tacitus, *de moribus Germ.* Cap. 7. Caesar, Libro VI. C. 23.

(2) Vid Robertf. l. l. Tom. I. p. 30. Tom. II. p. 27

(3) Ibid. l. l. Tom. II. p. 29.

cessisse et meliora Principibus suis, quibus ducibus bene res sibi successerant. Hi igitur majorem quandam partem accipiebant, et una cum ea majorem auctoritatem, sua sponte deinde confirmatam atque auctam adeo. Terrae enim subjectae non solum ab irruptionibus defendendae erant denuo irruentium barbarorum, sed etiam ab antiquis incolis, qui primum quidem, hostium metu, loca magis remota petiverant, deinde vero terras ab iis devictas, iterum sibi vindicare conabantur. Opus igitur erat cum Principe quodam, qui res inprimis bellicas administraret, tum etiam perpetuis copiis militaribus, qui aras et focos defenderent. Cogebantur adeo Principes, ut eos, qui subactae terrae partem, suum in usum, acceperant, obstringerent jurejurando, ad quaecunque tandem officia, patriae et communi quieti salutaria, praestanda; inprimis autem ad eum adversus quoscunque aggressores vindicandum, a quo agros acceperant colendos. (1) Unusquisque igitur ruris colonus qui agros feudo acceperat, militaria praestare debebat officia, quum tempus illud posceret aut Principum convocatio. Qua in re si quis deficeret, magnam pecuniae vim solvere debebat. Erat igitur feudalis regiminis ratio pror-

(1) Vid. Robertf. l. l. Tom. I. p. 32 Tom. II. p. 30.

prorſus militaris. Rex enim habebatur Princeps ſummus, cui obediebant Principes regni, qui Regis erant vaſalli. Hi vero alios ſibi ſubjectos habebant vaſallos, qui Principibus ſuis quodcumque ferre debebant auxilium. Qua ratione, quamdiu integra manebat, omnis et ſumma regni poteſtas ad ipſum Regem ſponte referebatur. Quod vero proprium eſt hominum generi, ut, plerumque non ſorte ſua contenti, majora ſibique meliora viſa affectare ſoleant, quam quorum uſus cuique fuit conceſſus, illud etiam magis magisque apparuit in principibus illis feudorum dominis. Non amplius enim regi, ſed ipſi regere cupientes, ipſa Regum jura ita ſibi arrogare coeperunt, ut parvam vel nullam potius obedientiae umbram relinquerent. Ipſi enim jus dicere coeperunt, et in ſuis ditionibus ex arbitrio res egerunt civiles quaſcunque; cum nullam fere neque legem, neque imperii et judicii normam agnoſcerent, praeter ſui ipſorum arbitratum atque auctoritatem. Quo factum ut hoc regimen feudale in tot divideretur monarchicas formas, in totidemque abiret tyrannidas, quot habebantur principes feudorum domini. — Qui autem hujus regiminis effectus fuerit in hominum conditionem, jam videamus.

§. 2.

§. 2.

Effectus regiminis feudalis in hominum conditionem.

Maximus exſtiterat potentisſimusque feudi dominus Carolus *Magnus*. Quem, cum, propter politicam prudentiam et rerum gestarum gloriam, veneratione quadam ſecuti ſint et Principes regni et cives, ad ſummam etiam ſui temporis et auctoritatem et potestatem admiſerunt. Ipſe enim, cum probe videret, res maximas discordia dilabi, concordia parvas crescere, disſentientes et infestos inter ſe ſui regni nobiles principesque, quocumque modo, reconciliare coeperat atque placare. Atque ita maxime effecit, ut, eo tempore, per totum ſuum regnum melioris conditionis indicia ubivis adparerent. Haec vero perierunt iterum una cum Caroli morte. Etenim totus populus, ejus tantum nomine conjunctus, nimis illo fragili disrupto conjunctionis vinculo, discesſit a ſe invicem atque ad pristinam rediit conditionem; cum Principes, tamdiu aegre cohibiti, opportuno tempore uſi, nunc arma ſuum in uſum avide converterent, et veluti ad opes augendas raperentur. Qua pesſima Principum aemulatione ortae ſunt lites

tes gravisſimae, imo ſumma anarchia exſtitit. Nullus enim cum civis a cive, aut vaſallus a vaſallo tutum ſe exiſtimaret, cuique opus erat domino ac principe quodam, cujus ſigna ſecutus ita ab inimicis defenderetur. Multi adeo fuerunt terrarum posſesſores, qui, cum ipſi impares esſent praedatorum irruptionibus, una cum agris ſe Principi cuidam, optimo ſibi viſo, traderent, ut eo duce ſe defenderent et vitam magis tutam degere posſent. (1)

Eorum autem miſerrimam fuisſe conditionem, qui ex effrenatis istis Principibus prorſus penderent, facile intelligitur. Non tantum enim quod raro quiescebant pugnantium arma, quae quisque pro feudi ſui domino ferre debebat, verum etiam quod ipſi domini, uti diximus, eo pervenerant, ut ſuo arbitrio tyrannicam in eos exercerent potestatem, quos ſibi haberent ſubjectos. Vulgus enim, uti ait Robertſonus, (2) civitatis copioſisſima pars atque utilisſima, ad ſervitutem gravisſimam redacta, ſummam experiebatur dominorum impotentiam. Quis autem est, qui non in tali rerum contur-

ba-

(1) Vid. Robertſ. l. l. Tom. II. p. 43. Quo factum etiam, ut permultae propriae posſesſiones, (*Alodiales*) in feudales abierint.

(2) l. l. Tom. I. p. 35.

batione, qua potentisſimus quisque maxime imperare ſtudet, et nobiliores a ſe invicem continuis bellis vexantur; ſub tali regiminis forma, qua ne Rex quidem valet inſontes defendere, ubi leges ſilent, cujusque ea propria est indoles, ut, quo quis potentior, eo durior esſe debeat; (1) quis est, inquam, qui non miſeram ibi fuisſe vulgi conditionem ſponte ſua asſequatur?

Infima vero civium pars *ſervis* conſtabat; quorum, uti ſemper, ita hoc tempore inprimis horrenda erat conditio. Plerumque enim non majore, quam bestiae, habebantur pretio; quia non tanquam homines, natura libertatis amantes, ſed *glebae adſcripti*, tamquam res, una cum agris vendebantur. O infelices illos, quibus ne minimum quidem vel naturae vel hominum jus relinqueretur! (2)

Alterum civium genus, a villis, quibus adſcriptum erat, *villani* dictum, leniore quadam gaudebat conditione. Vectigalia agris impoſita ſeu ſtipendia ſolvere debebant; ita tamen ut industriae ſuae fructus ipſi capere posſent.

Qui vero maxima inter parentes libertate ſolebant uti, erant *liberi* ita dicti *homines*. Praeter

(1) Vid. Heeren, l. l. p. 119.
(2) Vid. Robertſ. l. l. Tom. II. p. 50.

ter agros enim ſibi proprios, alios etiam a dominis acceperant colendos. Pro quibus, quippe in ſeudum acceptis, vectigalia ſolvere debebant, vel officia etiam minora praeſtare, in prato v. c. in meſſe, in aratura, vel in vinea.

At forte jam habentur, qui me nimis gravem univerſam parentium conditionem expoſuisſe, redarguant. Et revera, quamvis plures haberentur ſervi, permultos etiam villanos et liberos homines adfuisſe patet. Sed audiamus, quaeſo, Robertſoni verba, (1) quorum ſumma huc redit. Quamquam magnum intercedebat ſervos inter et liberos ita dictos homines diſcrimen, tamen dominorum tyrannica agendi ratio liberos illos ſaepe eo adegit, ut, libertate ſua repudiata, ſponte ſervorum ſeſe numero adſcriberent. (2) Juga enim, quae ferre debebant, graviora erant, quam quae cum iis ſervorum nollent commutare. Etenim ipſi domini magnam ſervorum curam habebant, quippe qui posſesſionum partem efficerent pretioſisſimam; liberos vero homines, qui nihil ad ſe pertinerent, nequaquam curare ſolebant, niſi quod grandia vectigalia ſolverent, et

(1) l. l. Tom. II. p. 55.

(2) Forte etiam militiae fugiendae cauſa. Cui muneri, quod ſervis indignum habebatur, eo modo ſe ſubducere posſent.

et gravisſima quaeque praeſtarent officia. — Ex quibus, me quidem judice, luculenter patet, illam libertatem ne umbram quidem ſui reliquisſe, et inani tantum verborum ſono conſtitisſe. Feudorum enim domini, omnes fere flagrantes inſatiabili opum augendarum cupidine, et incenſi ſtudio dominandi, non poterant non, ſiquidem ſibi vellent prospicere animique indulgere cupidini, quos ſibi ſubjectos habebant, gravi compresſos tenere ſervitutis jugo. Et inde repetendum videtur id, quod dicit Heerenus, hanc feudalis regiminis propriam indolem fuisſe atque rationem, ut, quo quis potentior esſet, eo durior esſe deberet. Nimirum meliora quaeque ſtudia, quae in parentibus posſent oriri, opprimenda erant et penitus ſubruenda, ne illis res novas molirentur ipſis dominis pernicioſas. O miſeram hominum conditionem, quorum libertati praeſtet gravisſima ſervitus!

Ne vero putemus, eundem ubivis obtinuisſe Principum arbitratum, ubivis eandem hominum miſerrimam conditionem. Hic, de quo nunc expoſuimus, univerſus quidem erat regiminis feudalis effectus; veruntamen animadvertendum est quod ſubſequenti paragrapho adjecimus.

§. 3

§ 3.

Quo cultior erat hominum conditio, eo lenior feudalis regiminis ratio.

Si verum est, quod nemo historiae peritus dubitat, talem tyrannicam agendi rationem obtinere et vigere tantum posse in populis nondum magnopere excultis; eam vero formam adipisci eo liberaliorem, quo liberalioribus ipse populus studiis ducatur, sponte inde sequitur, medii hujus aevi cultiores etiam Europae populos, vel prorsus nullum, vel admodum certe mitigatum admisisse regimen feudale. Quo quis enim cultior est, eo liberius cogitare solet atque agere cupit. Et inde magnam partem repetendum videtur, quod, et in Italiae regionibus superioribus, et in iis Franciae partibus, quae mari adjacent mediterraneo, et universe in urbibus, etiam melior quaedam nobis occurrat hominum conditio. Etenim, quicunque ex antiquis incolis ad mare habitatum concesserant, mox operam dare coeperant navigationi atque mercaturae, quarum ope cultus inprimis excitari solet, et augeri libertatis studium. Quod vero ad meliorem illam urbium attinet conditionem, illud tantum hoc loco mihi observandum videtur. Cum jam progressionis ad humanitatem sit indicium, quando populi, conjunctionis studio ducti, in

loca coeunt a feris et hostibus rite munita, quae urbes appellant vel oppida, non posſunt non deinceps etiam, ex ejusmodi conjunctionibus, optima quaeque ſtudia et oriri et ali continue. Etenim convictu atque ſocietate ſemet invicem cognoscere, atque invicem ſibi veluti auxiliari incipiunt homines ad explicandas et excolendas animi facultates. Tum vero magni facere jura, eaque ſibi vindicare discunt, quae, ipſis naturâ conceſſa, tam diu neglecta jacuerant. Unde quodammodo certe repeti potest, quod ſemper civium conditio longe praeſtare ſoleat eorum conditioni, qui, per agros disperſi et ab hominum ſocietate ſecluſi, ſervile quoddam opus praeſtare coguntur. De his igitur regionibus ad mare ſitis, et univerſe de urbibus videamus.

Proxima Alpibus Italiae pars, ex illa, quam ſupra memoravimus, cauſa, non tam gravi oppreſſa fuit feudali regimine, quam illae Europae regiones, quae nec navigationis neque mercaturae erant participes. De ſaluberrima enim vi et efficacitate, quam Venetiae, Genua et Piſa, urbes, ab antiquo inde tempore, navigationi et mercaturae deditae, in finitimas exercuerint, quas Lombardi tenebant, regiones, nemo dubitaverit. (1) Quod ſupra memoravimus, Lombar-

(1) Veneti jam tempore Caroli M. forum habebant Pa-

bardos non diutius, quam per tres tantum annos, Exarchatum tenere potuisſe, Italorum libertati maxime profuisſe videtur. Vox etiam *feudum*, quae in Franciae remotioribus partibus, ut et in Germania, ubivis audiebatur, in Italiae ſcriptis non prius occurrit quam initio ſeculi undecimi. (1) Ad hoc enim usque tempus omnes posſesſiones ibi *alodiales* fuere, adeoque propria manſere liberorum hominum bona; quae, uti ſupra vidimus, in Francia inprimis et Germania, magna ex parte, in feudalia abierant, ob tyrannicam dominorum agendi rationem. Eandem quoque vocem in Languedociae ſcriptis vix reperias. In hac enim regione, ut et in Provincia, ſec. IX. X. et ineunte XI. omnes posſesſiones *alodiales* fuisſe videntur. (2) Quae utraque regio ad mare ſita, ob

Paviae, ubi merces ſuas vendebant. Vid. Heeren, l. l. p. 109. Piſa anno 1063 opulens dicitur urbs.

(1) Vid. Robertſ. l. l. Tom. II. p. 46.

(2) Obſervanda quae citat Heeren, l. l. p. 104. e Paponii *Hiſt. Géner. de Provence* II. p. 208. *Il y avait plus de perſonnes libres en Provence, que dans aucune province.* Cf. Robertſ. l. l. Tom. II. p. 45. Ubi addit, apud Belgas diutius etiam posſesſiones fuisſe alodiales. Nec mirum. Prouti enim Normanniae Duces equites proferre ſtudebant fortisſimos, ita Hollandiae et Flandriae Comites civibus favebant et rus.

ob caufas fupra allatas, cultu procesferat et libertatis adeo foverat ftudia. Masfilia, urbs illa Romanorum tempore jam cultu infignis et literis, magnam impendere folebat operam in res nauticas et mercaturam; ita quidem, ut fec. X. una cum Genua et Pifa clasfem pararet, qua Saraceni fugarentur. Neque minus Telo Martius navigatione florebat.

Haec vero cum ita fint, quid mirum, in tanta reliquarum barbarie, in iis regionibus prima cultus indicia et apparuisfe et eluxisfe praeclare. Qua de re mox agemus, postquam de caeteris Europae urbibus, quae, a cultus fede magis remotae, pro ipfius in diverfis regionibus feudi conditione, vel graviore vel minus gravi oppresfae fuerunt regimine, ad inftituti nostri rationem, viderimus. Etenim, quae in antecedentibus de feudorum ortu, vigore et lapfu diximus, in omnes quidem regiones, quae illud regimen aliquando admiserunt, quadrare videntur. Hic vero diutius viguit; illic citius collabefactum est, et in pravam degeneratum anarchiam. Ubi hoc obtinuit, ibi deterior erat urbium conditio. (1) In Franciae v. c. regionibus, remotiori-

rusticis. Vid. Muller, *Algem. Gefch.* verf. Belg. Tom. II. p. 210.

(1) *De burgerftand*, ait Heerenus, l. l. p. 108. *is*

ribus a mari mediterraneo, paucae quidem majores urbes ſpeciem antiquae civilis regiminis formae retinuerant, Burdegala v. c. et Rothomagus; reliquae vero ſuberant imperio judicis, quem feudi dominus creaverat, quique eas tyrannorum more tractare ſolebat. Erant igitur urbes, non vero civitates: loca moenibus munita, in quibus templa erant, cum cives esſent vaſalli.

Quamquam autem Germani natura ſua abhorrebant a locis moenibus cinctis, eaque ſervitutis habebant carceres, procedente tamen aetate, conjunctionis ſtudio duci coeperunt, et magis magisque convenerunt in urbes habitatum. Non enim in Germania tot habebantur urbes, quot in iis regionibus, quas antea Romani coloniis ſuis frequentaverant, et pasſim ornaverant urbibus. In quibus, cum umbra quaedam antiqui cultus et libertatis remanſisſet, cives etiam ad humanitatem facilius celeriusque progrediebantur. Germani vero, veluti natura duce, non tam imbecillitate, quam naturali quodam conjunctio-

is op en door zich zelven, van elken leenſtelligen regeringsvorm, een volſtrekt vreemd beſtanddeel. En juist deswege kon hij zich het eerst vormen, waar de banden van dit leenſtelſel het minst knellend waren; en integendeel etc.

tionis ſtudio ducti, ſemetipſos ad meliorem quandem conditionem quaſi informare debuerunt. Secus enim atque in Europa Latina, nulla iis aderant, e praecedentibus ſeculis, exempla, ex quibus aut urbium aut civium jura efficere posſent. Utraque vero in re multum profecit Henricus I. qui inde, ſummo jure, etiamnunc habetur urbium conditor conditarumque emendator. Urbes aedificavit permultas, ut regionem ſuam tutam redderet ab hostium irruptionibus; civium conditionem emendavit, ſollicitando regni nobiles ad urbes habitandas; et urbium adeo earumque incolarum copiam magnopere auxit. (1) In quibus, quamvis ſubjectae esſent ipſis Imperatoribus, eorumve Comitibus vel Misſis, non potuerunt tamen non meliora humanitatis ſtudia excitari. Principum enim poteſtas nequaquam in Germania tanta fuit, quanta in Francia. Nam ipſi Imperatores ſua cognoſcebant jura, iisque cum modeſtia quadam utebantur, cum ipſi quoque, quippe potentisſimi feudorum Domini, nullam Principibus vaſallis occaſionem praeberent, quam, uti in Francia, ad augendas opes, magno cum fructu, arripere posſent. Omnes enim Germaniae Reges, inde ab Henrico I. usque ad

(1) Vid. Robertſ. l. l. Tom. II. p. 99. ſqq.

ad Henricum III. firmitatem quandam ac masculam vim conciliaverant imperio ſuo, et integra fere ſervaverant feudi jura, quae in Francia jam mature ſibi arrogaverant Principes regni. Urbes adeo non tali erant ſubjectae tyrannidi, nec cives tantopere premebantur feudali jugo. Cujus rei optimi testes habeantur plurimi ſervi, qui ſec. XI. manumisſi, recepta libertate, veluti furibundi urbes habitatum adierunt. Quod ideo certe fecerunt, quod in iis liberius vivere, liberius agere posſent.

Quae huc usque de rerum politicarum conditione disputavimus, omnia pertinent ad illas regiones, quae feudali regimini ſubjectae fuerunt. Ita Hispaniae etiam alteram partem, quam Viſigothi tenebant, eandem regiminis formam habuisſe, eandemque incolarum conditionem, diverſam pro temporum et locorum ratione, quam caeterae Europae regiones, de quibus egimus, veri est ſimillimum. (1) Quod vero Hispaniae urbium incolis, ineunte ſec. XII. privilegia concesſa ſint, caeteris Europaeis hoc tempore prorſus ignota, (2) forte e Saracenorum vicinitate repeti potest, quibuscum continua bella gerebant Hispani enim

(1) Vid. Robertſ. l. l. Tom. II. p. 104.
(2) Ibid.

enim non poterant non a Mauris, omnium eo tempore gentium cultisſimis, nonnulla ſibi asſumere, atque diligenter in ſuum uſum convertere. Nimirum, continuis illis bellis, quae cum iis gesſerunt, magna ex parte, factum fuisſe videtur, ut, ſenſim ſenſimque propria barbarie depulſa, excolerentur, humanioribus imbuerentur ſenſibus, et inde, multis in rebus, caeteris etiam praestarent Europae populis.

Felix fuerat Anglia, Alfredo ſummam rerum tenente. Gravisſimam illam, et optimo quoque rege dignisſimam, vocem in ore habebat, Anglos, uti libere cogitabant, ita libere agere debere. Quod non verbis magis quam factis declaravit. Nam, quo tempore tota fere Europa gravisſimo feudali regimine opprimebatur, Angli magna libertate gaudebant, quam literarum et mercaturae ſtudia ſedulo fovebant. (1) Egregium autem illum libertatis ſenſum, qui, ab eo inde tempore, veluti animis Anglorum impresſus, ſecundum variam temporum conditionem, magis minusve viguit, Guilielmus *Debellator* comprimere potuit, exſtinguere potuit nullus. Saepius enim a Danis devicti, ſae-

(1) Vid. van Kampen, in nota ad Mulleri *Algem. Geſch.* Tom. II. p. 212.

saepius item, denuo excitato libertatis sensu, ab hostium vi sese expedire potuerant; donec tandem, mortuo Eduardo III. Normannus ille *Debellator* eam regionem, diu libertatis quasi altricem, occuparet, et liberos Anglos gravibus subjiceret feudorum dominis.

Jam autem, nisi fallor, satis superque patet, regimen feudale, quemadmodum, medio aevo, in omni fere Europa cernitur, ab omni cultu plane abhorrere. Non solum enim per se tyrannicae agendi rationi ansam praebuit, cui, si quid aliud, illi profecto obstant liberaliores sensus, qui cultu demum excitantur; verum etiam omnia illa, quae arcte cum tali regimine cohaerent, juris v. c. neglectus, legum contemtus, et regnantium libido, barbarae sunt gentium aetatis, nullo cultu insignis. Quae, quo magis ipsae gentes ad humanitatem progrediuntur, eo magis recedunt, evanescunt, et frustra tandem quaeruntur. Quod nos in cultioribus Europae regionibus jam continuo obtinuisse, vel in iis etiam locis, ubi cultus ope major increscere et invalescere coeperat humanitatis sensus, indicare conati sumus. — Pessima autem illa cum obtinerent et fere summo essent vigore, quid universe de hujus aetatis cultu, quid de moribus, quid de humanitate sperandum? Aderat fere nullus neque cultus nec humanitatis sensus; at

qua-

quatenus aderat, eatenus multum profuit ad emendandam miseram hominum conditionem, et meliora ſtudia excitanda.

Ex iis autem regionibus, quas navigatione et mercatura florentes, prae caeteris, optimis artibus et libertatis amore excellere vidimus, prima quoque prodierunt cultus indicia, et ſtudia morum emendandorum. — Qua de re jam nobis agendum est.

CA-

CAPUT III.

DE CULTUS ET MORUM CONDITIONE.

§. I.

Misera fuit cultus et morum conditio. Hujus rei causa et opportunitates.

Quae de Europaearum gentium vinculis veluti compressa, vel arctis circumscripta limitibus, libertate diximus, vetant nos bona sperare de earum cultu et moribus. Neque enim majorem cultum, nec morum emendandorum conatus admittere poterant potentes, et majorem potentiam semper adfectantes, feudorum illi Domini, quippe sibi suisque finibus omnium perniciosissimos. Quodnam autem fuit tempus, quo plures simul tales exstiterunt Principes, qui in pessimum illum tyrannorum modum agerent? Opportunitates adeo magni requirebantur momen-

menti, quibus horrendum illud et jam tempore inveteratum malum amoveretur, misera illa gentium conditio emendaretur, et adeo induceretur agendi dicendique libertas: majores etiam quam quibus et Romani usi sunt, cum, expellendis Tarquiniis, meliorem sibi constituerent regiminis formam; et proavi nostri, cum, excusso Hispanorum jugo, libertatem sibi vindicarent et restituerent; et vero majoris etiam momenti, quam quibus Americani usi sunt, qui, Washingtone duce, eo pervenerunt, ut maximum illud, a natura homini datum, munus recuperarent, agendi nempe dicendique libertatem. Verum, ad talia perficienda, temporis quoddam requiritur spatium, vel magis vel minus longum, pro naturali ipsius populi conditione, vel pro adjunctis etiam, quae aut prodesse solent aut obesse tali rerum commutationi. Per quod tempus, veluti crescunt homines et maturescunt, et eo perveniunt, ut ipsi videant, quae, natura sibi concessa, a Dominis denegentur, quaeve, hominum juri contraria, ab iis imponantur. Sed eo nondum pervenerant hae gentes Occidentalis Europae. In septentrionali enim Europae parte natae fere omnes et educatae, rigidae frigore, tectae ferarum pellibus, et quam maxime omnem Romanorum, vel cultum, vel luxum aversantes, his omnino diuturno temporis spa-

ſpatio opus erat, antequam ad humanitatis quendam gradum pervenire posſent. Ad quem veriſimile est, celerius eas faciliusque perventuras fuisſe, niſi tot tantaque adſuisſent, quae meliorem, tam politicam, quam moralem, conditionem impedivisſent. Regimen dico feudale, et pesſima quae cum eo erant conjuncta: Graecorum et Romanorum ſcriptorum inopiam; magnam ſuperſtitionem, qua plurimi etiam Sacerdotes premebantur, alia. Attamen ejusmodi omnia facile ſuperant homines, ſi modo maturi ſunt, et idonei ad meliorem vitae rationem ducendam. Ad quem finem, ſi ſemel conjunctis animis tendere coeperint, illum ingenii humani curſum nulla vis retinere potest, impedire nulla. Exemplo ſint proavi nostri, Americani, alii. Contra autem frustra populo cuidam quid propoſueris, omnesque vires intenderis ad finem, optimum etiam ipſique populo ſaluberrimum, exſequendum, niſi ipſe populus idoneus ſit, et maturus adeo ad talia conſilia et admittenda et perficienda. Quid, quaeſo, profecit Carolus M. optimis ſuis institutis, quae una cum eo ipſo fere omnia evanuerunt? Quid ſeculo jam XIII. profuit Angliae magna illa Charta, cum ipſi Angli talem regiminis formam neque vellent admittere neque posſent?

Est igitur humilis cultus conditionis et mo-

rum

rum corruptorum caufa, in ipfa gentium indole quaerenda; quae natura barbarior erat atque ab omni cultu averfior, quam quae citius meliora quaeque fequi potuisfet. Cui accesferunt opportunitates, dignae quae hoc loco exponantur.

§. 2.

Inopia antiquorum fcriptorum.

Si vera est illa doctorum hominum fententia, omnem ingenii cultum et liberalem disciplinam ex Graecis Latinisque auctoribus petendam esfe, non mirum alicui accidat, fi parvam eam vel nullam potius in Europa Occidentali inveniat, per omne medium hocce aevum. Erant pauci tantum ex populo, qui artes et literas cordi habebant iisque favebant; fed quamquam aderant, nihil paene reperiebant, quo ftudiis fuis indulgere et fatisfacere posfent. Nam fumma habebatur antiquorum auctorum inopia. Quo factum, ut non nifi ditisfimi, eorumve avidisfimi, maxima cum difficultate, libros fibi comparare posfent. Exemplum praebet Lupus, Abbas Ferrarienfis, ex cujus verbis, ubi in epistola quadam Benedictum III. Pontificem Romanum, rogat, (855) ut fibi Tullii, *de Oratore*, et Quinc-

Quinctiliani libros, *de Institutionibus Oratoriis*, mittat; ex Lupi igitur verbis probe, post Muratorium, collegisse videtur Robertsonus, eum, quamquam frusta quaedam horum librorum posfideret, integrum tamen manuscriptum in tota Francia nullum reperire potuisse. (1) Praeterea, qui tandem quis, mediocris posfesfionis, libros fibi comparare potuit, qui, cum pauci tantum adesfent, centum conftarent ovibus et magna copia frumenti? (2) Duces igitur folummodo vel Comites potentiores id facere potuisfent, et fecisfent certe, nifi longe aliis, et magis fibi jucundis, rebus occupati fuisfent et delectati. At vero via nondum ftrata erat bellorum ope facrorum, per quam facilior pateret Graecis literis in Occidentem aditus. Qui viri docti et eruditi multo fcientiarum genere Conftantinopoli degebant, nondum coacti fuerant, ut, relicta patria, in fuperiore Italiae parte et fibi afylum quaererent et artibus doctrinisque, quas ubivis fecum ferebant. (3) At feculum XI. illa jam gremio fovebat, quae post-

(1) Vid. Muratorii *Antiqq. Itall.* Vol. III. p. 835, laudatae a Robertsono, l. l. Tom. II. p. 60.

(2) Ibid. p. 61.

(3) Vid. Heeren, l. l. p. 355, fqq. inprimis p. 365, fq.

postea infervirent ad magna illa ftudia alenda, maturanda, et ad magnam provehenda perfectionem. Quod enim inventum est, papyrus nobis dictum, et manufcriptorum copiam auxit mirifice, et vero hoc effecit, ut libri, nunc modico conftantes pretio, in plurimorum manus posfent venire. (1) Quam utilisfimam, et vero, his temporibus opportunisfimam, inventionem, fi quis rite celebrare veliet, plane ipfi deficeret oratio.

Pauci igitur habebantur, qui artes et literas tractabant, inter paucos vero illos plurimi Sacerdotes et Monachi. Hos autem, ob vitae folitariae religionem, majorem iis quam Sacerdodotes operam dedisfe, veri est fimile; cum, quod temporis de facris faciendis vel agricultura fupererat, in diverfis aeque facris atque profanis manufcriptis conficiendis plerumque confumere folerent. Nam, prouti apud omnes fere gentes, primus cultus proficisci folet a Sacerdotibus, quippe doctioribus et magis quam vulgus eruditis, ita et hocce medio aevo, artium doctrinarumque quae aderat peritia, in Monachis maxime et Sacerdotibus reperiebatur.

Sed nolit quis nimis fplendide hac de re existimare. (2) Multa certe, fi non omnia, iis de-
be-

(1) Vid. Robertf. l. l. Tom. II. p. 62.
(2) *Wisfenfchafte und Kunfte*, ait Herderus, (*Ideën. Samt.*

bemus, quae de Graecorum Latinorumque ſcriptis nobis ſuperſunt; multum profuerunt etiam Europae incolis, una cum religione, melioribus quibusdam ſtudiis propagandis; at nimia religio, quae in ſummam vulgo ſuperſtitionem abibat, ſaepius illos ita cepit, ut, deleta optimi cujusdam Philoſophi vel Oratoris ſcriptura, in eadem membrana hisroriolam conſcriberent Sancti cujusdam, vel hymnos in illius honorem. (1) Quae fata fuerint Ciceronis operis *de Republica*, in vulgus notum est.

Pro ratione temporum, nonnulli certe docti erant atque eruditi; at quid de eorum ſcientia exis timandum atque cognitione, de quibus Robertſonus narrat, eos nomina ſua eccleſiaſticis canonibus ſubſcribere haud potuisſe; (2) vel de quibus Alfredus M. queritur, cum dicit, ſe, inde a fluvio Abo ad Tameſin usque, nullum invenire, qui ſacra intelligere posſet latine facienda, vel ullum locum latinum interpretari? Quodſi haec de Sacerdotibus vera ſunt, quid tandem de laicis existimemus? — Re-

Samtlich. Schrift. Tom. VI. p. 246.) *waren dahin; den unter den Gebeinen der Märtyrer, dem Gelaut der Glocken und Orgeln, dem Dampf des Weichrauchs und der Fegefeur Gebeten wohnen keine Muſen.*

(1) Vid. Robertſ. l. l. Tom. II. p. 59.

(2) Vid. Robertſ. l. l. Tom. II. p. 58.

Regum et Principum etiamnum habentur diplomata, ab ipsis signo crucis notata, prae ignoratione litterarum. (1) Herbaudus, Francici palatii Comes, (sec. IX) qui, muneris sui dignitate, in principibus regni viris adnumerabatur, scribendi artem prorsus ignorabat: imo Guesclinus, politicis insignis muneribus, et sec. XIV. gravissimus in Francia vir, ne scribere quidem poterat, nec legere.

§. 8.

Superstitio.

Praeterea, quae ubivis dominabatur superstitio summa, non tantum cultui atque humanitati vehementer obstitisse, sed inscitiam atque morum licentiam mirifice aluisse videtur. Ea enim religio, quae simplex et incorrupta, uti ex ipsius Christi ore prodierat, ab Apostolis erat pervulgata primisque conservata temporibus, jam tot tantisque horridis referta erat placitis, ut veram illius formam vix agnovisses. Talis tantaque ipsorum Sacerdotum, quos vulgus coeca quadam opinione sequebatur, erat superstitio, et vero ipsius Codicis Sacri imperitia. De qua ne-

(3) Vid. Robertf. Tom. II. p. 57.

nemo profecto dubitabit, qui et istorum temporum rationem diligenter attenderit, et cognoverit etiam, quem tandem Episcopus quidam Eligius (sec. VII.) optimum praedicaverit atque felicem Christianum. Ex hujus enim sententia is tandem magno illo nomine dignus et esse et haberi poterat, qui sacras conciones frequentaret; qui Deo sacrificia quotidie daret; qui subito *credo* recitare posset et *Pater noster*; denique, qui pecuniae vim satis magnam solveret, ad animum suum a gravissimis poenis liberandum Scilicet is, qui hisce officiis strenue functus esset, verus demum Christianus impavidus adire posset summum Dei tribunal, et dicere: „ da nobis Domine, nam tibi dedimus." (1) Quid ergo opus erat virtute, quid Dei amore? Etenim, qui gravi Principum dominationi subjecti erant, iis patientiae praemium promittebatur in vita futura; cum tyrannici illi Principes, moribundi, omnium peccatorum acciperent absolutionem. Quid plura? Ita debilitatum erat Dei in hac terra regnum, ut, eo tempore, merito de illo desperasses. (2) Quod quidem instaurare conati fuerant Carolus et Alfredus *Magnus*, quaque in re multum omnino profecerant;

ve-

(1) Vid. Robertf. l. l. Tom. II. p. 65.
(2) Vid. Herder, l. l. p. 245.

verum, iis mortuis, ſumma iterum invaſit inſcitia increvitque ſuperſtitio ſumma; adeo, ut multis locis graviores etiam quam antea tenebrae Europae incumberent.

Quis autem est, qui non, omnibus hisce rite perpenſis, in tali rerum ſtatu, jam continuo miſeram exſpectet morum conditionem? Univerſe enim artium literarumque aestimatio atque tractatio, quae ceteroquin tantopere valent ad verum illum cultum internum excitandum et alendum, nullae erant, vel parvi certe momenti. Perierat moralis doctrina religionis Christianae; nam Dei cultus, maximam partem, ritibus conſtabat externis, quibus nec vera virtus, nec Dei hominumque amor gignuntur neque aluntur. Libere vagabantur enſes, inſontium madentes ſanguine; cum jus pugni, quod dicebatur, ſeu jus vindictae privatae, omnes dies et caede notaret et devastatione. (1) Ipſos autem illorum temporum adeamus ſcriptores, eorumque colligamus testimonia, ne forte inconſiderate et perverſe adeo hac de re judicasſe videamur.

(1) Vid. disputationis nostrae Part. I. cap. III. §. 2.

§. 2.

§. 4.

Scriptorum testimonia de morum et cultus conditione.

„ Patentisſima erat," ut ait Jo. Campanus, „ Germania aç potentisſima; ſed ea totum unum „ latrocinium; et inter nobiles ille gloriofior, „ qui rapacior. " (1) De Francia vero quominus melius exiſtimemus, vetant Guiberti *Abbatis* verba; qui, quippe ejusdem temporis ſcriptor, optime hac de re judicare potuit. „ Erat," inquit, „ eo tempore, ante quam gentium fieret „ tanta profectio," (in terram ſcilicet ſacram) „ maximis ad invicem hostilitatibus totius Fran„ corum regni facta conturbatio. Crebra ubi„ que latrocinia, viarum obſesſio pasſim audie„ bantur, imo fiebant incendia infinita. Nullis, „ praeter ſola et indomita cupiditate, exiſtenti„ bus cauſis exſtruebantur proelia; et, ut brevi „ totum claudam, quicquid obtutibus cupido„ rum ſubjacebat, nusquam attendendo cujus es„ ſet, praedae patebat." (2) „ Maxime," ait Gui-

(1) Citatur a Clar. Haug, *Over den geest der midd. eeuwen*, in Pölitzii, *Algem.Geſch.* verſ. Belg. Tom. III. initio.

(2) In opere: *Dei gesta* etc. p. 482.

Guilielmus *Tyrensis*, ubi de Europae, proxime ante bella sacra, conditione ita disserit. „ Maxime," inquit, „ inter eos, qui fideles „ dicebantur, fides defecerat, et Domini timor „ erat de medio sublatus. Perierat de rebus jus„ titia; et, aequitate subacta, violentia domi„ nabatur in populis. Fraus, dolus et circum„ ventio late invaluerant universe. Virtus om„ nis locum dederat, et cesserat quasi inutilis, „ malitia subintrante. Videbatur sane mundus „ declinasse ad vesperam, et filii hominis ad„ ventus secundus fore vicinior. Nam multorum „ refrixerat caritas, et fides non inveniebatur „ super terram. — Confusis ordinibus cuncta „ ferebantur, et in chaos pristinum mundus vi„ debatur redire velle. Majores enim Princi„ pes, qui subjectos ad pacem tenebantur diri„ gere, neglecto pacis foedere, pro causis levi„ bus contendentes ad invicem, regiones trade„ bant incendiis; praedas passim exercebant; „ pauperum bona impiis satellitibus suis expo„ nebant ad rapinam. Non erant tutae alicujus „ facultates inter tot insidias; causa sufficiens „ putabatur, ut ad carceres quis traheretur aut „ vincula, et in proprio corpore indignos susti„ neret cruciatus, quod aliquid habere crederetur. — Non distinguebat sacrum a profano „ manus sacrilega; sed, sublata differentia, prae-

„ dae

„ dae patebant altarium vestes, amictus Sacer-
„ dotum et vaſa Domini. — Vias quoque pu-
„ blicas, accincti gladio, grasſatores improbi
„ obſidebant; nec urbes, nec oppida ab iis im-
„ portunitatibus vacabant, in quibus ſicarii vi-
„ cos omnes et plateas ſuspectas reddebant in-
„ nocentibus. Quo quis erat inſontior, eo plu-
„ ribus ſubjacebat inſidiis. Fornicationum enim
„ genus quodlibet, quaſi res licita, pasſim et
„ ſine rubore exercebantur impune. — Quid
„ plura: ut in ſumma dicatur, omne in praeci-
„ cipiti vitium ſtetit, et omnis caro corriperat
„ viām ſuam." (1) Neque ille vir profecto, cui nullam non fidem habent in hoc genere literarum celeberrimi quique viri, hanc rerum conditionem auxisſe habendus est. Omnia enim omnium ejusdem temporis ſcriptorum et Germanicorum et Graecorum testimonia, hac in re mirifice conſpirant. (2) Attendamus tantum Sacerdotum et univerſi Cleri mores, quoad eos ex antiquorum ſcriptis nobis cognoscere licet, ut ex iis ſatis ſuperque efficiamus, quid tandem de ho-

(1) l. l. p. 634.

(2) Vid. Robertſ. l. l. Tom. II. p. 76. Quae autem Annae Comnenae *Alexiados* loca citavit, inveniuntur in editione, quae prodiit *Pariſiis*, a. 1651. maxime pagina 286 ſeqq.

hominum moribus vulgo ſit existimandum. Alanus, qui ſcripſit de barbaris illis temporibus, (ſec. IX. veriſimiliter vel X.) teste Robertſono, (1) hoc modo ironice disſerit, de Clericorum inſcitia: „ Potius," inquit, „ dediti gulae, quam glos„ ſae; potius colligunt libras, quam libros; lu„ bentius intuentur Martham, quam Marcum; „ malunt legere in Salmone, quam in Salomo„ ne." Ex quibus verbis, non magis eorum inſcitia, quam et malitia et mores corrupti dilucide planeque nobis patere videntur. Guilielmus *Tyrenſis*, postquam populi ſeculo XI. ejusque morum miſeram deſcripſit conditionem, ita pergit: „ Nec Clerus, a populo vita no„ biliori differebat; ſed, ut in Propheta legi„ tur, ſic ut populus, ita et Sacerdos. — Nam „ Episcopi negligentes facti erant, canes muti, „ non valentes latrare. Perſonarum acceptores, „ oleo peccatoris impinguantes capita ſua, com„ miſſa ovilia, lupis venientibus, mercenario„ rum more deſerebant." (2) Atque haec hactenus.

(1) l. l. Tom. II. p. 58.
(2) l. l. p. 634.

§. 5.

Melior et cultus et morum conditio.

Pesſima autem illa, quamvis locum habuerint in Clero, tamen, quod quisque ſponte asſequitur, tanquam arcana, ſtudioſe abscondita ſunt, quae populo credere nefas fuisſet. — Quidquid est, ſacra ſua auctoritate, et Sacerdotes, et Clerici univerſe, maximam ſaepe et ſaluberrimam vim in hominum animos habere ſolebant, et multo majorem, quam Principes vel Reges. Illi enim, plerumque a juventute, religionis Christianae doctrina eruditi, quae, quamvis hominum perverſitate et injuria, multum labis contraxisſet, optimis tamen et ſublimibus quibusque praeceptis abundabat; hujus igitur monitis ſanctisſimis informati, licet non prorſus imbuti, e ſcholarum umbra in vitae lucem progredientes, non poterant non miſerrimam hominum conditionem, quodammodo certe, cordi habere, quo tempore omnis fere ſenſus humanus exſtinctus videbatur, et negligebatur naturae pariter atque hominum jus. Et revera hujus rei plus ſemel optima inveniuntur documenta. — Quum enim *liberi homines* feudi Dominorum impotentia eo adigerentur, ut, misſa libertate, ſeſe ſponte in ſer-

fervitutem traderent, (1) femetipfos fuaque bona lubenter Episcopis vel aliis Clericis commiferunt, ut apud eos malorum haberent refugium, eaque tutela uterentur, qua monasteriorum et Ecclefiae vafalli et fervi gaudere folebant. (2) Quid? quod iidem illi, quum feculo XI. nullum jus haberetur, quam quod quisque enfe fibi vel gladio conciliaret; quum omnes lites et disfidia armis dirimerentur, et quotidie caedes committerentur et devastationes gravisfimae; quid? quod iidem illi, inquam, rerum, tam diu optatae, commutationi prospicerent, ratione huic tempori plane accommodata. Etenim Episcopus aliquis, gentis fuperftitione fagaciter ufus, fibi per Angelum epistolam e coelo misfam esfe perhibebat, quae omnes homines adhortaretur atque invitaret, ne diutius invicem fibi tam crudeliter inimici esfent, verum arma deponerent, et placidam adeo, tranquillam quietamque vitam agerent. Quae res, quamquam per fe maxime fuperftitiofa, optimum tamen exfpectatumque habuit eventum. Primum enim per omnem Aquitaniam, in quam Franciae regionem misfa erat pacifica illa epistola, (1032) pax univerfa conftituebatur, ibique integra fervabatur per feptem an-

(1) Vid. hujus disp. p. 31.
(2) Vid. Robertf. l. l. Tom. II. p. 56.

annorum ſpatium. Nempe, foedere inito, conſtitutum est, ut nemo, neque per illud anni tempus, quod festis majoribus Eccleſiae celebrandis dicatum esſet, nec per tres integros cujusvis hebdomadis dies, inimicum ſuum armis peteret, aut hostilem in modum aggrederetur. Hoc igitur foedus, deinceps per omnem Christianorum orbem et Regum et Pontificum auctoritate ſancitum, propter inducias, quae ejus opportunitate factae ſunt, tum vero etiam propter maximam jucundisſimamque, quam tulit, rerum commutationem, et *Treuga* et *Pax Dei* nominari coeptum est. Etenim post habita (1034) concilia, „in „quibus" ut ait Glaberus, „*pax* univerſis in„dicta est," hujus foederis ope factum est, „ut nemo ſeditionem ageret, nullus per viam „(al. vim) raperet, nullus, ut ſolebat, quaſi „propter justas querelas pugnam inire conſti„tueret" etc. (1) — Ita vero illi viri, aut humanitatis quodam ſenſu incitati, aut etiam re-

(1) Apud du Fresne, in *Gloſſario med. et infim. Latinitatis*, voce *Treuga*. Quem etiam vide de diverſis *Treugae Dei* ſtatutis diebus, ut et de vario modo ac tempore, quo a variis recepta fuerit populis Christianis. — Vocem origine Germanicam esſe et *inducias*, *ferias belli*, ab otio armorum ſic dictas, quaſi *indotias*, ſignificare putat Wachterus, *Gloſſ. Germanic.* eadem voce. Caeterum vid. Robertſ. l. l. Tom. II. p 131 ſeqq.

rerum augendarum cupidine ducti, et insontes recrearunt, et ferventes compescuerunt animos.

Veruntamen apud populum etiam non ubivis ita corruptos fuisse mores, neque tam parum cultum profecisse, ex dictis jam quodammodo patet, ac deinde docebit historia. Inferiores enim, de quibus diximus, Franciae partes, et superiores Italiae, eodem hoc tempore, uti libertate, ita et cultu et moribus, caeteris Occidentalis Europae regionibus multum excellebant. Quum enim omnis Europa inscitiae atque superstitionis erat veluti obducta caligine, ibi cultus et humanitatis oriebantur indicia; quae, cum optima et pro temporibus praeclarissima quaeque proferrent, mox per omnem Occidentem mirifice et increverunt et invaluerunt. Non tanta vero fuit Italiae, quanta Franciae hoc tempore vis in incolas Europae. „ Itali quidem in consiliis circum„ specti erant," ut ait Jacobus Vitriacus, „ in re sua publica procuranda diligentes et stu„ diosi; sibi in posterum providentes; aliis sub„ jici renuentes; ante omnia libertatem sibi de„ fendentes;" etc. (1) attamen cultus ille veluti Alpium montibus arcebatur a reliqua Europa, donec, post captam Constantinopolin, indies incrementa capiens, sensim etiam se in totam ef-

(1) In opere: *Dei gesta*, etc. p. 1085.

effunderet Europam. Nunc vero animum ad Franciam advertamus; quam, uti Romani coloniis ſuis frequentaverant, ita et participem reddiderant cultus, legum et morum ſuorum. Barbari vero, qui in illam regionem, magna cum ſtrage, proruerant, omnia ſpernentes quaecunque Romanorum esſent, penitus etiam omnem cultum, qui ibi obtinebat, ſubvertere ſtuduerant. At ſemper occupati caedibus et rapinis, ardenti ſuo animi fervori jam quodammodo ſatisfecisſe, et magnum cohortium numerum a tergo reliquisſe videntur, antequam ad ultimas hasce regiones pervenisſent. Quo factum, ut, vel pauciores numero, vel animo certe ſedatiores eas ſibi ſubjicerent regiones, ibique ſatis magnam antiquorum incolarum copiam relinquerent, qui, et ſua jura quodammodo vindicare, et rei nauticae atque mercaturae operam dare posſent. Urbs enim Masſilia, quae, ab antiquisſimo inde tempore, Graecis frequentata fuerat incolis, et Romanorum tempore artibus et literis erat inſignis, nunquam plane intermisſam cum Italis et orientalibus populis mercaturam egerat. Urbes quoque Provinciae et Languedociae mercaturae ſavebant et libertatis fovebant ſtudia; quibuscum, ut ſponte intelligitur, inſignem conjungebant cultus amorem. In Francicis enim Annalibus de Provinciae incolis memoriae proditum est, eos,

et

et vestitu, et armis, et vitae ratione, et moribus denique caeteris, inprimis septentrionalibus, Franciae populis longe praestitisse. Atque in iisdem finitimarum regionum incolae, jam circa annum millesimum, homines dicuntur omni levitate vanissimi et veste distorti (1)

In his autem regionibus, quid mirum, aut primum prodiisse, aut inprimis sese informasse Equestrem rationem; ibique ita cultas fuisse tum musicam, tum vero poësin, ut ipsas Musas ibi sedem suam collocasse jurares? Utraque enim res arcte fuit conjuncta. Nempe Equites illi juvenes erant nobiliores, qui, optimis studiis imbuti, priusquam in lucem prodirent atque in Equestrem ordinem reciperentur, vota facere debebant, quibus solvendis, de patria, de religione, de foeminis, imo de semetipsis optime mereri judicabantur. (2) Jam vero quum Equites creati et splendidis armis in uti essent, evolabant fere, ut strenue officiis fungerentur. Quae quidem fortitudo nimiam saepius degeneravit in protervitatem; adeo ut fortes se praestandi et vota solvendi quascunque tandem quaererent et arriperent occasiones. Quod cum ita se haberet, Europae tamen multum profuisse videntur. Patriae

(1) Vid. Heeren, l. l. p. 104. sqq.
(2) Vid. Herder, l. l. 269.

triae enim fortisſimos ſe praebuerunt defenſores; emendarunt justitiam, cum ipſi judices esſent, et equestre nomen multo majori honore haberetur, quam nomen regium; tum vero etiam, quippe cultiores, multo majori humanitatis ſenſu imbuti, nec minus ſummo honoris ſtudio excitati, quam praeclarae virtutis amore, ſaepius beneficia praeſtare ſolebant miſeris illis atque inſontibus, quorum cauſam ab aliorum impotentia atque petulantia defenderent.

Ex quibus paucis, cum plura postea dicenda ſuperſint, quisque jam quodammodo intelligit, Equites illos primos fere tenebras, quibus Europa oppresſa jacebat, removisſe, atque multum contulisſe ad emendandam miſeram hominum conditionem (1)

Iidem illi fuere, qui poëſeos quoddam genus, Romanticum vulgo dictum, tractare coeperunt. — Sospes enim Eques ab expeditione quadam reverſus, vel foeminis placenti, vel ſui honoris ſtudio ſatisfaciendi cauſa, ſuſcepta, ita vocales impellere chordas ſolebat, ut, cum dulcibus ſonis ſuum cantum conjungens, honorifica enarraret et celebraret facinora, a ſe ipſo vel aliis perpetrata. Quo factum, ut, in Provincia inprimis et Languedocia, omnium fere Comitum et Prin-

ci-

(1) Vid. Heeren, l. l. p. 179.

cipum palatia, musicae fierent atque poëseos receptacula. (1) Celeberrimi sunt Provinciales illi Musici atque Poëtae, (*Troubadours*) qui, vel in Comitum palatiis, fortes Equites laudibus celebrabant, vel per varias regiones errantes, omnium ad se advertebant animos, in quibus facile ejusdem generis studia vel excitarent vel magis etiam alerent. — Et haec quidem seculo undecimo.

Neque tantum in Francia, verum etiam in Hispania superiori, hoc invaluit Equestre institutum, atque cum eo conjuncta poëseos et musicae tractatio. Quam in rem, quantam Mauri vim habuerint, non hujus loci est disquirere. Hoc tantum addamus, poësin illam Provincialem, quae et Limosinia dicebatur, aeque in Arragonia, Valencia, et Barcelona floruisse, atque in inferioribus Franciae regionibus. (2)

Atque ita videmus, inde a disrupto Romanorum imperio, miseram universe Occidentis Europae fuisse conditionem. Hoc autem teneamus oportet, inde a fine seculi XI. melioris conditionis vel majora vel minora studia ubivis fere apparuisse et invaluisse.

Haec

(1) Vid. Heeren, p. 105 nota.
(2) Vid. Herder, l. l. p. 265 sqq.

Haec igitur pro introitu ſufficiant. Plura, quae de hoc argumento dicenda ſuperſunt, ad nostrum inſtitutum, alio loco trademus. Haec autem pauca, qualiacunque ſint, eo valeant, velim, ut nemo, postquam ea legerit, aut queratur ſe nihil nostra legendo profeciſſe, aut multis in cauſis perverſe cognoviſſe Europae conditionem, usque ad finem ſeculi undecimi. Tum demum quodammodo praeparati ipſam adibimus disputationem.

PARS PRIMA.

QUAE FUIT SUB FINEM SECULI XI. GENTIUM EUROPAEARUM CONDITIO?

CAPUT I.

SACRA ERAT GENTIUM EUROPAEARUM CONDITIO.

§. 1.

Religio Christiana.

Quum consederant gentes septentrionales in terris devictis, earumque animi, tanto furore agitati, quodammodo requieverant, iis continuo annuntiabatur religio Christiana. Cujus quamvis divina indoles multum jam eo tempore affecta erat hominum injuriis, haud minorem deinde jacturam fecit, talium barbarorum ope. Hoc enim, quod barbararum aut nondum magnopere cultarum gentium esse solet, ut rebus

bus externis delectentur admodum et moveantur, haud dubito, quin novos etiam hos Europae incolas eo ſponte adegerit, ut, non ſolum minus puram quam eam acceperant, conſervarent religionem Chriſtianam, verum magis etiam, neglecto paene interiore ſenſu, ad externam componerent ſpeciem, et ritibus onerarent et caeremoniis. Quae res effecit, ut religio Chriſtiana tandem in ſummam degeneraret ſuperſtitionem, et pluribus ſimul placitis imbueretur prorſus ab ea alienis.

Veruntamen longe praeſtabat Chriſtiana haecce, quamvis corrupta, barbarae atque paganae religioni. Non tantum enim mirifice profuit gentibus Europaeis, quod illas excoleret atque ad ſedatiorem vitae adduceret rationem; verum etiam, quod ſacrum necteret vinculum, quo deinde, etiam in ſumma politica conturbatione, omnes continerentur. Cujus rei initia e nimia quadam religione repetenda videntur, cui incultisſimi quique populi maxime obnoxii esſe ſolent. Si verum enim est, quod nemo dubitat, prae ratione longe dominari in hominibus phantaſiae vim, priusquam ad cultum quemdam pervenerint illi, quo explicare animi facultates iisque ad rite vivendi rationem uti didicerint, ſequitur inde, eodem illo tempore earum etiam rerum dilectum haberi, quae maxime huic phantaſiae ſatisfacere, et novas veluti vires addere posſint. Jam vero, cum ad ſummi

Numinis aut metum aut reverentiam quandam naturâ insita sit hominum animis proclivitas quaedam, quae facile eos ad Numen illud et agnoscendum adducit et colendum, non mirum, cultum illum, nulla fere adhibita ratione, ad propriam hujus aetatis institutum esse phantasiae indolem. Cum vero phantasia quascunque res sibi congruas atque in deliciis habitas, mirifica sua vi, centies augere atque amplificare soleat, eundem etiam hunc summi Numinis cultum, quippe per se sacrum, ad tantam eamque superstitiosam sanctitatem adigere solet, quantam rationis ope nunquam attigisset. Inde vis illa et auctoritas magna, quam in gentes parum excultas exercuit religio, adeo ut, superstitione ductae et coeca quadam opinione, ad eam omnia referrent. Tum enim aedificantur templa, non tam precantium aedes, quam ipsorum Deorum habitacula. Circumhabitare incipiunt homines, ut propius adsint locis illis sacris, et tutius vivant sub tutela veluti Deorum. Sacerdotes, non tantum quippe populo cultiores, summo honore prosequuntur; sed sanctissimos eos habent viros, et, tanquam Deorum interpretes, humanam naturam fere superantes, maximopere colendos. His igitur de causis accidit, ut, cum religionis ope primum conjuncti sint homines, diu etiam conjunctionis illud vinculum *sacrum* fuisse, ubivis

fe-

fere videamus. Aetatem autem, qua haec ſtudia inprimis vigeant, *ſacram* merito appellaveris. Ea fuit Graecorum aetas, qua religio, phantaſia duce, ad poëſeos ſublimitatem rapiebatur; qua oracula bellum aut pacem vel ſuadebant vel disſuadebant; qua tota Reſpublica veluti ex ore pendebat Sacerdotis. Eadem etiam fuit Romanorum conditio, qua Numa Pompilius leges ſuas, populo ſaluberrimas, a Nympha tamen acceptas referre debebat, ut eo majorem iis fidem conciliaret. Uti autem antiquae illae gentes, ſic Germani quoque, primis temporibus, coeca quadam opinione, omnes res ad ſacra vel Dei cultum pertinentes, anxia religione colebant et amplectebantur. Tum enim neque vincire nec verberare niſi Sacerdotibus permisſum erat; imo quum Civilis cum Batavis ſuis de bello agere vellet et pace, convocabat eos in *ſacrum* nemus, epularum *ſacrarum* ſpecie. (1)

Ex quibus facile jam conficiatur, qui factum ſit, ut tantam vim habuerint Pontifices non ſolum, verum univerſe etiam Clerici in eorum animos, qui, parum adhuc ab antiqua barbarie remoti, religionem acceperant Christianam. Qui enim illam propagabant, non tantum

(1) Tacitus, *de morib. German.* Cap. 7 et 9. cf. Lipsius, ad h. l.

tum Jesum praedicabant, hujus religionis conditorem, et omnipotentem coeli terraeque Dominum, verum etiam Episcopum Romanum, ipsius Jesu in terra veluti vicarium, summaque praeditum in omnes Christianos potestate. Quo factum, ut universe inter eos superstitiosa quaedam oriretur opinio, tum de ipsis Sacerdotibus et omnibus sanctis viris, tum vero maxime de Pontifice Romano, omnium sanctissimo et adeo divini Numinis instar habito ab omnibus. (1) Quibus de causis quis est, qui jure miretur, quod, cum haec opinio per totam esset propagata Europam, una facile exstiterit medio aevo gentium Europae Christianarum civitas, eaque sacra. Quod, quomodo perfectum sit, age videamus.

§. 2.

Hierarchia Romana.

Quae ex parvis initiis increverat Christianorum societas, certam ordinationem requirebat et administrationem. Crescente enim numero, cu-

ra

(1) Pontificem enim, ad indolem pristinae suae religionis, Druidae fere loco habuisse videntur, a quo, quamdiu Pagani fuerant, plane se regi passi erant. Vid. Tacitus, *Ann.* XIV. 30.

ra gerenda erat conventuum, ut omnia rite peragerentur. Quae, cum maxime daretur hominibus, aut aetate, aut ſanctitatis opinione excellentibus, hi, a munere, Episcopi dicti ſunt. Aucto vero Christianorum numero, inprimis multis gentilibus populis in Eccleſiam adſcitis, opus erat explicatione in praelegendo Sacro Codice, ut etiam ab iis obſcuriora intelligerentur. Quo factum, ut postea, in creandis Episcopis, inprimis et doctrinae et ſapientiae ratio haberetur. Maximorum autem coetuum Episcopi ſenſim prae caeteris excellere coeperunt, adeo ut mox in Europa duo Principes esſent in Eccleſia, Byzantinus et Romanus. Inter quos, cum magna illos ambitio vexaret atque aemulatio de ſumma in Eccleſia acquirenda potestate, vehementisſimae lites, odia et bella, ita exſtiterunt, ut tandem Episcopus Romanus aemulum ſuum ſuperaret; et Eccleſia, quae primis temporibus prorſus Democratiae, postea vero Aristocratiae formam retulerat, plane tandem in Monarchiam degeneraret. Episcopus enim Romanus longius aberat ab imperatoria ſede, atque ita liberius quam ipſius aemulus agere poterat. Urbs item Roma tanto honore habebatur, ut eam, una cum Episcoporum pompa, tum ipſi Romani, tum etiam gentes Germanicae, magis ſuperſtitioſae quam Graeci cultiores, ſuspicerent et ve-

ne-

nerarentur. Excitavit quippe in ipſis Romanis increscens Episcoporum potestas reviviscentis quaſi antiquae urbis gloriae exſpectationem, qua, uti antea totius orbis terrarum, ita nunc Christianorum ſocietatis caput Roma esſet futura. Nimirum, Episcopi ſuum imperium, magnam partem, ſuperſtruere potuerunt antiquae Romae ruderibus. Pontificis enim nomen jam ſpeciem praebebat pristinae potentiae; nomen vero Imperatoris mox ipſam illam revocaturum erat potestatem. Nam, quamdiu Conſtantinopoli et Episcopus habebatur et Imperator, Romae vero ſolus Episcopus, aequilibrium Orientem inter et Occidentem adesſe poterat nullum. Hoc vero mox restitutum, Carolo M. Imperatore creato, Pontificibus praebuit praeter ſpiritualia, uti dicebantur, terrestria etiam arma. Carolus enim, qui ab ipſo Pontifice imperatoriam acceperat dignitatem, inde ſummam ei debebat obedientiam. Quam postea ita ſibi vindicarunt Pontifices, ut plurimi, qui ſecuti ſunt, Imperatores ex eorum arbitrio veluti feudi dominorum penderent.

Ita firma et auctoritatis et potestatis jacta fundamenta: ita Pontificum potentia, in populi nixa opinione, et ſpiritualibus armis et terrestribus ſatis fulta atque munita. Quod enim Imperatores armis perficiebant et militibus ſuis, huic praevalebant Pontifices anathema-

ma-

matibus, interdictionibus, ſimilibusque inſtrumentis.

Ne vero de crescente et in dies paene invalescente Pontificum auctoritate iniquius judicemus. Lubenter concedimus, multos eorum ſaepius nimia ambitione et ſuperbia ductos fuisſe, imo ſumma nonnunquam contumacia res gesſisſe; at vel ſic tamen eos, barbaris illis temporibus, multum populis profuisſe Europaeis, nemo facile negaverit. Qui enim in ſumma ista anarchia, quam inprimis post Caroli M. mortem obtinuisſe atque in dies increvisſe ſupra expoſuimus, moribus, justitiae et ordini prospicerent, illi profecto fuere; adeo quidem, ut eorum potisſimum auctoritate et conſilio factum ſit, ut diverſisſimae etiam gentes ſacro quodam continerentur vinculo, Hierachia nempe Romana. (1) Hac autem in re plurimum profecit Gregorius VII.

§. 3.

Gregorius *Septimus.*

Conſiderantibus nobis et memoria repetentibus, eo pervenisſe hominum improbitatem morumque perverſitatem, ut, jam ante Gregorium, univer-

(1) Vid. Heeren, l. l. p. 60.

universa rerum commutatio necessaria visa esset, (1) non opus est profecto, ut iterum ab illa parte miserrima exponatur Europae conditio. Cujus rei causa cum maxime repetenda videretur e corrupto Clericorum statu, hinc etiam ordiendum esse, si quis hanc suscipere vellet rerum commutationem, jam antea intellexerat Henricus III. et optima hunc in finem ceperat consilia. Et primum quidem Pontifices sibi submittere statuit, ut eorum vi atque auctoritate pro arbitrio uti posset. Videns enim se, sine eorum ope et auxilio, non magnopere profecturum, in Italiam magno cum exercitu venit, Romam adiit, ter Pontifices fugavit, tres in eorum locum suffecit; sed, quum omnes hujus rei eventum avide exspectabant, abripuit eum mors immatura.

Jam vero commutabantur omnia. Agnes enim vidua, quae marito successerat, rerum moderamine non tantum aegre fungebatur, vixque tumultuantes coercebat Principes regni, donec filius Henricus IV. rerum potiretur; verum Pontifices etiam per hoc temporis spatium sese reficere poterant, atque firmare suam potestatem, qua parte eam debiliorem esse putarent. Quo tempore vero Henricus IV. Imperator Romanus crea-

(1) Vid. Heeren, l. l. p. 64.

creabatur, juvenis ille atque imperitus, Pontifex erat Romae Gregorius, adultus in rebus Eccleſiae vir, neque minus ſagacitate praeditus et calliditate, quam ſumma perſeverantia conſtantiaque inſignis. Miſeram Europae conditionem prorſus ſibi perſpectam habebat; perceperat Henrici III. conſilia; ſua auctoritate uti ſciebat; et, quoad ejus fieri posſet, ipſe Pontifex ſibi perficere propoſuit, quod Henricus III. ſine Pontificum ope nunquam potuisſet. (1) Duo igitur, quae exſequeretur, inprimis haec ſibi propoſuisſe videtur; alterum, ut Eccleſiam emendaret et mores corrigeret Cleri Romani; alterum vero, et hoc quidem magni momenti, ut omnes res politicas ſubjiceret Eccleſiae; quo Pontifex harum etiam ſummus esſet Princeps et haberetur, ex quo, et Clerus, et Reges et Principes omnes prorſus penderent: ut ſummum adeo haberet in omnes Chriſtianos imperium. (2) Hoc autem propoſitum, ſi prorſus novum fuisſet, cum multis fuisſet conjunctum difficultatibus; verum ad alterum jam tetenderat Henricus; in altero, ab antiquo inde tempore, multa Pontificum cura atque diligentia poſita fuerat. Non novis igitur funda-

men-

(1) Vid. Heeren, l. l. p. 64. cf. Planck, *Geſchichte der Chriſt. Geſellſchaftsverf.* Tom. IV. initio.

(2) Vid. Heeren, l. l. p. 71.

mentis opus erat, ſed firmatis jam tempore altius tantummodo aedificium erat ſuperſtruendum. Et hac quidem in re, qua coeperit via Gregorius, variis ſuis et ſagacisſimis inſtitutis, quaque ſuperbia et perſeverantia ea perfecerit, non hujus loci est uberius exponere. Eorum unum tantum attendamus, ut videamus, quantum valuerit hoc tempore Pontifex Romanus. (1)

Uſu receptum erat, ut, quicunque muneribus fungerentur ſive ſacris ſeu civilibus, dominum agnoscerent Regem, in cujus terra habitabant. Ab hoc enim illa, ſolenni investitura, accipiebant, eique omnem debebant obedientiam, non ſecus atque Domino vaſalli; quod genus ſervitutis hoc tempore unicum erat, idque feudale. Quod quamdiu locum obtinebat, res Eccleſiae non tantum cum politicis erant conjunctae, verum potius ex magna parte iis ſubjectae. Itaque illud mutare Pontifices debebant, ſiquidem Eccleſiam a Regum auctoritate ſejungere, imo hanc ei prorſus ſubjicere vellent. Neque vero hoc fugit Gregorium; qui, cum ſibi, quippe Pontifici, totum Clerum ſubjectum exiſtimaret, ſibi item arrogandum eſſe putavit omne jus investiturae. Quocirca unumquemque vetuit munus aliquod

(1) De caeteris Gregorii inſtitutis vid. Heeren, l. l. p. 66 ſqq.

quod accipere, nisi a Pontifice Romano. Quod consilium, quamquam ipse non disertis adeo verbis significavit, peregit tamen paulo post Urbanus II. in concilio Claramontano. (1)

Principes universe, et inprimis Imperatorem Germaniae, hoc et ejusdem generis plura aegre tulisse, unusquisque facile intelligit. Non enim solum hoc Pontificis instituto multis privabatur potentibusque vasallis; verum magno etiam quaestu et lucro destituebatur, ex vendendis sacris muneribus faciendo. Ille igitur, cum non magnopere Pontificem sibi curandum esse putaret, talia admittere noluit consilia; ea neglexit igitur, et, quo consueverat modo, perrexit. Quid mirum? Nonne Imperator erat Romanus? Nonne filius Henrici, qui, tanta cum laude, tres fugaverat Pontifices? Quid igitur et ipsum impediret, quominus, si rerum exposceret conditio, Romam adiret, et, more patrio, ejiceret superbum illum Pontificem? At non praevidebat imminens periculum. Gregorius enim iratus, quod Henricus IV. ita sese opponere auderet Ecclesiae institutis, primam quamque occasionem avide arripuit, qua, anathemate percussum, omni eum pri-

(2) Anno 1095. vid. Heeren, l. l. p. 68 nota, „ne „Episcopus vel Sacerdos Regi vel alicui laico in manibus ligiam fidelitatem faciat."

privaret auctoritate. Quo facto, ſolus ſtabat Henricus ſeorſim ab omnibus amicis; qui, quamvis fortunam miſerarentur, preces tamen fastidiebant, quippe piaculum habentes anathemate percusſum, quod abhorrerent omnes. Necesſitate igitur coactus adiit Gregorium; neque prius recuperavit pristinam auctoritatem, quam ſummo Pontifici obedientiam promiserat ſummam.

Haec autem omnia, ſi quid video, mirum quantopere valeant, ad propriam cognoscendam hujus temporis rationem, quippe quae, ut eam ſupra deſcripſimus, inprimis hac in cauſa, *ſacra* appareat. Ponamus, Europae conditionem prorſus aliam fuisſe; ubivis adfuisſe civitates rite conſtitutas et moderatas; cultum ita invaluisſe, ut homines quibusvis imbuti fuisſent liberalioribus ſtudiis; ponamus, ſuperbum illum Gregorium nostro vixisſe tempore, eumque omnes nervos contendisſe, ut eadem illa perficeret, quae ſec. XI. perfecit, conſilia; vehementer dubito, an tantum profecisſet, ut regem, vel gravisſimo percusſum anathemate, ita ſupplicem genubus ſuis advolutum videret, ut vidit Henricum IV. Scilicet, est nostro tempore plane *politica* gentium conditio, quae Gregorii maxime tempore prorſus *ſacra* erat. Nam ſacra erat ipſa temporis ratio, quae nullum fere niſi ſacrum admitteret regimen; et

et omne politicum negligeret paene atque averteret, nisi arcte cum religione conjunctum esset vel potius ei subjectum. Exemplum praebent Henrici III. consilia; qui, cum videret se sine Pontificum et religionis ope nihil profecturum, illos sibi submittere vel conciliare studuit, ne frustra apud populum perseveraret, in optimis exsequendis propositis: exemplo sit et ipse Henricus IV. quo res extra dubitationem posita esse videtur.

Gregorius igitur cum tenderet ad summum orbis Christiani imperium, factum est illius inprimis institutis, ut *una civitas* oriretur eaque *sacra*; cujus summus esset Princeps Episcopus Romanus, cujusque magistratus haberentur Episcopi et Reges; cives vero omnes Christiani: verbo ut *Hierarchiâ Romanâ*, veluti communi vinculo, omnes Europae gentes continerentur. Collapso enim Romanorum imperio, disruptum fuerat vinculum politicum, quo conjunctae fuerant plurimae gentes orbis terrarum. Requirebatur igitur novum quid, quo veluti reviviscerent gentes atque denuo consociarentur. Hoc praebuit societas Christiana, sejuncta illa a civili societate, suis legibus, suis institutis, suis magistratibus; quaeque aucta atque amplificata, Gregorio maxime auctore, late patuit, atque dominata est per totam fere Europam. Norman-

manni enim Italiae inferiorem partem et Siciliam a Pontifice in feudum acceperant: Hungria et Hispania publice adscribebantur legitimis Pontificum possessionibus: Imperator Germaniae summam iis debebat obedientiam: Philippus, Franciae Rex, anathemate erat petitus: Demetrius a Pontifice Russorum regnum veluti dono acceperat: imo vero ad remotissimas Europae partes misit suas Gregorius epistolas. (1)

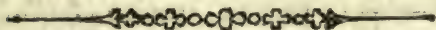
Europa igitur quamquam in permultas partes erat divisa, inprimis cum, collabefactato regimine feudali, tot exstitissent diversae regiones, quot habebantur Principes, qui, summa gaudentes anarchia, nulla politica neque agnoscebant vincula neque admittebant; omnem tamen Europam Christiani tenebant, qui omnes, aeque servi atque Domini, unum eundumque adorabant Deum, itemque omnes fere Pontificem habebant ipsius Jesu in terra vicarium. Ita demum civitas illa oriri potuit atque vigere; quippe quae, non unius hominis vel prudentia vel sagacitate, sed universa temporis ratione niteretur. Erat igitur sacra gentium Europaearum conditio; sacra erat, qua vivebant, aetas. (2)

(1) Vid. Heeren, l. l. p. 73.
(2) Ibid. p. 75.

CA-

CAPUT II.

ERAT AETAS HEROÏCA GENTIUM EUROPAEARUM.

§. 1.

Heroïca gentium aetas.

Evolventibus nobis et perlegentibus historicorum ſcripta, ubivis occurrit eadem fere ratio eademque norma, ad quam diverſae gentes compoſitae ſunt quamque fuerunt ſecutae. A parvis nempe initiis exortae indies creſcunt, incrementa capiunt et matureſcunt, donec ad maturitatem quaeque ſuam perveniant. A qua tamen ubi ſemel recedere coeperint, ita ſaepius decreſcunt et evaneſcunt, ut vix earum nomen poſteritatis memoria teneatur. Quae ratio non magis ſingularum gentium, quam unius cujusque hominis esſe ſolet. Uti enim in hoc qua-

F tuor

tuor habentur aetates, pueritia, juventus, aetas virilis et ſenectus; eadem hae, iisdem affectibus et proprietatibus conſpicuae et inſignes, in tota etiam gente, obſervantur et dignoscuntur. Nos autem aetatem *juvenilem* tantum contemplemur, ne, de caeteris agendo, longius aberret oratio nostra.

Relinquit juvenis et averſatur puerorum oblectamenta; puerilia omnino ſtudia, veluti crepundia, abjicit. Altiora ſpectat et meliora nugis istis, quibus antea fuerat oblectatus. Exſerere gestit, quacunque opportunitate, quas habeat animi facultates; quibus aeque ac corporis viribus uti cupit, ut ſui amori et fervido jam honoris ſtudio ſatisfaciat atque indulgeat. Hic est juvenilis ille vigor, qui, rationis ductu, optima quaeque et honestisſima cum avide ſolet arripere, tum perſequi ſtudioſisſime; qui vero, ſibi ipſe relictus et phantaſiae vi correptus, ſaepius in extrema quaeque effrenate proruit, et peragit inconſulte, quae postea ipſum admiſisſe poenitet atque pudet. Etenim temeritas juvenum est, gravitas jam conſtantis aetatis; quae temeritas nec conſilio prorſus frenari potest, neque oratione comprimi; ſed progresſu ſolum aetatis ſenſim ſenſimque minui, ut tandem fruſtra quaeratur. Hujusmodi autem aetatis, quomagis quis attenderit, eo plu-

plura indicia videbit in historia cujusvis gentis. Aetas illa *heroïca* dici haberique meretur, cujus fortisſima et praeclarisſima quaeque ſuscepta et gesta facinora, posteri, vel ſuspiciunt propter magnitudinem, vel despiciunt propter inſaniam et intempestivum, quem referunt, ardorem. Honoris enim ſtudium, quod inculta gentium aetate, quam *puerilem* merito dixeris, veluti conſopierat, jam temporis progresſu et cultus ope plane excitatur et exardescit. Nescio quarum rerum cupiditate inflammati, rapiuntur homines ad omnes illas res, quibus animi quandam vacuitatem explere cupiunt. Quamvis domi maneant, non haerent in ſuis ſedibus; ſed volucri ſemper ſpe et cogitatione rapiuntur a domo longius; atque, cum manent corpore, animo tamen excurrunt et vagantur. (1)

Quid mirum autem, ubi talia vigent, talem primo quoque tempore adparere temporis rationem; millenos arma capere, ut vel ſuam agant cauſam, vel Principis cujusdam, quo duce, animis et viribus conjunctis, victorias reportent? Inde repetendum, quod tota fere Graecia conveniret in Menelai auxilium: ea fuit cauſa Normannorum expeditionum, quibus toties concusſa fuit Europa: idem denique fuit juvenilis vi-

(1) Verba Ciceronis. *de Rep.* Lib. II. cap 4.

vigor et excitatus heroïcus ſenſus, quo Europa, per duo fere ſecula, ſimilitudinem quandam geſſit ſpeciemque maris aestuantis. (1) An vero haec de gentibus Europaeis, ſub finem ſeculi XI. vera dicta ſint nec ne, mox videbimus.

§. 2.

Pugnandi ardor univerſe obſervandus in gentibus Europaeis, maxime ante bella ſacra.

Quovis in Europam oculos conjiciamus, usque ad finem ſec. XI. ubivis fere jurgia offendemus, lites, odia ex iisque orta bella graviſſima. Per omne enim, quod oratione percurrimus, temporis ſpatium, vidimus Europam, aut internis discordiis, aut bellis externis vexatam. Erat enim armorum ſtudium omnibus Germanicarum gentium animis inſitum; cui ut obſequerentur, niſi externam invenirent occaſionem, internam avide arripiebant. Si quis enim ignaviter arma ferebat, ſummo ſe, propter omnium contemtum, ſubjiciebat odio. Mittimus Oſſiani carmina, in quibus prorſus nobis adparent haec Germanorum indoles, hi affectus; ita vero, ut nutu tantum, et ne voce quidem, ducis opus ſit, ut

(1) Vid. Heeren, l. l. p. 5.

ut omnes ad arma concitentur, fortiter pugnent et, vix recedentes, fere femper victoriam reportent. Attendamus tantum regiminis feudalis indolem, fiquidem ex regiminis ratione de populi indole judicare liceat, et videbimus eam, qualem in Introitu expofuimus, pro tempore, plane fuisfe militarem. Tum vero internis etiam, quibus Europa agitabatur disfidiis et bellis externis, maxime alebatur illud ftudium, vel denuo excitabatur. Neque minus eo valuisfe videntur Caroli M. res gestae. Qui, cum judicare difficile fit, utrum in eo virtus bellica an felicitas major fuerit, magnam fibi facile Europae partem armis vindicando, iis amplisfimum monftraverat bellandi campum, qui ipfum ducem erant fecuti. Hanc ob caufam ipfius nomine conjuncti funt, quamdiu alere et fimul moderari potuit infanum hunc ardorem. Illius enim ductu Lombardorum fedaverant feditiones: fugaverant Mauros trans Pyrenaeos: repulerant faepius Normannos Europam lacesfitantes: in pluribus igitur Europae tractibus bella gesferant, in plurimis item victorias retulerant ab hostibus. Jam vero moritur Carolus. Stant Germani, ftrictis gladiis: quaerunt ducem, Carolo fortitudine parem; adparet nemo. Quid mirum, eos tum, ferventibus etiamnunc animis, a fe invicem discesfisfe; ita vero discesfisfe, ut mox unus alterum aggrederetur, et pug-

pugnando et belligerando expleret animi cupiditates?

Quae deinde in Francia obtinuit anarchia, plurimas praebuit pugnandi opportunitates; cum Principes regni, augendae potestatis cupidine et bellandi ardore excitati, alii aliorum incursarent et spoliarent posfesfiones; oppugnarent domos, tamquam castella vel arces satis munitas, et ita saepius omnino gravisfima invicem agerent bella. Nihil enim erat, quod mentes in alias abduceret partes.

In Hispania vero semper occupati erant Christiani bellis contra Mauros gerendis. Etenim hostes illos habebant, quippe infideles, infestisfimos. Verum non tantum illos aggrediebantur, ut regiones ab illis occupatas iterum sibi vindicarent; sed etiam, ut illos, quippe religionis hostes, strenue impugnarent; (1) id, quod paulo post, omnem concitavit Europam. Nec minus Germaniae Imperatorum expeditiones, ad bellorum sacrorum usque tempora, fere semper tenuerant Germanorum animos. Uberrimas praebuerant bella gerendi opportunitates non minus Normanni, quam Sclavonici populi et Itali. Imperatorum enim consiliis superiorem Italiae partem sibi subjiciendi, permultae copiae eo traductae fue-

(1) Vid. Heeren, l. l. p. 94 et 164.

fuerant, ibique res egerant praeclaras. Nunquam intermisſae discordiae, ex iisque orta bella Henricum III. inter et Pontifices Romanos, fere totam commoverant Germaniam; ita ut plurimi militaria praeſtare potuisſent officia. Alebatur igitur omnibus hisce rebus Germanorum bellandi ardor; nec internis opus erat discordiis atque bellis, quamdiu tales expeditiones ſuscipiebantur, quibus omnes, Imperatores duces ſecuti, fortiter pugnando, ſibi animique ſui fervori poterant ſatisfacere. Mox autem, ubi defecit Imperatoris fortitudo, ubi foemina rerum adiit moderamen, nec magna ſuscipiebantur et peragebantur, defecerunt item Germani, et, invicem excitatis bellis, omnia conturbare coeperunt, cum rapacisſimus quisque haberetur gloriofisſimus.

Ac praeterea, barbarum illud *jus*, quod *pugni* aut *vindictae privatae* dicebatur, quantum hoc valuerit ad homines ad pugnas excitandos, et morum augendam licentiam, nemo est, quin facile intelligat. Hoc enim omnium maxime inſerviit ferocitati et inſanae petulantiae, omnesque regiones horrendis implevit facinoribus. Nam ſtatim atque illud jus, ab antiquisſimo inde aevo Germanis more receptum, his etiam temporibus ab omnibus exerceri coeptum est, facile cuique via inventa est, qua ad quod-

vis

vis horrendum facinus, ſub recti ſpecie, adduceretur. Etenim, ſi quis ſe aut cognatos ſuos ab alio quodam injuria laeſos, aut contumelia offenſos putabat, ſe ſuosque armis ulciſci cuivis licere rebatur. Quo saepius factum, ut plurimi, non ſolum justitiam et aequitatem colendi ſervandique, nec injurias propulſandi cauſa, ſed etiam propter avaritiam, et opes et honores conſequendi cupiditatem, pugnas inirent creberrimas et crudelisſima facerent bella. Cum enim fortisſimus quisque in pugna, justisſimus item haberetur aut ſuae aut aliorum cauſae vindex, jus ſemper ſtabat a parte fortioris. Quocirca ſane non mirandum, in tali rerum conturbatione, ut maxime quisque viribus et fortitudine valeret, ita eum ſaepisſime hoc jure abuſum fuiſſe ad opes et potentiam augendam. (1)

Est

(1) Vid. omnino hac de re Robertſ. l. l. Tom. II. p. 121. ſqq. Haec autem pauca Wachteri digna ſunt quae h. l. adjiciamus. „ *Fauſt-recht*, *jus vindictae privatae*, quod apud veteres Germanos cuivis laeſo competebat, ab armis naturalibus ſic dictum, quaſi jus „ primaevum et cum ipſo *pugno* natum. Quae fuerint „ judicis partes in hoc Germaniae ſtatu, prodidit „ Tacitus, cap. XII. et XXI. et M. Quintilius „ Varus, qui alia jura Germanos docere voluit, atrocisſimas conatus ſui poenas dedit, memorante Velleio, Lib. II. cap. 117. Nihil hic mutatum eſt in le-

„ gi-

Est igitur, uti diximus, bellandi ſtudium in Germanicis populis, maxime ad ſeculum XII. ubivis conſpicuum, quippe excitatum hoc tempore et auctum diverſis rebus externis. At non hoc tantum, verum ardor etiam aliquis ſive animi fervor, qui non unice bellorum ſtudio cernitur, ſed ad quaecunque facinora paratus esſe ſolet perpetranda, ſive bona ſint ſeu mala. Namque inculti erant etiamnunc Germani et moribus corruptis, adeo ut non ponderarent, utrum honestius quidan turpius, vel quo animo, esſet perpetratum.

Bellandi autem virtus major adparet et generoſior in Normannis. Terra relicta paterna, in omnes partes discurrere coeperant atque vagari, ut, nescio qua cupiditate inflammati, novas ſubigerent regiones in iisque ſua conderent regna. Verum a victoria nihil cesſarunt. Primum enim Normannia a Franciae Regibus dono accepta, progresſi ſunt in Italiam et Siciliam. Hisce ſubjectis regionibus, curſum tenuerunt in Angliam: ubi, itidem regno condito, vix a novis abſtinentes expeditionibus, alia exſpectabant et majora

ſi-

„ gibus antiquis quamvis ſerius exaratis; imo ne Chris„ tiana quidem religio tanti radices mali exſcindere po„ tuit, niſi longo intervallo." — Quod, ut plures per *Treugam Dei* efficere conati ſint, ſupra vidimus.

ſibi peragenda. Quarum rerum ſtudium et ardor nusquam ita vigebat hoc tempore, ut in Normannis. Major autem erat Regum poteſtas, quam quod regni potentiores, ea abuſi, uti in Francia fiebat et Germania, res conturbare potuiſſent continuis invicem excurſionibus. (1) Imo, integra eorum vita et boni ſeverique mores peſſima illa avertebant, quibus caeteras Germanicas gentes ſummopere vexatas fuiſſe expoſuimus. Nihil iis ſusceptu arduum videbatur; quin et ipſas expeditiones ſacras continuo opportunitatem ſibi duxerunt, qua, evertendi Orientis imperium expugnandique Conſtantinopolin, conſilium exſequerentur, jam diu ante agitatum. (2)

Talis igitur animi fervor cum univerſe in omnibus obſervetur gentibus Europaeis, non poterat non in cultioribus multo generoſior adparere humaniorque, quam in minus cultis hominibus. In iis enim regionibus, ubi cultus quodammodo invaluerat, major humanitatis ſenſus exſtiterat, et meliora excitata erant ſtudia. Est enim ratio Equestris, in qua eosdem videmus affectus eundemque animi fervorem, de quibus ſupra expoſuimus; verum omnia illa magis generoſa, humana et ad veram etiam virtutem magis adaptata. Quae quidem ratio ſingulatim nobis memoranda videtur.

§. 3.

(1) Vid. Robertſ. l. l. Tom. II. p. 141 ſq.

(2) Vid. Heeren, l. l. p. 91, cf. p. 106.

§. 3.

Equestris ratio.

Quod modo diximus pugnandi bellandique ſtudium, hoc e vigore quodam repetendum est atque animi ardore, quibus homines agitati quiescere vix posſunt, ſed ſemper ſe occupatos gestiunt iis negotiis, quibus animi illi appetitus voluptate afficiantur atque alantur. Talia vero rudium hominum cum bella esſe ſoleant, caedes et devastationes ita cultiores non tantum abhorrent ab iis, quippe meliora quaeque ſectantes, verum etiam ſe iis opponere ſtudent, ipſoque malo amoto, meliora in ejus locum proferre. Hoc fecerunt Equites, e cultioribus Europae regionibus oriundi. (1) Nobiliores enim juvenes ad ſeptimum annum a matribus educati, inde ad vigeſimum primum, aliis Equitibus in disciplinam tradebantur. Ibi armis uti, equis inſidere, eosque vel ferocisſimos frenare discebant; invicem ſe adibant, decertabant, pugnabant: cedebant alii victi, victores alii proclamabantur: donec omnibus iis, quae ad inſtitutionem pertinerent, rebus informati atque eruditi, ipſi illi juvenes Equites crearentur. Verum priusquam abi-

(1) Vid. Heeren, l. l. p. 103.

abirent, jusjurandum iis praeſtandum erat ad altare gravisſimum: ſe justitiam vindicaturos, infimos propugnaturos, alterum maxime ſexum adjuturos, atque religionis et honoris ſui cauſam ſemper tuituros. Quo facto, avolabant Equites, fulgentibus armis induti ferocique equo inſidentes, ut laeti vota ſolverent. Illi enim, exculti in Equitum palatiis, ubi magis minusve literis et poëſi opera dabatur, non poterant non, justitiam vindicando, legibus ſuccurrere, eò tempore veluti ſopitis. Humaniore ſenſu imbuti, diverſis excitato disciplinis et artibus, ſponte miſerrimam dolebant vulgi conditionem. Quid mirum, generoſos illos juvenes, Germanorum nomine dignos, in illos ira inflammatos esſe, qui, vel turpi cupidine capti, vel pecuniae faciendae cauſa, virgines violarent, vel mulierum offenderent existimationem, tanti jam eo tempore habitam, quo Germani ſummae etiamnunc inſerviebant barbariae? (1) Nonne lubenter religionis cauſam vindicarent, cum nobiles esſent cives ſacrae civitatis? Et qui tandem recuſaret Eques ſui honoris cauſam tueri, cum juvenis esſet, et juvenis adeo Germanicus? Verbo, tantis incitamentis, cum fortitudinem mirifice auctam esſe, tum ve-

(2) Vid. Tacitus, *de morib. Germ.* c. 7. „ Inesſe „ (foeminis) ſanctum aliquid et providum putant."

vero etiam saepius in protervitatem abiisse, quis est, quin, perspecto juvenili animo, et credat et ignoscat simul? Accedit magna phantasiae vis, quae plurimum valere solet, ea inprimis aetate, quae media est summam barbariem inter et cultum, quaque Germanicae gentes eo tempore erant. (1) Alterius igitur sexus, justitiae, religionis, et sui honoris quoque tuendi studium et vindicandi, hujus phantasiae ope, in fanaticum fere abiit ardorem. Quid vero, tam inexplebili rapti honoris cupiditate, ut huic indulgerent, intentatum relinquerent Equites, quidve intactum, ut placerent foeminis, tanti a se existimatis? Quin, millies mortem oppetere maluissent, quam semel displicuisse amatae. (2)

Ita videmus Equites jurejurando non tantum adactos, verum ipsius etiam animi impulsu incitatos et inflammatos phantasiae vi, maxima illa et praeclarissima quaeque, de quibus tot in historia narrantur, et suscepisse et peregisse.

Ve-

(1) Vid. Heeren, l. l. p 100.

(2) Vid. Heeren, l. l. p. 180. sqq. Pauca hac de re omnino lectu digna sunt Rhynvis Feithii, *Inleiding tot eene briefwisseling over het minnedicht*, *4de Brief.* Inprimis, praeter quos citant Heeren et Feith, conferri potest Joinville, *Hist. de* Saint Louis; e quo maxime patet Equestris illa ratio: apud Petitôt, l. l. Tom. II. Tum vero etiam *dissertationes* de hoc argumento, in ejusdem operis Tom. III.

Verum haec omnia, (ut tandem eo redeamus unde sumus egressi) quae his de Equitum et universe de gentium Europaearum studiis disputavimus, ad quamnam referenda sunt gentium aetatem? Num propria sunt primae illi atque barbarae conditioni, qua torpent homines infantium instar, et nullis rebus, quam quae sensus perquam afficiant, moventur? An vero tale quid quaeras in gentibus, jam cultu valentibus, et gaudentibus summo politico vigore? At frustra quaereres, et talia excitare conareris, qualia sponte orta vidimus in Europae hujus temporis gentibus. „Idem enim de Christianis seculi XI. in „finem vergentis valet, quod de homine adoles- „centulo affirmaveris; qui, postquam ex pueris „excessit, sublata corporis et animi infirmitate, „in eam incidit aetatem juvenilem, quae petulan- „tia, ferocia et temeritate est insignis; atque non- „dum pervenit ad eam morum gravitatem, quae „est constantis aetatis." (1)

Erat igitur gentium Europaearum aetas juvenilis, aetas heroica, (2) quae, uti apud Graecos Achilles protulit, Diomedes, Ulysses, ita apud Christianos vidit

(1) Quae verba cl. Regenb. lubenter h. l. nostra facimus, *de bello sacro*, p. 53.

(2) Vid. Heeren, l. l. p. 8 et 102.

dit Tancredos, Raymundos, Bohemundos; omnes quidem juvenili ardore flagrantes, et belli duces fortisſimos; ſingulos vero pro ſingulorum temporum ratione. Etenim eadem illa Europaeorum (ſec. XI.) aetas heroica erat Christianorum aetas ſacra; qua omnes, et infimi ſervi, et nobilisſimi Equites cives erant unius ſacrae civitatis, eodemque ſacro vinculo conjuncti.

Haec autem pro viribus disputata ſponte nos ad ſecundam quaestionis partem pertractandam adducere videntur.

PARS

PARS SECUNDA.

QUID CAUSAE FUISSE VIDETUR, UT BELLA, EO TEMPORE, SUSCIPERENTUR SACRA?

CAPUT I.

CAUSA PRIMARIA.

Repetenda illa ex heroïca et ſimul ſacra gentium Europaearum conditione.

Vidimus in Occidentalis Europae gentibus animi quendam fervorem et heroïcum ardorem, pro diverſa hominum conditione, ad diverſas res ſeſe applicantem. Gaudebant alii caedibus et devastationibus, nec aequi nec justi habentes rationem. Vindicabant alii justitiam, vel tuebantur inſontes, omniaque, majore ıhumanitatis ſenſu ducti, et ſuscipiebant et peragebant. Omnes enim, ſua quique ratione, ſummo aut pugnandi et bella gerendi, aut magna facinora per-

pe-

petrandi, ut ſibi ſuique animi ſatisfacerent cupiditatibus, vehementi ſtudio ardebant. Verum, ſi Mauros in Hiſpania excipias, nihil fere aderat extra patriam, quo gentes ſeſe verterent. Normanni enim, contra quos toties armis fuerant uſi, quamvis aegre ferocitatem ſuam frenantes, tamen a piraticis expeditionibus abſtinere coeperant. Hungri, quos ſaepe debellaverant, jam ad ſedatiorem ſe adaptabant vitae conditionem. Expeditiones in Italiam post Henrici III. mortem, magnam partem ceſſaverant. Supererant igitur tantum Sclavonici populi; verum quicquid Henrico IV. tribuas aut Francorum hujus temporis Regibus, magnos illos belli duces ſe prodidiſſe, haud facile dixeris. Et tamen aderat, ut ſupra vidimus, ardens Normannorum, Francorum et Germanorum, pugnandi bellandique ſtudium, quod, apud hos maxime diu altum atque ſuſtentatum jure vindictae privatae, cum, illo jure per Treugam Dei multum imminuto, paulo arctioribus coerceretur limitibus, facile tamen, data opportunitate, iterum excitari, erigi et novis veluti viribus inſtructum produci poſſet.

Nec minus flagrabant Equites rerum gerendarum ardore. Quibus, quamvis ipſa patria multa praeberet peragenda, tamen alia, nova, meliora placebant et arridebant. Ardet enim juvenilis ani-

mus novarum rerum visendarum cupidine, nec potest quiescere, sed cogitatione vagatur per alios terrae tractus aliasque regiones, quas paternis facile meliores fingit et praestantiores. Vota fecerat juvenis Eques, quae magno solvenda erant studio. Justitiam vindicare, miseris succurrere, foeminas tueri, suum honorem uti et religionem defendere, haec in votis, in deliciis item habebat. Quid mirum adeo, illos proximam quamque arripuisse occasionem, qua haec omnia persequi possent?

Verum accedit aliud, quod nobis minime negligendum est. Germani, Franci, Normanni etiam, omnes summa flagrantes rerum gerendarum cupiditate, ut et nobilissimi inter eos Equites, juvenili ardore agitati, omnes, inquam, quamquam genere et indole maxime diversi, tamen erant C h r i s t i a n i, cives utique unius ejusdemque sacrae civitatis, qua eo tempore continebantur omnes. Omnes contra infideles, et maxime quidem Muhamedani, hostes hujus civitatis habebantur infestissimi, a quibus ejus causam strenue defendere omnium erat Christianorum officium. Prima igitur occasione omnes communem hancce causam peragere aggressi sunt. Fortissimi quique Christiani, tanquam boni cives, arma ceperunt, pro religione quasi pro re publica pugnarunt, et causam adeo defenderunt civitatis suae in summo

ver-

versantis periculo. Infimi quidem, ut rerum sacrarum coeca superstitione penitus imbuti ductique, ita nescio quo maxime consilio religionis causam tam strenue in se susciperent; alii vero iique nobiliores, ut animi cupiditatibus indulgerent pugnando et bellis gerendis; ut vota solverent alii, et, fortes se praestando, honoris praemia reportarent cum terrestria, tum vero etiam coelestia. Alii alia consilia agitabant; ita tamen ut omnia ex heroïca et sacra gentium Europaearum conditione unice repetenda videantur. Res enim arcte sunt inter se conjunctae, unaque ab altera disjungi vix potest, si propriam quaeramus causam bellorum sacrorum. Fac enim, omnes Europae gentes fortissimas, et honoris, et belligerandi, et magna perpetrandi facinora summo studio fuisse ductas; qui tandem explicare posses, cur omnes in Palaestinam sese converterint, atque ibi tam strenue se gesserint, post tot tantasque itineris difficultates? Quid quaeso eorum interfuisset utrum *sacrum* esset sepulchrum, nec ne? Sin vero causam solummodo e sacra conditione et superstitiosa gentium indole repetere velis, ni fallor, multa item restabunt explicatu difficiliora. Etenim, si non animus fuisset abeundi, nec ardor Christianis arma capiendi et fortium militum instar pugnandi, imo mortem subeundi religionis causa, dubito, an tantus

numerus Equitum et principum virorum proruisset, si vel sexcentas habuisset Urbanus orationes. Nos igitur, summo Heereno duce, lubenter contendimus, primariam bellorum sacrorum causam positam esse in excitato heroïco sensu, et sacra gentium Europaearum conditione. (1)

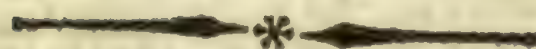
(1) l. l. p. 8.

CA-

CAPUT II.

OPPORTUNITATES.

§ 1.

Capta a Turcis Hierosolyma primam dedit expeditionum sacrarum opportunitatem. Itinera sacra.

Uti liberis grata solet esse parentum recordatio, et dulcis sepulchri adspectus, quo, quod olim carissimum ipsis erat, continetur: uti hominibus natura proprium est, interiore quodam affectu, et magna cum reverentia, eos visere et adspicere locos, qui celebres sunt, et rerum gestarum memoria nobilitati; ita Christiani, superstitioso quodam ardore, et magna cum veneratione, terram adire solebant, „ quam humani generis Redemptor suo illustraverat ad-

„ ven-

„ ventu, decoraverat conversatione, sacraverat „ passione, morte redemerat, sepultura insig„ niverat." (1) Ad hunc locum et preces fundere et vota solvere Christianis tanti habebatur momenti, ut omnium inservire crederetur peccatorum redemptioni. Inde repetendum, quod Hierosolyma, sacra illa urbs omniumque Christianorum veluti Metropolis, a longo inde tempore, a tot frequentata fuerat sacris itineratoribus, quibus, Califorum tutela usis, ibi summam exercendi religionem concedebatur facultas. Accessit sacras reliquias colligendi et possidendi studium; quibus, superstitiosa quadam opinione, singularem non tantum et divinam adeo vim adscribebant, verum etiam, quippe rebus summa sanctitate imbutis, et rerum magnarum memoriam conservantibus, mirifice delectabantur.

Auctus est maximopere peregrinatorum hic numerus sub finem seculi decimi, et undecimi initio. Rumores enim, qui illo tempore, de adventante mundi termino, per totam Ecclesiam Romanam propagabantur, effecerunt, ut multi, aut malefactorum conscientia agitati, aut nimia ducti religione, possessionibus suis et fami-

(1) Verba Urbani II. apud Robertum in opere: *Dei gesta per Frances*, p. 32.

miliis valedicerent, et primo quoque tempore Palaestinam adirent, ut ibi Salvatoris mundi reditum exspectarent. (1) Verum in Oriente obtinuerat rerum conversio. Turcae enim, ex Asiae superioris partibus proruentes, divictis Saracenis, Syriam sibi subjecerant et simul quoque sacram Christianorum terram. Hi, prorsus barbarorum more agentes, vexabant Christianos variis modis, iisque denegabant adeo sacrorum faciendorum libertatem, lubenter iis antea a Saracenis concessam. Quod cum aegre ferrent Christiani, eo tempore in Palaestina frequentissimi, permulti in patriam suam redierunt, et ubivis conquesti sunt vim, contumelias et injurias, ipsis, et fratribus suis, et locis item sanctitate inclytis, allatas. „ Videbamus aliquando „ cives ipsius Jerusalem," ait Baldricus, „ inter nos mendicos et exiles. Videbamus in„ digenas Antiochiae, casum locorum sancto„ rum deplorantes, sibique pauperatis supplici„ ter stipem publicam implorantes." (2)

(1) Vid. Robert f. l. l. Tom. I. p. 45. Tom. II. p. 66.
(2) In opere: *Dei gesta per Francos*, p. 86. cf. Guiliel. *Tyrensis*, ejusdem operis p. 636.

§. 2.

Petrus *Eremita*.

In hac rerum conditione, inter eos, qui religionis causa ad loca accedebant venerabilia, Petrus aliquis, *Eremita* cognominatus, (Sacerdotem illum dicit Guilielmus *Tyrensis* (1)) Hierosolymam venit. Qui, cum adflictam fratrum videret conditionem, mox secum deliberavit et consilium cepit, quo potissimum modo iis afferretur auxilium. Itaque rediit in Europam, ubi, auctoritate munitus Pontificis Urbani II. sollicitavit quoscunque sibi obvios haberet; iisque persuasit, ut fratres in Oriente adjuvarent, et sacra loca in fidelium redigerent potestatem. Quod ita quidem perfecit, ut permulti, eodem quo ipse incensi ardore, mox parati essent ad sacram expeditionem suscipiendam. Verum non desiit Urbanus, tali veluti praecursore praemisso, sua auctoritate haec omnia sancire, et magis etiam erigere et excitare, a Petro jam praeparatos, hominum animos. Itaque post Placentiae habitum, omnibus iterum ad Claramontanum convocatis concilium, surre-

(1) In opere: *Dei gesta* etc. p. 637.

rexit Urbanus; et, coram innumerabili hominum multitudine, habita ſub dio oratione, tantum valuit et dicendi gravitate, et argumenti ſuavitate, ut omnes, veluti uno animo agitati, „ Deum idem velle," exclamarent: et, cruce in humerum ſuscepta, (lintea ſcilicet aut lanea, unde *Cruce - ſignati* dicti ſunt,) Eccleſiae cauſam ab hostium vindicare injuriis aggrederentur. Quae fama increbuit per omnes regiones; adeo ut paulo post, per totam fere Europam, nihil aliud cogitarent homines, niſi crucem et ſacrum ſepulchrum. Tantus increvit fanaticus ille ardor, „ ut pauperes quosdam videres," uti ait Guibertus *Abbas*, „ bobus biroto applicitis, iisdemque in modum equorum ferratis, ſubſtantiolas cum parvulis in carruca convehere; et „ ipſos infantulos, dum obviam habent quaedam castella vel urbes, ſi haec esſet Iheruſalem, ad quem tenderent, rogitare." (1)

Opportunitate igitur captae Hieroſolymae, omnium excitato ardore, omnes ad eundem tendere coeperunt finem; ut nempe, tanquam boni cives, gladium cingerent et cauſam agerent communis omnium civitatis. Non ſolum loquor millenos illos plebejos homines, qui, varias ob cauſas properantes, nesciebant quo tenderent, ſed

(1) In opere: *Dei gesta per Francos*, p. 482.

ſed ſuperſtitioſo ardore et coeco quodam impetu, Petrum *Eremitam* vel Galterum (*ſans avoir*) ſunt ſecuti; (1) verum illum dico exercitum, pro temporum ratione rite inſtructum; et Principes tantae virtutis, quantae fuerunt Hugo *Magnus*, Robertus *Flandrenſis*, Tancredo, Godofredus, alii; (2) Equites illos nobilisſimos Francorum et Normannorum, qui, ſibi veluti ſtratam videntes et virtutis et honoris viam, mox conveniebant, ut, quae in optatis et votis haberent, exſequerentur. Tendere Orientem verſus: infidelibus repugnare: cauſam agere religionis; his omnibus quid magis juvenili placuisſet animo, ardenti praeclare factorum cupidine, et elato phantaſiae vi? Et ita ſumma religione imbutus fortique animo plenus, et ad eundem ſcopum, quamvis longisſime remotum, tendens, arma cepit et ſacram aggresſus est expeditionem flos juventutis equestris. (3)

Verum quid pluribus verbis opus est? Ex iis, quae ſupra de Equitum et univerſe de gentium ſumma religione atque ardenti rerum geren-

(1) Vid. Baldricus *Archiep.* in opere: *Dei gesta* etc. p. 88 ſeqq. et Guilielmus *Tyr.* ejusdem operis p. 642. Cf. Heeren p. 15.

(2) Enumerantur a Guilielmo, *Tyr.* l. l.

(3) Vid. Heeren, p. 178 l. l. et Herder, *Ideën* l. l. p. 278.

rendarum cupidine diximus, facile intelligitur vis et efficacitas, quam habuerit Urbani oratio. Ea enim excitati sunt omnes, et, quamvis antea aut odio, aut litibus, aut genere disjuncti, in unum veluti corpus conglobati, ut ita nunc, tanquam strenui Christi milites, quales Gregorius VII. omnes jam exoptaverat fideles,(1) „ad pugnandum essent fortissimi, pro laude illa „et gloria, quae omne desiderium superant; „et per momentaneum laborem, aeternam ac- „quirerent mercedem."

Et haec quidem de propria causa, et prima opportunitate externa. Quae autem internae adfuerint opportunitates caeque haud minoris momenti, deinceps, pro viribus, perquirere juvat atque exponere.

§. 3.

Pontificum conatus de summa in omnes Christianos acquirenda potestate.

Gregorium VII. omni studio eo tedendisse, ut una dominaretur in omnes Christianos Ec-

(1) In Epist. 37. Lib. II. in qua omnes hortatur Christianos, ut adjutores veniant fratribus transmarinis, „*quos*," inquit, „*Diabolus per se ipsum a fide Catholica cona-* „*tur*

Eccleſia Romana, ſupra explicare conati ſumus et probare. Vidimus, quo pervenerit variis ſuis inſtitutis, quoque, in Europa nempe Occidentali, ipſarum gentium habita ratione, pervenire potuerit. Quod vero propoſitum, ut itidem in Oriente exſequeretur, magna esſe cum difficultate et magno cum labore conjunctum, talem virum fugere non potuit. Ipſum autem Orientis imperium plures praebebat occaſiones, quibus, ſi uti vellent Pontifices Romani atque in ſuum convertere emolumentum, magnos profecto in propoſitis progresſus facere poterant. Saepius enim accidit, ut, quo melius ſeſe a lacesſitantibus et irruentibus hostibus vindicare posſent atque defendere Imperatores Byzantini, auxilium quaererent a Pontificibus Romanis. Neque Imperatores hoc tantum facere ſolebant, verum omnes etiam Christiani in Palaeſtina degentes, qui multis precibus ſaepius invocabant Pontifices et fratres in Europa, ut ſuccurrerent ipſis adflictis, et terram ſacram eriperent infidelium poteſtati. Quibus precibus permotus Gerbertus, (1) Episcopus Ravennae, jam anno 986 epistolam miſerat ad [illegible] om-

„ *tur avertere, et per membra ſua non cesſat quotidie* „ *pecudes enecare crudeliter.*" Apud Labbé, *Concil.* Tom. X, initio.

(1) Postea Pontifex Sylvester II.

omnes Christianos, qua illos invitaverat, ut arma caperent et Hierosolymam ex omnibus rerum angustiis expedirent. Quo excitati Pisani classem ornaverant, atque, Syriam aggressi, eruptionem fecerant in Muhamedanorum ditiones. (1)

Idem fecit Gregorius *Septimus*. Rogatu enim Imperatoris Byzantini et Christianorum in Oriente degentium, evocaverat Henricum IV. omnemque Germaniae gentem, ut magno cum exercitu Orientem adirent, et fratres liberarent ab hostibus religionis Christianae. Exercitum, quinquaginta millibus militum constantem, cui ipse, uti scribit, praefuturus esset, jam paratum habebat. (2) Pacem continuo Pisanos inter et Genuenses conciliaverat, quorum classibus in Oriente uteretur. Lites tamen, quae ipsi cum Henrico IV. intercesserant, impediverant eum, quominus in his, de summa Pontificum potestate, propositis exsequendis pergere potuisset. Ipsum enim, Turcis expellendis, ab iisque subactas regiones Imperatori Byzantino vindicando, simul Ecclesiam Graecam Romanorum Ecclesiae submittere haud neglecturum fuisse, si modo potuisset, vix est quod dubitemus. (3) Cum autem hoc

(1) Vid. Roberts. l. l. p. 68 Tom. II.

(2) *Epist.* 31. Lib. II. Cf. Lib. I. *Ep.* 46 et 49.

(3) Vid. Heeren, l. l. p. 78. In illa autem, quam lau-

hoc constans esset et perpetuum Gregorii propositum, cur omnem vim intenderit, omnique opportunitate usus fuerit ad illud peragendum, haud adeo difficile est explicatu; quod vero non peregerit, hoc partim litibus tribuendum est, ipsum inter et Henricum IV. obortis, partim fato, quod subiit, iis nondum sedatis.

Eodem modo perrexit Victor III. Gregorii successor. Policebatur enim, fore ut, quicunque Saracenorum subvertere vellent in Oriente potestatem, omnibus peccatis absolverentur. Aggressi sunt Genuenses et Pisani, qui duas ceperunt urbes et ingentes praedas fecerunt. (1)

Jam vero Urbanus II. denuo ab Alexio Comneno, Imperatore Byzantino, in auxilium evocatus, tanquam bonus discipulus, perficere conatus est, quae Gregorius, optimus hac in re magister, reliquerat perficienda. Capta Hierosolyma, hanc arripuit opportunitatem, ut totam commoveret et ad arma concitaret Europam. Itaque Placentiam concilium convocavit. Ibi vero rebus

non

laudat Heerenus, Gregorii Epistola 31. suum consilium, de Ecclesia Graeca atque Armenis Catholicae Ecclesiae adjungendis, (atque ita Pontificum imperio subjiciendis) disertis verbis, Imperatori Henrico indicasse mihi videtur.

(1) Vid. van Kampen, *Gesch. der Kruist.* Tom. I. p. 65.

non ex voto cedentibus, Alpes transgressus alterum convocavit, Claramontanum; in quo quum summo animi ardore locutus esset de rebus Ecclesiae causa gerendis, factum est, ut, quum Pontifex perorasset, summus omnium adpareret et incredibilis ardor; quippe qui variis modis, quos diximus, jam antea praeparatus et suscitatus, Urbani verbis incitaretur tantummodo ac flecteretur ad crucem suscipiendam. Primum enim omnibus, qui fortes sese praestituri essent Ecclesiae milites, ipse Pontifex peccatorum promittebat absolutionem: unde certus per haec bella laetusque in coelum aditus pateret. (1) Tum vero, quod „ eo tempore in ipsa Europa penuria haberetur „ victus, et terra vix suis cultoribus administra„ ret alimenta," (2) unde permulta jurgia orirен-

(1) Hic originem quaerendam esse *Indulgentiarum*, omnium primum ab Urbano II. ipsis Cruce- signatis, deinceps etiam iis, concessarum, qui milites exhiberent ad sacras expeditiones, et tandem quibuscunque, Pontificum jussu, pecuniam conferrent ad quodvis sacrum opus perficiendum, animadvertit Robertsonus, l. l. Tom. III. p. 125. Quod tamen minus, quam solet, accurate fecisse videtur; modo ea attendamus quae, Kampenio duce, de Victore III. cui Urbanus successit, breviter disseruimus. Sunt etiam, qui idem hoc referant ad tempus Gregorii VII.

(2) Guiberti *Abbatis* verba, in opere: *Dei gesta* etc. p. 481.

rentur ac bella, callide fingebat Urbanus sacram illam regionem, quo tenderent, „ lacte fluere et „ melle; Hierosolymam terrarum umbilicum esse" praedicabat, „ prae caeteris fructiferam, et quasi „ alterum paradisum deliciarum." (1) Incendebat porro animos, spe ingentium praemiorum: „ facultates, enim inquit, inimicorum ves- „ trae erunt, quoniam et illorum thesauros ex- „ spoliabitis, et, vel victoriosi ad propria re- „ meabitis, vel sanguine vestro purpurati, pe- „ renne bravium adipiscemini." (2) Imo, „ omnes illos denique atroci damnavit anathe- „ mate, qui eorum uxoribus, filiis aut posses- „ sionibus, qui hoc Dei iter aggrederentur, „ per integrum triennii tempus, molestiam au- „ derent inferre." (3)

Ita vero Urbanus exercitum parare potuit et

(1) Verba Roberti, l. l. p. 31.

(2) In opere: *Dei gesta* etc. vox *bravium* sive *brabium* facta ad Graecam βραβεῖον signif. *victoriae praemium*. Vid. Carpentier, *Glosf. med. aevi*, voce.

(3) Verba Guiberti *Abbatis* l. l. p. 480; quae quidem cl. Heerenus non legisse aut alio sensu quam nos accepisse videtur, cum dicit, nulla Urbani privilegia, Cruce-signatis concessa, inveniri. l. l. p. 124. nota. Vide praeterea, num et ipsae *Indulgentiae*, hoc tempore solummodo Cruce-signatis concessae, ad *privilegia* Cruciatorum referendae sint?

et magnas cogere copias Christianorum, quorum ope rem gereret ſacrae civitatis, et ipſorum adeo Pontificum Romanorum. Quod exemplum quam diligenter ſecuti ſint ſubſequentes Pontifices, quaque arte, Urbano etiam multo ſagacius et efficacius, uſi ſint, ad ſuum in omnes Christianos imperium firmandum atque augendum, hac de re deinde fuſius erit disputandi locus.

Verum miretur forte aliquis, et jure quidem miretur permagnam hominum copiam, qui, magna ex parte, aut in ſervitutem redacti, aut ſervile quoddam opus praeſtare coacti, primae tamen expeditioni jam interſuerint, vel ante eam, Galtero et Petro ducibus, tam coeco impetu, properaverint in terram ſacram. Cujus rei quae fuerit proxima cauſa, paucis videamus.

§. 4.

Patefecerunt expeditiones ſacrae libertatis viam.

De juvenili Christianorum ardore, quae ſupra disputavimus, aeque in ratione Equestri conſpicuo, atque univerſe in gentium ſtudio pugnandi, haec ad principes maxime pertinent et regni nobiliores, cultiores illos infimo hominum genere. Hujus enim generis maxima pars, gravi ſervitutis jugo oppresſa, nullo paene cultu

gaudebat, nec rebus etiam externis, quibus, commode adhibitis, somno veluti sopitas suscitare potuisset atque explicare animi facultates. Apud hos igitur non eadem, quae apud cultius hominum genus, incitamenta tantopere invaluisse videntur; quoniam hi, per bella sacra viam sibi munitam credebant, qua, tum ad quaecunque praeclara facinora, tum ad gloriam praemiaque virtutis et rerum gestarum, pervenire possent. Quae vero minus cultorum et rudium hominum ratio esse solet, ut, si quadam re occupati sint et magnopere afficiantur, non adeo rationem ducem sequantur, sed coeco quodam, fanatico et superstitioso ardore plane se ferri patiantur; hoc etiam tot homines ex infimo genere, ad bella sacra conduxisse, non difficile factu est probare. Quamdiu autem gravi tenebantur regimine feudali, neque concessa ipsis erat dicendi agendique libertas, parum omnino potuerant proficere. Tyrannis enim subjecti erant severioribus plerumque, quam qui sua sponte servos suos in libertatem restituissent. Verum ut hoc impedimentum amoveretur, quo et vasalli et parentes universe ab expeditionibus sacris abstinere coacti fuissent, eo valuit ipsorum feudi Dominorum vehemens ardor. Hoc enim continuo multi agitati possessionum suarum curam neglexerant, atque ita ipsis parentibus libertatis dederant recuperandae quandam facultatem: tum vero a Pontifici-

bus

bus etiam eo fuerant adacti, qui omnes, disertis verbis, vetabant, alium quemcunque impedire, quominus sese adjungeret numero Cruciatorum. Ut primum igitur patebat libertatis via, hanc plurimi, servitutis vinculis excussis, concitato ardore, ingressi sunt. Quid enim libertate dulcius, quid carius, quid homini exspectatius? Imo vero exsultarunt illi servi, et ita capti sunt receptae libertatis sensu, ut haud diutius in sua patria manere possent; sed ad regiones procul ab ea remotas novasque terras visendas, ardente desiderio, festinarent. Ibi vitam degere tranquillam, et tutam a Dominorum impotentia: in itinere ingentes facere praedas: terram habitare lacte affluentem et melle, quin et cruce insigniri, ipsiusque Christi milites haberi: his omnibus, mihi videtur, non potuit non ita concitari coeca illorum hominum exspectatio atque augeri eorum ardor, ut res haud amplius in quaestione versetur, cur factum sit, ut hominum vulgus tam magno numero patriam relinqueret, et, veluti alis praeditum, in Palaestinam evolaret. (1) —

Quae huc usque, pro viribus, disputavimus, alteri quaestionis parti solvendae inserviant, eademque ad ultimam quoque partem enucleandam egregie nobis viam munivisse videntur. Ad hanc igitur nunc veniamus.

(1) Vid. Heeren, l. l. p. 238.

PARS TERTIA.

UNDE EXPLICANDUM, BELLA ILLA, PER DUO PROXIMA SECULA, ET TANTO ARDORE FUISSE GESTA?

CAPUT I.

DE PRAECIPUIS EXPEDITIONIBUS SACRIS.

Antequam procedamus, de praecipuis ſacris bellis, quamvis breviter, nonnulla tamen juvat monere. Non vero hoc pertinet ad nostrum propoſitum, ut ſingulorum historiam exponamus; haec enim a peritisſimis viris ſaepius tractata et ab oblivione vindicata est; ſed maxime, ut politicam cognoscamus Europae conditionem, ab ea parte potisſimum, quae ad ſacra bella pertinere videtur. Quocirca illae res illaque tempora inprimis nobis attendenda erunt, quae diverſis expeditionibus proxime antecesſerint. Quibus perceptis, haud ſcio an multo facilius hanc ul-

ultimam quoque quaestionis nostrae partem simus pertractaturi.

§. 1.

De expeditione suscepta a Ludovico *VII. Francorum Rege, et* Conrado *III. Imperatore Germaniae. a.* 1147.

Uti primae expeditioni nullus interfuit aut Rex aut Imperator, ita alteram a Ludovico Franciae Rege, et Germaniae Imperatore Conrado, susceptam esse accepimus. Neque multi etiam de caeteris Europae populis, praeter Normannos, Francis sese adjunxerant et Lotharingis, primam sacram expeditionem constituentibus. Admirabantur sane Germani insanam hominum multitudinem, quam, relictis patriis bonis, incerta sibi vindicatum, per suas regiones, properare videbant. Quarum rerum cum propriam causam lubenter in diversarum gentium, aut segniori, aut ardentiori, indole quaerendam esse ducamus; (1) has tamen opportunitates putamus minime nobis esse negligendas.

Nimirum Petrus *Eremita*, haud exigua, prop-

(1) Vid. Heeren, l. l. p. 32.

propter summum religionis ardorem, eloquentia valens, magnam Italiae et inprimis Franciae partem percurrerat, omnesque, quocunque venisset, sollicitaverat, ut sacrum ex incommodis liberarent sepulcrum; ultra vero non processerat. Pariter ab Urbano II. in Francia quoque alterum convocatum fuerat concilium, quod ibi vehementem excitaverat motum. Jam vero, si teneamus, quam parvum esset illo tempore diversarum regionum commercium, harum rerum famam non admodum cito per reliquam Europam percrebrescere potuisse, simul intelligemus. Remotiores igitur populos, si non prorsus inscii essent, primo tamen harum rerum multo minus rationem habuisse, sponte sequitur. Hinc, factum, ut Germani Francorum stultitiam primum riderent, neque illos in terram sacram sequerentur.

Praeterea, quod ad Germaniam attinet, videtur etiam animadvertendum, Henricum IV. eodem hocce tempore, multum cum filio contentionis habuisse. Quibus discordiis, cum plurimi etiam regni nobiles agitarentur, de aliis rebus curam adhibere vix poterant. Denique, quod, per vehementes illas Pontificum et Imperatorum contentiones, excitatum erat inter utrosque odium, nisi quodammodo fuisset sedatum, uti nunc, in posterum etiam non magnopere profuisset ipsis bellis sacris. Pontifices enim, qui haec

haec bella plerumque geri jubebant, non magnam vim habuisſent in Imperatores; neque hi profecto multum curasſent Pontifices.

His igitur opportunitatibus nobis, magnam partem, tribuendum videtur, quod e Germania, nec populus, neque ipſe Imperator aut Principes regni primo interfuerint bello ſacro.

Perpauci etiam interſuerant Angli. Guilielmus enim *Secundus* majore pollebat politica prudentia, quam qui, cum frater Robertus, qua ſeſe ad ſacrum bellum pararet, pecunia egebat, ab hoc Normanniam parvo pretio emere, atque ita imperium ditionemque ſuam longius extendere, recuſaret. Neque potentes etiam vaſalli, quippe prorſus ex Regis voluntate pendentes, ſua ſponte, ut in Francia, auſi fuisſent patriam relinquere. Quod enim eo tempore vigebat in Anglia regimen feudale, ſummam ipſis Regibus conciliabat auctoritatem. (1)

Hispani ſua cum Saracenis agebant bella ſacra. In eorum enim poteſtate loca itidem erant ſanctitate venerabilia, quae, cum antea ad ea ſacra itinera facere ſoliti fuerant, nunc denuo Chriſtiani ſibi vindicare conabantur. (2)

Septentrionales autem gentes, quamvis nimis re-

(1) Vid. Heeren, l. l. p. 33.
(2) Ibid. p. 164.

remotae, ut frequentes his bellis interesſe posſent, ſi tamen religionis ſuae cauſa vellent pugnare, in ipſarum patria opportunas quasdam habebant occaſiones. (1)

Longe vero alia res erat in Francia. Vidimus, quantopere attenuatum esſet Francorum Regum imperium, atque, in nihilum fere redacta eorum in potentes vaſallos auctoritate, hi effrenate perficerent, quod cuique maxime placeret. Et quoniam hoc tempore ipſe quoque Rex Philippus anathemate erat percusſus, quo omni plane privatus habebatur poteſtate, nihil erat, ab illa parte, quod Duces, Comites aliosque regni Principes a bello ſacro retineret. Quam ob rem, ut et propter modo allatas opportunitates, cur paene ſoli Franci primam illam ſusceperint expeditionem, facile quisque videbit. Anathema autem, quo Philippus erat petitus, ipſum impediebat, quominus rem ſacram et divinam, una cum ſuis, aggrederetur.

Haec igitur ſi teneamus, ſponte percipiamus necesſe eſt, univerſe politicam Europae conditionem primo illi bello ſacro et ſuscipiendo et rite peragendo haud magnopere opportunam fuisſe. Atque idcirco magis etiam mirandum eſt, vel ſic tamen tam magnum hominum numerum in

(1) Vid. Heeren, l. l. p. 34 cf. p. 95.

in Palaestinam proruisse, ibique, nulla paene militari disciplina moderatum, res agere potuisse admodum praeclaras. Sed quoniam postea ipsi Reges et Imperatores his bellis praeesse, ac magnam in rebus militaribus curam ponere coeperunt, inde a secunda expeditione, bellorum sacrorum ratio magnam subiit commutationem. Quod quomodo primum factum sit, ac deinde usu fere invaluerit, simul videbimus atque in politicam inquisiverimus Europae conditionem, proxime ante caeteras expeditiones sacras. —

Ludovicus VII. Franciae Rex, juvenis ac ferox juventute, armis petiverat Thibautum, Campaniae Ducem, hoc consilio, ut immoderatum illum et tumultuantem vasallum coerceret atque domaret. Cum vero nimio furore hunc Pontificis amicum esset aggressus, atque igne ferroque multa devastasset, imo, plurimis in templo occisis, sacra non reliquisset intacta, mox, animo sedato, ad summam pervenit desperationem. Quin etiam ita anxietate sacrilegii a se commissi motus fuit, ut continuo pacem cum inimico iniret non tantum, verum et sacram voveret expeditionem, qua suam lueret temeritatem.

Conradus III. maxime Pontificum ope Romanorum, Imperator erat Germaniae creatus. Cessaverant quodammodo contentiones Imperatores inter et Pontifices, quo res Germaniae

ma-

magis tranquillae esſe coeperant. Quas vero res novas ipſi Romani moliebantur, hae Imperatorum auctoritati haud parvo futurae esſe videbantur emolumento. Nempe Romani, Pontificum indignati imperium, atque antiquae ſuae memores libertatis, a Pontifice Lucio II. flagitare non deſtiterant, ut, omni prorſus abdicata potestate civili, avitam ipſis redderet et restitueret Romae rempublicam. Negantem haecce Pontificem lapidibus obruerant: Eugenium III. ſuccesſorem ejecerant urbe, et invocaverant Imperatorem Conradum, ut fugatum Pontificem, et ipſe Romam habitatum veniret. Conradus autem, ſapiens et prudens, cum ſibi, regni cauſa, magis convenire putaret in Germania manere, Romanorum preces non exaudivit. Quo factum, ut Pontifex, hac ſe reficiendi uſus facultate, multum animo agitaret, num quid, quo ſedarentur ferventes animi atque in alias partes averterentur, posſet invenire. (1)

Talis autem cum rerum esſet conditio, fama per Europam increbuit, Edesſam a Saracenis esſe captam. (2) Summus igitur omnium animos metus occupavit, ne deinceps etiam ipſa Hieroſolyma iterum in eorum caderet potestatem.

(1) Vid. van Kampen, l. l. Tom. II. initio.
(2) a. 1142.

tem. Hoc autem tempus opportunum ſibi duxit Eugenius, quo haec duo maxime exſequeretur: alterum, ut auxilio ſuccurreret Christianae civitatis in Oriente civibus; alterum vero, ut ſimul ab Imperatore ſeſe vindicaret, quem, ne aliquando magno esſet detrimento Pontificum potentiae futurus, ſummopere timebat. Neque haec profecto, eo tempore, admodum difficilia erant effectu. Lodovicus enim, Franciae Rex, ſuo obſtrictus erat voto: *Sanctus* autem Bernardus, mira ſua, pro temporibus istis, facundia atque prudentia, ita facile perſuaſurus erat Conrado, ut pari ardore exercitum pararet, quo ſacra terra ab hostibus defenderetur. Hunc igitur ſanctum virum Pontifex, praeter alios, emiſit, qui omnibus Christianis praedicaret fratrum in Oriente adflictam conditionem. Quo munere ita functus est Bernardus, ut, non tantum ſua facundia, ſed aliis etiam, quibus a Pontifice inſtructus erat, artibus, omnium commoveret miſericordiam, et animos ſumma denuo, ad defendendam religionis cauſam, cupiditate inflammaret. Etenim, praeterquam quod omnibus plenam pollicebatur omnium peccatorum abſolutionem, omnes etiam, qui cruce ſignarentur, exemtos fore dixit ab uſuris pecuniarum, ipſis a creditoribus creditarum: tum vero inducias iis concesſit a debi-

tis

tis persolvendis: licere denique dixit, Crucesignatis terras sive possessiones suas, etiam sine dominorum consilio, Ecclesiae, vel ecclesiasticis, vel aliis quoque fidelibus, pignori dare; illarum enim curam, post crucem assumtam, *Sancto* Petro esse relinquendam. (1) Imo et ipse Ludovicus omnes, quos haberet in bello comites, a pecuniis, quas Judaeis debebant, exemit solvendis. Quid igitur mirum, tot tantisque incitamentis omnium ardorem, qui jam quodammodo languescere coeperat, iterum ita excitatum fuisse, ut incredibilis hominum multitudo Crucis signa sequeretur?

§. 2.

De expeditione quae suscepta est a Friderico *I.* (Barbarossa) *Germaniae Imperatore*, Philippo Augusto, *Rege Franciae*, *et* Richardo *I.* Henrici *II. Angliae Regis filio. a.* 1189.

A quo tempore Ludovicus et Conradus ipsi profecti fuerant in terram sacram

(1) Vid. Du Cange in *Gloss. med. et infim. Latinitatis.* voce: *Cruce-signati.* Cff. Roberts. l. l. Tom. II. p. 69, et van Kampen, l. l. p. 20.

cram; Pontifices non cessabant Reges et Imperatores rogare, adhortari et omni modo incitare ad optimum illud exemplum sequendum. Quae expeditiones, quamquam iis nocerent saepius, quippe quibus magis profuisset domi manere, suique imperii tenere moderamen, quam bella procul a patria gerentes, regnum adeo internis tradere discordiis; egregie tamen ipsis conveniebant Pontificibus, eorumque optime inserviebant consiliis; quae, ut exsequerentur, ita agere poterant, cum niterentur temporis ratione. Quo factum, ut illi inprimis expeditionum essent auctores. (1) Cujus rei cum maxime nobis ratio habenda sit, aliquid etiam de ea postea dicendum. Nunc autem illa attendamus, quae huic expeditioni praecesserunt.

Praeerat hoc tempore Anglis Henricus II. Rex omnino bonus. Cum vero Angli Archiepiscopum (Thomam Becketum) trucidassent, hujus gravissimi sceleris ut ipsi poenas effugerent, sacro opus videbatur in Palaestinam itinere. Non hos enim, verum ipsum Regem spectabat Pontifex. Eum igitur jussit permagnam, pro scelere in sanctum commisso virum, solvere pecuniae vim, qua sustentarentur Christiani in Oriente: cum praeterea promittere deberet, se ip-

(1) Vid. Heeren, l. l. p. 126.

ipſum etiam ſacram expeditionem ſuscepturum esſe, quum tempus posceret. (1) Gravisſimae, quas de rebus politicis cum Philippo Augusto jam diu habuerat, contentiones, nimirum utrique magno fuisſent impedimento, quominus belli ſacri participes esſe potuisſent; niſi ſedatae, quum Pontifex illos evocabat, utrique abeundi dedisſent facultatem. (2)

Fridericus *Barbarosſa*, quamvis ſenex, fortis tamen atque prudens hoc tempore Germaniae Imperator, minime amicus erat Pontifici. Ejus imperium, quod ſeſe ad Siciliam extendebat usque, quia filius Henricus IV. futuram hujus regni Reginam uxorem duxerat, veluti incluſas habebat Pontificum ditiones. Quod cum hi magnopere timerent, cumque vidisſent, antea militum numerum in Italia maxime diminutum fuisſe, postquam Conradus, exercitu parato, in Orientem fuerat profectus, nunc etiam omnes vires intenderunt, ut, modo tempus ipſis esſet opportunum, eodem quo antea modo, ſeſe ex hac difficultate expedirent.

Jam vero occupaverat Saladinus Hieroſo-

(1) Vid. Heeren, l. l. p. 131.

(2) Vid. *Secreta fidelium crucis*, Lib. III. Part. 10. Cap. 4. in opere: *Dei gesta* etc. Tom. II. p. 197.

solymam. (1) Cujus rei fama totum percellebat Occidentem. Clerici et Equites funebribus sese tegebant vestimentis: Pontifex Urbanus III tanto afficiebatur dolore, ut subito e vita cederet: „ nihil audiebatur praeter carmen lugubre, lamentationes et uhe:" (2) verbo: omnium Christianorum commovebatur misericordia, ac civitatis suae hostes debellandi summa denuo omnium excitabatur cupiditas. (3)

Ex dictis autem patet, ac mox clarius adparebit, quam opportuna esset ad sacrum bellum Europae, hoc tempore, politica conditio. Fridericus enim *Barbarossa*, cum jam canesceret, summa cum animi voluptate id tempus juventutis recordari solebat, quo Imperatoris Conradi rebus gestis in sacro bello interfuerat. Haec autem florentis aetatis memoria et recordatio, vi quadam aucta et sustentata virili, quae eum senem non deseruerat, semper ita jucunda ipsi fuisse dicitur, atque auxisse de bellis sacris opinionem, ut, vel sine Pontificis rogatu, crucem lubenter suscepisset. Neque minus Franciae Rex, et Richardus, qui, patre mortuo, ejus

(1) Anno 1187.

(2) Vid. *Secreta fid. crucis*, l. l. p. 195. cf. Jacobus de Vitriaco, ejusdem operis p. 1120, cujus illa sunt verba.

(3) Vid. Heeren, l. l. p. 20.

ejus vota in se susceperat solvenda, uterque juvenis, pari flagrabat rerum gerendarum ardore. Nec Pontifices item otiosi erant et ignavi; sed, quod vix dictu opus est, suo modo ut maxime possent, ita potissimum opem tulerunt. Epistolam igitur, a Gregorio VIII. ad omnes Christianos scriptam, cujus magna erat prae rerum gravitate ad persuadendum vis, ubivis ferebat et praelegebat Guilielmus, Archiepiscopus Tyrensis. Qui, ut Petrus ante eum et *Sanctus* Bernardus, permultorum misericordiam et sacrum ardorem ita movit, ut omnes fere cum Principe suo, exercitibus, quales antea nondum fuerant, paratis, cruce se signare non dubitarent, et fortes se praestarent Ecclesiae milites.

Cum vero magna opus esset pecuniae vi, qua tales pararentur exercitus taliaque bella susciperentur, Pontifex concessit Principibus, quo magis possent Saladinum Hierosolyma expellere, decumas, *Saladinas* inde dictas, a civibus exigere: hoc autem pacto, ut, quicumque ipsi Principibus sese adjungerent, iis liceret integras retinere possessiones. (1) Qua immunitate adjuncta iis, quae antea jam datae erant, ut magna iterum sollicitari potuerit sustinerique hominum

(1) Vid. van Kampen, l. l. p. 374.

num multitudo, sponte intelligitur. Est enim haud dubium, quin plures fuerint, qui, cum revera, quacunque de causa, potius domi manere maluissent, his tamen artibus, aut elicerentur ad bellum sacrum, aut etiam cogerentur.

Sic igitur factum, ut, quod ait Heerenus, major etiam in hac expeditione, quam in praecedentibus, apparuerit ardor. (1)

§. 3.

De ultimis expeditionibus.

Jam vero, post tot expeditiones, post tanta bella tantamque sanguinis copiam, religionis causa, frustra effusam, nimis fractum videbatur Occidentis imperium, quam quod Orienti auxilium ferre diutius potuisset. Scilicet aetatis, quam per duo haec secula vixerant Christiani, non amplius vigebant heroïca studia; neque tam sacra erat etiamnunc Christianorum conditio, ut, communi omnium ardore, pristina bella renovari potuissent. Sensim evanescere coepe-

(1) l. l. p. 21. Jacobus de Vitriaco, in opere: *Dei gesta* etc. p. 1120 „ *adeo*," inquit, *quod dedecus et ignominiosum videretur, si, tanquam desides et ignavi, aliis proficiscentibus, ipsi domi mansissent.*

perat ſacer ille ardor, et vero, niſi denuo excitatus Principis cujusdam ope et exemplo, multo citius omnino plane fuisſet exſtinctus. Est autem Ludovicus *Sanctus*, Franciae Rex, qui, ultimus bellorum ſacrorum dux et auctor, propter hujus generis optima de ſocietate Christiana merita, a Pontificibus dignus judicatus est, qui in Sanctorum concilio locum occuparet. Hujus enim pii ac religioſi Regis ope factum est, ut in Francia denuo, quae ſemper in his bellis primarias egerat partes, magnus Cruciatorum exercitus compararetur. Ludovico duce, et multo magnoque Equitum comitatu, hanc expeditionem ſusceperunt Christiani, (1) qua ultimas ſuas vires in Saracenos intenderent. Quamvis enim naviter perſequerentur, quae Cruce-ſignatos expetivisſe decet, res tamen ipſis non ex voto ſuccesſit. (2) Quocirca Ludovicus, vix ab hostibus in libertatem restitutus, infecta re, cum Francis ſuis in patriam redire coactus est. Veruntamen, non minus rerum a ſe ges-

(1) a. 1248. vid. *Secreta fidel. crucis*, l. l. p. 217. Cf. Heeren, l. l. p. 26 ſqq.

(2) In Epistola, e Syria ad Franciae incolas misſa, Clericos inprimis hortatur Ludovicus, ut, quippe ſacri viri, vel ipſi auxilio veniant, vel ſaltem ſubſidium mittant terrae ſacrae. In opere: *Dei gesta* etc. p. 1196.

gestarum sanctitatis sensu commotus, quam semper mirifice delectatus juventutis recordatione, eo, quamvis jam affecta aetate, pervenit, ut alterum pararet bellum susciperetque cum hostibus. Quod tamen gerentem mors occupavit. — Tum vero nulla in Oriente Christianis speranda relinquebantur. Quum enim Muhamedani Ptolemaïda capiebant, (1291) ultimum peribat Christianorum praesidium.

Haec igitur de praecipuis bellis sacris monenda esse duximus. Nam quae postea gesta sunt, aut quorum gerendorum irriti fuerunt conatus, non tanti fuerunt momenti, ut nobis, ad nostrum institutum, singulari eorum commemoratione opus esse videatur. Restat ut in eorum caussam et opportunitates, quibus tam diu et tanto ardore gesta sint, paulo accuratius inquiramus.

CAPUT II.

CAUSA PRIMARIA.

Quaerenda illa in eodem heroïco ardore et gentium conditione ſacra.

Est haec fere ratio animi humani, ut, ſi quando, quavis de cauſa, affectus fuerit vehementius, aut ſenſuum quodam impulſu gravius commotus, non continuo ad otium recedat, neque priſtinae ſe reddat tranquillitati. Ipſa vero hujus motus cauſa quo gravior est et majoris momenti, quoque pluribus commovetur continue rebus externis, eo diutius vim ſuam exercere ſolet, atque magnarum rerum est efficacior. Sin autem rebus externis ita aliquando coerceatur ac ſuperetur, ut prorſus excesſisſe videatur et evanuisſe, ſi modo adſit, una vel altera opportunitate ita ſaepius excitatur denuo, ut, tanquam quiete recreata, majorem etiam vim et efficacitatem nanciscatur.

Haec

Haec autem gentium Europaearum ratio fuisse videtur per omne illud tempus, quo bella sua sacra gesserunt. Horum enim causam primariam cum quaerendam esse viderimus in juvenili quodam ardore, cum sacra illius temporis ratione conjuncto, non potuit non eadem illa causa, quamdiu adesset, fere eosdem habere effectus. Nobis autem praecipuas illas, de quibus supra exposuimus, expeditiones contemplantibus idem ille juvenilis ardor ubivis occurrit, non tantum in Equitibus maxime, qui partes in his bellis egerunt maximas quasque et praeclarissimas, verum et universe in omnibus Cruciatis. Vidimus Richardum I. Philippum *Augustum*, Fridericum *Barbarossam:* hunc, quamvis senem, iis tamen juvenili vigore ne minimum quidem inferiorem; illos autem, juvenes, pari religionis studio ductos. Sunt haec igitur studia, quae, ut in prioribus maxime, ita in posterioribus quoque, licet minus clare, adparent tamen, expeditionibus. Primi enim Cruce-signati in Palaestinam tetenderant, ut ibi religionis suae causam, quippe boni milites, strenue defenderent. Horum vestigia posteriores sedulo persecuti sunt. Nam omnes eodem consilio eodemque sacro ardore cruce se signarunt, cum omnium eadem essent eaque sacra proposita. Attendamus modo Ludovicum *Sanctum*, unum ex novissimis horum

bel-

bellorum auctoribus. Hic enim sua ſponte conſilium cepit de ſacra expeditione ſuſcipienda. Iterum in Orientem magno cum exercitu profectus est, ibique, cum ſibi prorſus perſuaſum haberet, ſe Deo gratam rem gesſisſe, ſumma animi tranquillitate, exſpiravit. Haec autem, ni fallor, non tantum illius hominis, verum et temporis etiamnum, quo ſacra illa bella ab ipſo parata et gesta ſunt, religioſam quandam indolem ſpirant et rationem. Neque vero contendimus, per omne bellorum ſacrorum tempus, tam ſacram fuisſe omnium Europae gentium conditionem, tamque heroïcam earum indolem, quam illam ſub finem ſeculi XI. ſumus admirati: hoc ſtultum foret, atque cum omni ſana mente non minus, quam ipſe historia, pugnaret. Quis est enim, vel parum historiae gnarus, qui non obſervaverit, una cum temporis progresſu cumque majori gentium cultu, ipſas gentes crescere, et, veluti ex juventute excedentes, virilem quandam ingredi aetatem, cujus graviora et vero politica ſtudia a juvenilibus istis et ſacris mirifice discrepant atque discedunt? Cujus progresſus cum plura jam hoc tempore adparerent indicia, (invalescebat autem quotidie politica illa vis prae ſacra atque religioſa opinione) non poterat in ultimis quoque bellis tam magnus omnium adesſe heroïcus ſenſus, neque tanta vigere alacritas ad ſacram civitatem de-

defendendam. Imo vero gentes Europae Germanicae ab ultimis hisce expeditionibus plane abſtinuerunt. Veruntamen ſi propriam eorum quoque bellorum *ſacrorum* cauſam exquiramus, quae Ludovico duce, ſub finem etiam ſeculi XIII. gesta ſunt, non posſumus non ád ipſam temporis, in quod incidunt, rationem attendere. Non dubitamus, quin ipſius Regis exemplum multos concitaverit ad arma capienda, aliaque gravia adſuisſe rerum momenta; ſed tamen, cum bella esſent *religionis cauſa* ſuscepta, cumque eodem illo conſilio gesta ſint, ut idem, quod tam diu jam omnem commoverat Europam, exſequerentur, ſcilicet ut Christiani Muhamedanos impugnarent, ſocietatis ſuae hostes infestisſimos, nobis hinc efficiendum videtur, eorum cauſam, non adeo in pia Ludovici indole, verum in ipſius temporis, et maxime quidem in Franciae gentis, *ſacra* conditione quaerendam esſe. *Heroïcum* autem ardorem, hoc etiamnum tempore, in Francicis Equitibus admodum viguisſe, vix dictu opus est.

Haec autem cum ita ſeſe haberent ſub finem ſeculi XIII. non est quod diffuſius demonſtremus, ſacram et heroïcam fuisſe gentium Europaearum conditionem, per omne temporis ſpatium, quo ſacra ſua, eaque ſummo ardore, bella gesſerunt. Eo enim ſponte

ad-

adducimur, si communem omnium Cruciatorum tum finem attendamus, qui plane sacer erat, tum ipsorum bellorum indolem, quae heroïcum quendam ac religiosum sensum prodit, omnium Christianorum. Ita demum explicari potest, cur Pontifices, cum harum expeditionum auctores se praestarent, tantum hac in causa valuerint, cum sua auctoritate, tum sacris suis instrumentis. Quibus non multum profecto profecissent, nisi niti potuissent in communi omnium Christianorum opinione, ideoque in ipsa temporis, quo vivebant, ratione. Nimirum irriti fuerunt paene omnes eorum conatus, qui, post Ludovici *Sancti* aetatem, omnes nervos contenderunt, ad sacra illa bella renovanda. Et vero post sacrorum reformationem ita increvit politica gentium Europaearum conditio, ut, nec mira Bernardi facundia, nec anathemata Pontificum gravissima, aliquid valuissent, ad Christianos, vel optimorum praemiorum spe, ad *sacram* expeditionem sollicitandos aut cogendos.

Est autem praeterea hac in disquisitione illud probe tenendum, ipsa bella sacra, cum semel geri coepissent, permultum effecisse, ad sacrum illum ardorem, aut magis excitandum, aut excitatum sedulo fovendum atque alendum. Ut primum enim Hierosolyma expulsi erant Saraceni,

ni, condita est in Oriente civitas Christianorum. Loca, ſanctitate tantopere inclyta, tantoque Christianis habita in honore, jam, a Muhamedanis vindicata, in fidelium redacta erant potestatem. Quae res effecit, ut mox innumeri elicerentur ex Europa Christiani, ad illa loca viſenda, ibique ſacra facienda, ubi nunc, fratrum tutela uſi, ſumma in pace degere posſent. Inde etiam, quod, inter proprie ſic dictas expeditiones, tot hominum multitudines continenter terram ſacram adirent, atque tantopere augeretur ſacrorum numerus itineratorum. (1) Quid? quod inermes eorum in ſacra terra verſantes, vel morbo graviore afflicti, ſumma cura ab Equitibus defendebantur, ac fraterna tractabantur benignitate. — Haec autem, et plura ejusmodi, quae horum bellorum effectibus tribuenda ſunt, haud parum valuisſe videntur, ad ſuperſtitioſam illam opinionem firmandam, atque idcirco ad ſustinendam ſacram illius temporis rationem.

Accedebat quod nova illa civitas, in Oriente condita, civitas esſet Christianorum. Hi vero, ex Europa eo deducti, continua cum patria communione non poterant carere. Imo, quippe mediis in ſocietatis ſuae hostibus verſantibus, quando hujus ſalus in periculum discrimenque voca-

re-

(1) Vid. Heeren, l. l. p. 28.

retur, e patria licebat auxilium exposcere, et fratres tanquam defensores exspectare vindicesque communis salutis. Quod officium ut strenue per duo secula exsecutae sint gentes Europaeae, tot bella testantur et tanto ardore gesta. — Atque hoc modo, aut fallor equidem, aut ipsae expeditiones sacrae vim habuerunt, ut ita dicam, reciprocam, eamque magnam omnino, ad sacrum illum, quo susciperentur, ardorem et alendum et augendum. Effecerunt enim bella sacra, ut in Oriente etiam sacra civitas oriretur. Quam, tanto labore a profanis istis hostibus vindicatam, tantique existimatam, quam diu sacra esset ipsa Christianarum gentium conditio, hostibus concedere quis tandem Christianorum pati poterat? Atque hinc nobis etiam patet, per duo secula, quibus, cum hujus civitatis, tum totius societatis Christianae causa, bella illa ac plerumque tam fortiter gesta sunt, *sacram* suam vixisse Christianos aetatem.

Denique si Equestrem attendimus rationem, (est autem illa hac in disputatione omnium maxime nobis animadvertenda) illam ipsorum etiam ope bellorum sacrorum, multo magis informatam esse videbimus atque adaptatam, ad heroïcum et verum illum equestrem animum augendum, quo Equites insignes sunt per omne medium aevum. Illos enim jam an-

ante bella ſacra juvenili ardore videbamus flagrantes, et oculos in diverſas partes conjicientes, num dignum quid ſibi posſent invenire perpetrandum, quo ea, quae in votis optatisque haberent, honorifice exſequerentur. Hoc autem cum bella ſacra, ut ſupra obſervavimus, praeberent largisſime, Equites eorum opportunitatem avidisſime arripiebant, qua animi ſui cupiditatibus posſent ſatisfacere. Inde in quibusvis expeditionibus tot Equites enumerantur, tamque praeclara dignoscuntur virtute. Profecto, columen decusque bellorum ſacrorum dici, plane merentur. (1) Sed quoniam haec bella effecerunt, ut juveniles illae vires virtutesque, antea aut Torneamentorum parietibus, aut patriae terrae limitibus, ſeptae quodammodo et impeditae, nunc veluti campum invenirent, in quo exercerentur, planisſimum, non poterat, quin nunc etiam explicarentur mirifice, et ad multo majorem adducerentur perfectionem. Egebat quippe ſocietas Christiana talibus militibus, quales Equites ſeſe praeſtare ſolebant. Quocirca huic maxime opera dabatur, ut illa, quae novimus, equestria ſtudia quotidie ac fere ubivis exercerentur. Eo vero non minus valuerunt Torneamenta, atque Muſica, eique adjuncta Poëſis. Illa enim, quae per bella ſacra multum increverant numero, et

eqe-

(1) Vid. Heeren, l. l. p. 178.

coeperant elegantia excellere, plurimas praebebant opportunitates, quibus cum fortis juvenum animus tum honoris et gloriae cupiditas excitaretur. In his, tanquam in ſcholis, exercebantur Equites, et veluti praeparabantur ad honorifica et gravia quaeque fortiter adeunda. Quantum vero Muſica eo valuerit atque Poëſis, is potisſimum intelligit, qui optime novit, quanta earum ſit vis in animum humanum. Muſae enim quotidie majori ſtudio colebantur. Atque hoc effecit, ut Poëtae, tam in Principum palatiis, quam in publicis quoque locis, praeclara Equitum facinora, virtutes et terram ſacram celebrantes, pariter in aliis ſublimes quosque ſenſus facile ſuscitarent. (1)

Cum igitur adesſent haec ſtudia ac ſummopere hoc tempore vigerent, quid mirum, illa ſeſe, data opportunitate, continuo prodidisſe? Talem autem opportunitatem Palaeſtina ſubinde praebebat. Equites igitur, equestribus ludis relictis, alacres Orientem petebant, atque, quae ibi condita erat, civitatis fortisſimos ſe gerebant defenſores, quotiescunque illa in periculo verſaretur. Ita vero, religionis cauſam arripiendo, vota ſolvere poterant et honoris ſtudia coërcere, quin et iis,

(1) Vid. Heeren, l. l. p. 182. Cf. p. 191 et notae.

iis, quas in amore haberent, placere honorifice.

Ex quibus omnibus, ut mihi saltem videtur, patet, ubi primaria causa quaerenda sit, qua bella sacra tam diu gesta sint atque tanto ardore. Hanc enim eandem esse, quae, ut primum susciperentur, effecerit, sponte intelligitur; nempe quaerendam in eodem heroico illius aetatis ardore, et gentium conditione sacra.

De causa haec satis dicta sint; de opportunitatibus nunc porro videndum est.

CA-

CAPUT III.

OPPORTUNITATES.

---

§ 1.

Pontificum conatus retinendi, non tantum semel acquisitam in Oriente potestatem, verum eam in Occidente magis etiam augendi.

Quod ceperat Gregorius, consilium in eo positum fuisse vidimus, ut Pontifex Romanus dominationem haberet, tam in politicis Christianorum rebus, quam in sacris. Quod propositum ut item ejus successores adsequerentur, Gregorii vestigiis ipsis erat insistendum. An vero Urbanus II. quem primum novimus expeditionis sacrae auctorem, omnia illa praeviderit, quae postea inde dimanarunt Ecclesiae emolumenta, equidem vehementer dubi-

bito; eundem vero illas expeditiones Pontificum auctoritati egregie profuturas judicavisse, veri videtur esse simillimum. Quidquid autem hujus rei est, quae mox ex iis capiebat Pontificum potestas, plura erant incrementa, quam quae Urbani successores, vel non animadvertissent, vel, tanquam uberrimum commodorum fontem, saepissime adire neglexissent. Continuo enim per primam expeditionem factum erat, ut in Oriente conderetur Christianorum imperium, idque Pontificibus subjectum, quippe principibus sacrae Christianorum civitatis. Cum igitur nunc, in Occidente non solum, sed etiam in Oriente dominarentur, semel hanc acquisitam potestatem omni studio tuiti sunt, atque, quotiescunque periculum erat, ne quid nova illa civitas detrimenti caperet, quantum poterant, defendi curarunt. Unde jam continuo intelligitur, quantopere ipsorum interesset, ut bella sacra gererentur.

Praeterea, si verum est, hunc, non Gregorii VII. solum, sed subsequentium etiam Pontificum finem fuisse, ut Latinae adjungerent Ecclesiam Graecam, nihil potius praeoptandum ipsis erat, quam condere in Oriente civitatem; nihil agendum enixius, quam illam confirmare, ac semper novis munire praesidiis. Ita enim Ecclesia Graeca, ab utraque parte in angustias

re-

redacta et veluti coërcita, prorsus tandem a Romana poterat superari.

Ex his igitur rebus externis jam quodammodo explicari possit, cur Pontifices, tantam vulgo curam in suis rebus ponentes, plurimarum auctores fuerint expeditionum sacrarum. Inveniuntur autem in ipsa Europa, quae huius rei haud omnino minus ansam dedisse videntur.

Novimus, ut curiosi fuerint hac in re Pontifices Romani, ut politicae res Ecclesiae suae dominationi penitus subjicerentur. Quem in finem nihil omnino magis conducere potuit, quam bella illa sacra. (1) Erant enim bella, politica quidem ope, verum religionis causa, suscepta. A Christianis gerebantur, non suum in commodum, sed in communem suae civitatis salutem. Huius autem civitatis cum Princeps esset Pontifex Romanus, hic etiam bella illa indicebat, et parari gerique jubebat per milites suos Christianos. Nam omnes, a quo tempore cruce erant signati, milites habebantur ipsius Christi, sive ejus in terra vicarii. (2) Quicunque igitur, quippe boni hujus civitatis cives, cruce se signabant, veluti publice Principem suum agnoscebant Pontificem Ro-

(1) Vid. Heeren, l. l. 122.
(2) Ibid. 125.

Romanum, quamvis antea illum non facile talem agnovissent. Quibus rebus et magna illa confirmabatur de Pontificibus opinio, (in hac autem maximam partem ipsorum imperium fundatum erat) et, quod quisque facile percipit, illorum auctoritas mirum in modum augebatur. Nimirum haud raro accidit, ut rerum publicarum moderatores, per controversias, quae saepius ipsos inter et Pontifices Romanos locum obtinebant, aut prorsus se iis opponerent, aut certe non magnopere eos curarent. Quibus in caussis eo tantum pervenire nitebantur Pontifices, ut, aut sagacitate usi aut summa ambitione, ab iis, quos plurimum timebant vel odio persequebantur, id modo consequerentur, ut, si tempus posceret, se expeditionem religionis caussa suscepturos esse, sponderent. (1) Cui sponsioni quo-

(1) Cujus rei plura memoravimus exempla, ubi in hujus Disput. Part. III. Cap. I. de praecipuis egimus expeditionibus. Quibus adjungi potest Andreas, Hungrorum Rex. Vid. Heeren, l. l. p. 25. cf. p. 129. Exstat hujus Regis Epistola, ad Honorium data, Pontificem Romanum, cujus hoc initium, quia consuetam illam Pontificum agendi rationem dilucide prodit, hic addere juvat. „*Sanctissime Pater! A vestra non* „*credimus excidisse memoria, dum adhuc vitae venera*„*bilis et immortalis memoriae praedecessor vester* Innocentius, *summus Apostolicae sedis Antistes*, — „*existeret, non tam per ipsius exhortationis frequen*„*tiam*

quominus fefe fubducere posfent, impediebat et rei fanctitas, et vero maxime Pontificum politica prudentia. Hi enim omne exfpectabant tempus opportunum, quo illos, vel Legatorum facundia, vel metu anathematum, aliisve, quas edocti erant, artibus, eo adigerent, ut vota folvere cogerentur. Cum primum autem cruce fe fignaverant, vel inviti etiam, Pontificum fe dare putabantur dominationi. Qui quamquam ipfi non bellis hisce interesfent, intererant tamen Legati, qui, ipforum muniti abfoluta auctoritate, ex arbitrio omnia agerent. Res enim militares, quarum nihil intererat ad Pontificum fummum imperium, nifi quod rite adminiftrarentur, harum igitur curam Imperatorum et Regum prudentiae lubenter commendabant. (1)

Quoniam autem haec erat bellorum facrorum ratio, quae tantum ad fummum Ecclefiae imperium conferebant, haud profecto mirari licet, quod tam magnam iis operam dare folerent Pontifices Romani. Illis enim hoc etiam confilio faepius ufi

„ *tiam, verum etiam postmodum per vestrae paternitatis in-*
„ *ftantiam, frequentius admoniti fuimus, quatenus ad re-*
„ *demptionem terrae, non tantum opitulatione rerum, ve-*
„ *rum etiam praefentia perfonali, apponeremus animum*
„ *cum effectu*" etc. in opere: *Dei gesta* etc. p. 1192.

(1) Vid. Heeren, l. l. p. 133.

usi sunt, ut, quod supra monuimus, (1) sese ab Imperatore quodam vindicarent, quem sibi et Ecclesiae potentiae perniciosum futurum credebant. Et tales quidem artes nec apud populum neque apud ipsos regni Principes male haberi poterant, quoniam prorsus sumtae erant ex temporis ratione. Nam quotiescunque novae parabantur expeditiones, et tota fere hanc ob causam commovebatur Europa, ipsam, opinabantur omnes, Christianorum civitatem arma capere, atque, duce Pontifice Romano, bella gesturam, ad sacram terram defendendam ab hostibus religionis Christianae. In qua opinione quia nitebantur Pontifices, quoties expeditionum sese praestarent auctores, et grati erant populo, et proderant sibi.

Multum igitur intererat Pontificum, si quidem semel acquisitam in Oriente potestatem vellent conservare, eamque in Occidente magis etiam extendere, hanc, de bellis sacris, et vero de semetipsis religiosam opinionem continenter alere: denuo suscitare, si quando languescerent, hominum animos, et omnes ita novis erigere promissis, novaque praemiorum spe, ut, si quidem opus esset, satis magnum Christianorum numerum parare possent, ad sacra bella sus-

(1) Vid. v. c. p. 121 sq. 126.

ſuscipienda. (1) — Hunc autem in finem permultum valuerunt varia, quae Cruciatis concesſa ſunt, jura.

§. 2.

Privilegia, quae dicuntur, Cruciatorum.

Est hoc vulgo cuivis homini proprium, ut, ſi quando in officiis fungendis languori ſeſe dederit aut tarditati, post excitatum, quavis de cauſa, iterumque erectum animum, illa, veluti quiete refectus, multo alacrius exſequenda aggrediatur. Quae obſervatio quantopere in Cruciatos valeat, non uno modo docemur. Quum enim incredibili illi ardori, quo, priori maxime bellorum tempore, omnes fere flagrantes vidimus, ſatisfactum erat quodammodo, multorum animi deferbuisſe videntur, cer-

(1) Obſervandum quoque videtur, Pontificum non tantum, verum univerſi etiam Cleri opes et divitias per has expeditiones multum increvisſe. Namque hi plerumque eorum bona, qui, cruce ſignati, patriam relinquerent, aut emebant, aut, pecunia mutua data, pignori accipiebant; unde magnum ſibi capiebant emolumentum. Vid. Heeren, l. l. p. 135 ſqq. Qua de cauſa non dubito, quin Clerici etiam ſuas adhortationes cumulare non neglexerint.

certe non tam vehemens apparuit omnium ardor. Hic autem tantus fuerat in prima expeditione, ut variis multisque ab Urbano promisſis non opus esſet magis excitari. Scilicet novae res erant quae agerentur, quarum eventus tam parum comperti erant homines, ut nescirent prorſus, utrum adverſi an prosperi esſent futuri. Qua de re nemo quoque cogitasſe cenſendus est. Rerum enim ſanctitatis opinio ita omnium animos occupaverat, ut, quaſi rationis expertes, coeco impetu plane ferrentur. Et forte rerum novitas, ut vulgo ſit, haud parum auxit illum ardorem. Praemia, coelestia illa, ut quisque acriorem ſe praeſtiturus erat Eccleſiae militem, eo grandiora beatioraque ſibi habebat Cruceſignatus exſpectanda. Haec, uti ipſam Servatoris cauſam, quam ut religioſi Christiani defendendam erant aggresſuri, ſuspiciebant et venerabantur. Nihil cogitabant niſi ſacrum ſepulchrum, in quo ſanctisſimum illud Jeſu corpus fuerat conditum. Atque haec, et plura ejusmodi, quae ejus temporis inscitia, ſuperſtitio et credulitas, ſponte pepererant, tantum effecisſe videntur ardorem.

Cum autem haec ſuperſtitioſa opinio et fanaticus, ut vidimus, ardor idem manſerit, vel certe, ſi quando ſedatus quodammodo, tamen, nec unquam prorſus exſtinctus fuerit per omne bellorum tempus,

pus, non est quod Robertsono plane assentiamur, hujus rei diuturnitatem ex variis Cruciatorum privilegiis, summaque iis concessa libertate, repetenti. (1) Mirum profecto, quantum Cruciatorum numerus augeretur, tum maxime, quum Pontificum nuntii, vel Reges etiam, ejusmodi iis privilegia darent. Plura autem hujus rei exempla attulimus, ubi supra de praecipuis locuti sumus expeditionibus sacris. Veruntamen, si illa teneamus, quae de propria bellorum sacrorum diuturnitatis causa disseruimus, tam multum his privilegiis non poterimus tribuere. Scilicet hoc effecerunt saepius, cum fanaticus ille ardor relanguescere coepisset, ut hunc, aut denuo suscitarent, aut multum in Christianis augerent. Atque hanc ob causam sensim et numero aucta sunt, et majoris pretii esse coeperunt. (2) Qua de re pauca addere libet.

Permultum, ut ex supra dictis patet, nec una de causa, intererat Pontificum Romanorum, ut bella sacra quam acerrime agerentur. Quantum igitur poterant, tantum hunc in finem, variis pro tempore aptisque instrumentis, efficiebant studiosissime. Inde privilegia illa, quae et Cruce-

sig-

(1) l. l. Tom. II. p. 69.

(2) Vid. Heeren, l. l. p. 124, nota.

ſignatis, et iis etiam, concesſerunt, qui bella ſacra parare conarentur. Nimirum quae primum ſtrenuis militibus promisſa est omnium peccatorum abſolutio, quaeque postea, tanquam tacito pacto, omnium habebatur Cruciatorum, non potuit non ad omnia bella, quae gesta ſunt, multos Christianos elicere. Quid enim aeternae felicitatis, armis demum acquirendae, ſenſu et exſpectatione ad fortitudinem est efficacius? Hoc non magis Christiani testantur, quam victores Muhamedanorum exercitus.

Quod mox item edicto conſtitutum fuit, ut ne quis alium, cui animus esſet ad participem ſe reddendum bellorum ſacrorum, impediret, non minus magnam hominum copiam potuit ſollicitare. Ita enim rumpebantur ſervitutis vincula, dominos inter et parentes, et discindebantur ſanguinis conjunctiones amorisque; cum nec dominus ſervum, nec filium pater, neque uxor maritum, niſi anathemate vellent percuti, ab his bellis avocare auderent. Hoc autem Pontificum edictum per omne manſit tempus bellorum ſacrorum.

Ut principio, ita postea etiam, quum Orientis civitas cladem contraxerat, ſuis uſi ſunt Pontifices nuntiis, viris huic muneri maxime aptis, qui alta voce fratrum denuntiarent periculum. Horum autem facundiae atque orationis vim et efficacitatem, immenſum quantum auxerunt ſua auc-

auctoritate; cum illis potestatem darent de variis juribus immunitatibusque, quae varia tempora poscerent, et ipsis Principibus, et omnibus adeo Cruciatis, concedendis: (1) quibus plerumque factum est, ut hominum multitudo, qui cruce se signabant, maximopere increscere. Decumas *Saladinas* modo in memoriam revocemus, quas Principibus hoc pacto a parentibus exigere licebat, ut illi, qui ipsi arma caperent ac Saladinum aggrederentur, plane immunes essent ab iis solvendis. Quicunque igitur exigua sua bona, quae post crucem assumtam in tutela *Beati* Petri essent et Pontificum Romanorum, non in nihilum paene redigere volebant, his nihil potius erat faciendum, quam ut Principes in Palaestinam sequerentur.

Haec autem et ejusmodi fuere Cruciatorum privilegia, quorum ope, motis subinde et sollicitatis Christianorum animis, tantus vulgo in quavis expeditione omnium denuo excitatus apparuit ardor. Atque si has caeteris, in quas inquisivimus, adjungamus, non dicam omnes, sed plurimas tamen et primarias cognoscemus opportunitates. Quibus, una cum propria causa, e gentium ducta

(1) Hic breves esse possumus, quoniam hujus Partis Cap. I. de praecipuis ejusmodi privilegiis locuti sumus. Vid. p. 123. 128.

ta conditione, conjunctim confideratis, fpero fore, ut haec etiam quaeftio, de bellorum diuturnitate militumque facrorum ardore, magna ex parte, foluta habeatur. Mihi quidem, ut haec postremo addam, hanc ultimam Quaestionis partem pertractanti, Europaei Christiani vifi funt femper Godofredi precum eorumque verborum memores fuisfe, quae primus ac pius ille Christianae in Oriente civitatis moderator, fertur fuisfe locutus. Quum enim complures, post victam Hierofolymam, in patriam redirent, Godofredus, „ diu colla fuorum amplexans, „ et omnes benigne deosculans, obnixe cum la- „ crymis precasfe, dicitur, ut fui memores „ existerent, et confratres Christianos admone- „ rent, quatenus ad Domini fepulchrum venire „ non dubitarent; ac fibi caeterisque confociis, „ in exilio remanentibus, auxilio de die in diem „ concurrerent, adverfus tot barbaras natio- „ nes." (1)

(1) Ita Albertus Aquenfis, in opere: *Dei gesta* etc. p. 289.

In

CORNELII HOOYER,

IN ACADEMIA RHENO-TRAIECTINA

THEOLOGIAE CANDIDATI,

DISPUTATIO,

QUA

RESPONDETUR AD QUAESTIONEM,

AB ORDINE THEOLOGICO

PROPOSITAM:

„ *Quibusnam partibus sibi invicem similes sunt*
„ *sacri lavationis et coenae ritus a Christo*
„ *instituti? Quis huius comparationis est*
„ *usus, in iudicio de utriusque ritûs indole,*
„ *legitimo usu ac fructu salutari?*"

QUAE PRAEMIUM REPORTAVIT.

Parceque l'homme est un être fensible, *et qu'une religion, qui reduiroit tout au pur* fpiritualisme, *pourroit ne point convenir asfez à un tel être, il feroit fort dans le caractère d'une* doctrine céleste, *de frapper les fens par quelque chofe d'extérieur. Cette doctrine étabiroit donc un culte extérieur, elle inftitueroit des ceremonies, mais en petit nombre, et dont la noble* fimplicité *et* l'expresfion *feroient exactement appropriées au* but particulier *de l'inftitution et au* fpiritualisme *du culte intérieur.*

Ch. Bonnet,

Palingénéfie philofophique,

Part. XXI. Tom. II. p. 319.

CONSPECTUS.

Sec

SECTIO TERTIA.

Utriusque vis ad excitandam fidem et resipiscentiam.

SECTIO QUARTA.

Utriusque cum veteris foederis ritibus convenientia.

SECTIO QUINTA.

Ad utrumque ritum admittendi.

SEC-

SEC-

SECTIO POSTERIOR.

Comparationis uſus, in iudicio de utriusque indole, uſu legitimo ac fructu ſalutari, ſpeciatim.

EPILOGUS. De *ſacramenti* definitione.

IN-

INTROITUS.

Baptismi et Coenae ritus ſacri merito, indè ab Eccleſiae incunabulis, ad nostra usque tempora, ſummo honore fuere habiti. Sunt enim ritus, divina auctoritate inſtituti, qui amabili ſimplicitate Euangelii ſummam ita oculis ſenſibusque exponunt atque penitus admovent, ut revocatum ab omnibus peccatis hominem ad conſummatam virtutem excitent et impellant. Quo factum est, ut nunquam non Theologi, in hisce gravisſimis ritibus explicandis, occupati fuerint. Sed, cum plurimi, pro diverſitate ingenii, indolis et eruditionis, diverſa de iis tulerint iudicia, (1) dif-

(1) Quod recte de Sacrae Coenae interpretatione obſervat Martinus Vitringa, (in *annot.* ad *Doctr. Christ. relig.* Campegii Vitringae, Part. VIII, Tom. I. p. 1.) vere quoque de baptismo dicitur: *Innumeri fere ſunt ſcriptores, qui de Sacra Coena commentati ſunt*,

difficilis facta est utriusque interpretatio. Quam ob rem Theologis, in hac caussâ versantibus, diligenter circumspiciendum est, numquid in Christi Apostolorumque dictis reperiatur, quo, quae in alterutro ritu, vel dubia et incerta videantur, vel in dubitationem trahantur, illustrari possint et confirmari.

Huiusmodi interpretationis subsidium, quo gravissima baptismi et coenae capita illustrari et sta-

sunt, et de nullo fidei articulo tot prodiere scripta, inprimis Reformatorum, Romano-Catholicorum et Lutheranorum Theologorum, quot de hoc Sacramento. — Ab una parte mirandum sane est ingens divortium sententiarum de sensu simplicium, et clarorum verborum institutionis Eucharistiae apud tres Euangelistas et Apostolum Paulum, non solum inter doctores diversarum Ecclesiarum, verum etiam eiusdem coetûs. Ab altera parte non satis deplorari potest, Epulum hoc a Principe pacis institutum in memoriam immensi amoris sui, et in sigillum communionis et unionis arctissimae fidelium cum ipso; ut et in figuram communionis et unionis credentium inter sese; nec non ut esset vinculum dilectionis, pacis et concordiae, ansam praebuisse ingenti numero scriptorum eristicorum, atque infelici et funesto dissidio inter capita primorum Reformatorum; quod postea, ut tristis experientia omnium temporum edocet, mater fuit aliarum controversiarum ab utraque parte magno animorum aestu et acerbitate agitatarum, quae effecerunt, quod omnia media concordiae fuerint invita, atque schisma, proh dolor! adhuc duret, tamque altas radices egerit, ut Theologi pacifici de exoptata reconciliatione pene desperent.

ſtabiliri commode posſunt, indicasſe mihi videtur ſumme venerabilis Theologorum Ordo Rheno-Traiectinus, in quaestione, iuvenibus ad disceptandum propoſitâ: *Quibusnam partibus ſibi invicem ſimiles ſunt ſacri lavationis et coenae ritûs a Chriſto inſtituti? Quis huius comparationis est uſus, in iudicio de utriusque ritûs indole, legitimo uſu ac fructu ſalutari?* Quae quidem quaestio eo magis ſeſe commendat et accuratiori indagatione digna videtur, quo plures ſunt ſemperque fuerunt, qui hac comparatione ita abuterentur, ut magnam obſcuritatem ritibus offunderent, quum contra bene prudenterque inſtituta comparatio utrique ritui illuſtrando quam plurimum proſit. Atque hinc factum est, ut multi, hunc abuſum animadvertentes, in contrarias abirent partes, et, vel minorem, quam decet, vel omnino nullum comparationi inesſe uſum, iniusto de utroque iudicio, ſibi perſuaderent.

Inquirentes in ſimiles baptismi et coenae partes, ſponte in *Sacramenti* vocabulum, quo uterque hic ritus appellari ſolet, incidimus. Quapropter, de huius vocabuli notione, nonnihil ſubiungendum esſe duximus. Niſi enim huius vocis, diuturno Eccleſiae uſu tritae, cognoscamus ſignificationem, ad inanem facile dilabimur logomachiam.

In

In hac igitur quaestione tractandâ, hanc mihi viam ineundam iudicavi, ut, ipſa quaestione duce, in *priori* parte, exponerem ſimiles baptismi et coenae partes, in *posteriori* vero, de huius comparationis uſu, in iudicio de utriusque indole, uſu legitimo et fructu ſalutari, disſererem: quibus ſubiunxi disquiſitionem, de *Sacramenti* vocabulo recte definiendo.

PARS

PARS PRIOR.

QUIBUSNAM PARTIBUS SIBI INVICEM SIMILES SINT SACRI LAVATIONIS ET COENAE RITUS, DISQUIRITUR.

Sectio Prima.

Utriusque ritûs institutio.

§. I.

Baptismi institutio.

Christus, postquam in vitam redierat, ante vero quam in coelum abiret, summamque auctoritatem sibi destinatam nancisceretur, haec iussit Apostolos suos: *Πορευθέντες εἰς τὸν κόσμον ἅπαντα, κηρύξατε τὸ εὐαγγέλιον πάσῃ τῇ κτί-σει,*

σει, μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, διδάσκοντες αὐτοὺς τηρεῖν πάντα, ὅσα ἐνετειλάμην ὑμῖν. ὁ πιστεύσας καὶ βαπτισθεὶς σωθήσεται· ὁ δὲ ἀπιστήσας κατακριθήσεται (1)

Sunt, qui temere huius loci *αὐθεντίαν* in dubium vocant, (2) quamvis in omnibus Codicibus et verfionibus inveniatur et ab antiquisfimis patribus laudetur. (3) Quae vero ad hanc coniecturam ftabiliendam afferunt argumenta, ea tam levia funt et futilia, ut refutatione vix digna videantur. In eo enim dubitationis praefidium quaerunt, quod unus Matthaeus ea retulerit verba; fed nemo nefcit, Marcum, brevius et conftrictius fcribentem, plura a Matthaeo narrata omittere, imprimis ubi ad libri finem properat, uti

(1) *Matth.* XXVIII: 19. 20a. coll. *Marc.* XVI: 15, 16.

(2) Schmidt, *Bibl. für Kritik und Exeg. des N. T.* I. p. 144. Eichhorn, *Einl. ins N. T.* I. p. 509. Bertholdt, *Kritifche Einl.* etc. III. p. 1267. et imprimis Tellerus, *Exc. II. ad* Burneti librum *de fide et officiis Christ.* p. 262. alibi. Halae, 1786.

(3) Griesbachii *N T Gr.* ad h. l. Kuinoel, in *Comment in libr. N. T. hift.* Part. I. p. 811, 812. Io. van Voorst, in *Disf. Soc. Hag. pro vind. relig. Christ.* a. 1788. p. 361 feqq. et W. A. van Hengel, in eiusdem Soc. Disf. a. 1811. p. 20-29.

uti et ſatis probabiles dari cauſſas, quare Lucas et Iohannes baptismi inſtitutionem ſilentio praetermiſerint. (4) — Dicunt porro: ſi Christus Apoſtolos iusſisſet, omnium gentium homines, (πάντα τὰ ἔθνη) ſacro ritu initiandos, discipulos facere, fieri non potuisſe, ut Apoſtoli aliquamdiu opinarentur, ſibi non licere, alienigenis Christi doctrinam tradere, eosque in coetum Christianorum recipere. At, quamvis Apoſtoli initio quidem Christi verba parum perſpexisſe videantur, postea tamen, religionis Christianae indolem melius edocti, omnes cuiuscunque tandem gentis homines baptismo in Christianorum numerum ſusceperunt. — Afferunt quoque hoc, quod formulae βαπτίζειν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ πνεύματος ἁγίου, nullum in Actis Apoſtolorum reperiatur indicium, cum tamen non pauca baptismo initiatorum exſtent exempla. Sed ex eo colligere licet, Chriſtum quidem formulam, vere ſic dictam, non praeſcripſisſe, baptismum vero ipſum omnino inſtituisſe. Coniiciunt tandem, hanc formulam esſe ſerioris originis, et dogmaticarum litium opportunitate interpolatam. At vero Arianorum lites, quae huius criminis anſam dare potuerunt, exeunte demum ſaeculo III. et ineunte IV. exar-

ſe-

(4) Cl. van Hengel, *Diſſ. Laud.* pag. 52-56.

ferunt, cum huius formulae iam apud Iustinum (5) et Tertullianum (6) mentio fiat. — Praeterea mature iam tantus erat codicum verſionumque, in disſitas regiones diſperſarum, numerus, ut eodem omnes inquinari vitio haud potuerint: atque isti crimini oberat frequens huius formulae uſus, in omnibus Chriſtianorum coetibus. Tandem Arianorum nemo hanc formulam, quoad equidem ſcio, in dubium vocare unquam auſus est.

Christus igitur hisce, quae Matthaeus retulit, verbis allocutus fuit Apoſtolos ſuos, in quodam Galilaeae monte congregatos, ubi promiserat ſe eos esſe conventurum. Plures quidem Christi discipulos in hunc montem ſeſe contulisſe conſtat; at vero Matthaeus diſerte hîc de Apoſtolis mentionem facit; (7) et Paulus Apoſtolus huius rei commemorationem distinguit ab illa, qua Christus primum Apoſtolis apparuisſe dicitur; ſcribit enim: *εἶτα τοῖς δώδεκα, ἔπειτα ὤφθη ἐπάνω πεντακοσίοις ἀδελφοῖς ἐφάπαξ.* (8)

Itaque Christus ſuos iusſit Apoſtolos, in totum terrarum orbem proficisci, omnibus Euange-

(5) *Apol.* I, 61. p. 79.
(6) *Contra Prax.* c. 26.
(7) C. XXVIII: 16, 17, 18.
(8) 1 *Cor.* XV: 6.

gelium annuntiare, et e ſingulis gentibus disciplinae ab ipſo traditae alumnos facere, (9) ſolennique ritu lavare.

Scilicet *βαπτίζειν* est *lavare* vel *immergere*, (10) ac de quacunque lavatione uſurpatur, ſive illa ſit vulgaris vaſorum lotio, (11) ſive quae olim ſacro ritu fiebat apud Hebraeos, (12) ſive ritus, homines aqua lavandi ab Iohanne Baptista et Apoſtolis adminiſtratus. (13) Quamvis autem Christus huius ritus adminiſtrandi modum non deſcribat, propterea quod Apoſtolis ea admonitione non opus erat, quippe qui baptismum ab Iohanne adminiſtratum viderant ipſique eius-

(9) Μαθητεύειν non est *docere*; distinguitur enim a διδάσκειν, (ſect. 20.) ſed *μαθητὰς ποιεῖν*, (*Ioh.* IV: 1.) *disciplinae alumnos facere.*

(10) Βαπτίζω et *βαπτισμὸς* reſpondent Hebr. טבל et טבילה. Latini vocabulis *baptizo* et *baptismus* utuntur, quibus, vel *adſperſionem*, vel *immerſionem*, vel utramque, ſignificant. Sebast. Castellio ab hisce verbis abſtinendum duxit, in ſua Bibliorum verſione Latina, pro Graecis verbis ſubſtituens haec: *lavo*, *abluo*, *lotio.*

(11) *Marc.* VII: 4.

(12) *Hebr.* IX: 10.

(13) *Matth.* III: 6. *Luc.* III: 16. *Ioh.* III: 23. *Act.* I: 5. VIII: 38. X 47. De Iohannis Christique baptismate conf. G. C. Knappii *ſcripta varii argumenti*, *maximam partem exegetici atque hiſtorici*, Comm. V. p. 162 ſeqq.

eiusmodi ritum iam administraverant, (14) vel sic tamen eum hanc solennem et externam lavandi caerimoniam spectasse, nec de inauguratione interna, quae tantummodo docendo fiat, locutum esse, (15) ex eo constat, quod haec *docendi* significatio, quam ante Socinum τῷ βαπτίζειν tribuit nemo, male conveniat cum Christi verbis proxime subsequentibus: διδάσκοντες αὐτοὺς τηρεῖν πάντα ὅσα ἐνετειλάμην ὑμῖν, et quod Apostoli, hoc exsecuti mandatum, aqua homines lavarint, idque iussu et auctoritate Christi fieri, professi sint. (16)

Agen-

(14) *Ioh.* III: 22. IV: 1, 2.

(15) Ex Socini schola nonnulli, Christi verba distorquentes, hoc volunt. Cf. M. Vitringa, *Annot. ad* C. Vitringae lib. I. Part. VII. p. 303.

(16) *Act.* II: 38. X. 48. Equidem scio, plerosque formulam ἐπὶ et ἐν τῷ ὀνόματι (quae non differunt, permutantur enim *Marc.* IX: 37, 38, 39. coll. *Luc.* IX: 49.) cum formula εἰς τὸ ὄνομα confundere, in his Morum, *Comm. Exeget. hist. in Theolog. Christ. epitomen*, Tom. II. pag. 406 et 407. Kuinoelium *Comm.* laud. Vol. I. p. 811. Rosenmullerum, *Schol. in N. T.* Tom. III. p. 25. Verumtamen mihi persuadeo, priores formulas ἐπὶ et ἐν τῷ ὀνόματι in Novi Foederis libris semper significare, *iussu* et *auctoritate*, *Act.* III: 6. IV: 10, 18. V. 28. *Marc* IX: 38, 39. XVI: 17. *Luc.* X: 17. alibi; contra vero εἰς τὸ ὄνομα hanc significationem nuspiam habere. Quae pro sua sententia affert Morus, l. l. facile refelluntur, si teneamus, in ipso baptismo nihil quic-

Agentes autem de externo illo lavandi ritu non aliter posſumus, quin afferamus aliquid de ſumma ipſius ſimplicitate, quae, quanta ſit, continuo perſpiciemus, ſi ritus veteris foederis attendamus, qui, ab initio iam ſatis oneroſi, deinceps per Phariſaeorum ſuperſtitionem multo molestiores facti, tempore Christi, tanquam grave et vix ferendum onus, Iudaeorum cervicibus incumbebant. (*Matth.* XXIII: 4. *Act.* XV: 10.) Nimirum baptismus ſimplici adminiſtrandus est aquâ, (17) qua nusquam carere posſunt terrae incolae, et cuius copia erat in Israëlitarum regione, lacubus,

quicquam mutari, ſive haec formula adſit, ſive deſideretur. Ac facile dari posſunt cauſae, quare Petrus, (*Act.* II: 38.) baptismum εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, iusſu et auctoritate ipſius Christi, quem Iudaei in e fecerant, adminiſtrari dixerit, ſi timentium animadvertamus turbam, quae ab omni ſalutis et condonationis ſpe derelicta ſibi videbatur. Conf. I. I. Hesz, *Geſchichte und Schriften der Apost. Jeſu.* Vol. I c. I. p. 23. Atque id ipſum in omnium oculos cadit, ſi locum *Act* X: 48. inſpiciant et miras illas περιςχσεῖς, mutatam Petri opinionem, ejusque orationem legant et perpendant. Conf. I. I. Hesz l. l. Vol. II. c. III. p. 144-146 P. Bosveld in nostra praeivisſe ſententia videtur. Vid. *Verkl. van Paulus brief aan de Rom.* Vol. I. pag. 243. Conf. quoque C. G. Bretſchneideri *Lex. in libb. N. F.* in voce ὄνομα.

(17) *Matth.* III: 6. *Ioh.* III: 23. *Act.* VIII: 38.

bus, fluminibus, rivulis fontibusque perennibus abundante. (18) Est praeterea res communi usu recepta, quam omnes facile sibi comparare possunt, et qua saepius uti amant. imprimis Iudaei populique sub calidiori coelo viventes, qui adeo ad humanitatis officia referunt convivarum lavationem. (19) Hanc fortasse iucunditatem ipse spectavit Christus, qui, ritum circumsectioni simillimum instituens, molestam istam ac saepe periculosam caerimoniam non retinuit, verum faciliorem et iucundiorem lavationem in eius locum substituit. Est denique aquae lavatio sanitati utilissima et vitae bene curandae necessaria, tollit enim sordes et immunditiem, quae corpori semper adhaerent, eique nocent, et cutem reddit leniorem atque ad evaporandum aptiorem: quae res, iudicibus medicis, tam necessaria est, ut, si impediatur, periclitetur sanitas ipsaque adeo vita. Hanc lavationis utilitatem et necessitatem spectarunt Persae, Aegyptii, Graeci Romanique, quorum consuetudo ferebat et religio praecipiebat, saepius adhibendas es-

(18) Clar. Pareau, *Ant. Hebr.* Part. I. Sect. II. c. IV. §§. 5, 6, 7. et H. E. Warnekros, *Entw. der Hebr. Alterth.* c. V.

(19) *Luc.* VII: 44.

esse lavationes. Nec minus proficue (20) Moses plurimas Israëlitis iniunxit lotiones. (21)

Hunc quidem ritum simplicem, iucundum, utilem et necessarium, summe nos veneremur, qui Christo nomen dedimus Arctissimo enim vinculo cum religione Christiana coniungitur. Nec tantum fidei profitendae inservit; verum etiam, nisi eam suscipiamus, fieri non potest, ut regni divini cives habeamur. (22) Denique divina auctoritate est institutus (23) omnibusque in-

(20) J G. Reiche, *Diss. de baptismatis origine et necessitate, nec non de formula baptismali.* Goett. 1816. Sect. I. § 1-4.

(21) Clar. Pareau, l. l. Part. II. Sect. II. c. VII. §. 2.

(22) *Ioh.* III: 5.

(23) Sunt, qui Iohannis et Christi ritum e Proselytorum baptismo Iudaeis usitato ducant, ut Grotius, (ad *Matth* III: 6.) Danzius, (*Diss. de bapt. proselytorum Iudaico, ad illustrandum bapt. Iohannis, Matth.* III: 5. 6 Ien. 1699 et *de Antiquitate bapt. initiationis Israëlitarum vindicata.* Ien. 1710.) E. G. Bengel, *Untersuchungen zur Jüdischen und Christlichen Religionsgeschichte, über das Alter der Jüdischen Proselytentaufe.* Tüb. 1814.) alii. Quamvis vero Proselytorum baptismus lavandi ritu, ab Iohanne Christoque adhibito, sit antiquior, quod negant Wernsdorfius, (*Recent. de bapt. controv. et de bapt. Christ origine mere divina.*) Paulus (*Comm.* ad *Matth* III: 6.) et I. G Reiche, l. l. vel sic tamen baptismi a Christo instituti auctori-

 tas

iniunctus et praefcriptus. Christus enim, fuo arbitrio nihil quicquam agens, (24) fed, ut erat Patri coniunctisfimus, (25) ita etiam quaecunque ei placebant perficiebat, (26) hic igitur, quem Deus, e mortuis in vitam revocatum, vindicaverat et paulo post in coelum extollendum vindicaturus erat, hic, inquam, Christus facrum baptismi ritum inftituit, profesfus: ἐδόθη μοι πᾶσα ἐξουσία ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς.

Atque adeo mirum nobis non accidit, Apoftolos, quibus Christus huius ritus facri adminiftrandi provinciam dederat, ita mandata exfecutos fuisfe, et hunc ritum, a Christianis tam avide acceptum, omnique aevo tanto honore habitum fuisfe, ut, a primis inde temporibus, ad nostra usque tempora, non intermisfus pervenerit.

§. 2.

tas divina minime impugnatur, quod docent Danzius, (*Antiquitas bapt. init. Isr. vind.* §. 99-102.) et Zeltnerus (*de initiis bapt. init. Iud.* p. 51 feqq.) et quod affirmat Bengel, l. l. *p.* 36.

(24) *Ioh.* V: 19.

(25) *Ioh.* XVII: 22.

(26) *Ioh.* VIII: 29.

§. 2.

Sacrae coenae institutio.

Christus, ultima vitae nocte, coenam, in sui mortisque suae memoriam, instituit sacram: quam institutionem nobis sic referunt Euangelistae Matthaeus, Marcus et Lucas, uti et Apostolus Paulus: Ὁ κύριος Ἰησοῦς, ἐν τῇ νυκτὶ ᾗ παρεδίδοτο, αὐτοῦ τε καὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ἐσθιόντων, ἔλαβεν ἄρτον, καὶ εὐλογήσας ἔκλασε καὶ ἔδωκεν αὐτοῖς, λέγων· λάβετε, φάγετε, τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλώμενον· (διδόμενον) τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. Ὡσαύτως καὶ τὸ ποτήριον, μετὰ τὸ δειπνῆσαι, εὐχαριστήσας, ἔδωκεν αὐτοῖς, λέγων· πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες· τοῦτο τὸ ποτήριον ἡ καινὴ διαθήκη ἐν τῷ αἵματί μου. τοῦτο γάρ ἐστι τὸ αἷμά μου, τὸ τῆς καινῆς διαθήκης, τὸ περὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν· τοῦτο ποιεῖτε, ὁσάκις ἂν πίνητε, εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. Λέγω δὲ ὑμῖν, ὅτι οὐ μὴ πίω ἀπ' ἄρτι ἐκ τούτου τοῦ γεννήματος τῆς ἀμπέλου, ἕως τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ὅταν αὐτὸ πίνω μεθ' ὑμῶν καινὸν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ πατρός μου. (1)

Ne-

(1) Cf. Matth. XXVI: 26-28. Marc. XIV: 22-24. Luc. XXII: 19, 20. 1 Cor. XI: 23-25. Cf. Doct. II.

Nemo facile in dubium vocabit horum verborum αὐθεντίαν, quam plurimi iique optimi codices et versiones tuentur. Qui vero singulorum vindicationem verborum desiderat, adeat scriptores, qui de industria huic quaestioni tractandae operam dederunt (2)

Dissimilitudo, quae in Euangelistarum et Pauli narrationibus deprehenditur, nullam nobis dubitandi ansam praebet; huius enim discriminis caussa in eo videtur quaerenda, quod Iesus interea, dum panem porrigebat Apostolis, hique vinum alii post alios bibebant, mox haec dixerit, mox vero alia horum dissimilia. Quapropter singulorum comparatio valde iuvat, ad Christi mentem rite interpretandam, minime vero nos eo adducit, ut verba dicamus negligenda. (3) Neque Iohannis Apostoli silentium impedit, quominus statuamus, haec a Christo esse pro-

I. Tol, *Spec. Acad. quo Euangelistarum et Pauli de instituto a Iesu Christo epulo sacro comparatae inter se narrationes illustrantur.* Lugd. Bat. 1819 cuius narrationum collationem p. 132. secutus sum.

(2) Doct. Tol. l. l. c II. Sect. I. Cl. van Hengel, Diss. laud p. 36-38.

(3) Quod non satis considerate defendit Cl. Dav. Schulz, in libro: *die Christ. Lehre vom heiligen Abendmahl nach dem Grundtexte des N. T.* p. 278 et 279.

profecta, quia ille in suo Euangelio praetermittere solet, quae iam satis diligenter videbat perscripta in prioribus Euangeliis, contra diligentius ea referebat, quibus Iesu, Dei filii, eodem cum Patre honore venerandi, auctoritatem posset vindicare, atque obviam ire perversis de Iesu opinionibus, quos fovebant, cum alii, tum imprimis Iohannis Baptistae discipuli.

Christus, vespera diei antecedentis diem, quo erat mortem pro nobis subiturus, una cum Apostolis suis festum Paschale celebrans, in liberationis e servitute Aegyptiaca memoriam, similem ritum instituit, in memoriam liberationis a peccatis eorumque poenis, quam nos ipsi debemus.

Postquam igitur convivae agnum Paschalem comederant, (4) ante vero quam cantici, *magnum*

(4) Epulas illas Paschales fuisse peractas, notant Matthaeus et Marcus, ubi dicunt: ἐσθιόντων δὲ αὐτῶν. Quod non vertendum est, uti nonnulli volunt: *iis coenantibus*, *inter coenandum*; hoc enim cum Christi, novum ritum instituentis, consilio non convenit. Vid. Kuinoel, *Comm.* Part. I. p. 708, 709. Quodsi haec, quae de S. Coena narrant Euangelistae, ad epulas Paschales pertinuissent, non opus fuisset Christo illa cohortatione: λάβετε, φάγετε, πίετε πάντες, quia in Paschatis epulis recusare illicitum erat. Vid. Lightfotus, *Hor. Hebr. et Talm.* p. 476 et 478 *seqq.* Sed, cum epulae Paschales iam essent peractae, hacce cohor-

num hallel dicti, partem posteriorem (5) cantaverant, (6) ſumſit Christus panem, actisque Deo gratiis, (7) distribuit, dicens: *Accipite, comedite, hoc est corpus meum, quod pro vobis morti traditur: hoc facitote in mei memoriam.* Similiter, ſumto poculo, actisque Deo gratiis, porrexit vinum Apoſtolis, dicens: *bibite ex eo omnes, hic enim est ſanguis meus, ſanguis Novi Foederis*, (8) *qui pro multis effunditur; hoc facitote, quotiescunque biberitis, in mei memoriam.*

Haec inſtituit Christus, non quidem ut memoriam τῶν ἀζύμων excitaret, quos olim ederant

hortatione opus erat, ne quis ſatietatis cauſa edere aut bibere detrectaret.

(5) *Matth* XXVI: 30. *Marc.* XIV: 26.

(6) Cf. Doct. Tol, l. l. p. 137. et legantur varia de inſtitutae coenae tempore iudicia, quae affert Mart. Vitringa, *ann.* laud. Part. VIII. Tom. I. pag. 12 ſeqq.

(7) Paulus et Lucas habent εὐχαριστήσας, a quo non differt Matthaei et Marci verbum εὐλογήσας· nam ut ſynonyma permutantur *Matth.* XV: 36. coll. *Marc.* VIII: 6, 7. et in ipſo nostro Matthaei textu, ſect. 26, 27. et Marci ſect. 22, 23. Conf. Lightfoti *Hor. Hebr.* ad h. Matth. l. et Morus, in *Comm. Exeg. Hiſt.* p. 600.

(8) Apud Paulum et Lucam, ſimili prorſus ſententia, legitur: *hoc poculum est Novum Foedus, quod fit per meum ſanguinem.*

rant patres, verum ut fructus significaret, quos percepturi erant ex optimo magistro, semetipsum morti tradente, ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς.

In hoc quidem ritu instituendo, Christus neglexit, et agnum paschalem, et herbas illas amaras, sed simpliciter panem, qui ad manus erat, et vinum, quod poculo erat infusum, sumsit, et comedendum bibendumque dedit. In hoc igitur ritu iterum observamus miram illam simplicitatem, quam in aliarum gentium ritibus sacris frustra quaeras. Quotidie enim quisque edit et bibit; pane et vino assueti erant Iudaei: (9) ac, licet vinum panemque non singulae regiones suppeditent, utrumque tamen cuivis homini facile comparatur. Sunt praeterea res utilissimae, ab omnibus desideratae: quocirca Iacobus Patriarcha, morti proximus, vinum laudavit rem maxime desiderabilem et eximiae praestantiae; et Davides panem una cum vino carminibus celebravit. (10) Denique Iudaei haec utilissima dona a

(9) H. E. Warnekros, lib. I. c. XXVI. §. 2. Pareau, lib. I. Part. IV. C. III. §§. 9-16.

(10) *Gen.* XLIX: 11, 12. *Ps* CIV: 14, 25. Graeci Romanique has res tanto habuerunt pretio, ut ob earum inventionem Cererem et Bacchum in Deorum numerum collocarint. Vid. Diodorus Siculus, L. IV. C. III.

a Deo accepta Iehovae ſolenni ritu offerre ſolebant (11)

Iccirco ſimplicisſimum convivium Dominus noster eadem, qua baptismum, auctoritate inſtituit divina, et Apoſtolis mandavit, ut in ſuam memoriam id celebrarent; diſerte enim dicit: *τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν.* Neque enim hoc mandatum reſtringere posſumus ad id, quod hac ipſa vespera esſet faciendum, quia *ἀνάμνησις* numquam de re praeſenti dicitur, et quia adiicit Christus: *hoc facitote in memoriam mei, ὁσάκις ἂν πίνητε.* Cui magistri mandato obtemperantes Apoſtoli, una cum Christianae Eccleſiae ſociis, hanc Christi memoriam pie coluerunt, et ſacram coenam omnibus valde commendarunt, (12) cuius celebrationem omnes omnis aevi Christiani ſummo, ſaepisſime ſuperſtitioſo, honore habuerunt, quo factum est, ut ſacrum hoc convivium ad nostra usque tempora ſit propagatum.

Haec

(11) Conf. Cl. Pareau, lib. I. Part. II. Sect. II. c. 4.

(12) 1 *Cor.* X: 16, 17, 21. XI: 20-34. Conf. Cl. van Hengel, Disſ. laud. pag. 83-90.

Haec qui reputat de ſacrae lavationis et coenae inſtitutione dicta, ſibi facile perſuadebit, hos ritus in eo convenire, quod ſint ritus externi, iucundi, ſanitati ac vitae utiles et necesſarii, a Christo divina auctoritate inſtituti, Apoſtolis mandati, a Christianis, ab Apostolorum inde aetate ad hunc usque diem, ſummo honore habiti et celebrati.

Sectio Secunda.

Utriusque ritûs ſignificatio.

Quemadmodum ſaepisſime parabolis in docendo uſus est Christus, ita etiam ritus ſymbolicos adhibuit, (1) ad res, quae mente et animo percipiuntur, ante oculos ponendas et ita depingendas, ut ſenſibus viderentur ſubiectae, faciliusque ab omnibus intelligerentur, quibus eo clarior et certior videtur res, quo magis ad ſenſus refertur aut ſenſuum ope percipitur.

Maxime cum parabola convenit ritus ſymbolicus;

(1) *Matth.* XVIII: 1-6. *Marc.* IX: 36, 37. *Luc.* IX: 47, 48. *Ioh.* XIII: 3-6. XX: 22.

cus; in eo vero discrepant, quod hic ipſas actiones inſtituit, illa vero has non niſi fingit et narrat: quapropter merito ſymbolicis actionibus maior tribuitur in hominum animos vis et efficacitas. Uti res, quas parabola tradit, non curamus, num vere acciderint, quia eo tantum valent, ut res graviores nobis ſignificent, ſic etiam ſymbolicae actionis non niſi eatenus noſtra interest, quatenus haec rem ſublimiorem, quae ſenſibus externis non percipitur, indicat atque effingit.

In horum igitur rituum ſymbolicorum numerum referimus, et baptismum, et ſacram coenam, quibus ſignificatur liberatio a peccatis eorumque poenis, quae fidentibus et reſipiscentibus promittitur et datur. Verum de ſingulis videamus, et nonnihil quoque moneamus de utriusque ſignificandi modo.

§. 3.

Baptismi ſignificatio.

Christus, qui, divina imbutus ſapientia, cuncta ſua praecepta et monita ad animi morumque emendationem ſemper dirigebat, eumque in finem ſymbolicis ſubinde actionibus utebatur, ſi ritum voluisſet inſtituere perpetuo celebrandum, non

non eum instituisset, qui mera veluti caerimonia ad corpus tantummodo pertineret, animum vero ieiunum et vacuum relinqueret. Quodsi vero lavatione solenni aliquid spectaverit sublimius, quid, quaeso, aptius significare potuit, quam liberationem a peccatis eorumque poenis? Huius enim effigies erat vulgaris lavatio apud plurimas gentes veteres, ut Aegyptios et Persas. (2) Graeci quoque et Romani, institutis ad religionem pertinentibus lavationem praemittentes, huic inesse emendandi placandique et significationem, et vero etiam vim, sibi persuadebant. (3) Apud Israëlitas porro eaedem lustrationes, in religionis negotio, erant consuetae, (4) non tantum ad populi munditiem adhibitae, verum eo etiam valentes, ut Israëlis animi puritas significaretur, qua Deum adire sanctissimum deceat; quare animi sanctitas corporisque puritas, et arcte coniunguntur, (5) et ita aliquando permutantur, ut, in ipsa lavatione, animi emendationem pec-

(2) Conf. Diodorus Siculus, I. p. 63. Herod. II. 27. Porphyr. *de abst.* IV. 7. et vid. I. G. Reiche, *de bapt. orig. et necess.* Part. I. Sect. II. §. 3.

(3) Conf. loca, quae afferunt Reiche, l. l. et Kuinoel, lib. I. p. 56.

(4) *Gen.* XXXV: 2. *Exod.* XIX: 10., 14. XXIX: 4. XXX: 19 21. *Lev.* VIII: 6. XVI: 4.

(5) *Exod.* XIX: 10, 14.

peccatorumque veniam quaesivisse videantur impii Israëlitae. (6)

Hanc ob rem frequens est in S. libris *lavationis* metaphora, ad animi emendationem poenarumque remissionem designandam. Vitiosi enim dicuntur *sordidi*, *commaculati*, (7) emendati vero, mox a Deo, mox a Christo *purgati*, (8) ac per Spiritum S. *lavati.* (9) Emendationi operam dantes se ipsi *purgare* dicuntur. (10) Qui denique poenis digni sunt, dicuntur *sordidi*, (11) et a peccatorum poenis liberati vocantur *purgati.* (12)

Non igitur est, quod miremur, omnes Iudaeos probe intellexisse Pilati mentem, cum, manus suas lavando, se necis insontem profiteretur; (13) nec mirum nobis accidere potest, Christum, Apostolorum pedes lavantem, hanc purgationis imaginem adhibuisse, (14) et commu-

(6) *Ier.* II: 22, 23.

(7) *Ioh.* XIV: 4. *Ies.* LXIV: 6. *Ps.* CVI: 39. *Ier.* II: 23. *Ezech.* XX: 7. XXXVII: 23.

(8) *Act.* XV: 9. *Ier.* XXXIII: 8. *Ezech.* XXXVI: 33. XXXVII: 23. *Eph.* V. 26, 27. *Tit.* II: 14.

(9) 1 *Cor.* VI: 11.

(10) *Ies.* I: 16. *Ier.* IV: 14. 1. *Cor.* VII: 1.

(11) *Ps.* LI: 4.

(12) 1 *Ioh.* I: 7. *Apoc.* I: 5.

(13) *Matth.* XXVII: 24, 25.

(14) *Ioh.* XIII: 3-16. imprimis 10, 11.

muni usu receptam emendationis et veniae significationem baptismi ritui tribuisse. Huius autem significationis certiores etiam reddimur eo, quod Christus Euangelii nuncium arcte cum baptismo coniunxerit, ita ut Apostoli nemini hunc administrarint ritum, nisi Euangelio sincere fidem habenti. Euangelii autem argumentum in eo est, ut nobis, interposita certa lege ac conditione, liberatio a peccatis eorumque poenis promittatur. (15) Haec liberatio nunciabatur ab Apostolis: quibus quicunque fidem haberent, solenni ritu lavabantur Christianae socii Ecclesiae. Iam vero baptismo quid commodius et apertius indicare potuit Christus, quam argumentum ipsius Euangelii, quod annunciari audiverant, cuique fidem praebuerant initiandi? Praeterea vero Christus eos etiam initiari iussit, *εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ πνεύματος ἁγίου*, (16) ad

(15) *Ioh.* III: 16-18. 2 *Cor.* V: 19 — VI: 2. *Tit.* II: 11 15.

(16) Hic disceptare nolumus de eo, utrum ὄνομα, Hebr. שֵׁם per περίφρασιν, Hebraeis consuetam, abundet nec ne: (Kuinoel, l. l. Tom. I. p. 809. et J. G. Reiche, l. l. p. 140. nota *a*.) res enim eodem redit. Quodsi alicuius nomen profitemur, hunc talem profitemur, qualem semet ipse nuncupat, aut qualis nomine suo haberi vult. De baptismi formula legi merentur Ioannes Drieberge, *de baptismo et S. coena*, c. 1. de

ad profitendam adeo Euangelii ſummam, hoc est, Deum, Christi hominumque *Patrem* benignum, (17) et *Filium* eius dilectisſimum, in mundum misſum, ἵνα σωθῇ ὁ κόσμος, (18) et *Spiritum Sanctum*, a Deo Christoque profectum, Apostolis Eccleſiaeque ſociis datum: (19) cui merito tribuuntur ſingula emendati animi effecta, omnisque Christianorum renovatio. (20) Christus igitur Euangelii ſummam, quae in liberatione a peccatis eorumque poenis conſiſtit, paucis hisce verbis una comprehendit. Ad hanc igitur ſummam profitendam, ſacra illa lavatione initiabantur alumni. Quid vero illis, Eccleſiam ingresſuris, ope baptismi, aptius, intellectu facilius et uberius, ſignificare oculisque exponere potuit ſapientisſimus noster Dominus et Conſervator?

Sed,

de bapt. inſtit. §§. XII-XXII. Doederlein, *Inſt. Theolog. Christ.* §. 347. Obſ. II. Morus, *Epit.* Part. V. c. XIV. §§. 3-7. I. G. Reiche, lib. I. Part. III. §. 2. Doct. Hugenholtz, ad *Cap.* VI. *Epist. Pauli ad Rom.* p. 22 ſeqq.

(17) *Ioh.* XX: 17. *Eph.* III: 14.

(18) *Ioh.* III: 17. *Matth.* III: 17. XVII: 5.

(19) *Ioh.* XIV: 16, 17, 26. XVI: 7-15. XX: 22. *Act.* VIII: 14-16. X: 45-47. coll. XI: 15-17. XIX: 6.

(20) *Eph.* I: 17, 18. 2 *Cor.* IV: 13. *Rom.* V: 5. *Gal.* V: 22. *Rom.* VIII: 26, 27. *Act.* IX: 31. 1 *Thesſ.* I: 6. *Ioh.* III: 5, 6. *Tit.* III: 5. 1 *Cor.* VI: 11.

Sed ad ipſam quoque ſacrorum ſcriptorum doctrinam attendere nos oportet, qua baptismum deſcribunt, aut ad eum reſpiciunt.

Iohannis baptismus dicitur *βάπτισμα μετανοίας*, et, aeque ac Christi baptismus, *εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν.* (21) Unde colligimus, lavatione ſignificari, *et τὴν μετανοίαν, et τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν.*

Hac de cauſſa Christus baptismi ritum et animi emendationem arcte copulat, dicens, (22) neminem regni divini civem fieri poſſe, niſi divinitus renascatur, (*ἄνωθεν* vel *ἐκ τοῦ Θεοῦ*) (23) corpore aqua abluto, ſolenni baptismi ritu, (*ἐξ ὕδατος*) et animo vitiorum ſordibus purgato, Spiritus ſancti efficacitate. (*ἐκ πνεύματος*) Et Paulus *ἐν ἑνὶ πνεύματι* baptizatos dicit Christianos, quia in baptismo imago

(21) *Marc.* I: 4. *Act.* II: 38. Iohannis baptismum, quem Christus comprobavit, *Matth.* XXI: 25. coll. *Luc.* VII: 29, 30, cui et ſeſe ſubmiſit, *Matth.* III: 14, 15. baptismo, quem deinceps ipſe inſtituit, fuiſſe ſimillimum, apud omnes conſtat. Cf. G. C. Knappii *Scripta varii argumenti*, pag. 162 ſeqq.

(22) *Ioh.* III: 5.

(23) Vid. C. W. Stronckii *Specimen, de doctrina et dictione Iohannis Apostoli ad Ieſu magistri doctrinam dictionemque exacte compoſita*, Trai. ad Rhen. 1797. p. 105.

go est animorum Spiritu divino expurgatorum. (24) Docet quoque, (25) Christum Ecclesiam doctrina sua (ἐν ῥήματι) emendare sanctamque facere, cuius signum et documentum sacrae lavationi inest. (τῷ λουτρῷ τοῦ ὕδατος) Hanc ob caussam, Christianis Corinthiacis scribens baptismumque innuens, (26) ἀπελούσασθε, inquit, mox vero adiungit ἡγιάσθητε, ἐδικαιώθητε. Neque aliter, in epistola ad Hebraeos, (27) docemur, oportere Christianos confidenter adire Deum, ἐῤῥαντισμένους τὰς καρδίας ἀπὸ συνειδήσεως πονηρᾶς, καὶ λελουμένους τὸ σῶμα ὕδατι καθαρῷ. Porro emendationis poenarumque remissionis et felicitatis imaginem baptismo inesse, docet Apostolus, ubi, ad baptismi immersionem alludens, Christianos βαπτισθέντας dicit εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν, et εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ. (28) Denique Ananias propterea Paulum ad baptismum suscipiendum excitavit his verbis: ἀναστὰς βάπτισαι, καὶ ἀπόλουσαι τὰς ἁμαρτίας σου. (29)

§. 4.

(24) 1 *Cor.* XII: 13. Cf. *Matth.* III: 11. *Act.* I: 5.

(25) *Eph.* V: 26, 27.

(26) 1 *Cor.* VI: 11.

(27) Cap. X: 22, 23.

(28) *Rom.* VI: 3-6. Vid. Clar. Heringae, E. F. *Bijbeloef.* ad h. l. et Doct. Hugenholtz, *Disput.* pag. 22 seqq. Conf. quoque *Colosf.* II: 11, 12.

(29) *Act.* XXII: 16.

§. 4.

Sacrae coenae ſignificatio.

Chriſtus, novum inſtituens convivium, res ſpectavit et ſignificavit gravisſimas, quas, prouti in baptismi ritu, mira ſimplicitate et gravitate, omnium expoſuit oculis; pane enim fracto, poculo ſumto, invitatisque ad edendum ac bibendum convivis, ſemet ipſe ſignificavit violenta morte interimendum, eoque ipſo omnibus, ipſi fidem habentibus et obtemperantibus, liberationem a peccatis eorumque poenis praebentem.

Apostolis ſuis porrexit Christus panem, vinumque bibendum dedit, dicens: *τοῦτό ἐςι τὸ σῶμά μου· τοῦτό ἐςι τὸ αἷμά μου.*

Hisce verbis, perſpicuitate ſeſe commendantibus, nulla opus fuisſet explicatione, niſi acriter de iis disputasſent Theologi, qui, vocabulum ἐςὶ proprie interpretantes, *vel* panem et vinum in Ieſu corpus et ſanguinem mutatum esſe perhiberent, *vel* Ieſu corpus et ſanguinem, modo quodam proprio, in iis praeſentem existimarent. (1) Horum argumenta nunc refellere nolu-

(1) Romanae Eccleſiae ſententiam discimus e *Conc. Trid.* Sesſ. XIII. Cap. I. et *Catech. Rom.* Quaest. 26.

lumus, sed ea tantum afferre constituimus, quae probent, verbo εἶναι hîc notionem esse tribuendam *significandi*, ut adeo de sacrae coenae significatione constet.

E duabus significationibus, quas, per sermonis indolem, ferre possunt verba ac formulae, ea est eligenda, quae universo horum librorum argumento et rei indoli maxime conveniat.

Hanc legem, quam omnes, in sacris libris interpretandis, admittunt, nos secuti, facile ostenderimus, verbum εἶναι improprie esse intelligendum. Saepe enim ita occurrit, in his ipsis Novi Foederis libris. Quae res tam manifesta est, ut nemo interpretum, in illis locis interpretandis, propriam significationem τῷ εἶναι tribuere possit. (2) Nominatim frequens est

Lutherus, in *Catech. maiori*, profitetur: *Sacramentum altaris est verum corpus et verus sanguis Domini nostri Iesu Christi sub pane et vino nobis Christianis ad manducandum ac bibendum ab ipso Christo institutum.* Conf. de praesentiae modo, quam Lutherani volunt, Mart. Vitringae annot. laud. Part. VIII. Tom. II. p. 803 seqq. item Ioan. Drieberge, lib. I. c. VII. et Cl. Muntinghe, *Theol. Christ.* Tom. II. §. 626.

(2) *Matth.* V: 13, 14, 18. IX: 13. XII: 7, 50. XIII: 38. XVI: 18. *Marc.* III: 17, 35. IV: 15 seqq. VII: 2, 11, 34. XII: 42. *Luc.* VIII: 11 seqq. 21. XII: 1. XX: 17. *Ioh.* I: 23. V: 35. VI: 35, 41, 48, 51. VIII: 12. X: 7, 9, 11, 14. XIV: 6. XV: 1, 5. XVI: 17. *Act* I: 19.

est in facris caerimoniis hic verbi εἶναι ufus. Sic Deus, de circumfectione, *hoc*, inquit, *est foedus meum:* (3) et Mofes, de epulo pafchali: *Est*, inquit, *Iehovae* פסח. (4) Quin ipfe etiam Christus, quum pafchale celebraret convivium, eandem huic verbo notionem tribuit. Iudaei enim in eo hanc formulam pronuntiare confueverant: *hic est panis, quem comederunt patres nostri in Aegypto.* Praeterea plurimi viri eruditi iam monuerunt, in Syro-Chaldaïca lingua non inveniri *fignificandi* verbum; (5) quaprop-

I: 19. *Rom.* XII: 5. 1 *Cor.* III: 16, 17. V: 7. VI: 15 feqq. X: 4, 17. XI: 7. XII: 27. XVI: 15. 2 *Cor.* II: 15. VI: 16. *Gal.* IV: 26. *Eph.* I: 23. IV: 25. V: 8, 30. *Col.* I: 18. *Hebr.* VII: 2, 5. IX: 11. X: 20. *Iac.* IV: 14. 2 *Petr.* II: 17. 1 *Ioh.* II: 2. *Iud.* 12. *Apoc.* I: 8, 11. XXI: 6. XXII: 13, 16. Conf. Bretfchneideri, *Lex. in N. F. libros*, in voce n. 3. *b* et *c.* et D. Schulz, lib. l. p. 118-130, qui etiam docet, a Christo, fi corpus fuum in panem et vinum mutasfet, adhibendum fuisfe verbum μεταμορφοῦσθαι, vel μετασχηματίζεσθαι, vel μεταστρέφεσθαι, vel tandem γίνεσθαι. Vid. pag. 136.

(3) *Gen.* XVII: 10.

(4) *Exod.* XII: 11.

(5) Vid. Kuinoel, I. p. 711. et auctores ab eo citati. Cf. Doct. Tol, l. l. p. 152. qui animadvertit, Iefum, vernacule locutum, procul dubio verbum ἐςὶ non expresfisfe, cum tam Hebr. יֵשׁ, quam Syr. ܐܝܬ, et Chald. אִית faepius in tali conftructione reticeantur.

propter Christus, sermone usus vernaculo, non aliud potuit adhibere, nisi quod per Graecum εἶναι esset vertendum.

Hisce monitis, satis constat, verbum εἶναι e sermonis indole ferre posse *significandi* notionem, quam propriae notioni praeferendam videbimus, nisi in absurda quaeque velimus dilabi. Panis enim a corpore humano, vinum a sanguine, tam longe disstant, ut unum idemque esse prorsus nequeant; attamen, si verbum εἶναι proprie interpretemur, in eum incidimus errorem, quo panem et vinum dicamus simul carnem et sanguinem. (6) Neque panis et vinum in Christi corpus et sanguinem commutata dici possunt, quia Christus, haec dicens, integer et incolumis ipse aderat. Ex Christi carne et sanguine nullum etiam redundare fructum, ipse docet Conservator, ubi: τὸ πνεῦμά ἐστι, inquit, τὸ ζωοποιοῦν, (*vis divina, qua ego vivo et ago, vitam confert:*) ἡ σὰρξ οὐκ ὠφελεῖ οὐδέν. τὰ ῥήματα, ἃ ἐγὼ λαλῶ ὑμῖν, πνεῦμά ἐστι καὶ ζωή ἐστι. (*caro mea humana nihil in eo prodest, ipsis iis verbis, quae vobis dico, vis inest divina ac vita.*) (7) Praeterea, si panis vere est caro, et vinum vere sanguis, Christus humanae naturae ma-

(6) D. Schulz, lib. I. p. 132-136.
(7) *Ioh.* VI: 63.

male consuluit; quicunque enim non prorsus est inhumanus, ab humanae carnis sanguinisque humani usu abhorret: nec potuissent non vehementer abhorrere Apostoli, quippe qui tenerrimo amore suum Dominum amplecterentur, et quia sanguinem bibere Iudaeis hominibus non licebat. (8) At, cum panem vinumque sibi propositum viderent, teste Marco, omnes Christo invitanti obtemperarunt. Tandem, nisi per *σημαίνειν* verbum *εἶναι* interpretemur, absurda existit verborum sententia, in iis locis, quae eandem huius verbi interpretationem postulant; Paulus enim dicit: *τὸ ποτήριον — οὐχὶ κοινωνία τοῦ αἵματος τοῦ χριστοῦ ἐστι; τὸν ἄρτον, ὃν κλῶμεν, οὐχὶ κοινωνία τοῦ σώματος τοῦ χριστοῦ ἐστι;* (9) immo vero Christus testatur: *τοῦτο τὸ ποτήριον ἡ καινὴ διαθήκη ἐστὶν ἐν τῷ ἐμῷ αἵματι.* (10)

Hisce igitur inducimur, ut, e lege hermeneutica, huic disquisitioni praemissa, statuamus, verbum *εἶναι* voce *σημαίνειν* esse interpretandum, atque adeo Christum pane et vino suum corpus et sanguinem significasse. (11) Imprimis vero mor-

(8) *Lev.* III: 17. VII: 26. XVII: 10, 11, 12. *Deut.* XII: 16, 23. XV: 23.

(9) 1 *Cor.* X: 16.

(10) 1 *Cor.* XI: 25.

(11) Christus vino egregie sanguinem suum significare po-

mortem ſuam cogitavit Ieſus, quod conſtat ex repetita cohortatione: *τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν*, et e corporis ſanguinisque disiunctione, quae mortem violentam indicat. Id ipſum quoque ex eo intelligitur, quod Chriſtus panem corpus ſuum dixit *τὸ ὑπὲρ ὑμῶν διδόμενον*, (idem ac *παραδιδόμενον*, *morti traditum*) *κλώμενον*, et vinum ſanguinem ſignificare dixit, *τὸ περὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον*, (12) quibus adiecit *εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν*, quod beneficium Christus et Apoſtoli morti illius ſemper tribuere ſolent.

At vero unicuique apparet, Ieſum ſemet ipſum morti traditum eatenus tantum cum pane fracto vinoque effuſo comparasſe, quatenus uberrimos fructus ex utroque accipimus, atque adeo mortis imprimis ſuae fructus hominibus percipiendos intellexisſe; alibi enim, ubi eadem de re agit, quamvis ſacram hanc coenam non ſpectet, (13) eatenus ſemet dicit *τὸν ἄρτον*, quate-

potuit, quoniam vinum in Oriente rubri fuisſe coloris probabiliter dicitur. *Prov.* XXIII: 31. *Gen.* XLIX: 11. *Deut.* XXXII: 14.

(12) Hic praeſens pro futuro poni, quemadmodum ſaepius fit, (*Matth.* III: 10. V: 23. VI: 6.) inter omnes conſtat. Cf. Roſenmulleri Scholia in *Matth.* XXVI: 28. et F. A. G. Krauſe, ad 1 *Cor.* XI: 24.

(13) *Ioh.* VI: 27-58. Chriſtum ad S. Coenam non re-

tenus ille, aeque ac panis, utilisfimum ac necesſarium nutrimentum, ad vitam ſustentandam praebet. Quare ſemet *ἄρτον τῆς ζωῆς* dicit, (14) atque *ἀληθῶς βρῶσιν καὶ ἀληθῶς πόσιν*, quia ipſe, interveniente morte ſua cruenta, beatam vitam procurat hominibus. (15) Sed ipſius Christi, coenam inſtituentis, verba nobis perſuadent, eum fructus imprimis cogitasſe, quandoquidem, panem porrigens et vinum bibendum praebens, fructuum continuo mentionem facit; dicit enim, panem praebens: *ſignificat corpus*, *ὑπὲρ ὑμῶν διδόμενον*· quod, qualicunque tandem modo illud ὑπὲρ

reſpicere, docent Hoadly, *klaar berigt van de natuur en het oogmerk van des Heeren Avondmaal*, p. 130-133. Tittmannus, in *Comm.* p. 276. Kuinoel, in *Comm.* P. III. p. 343.

(14) Vid. Doct. C. W. Stronck, *Spec. Herm. Theolog. de doctrina et dictione Iohannis Apostoli ad Ieſu magistri doctrinam dictionemque exacte compoſita*, pag. 197 ſq. et Doct. H. H. Donker Curtius, *Spec. Herm. Theol. de Apocalypſi, ab indole, doctrina et ſcribendi genere Iohannis Apostoli non abhorrente*, ibid. 1799. p. 82 et 83. Cf. *Ioh.* VI: 27, 32, 33. coll. 35, 58.

(15) Vid. Mori *Recitationes in Euang. Ioh.* ad h. l. *Videmus*, inquit, *hoc non dici corpus*, *quoad corpus est*, *ſed quatenus morti traditum in emolumentum hominum* etc. Cf. Ernesti, *ſumma religionis Chriſti ab ipſo tradita*, *Ioh.* VI. p. 24, 25. in *Muſeo Duisburgenſi*, Tom. I. Part. I. et Kuinoel, lib. l. ad h. l.

ὑπὲρ interpretemur, ſemper tamen de mortis fructibus a nobis percipiendis erit intelligendum; item, vinum *ſanguinem ſuum* dicens, περὶ πολλῶν εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν ἐκχυνόμενον, iterum fructus memorat; atque tandem mortis utilitatem, in convivas redundantem, ante oculos habet, ubi poculum τὴν καινὴν διαθήκην dicit; (16) et hanc quidem ob cauſſam Paulus pane et vino noſtram cum Chriſti corpore et ſanguine κοινωνίαν ſignificari teſtatur. (17)

Chriſtus igitur, pane fracto vinoque fuſo, fructus ſpectavit, e morte imprimis ſua violenta nobis ſaluberrimos; atque ita unicuique perſpicuum eſt, *emendationem* et *peccatorum veniam* hiſce ſymbolis deſignari, quia utrumque hoc beneficium ad mortis effectum refertur. (18) At dixerit fortasſe quiſpiam: Chriſtus tantum de τῇ ἀφέσει τῶν ἁμαρτιῶν mentionem facit. Hoc concedimus, quamquam univerſe dicit ὑπὲρ ὑμῶν.

(16) Conf. de huius διαθήκης καινῆς interpretatione Ioan. Drieberge, lib. I. c. V. *de inſt. S. Coenae*, §. XII, XIII. Mori *Epit. Theol. Chriſt.* p. 159, 160.

(17) 1 *Cor.* X: 16. corporis et ſanguinis participes dicimur, quoad fructum ſalutarem violentae Chriſti mortis animo percipimus.

(18) *Eph.* V: 25-27. *Tit.* II: 14. 1 *Petr.* I: 18, 19. *Rom.* IV: 25. V: 9. VIII: 32-34. 2 *Cor.* V: 15-21. alibi.

ὑμῶν διδόμενον, περὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον· et tenendum quoque, nulla nobis frui licere peccatorum condonatione, nisi resipiscamus, (19) atque adeo Christum mentis animique emendationem intellexisse, quum nos peccatorum condonatione frui significaverit; et vero etiam, cum Novum Foedus sanciri dicat, necessario emendationem, quae est foederis lex et conditio, una comprehendit.

Restat, ut dicamus, de modo significandi utrique ritui proprio. Itaque singulatim spectandus est Christus, cuius auctoritate ritus administrantur, et vero etiam quicunque hos ritus ultro et libenter adhibent.

Christus, utrumque ritum instituens, Euangelii beneficia significat, et divina, qua erat a Deo Patre instructus, auctoritate quoque promittit. Ex baptismi institutione luculentissime cernimus, haec beneficia offerri et promitti, quoniam Christus baptismum, ipsius Euangelii effigiem, sensibus expositam, instituens, promittit: ὁ πιςεύσας καὶ βαπτισθεὶς σωθήσεται· quare Ananias, baptismo peccata ablui, summo iure affirmare poterat Paulo fidenti et resipiscenti. E coenae ritu

(19) Hoc docent *Iesaias*, LV: 7. LIX: 20. *Ieremias*, III: 12. Iohannes Baptista, *Marc.* I: 14. Christus, *Luc.* XXIV: 47. et Apostoli, *Act.* II: 38. XXVI: 18.

tu idem hoc intelligitur; Chriſtus enim panem et vinum, quibus ſumma illa beneficia ſignificantur, *ἐδίδου τοῖς μαθηταῖς*, iubens: *λάβετε, φάγετε, πίετε πάντες·* atque ita ſignificat, promitti et dari beneficia, quae laudaverat, interea dum panem et vinum porrigeret. Similiter poculum dixit Novi Foederis ſignum, et convivas adeo, ex hoc poculo bibentes, certiores fecit, de omnibus beneficiis, foedere divino promisſis.

Qui hos ritus ultro et libenter adhibet, aperte declarat, ſe Chriſtum habere unicum ſuum Conſervatorem et Dominum, et magni aestimare beneficia, quae ſymbolis depinguntur et promittuntur. Qui Baptismo ſeſe initiandum praebet, eo ſignificat, ſe deſiderio esſe affectum beneficiorum, quae a Chriſto fidentibus et reſipiscentibus tribuuntur, ſe grato animo accipere beneficia, quae Baptismo ſignificentur, denique ſe velle praeſtare conditionem interpoſitam. Neque aliter, quicunque ſincere ſacram celebrat Coenam, panem edit vinumque bibit, hac actione ſymbolica ſignificat, ſe deſiderio esſe affectum beneficiorum, foedere divino promisſorum, velle ſe ea grato percipere animo, et legi fidei ac reſipiſcentiae obtemperare.

Haec ſi conſideremus, perſpicuum fit, utroque hoc Baptismi et Coenae ritu ſacro ſignificari liberationem a peccatis eorumque poenis, fidenti-

bus

bus et resipiscentibus promissam et datam. Quae animi emendatio peccatorumque condonatio omnibus omnino hominibus sontibus peccatisque commaculatis, (20) ad vitam beatam et aeternam consequendam, aeque necessariae sunt, ac cibus, aqua et potus, ad vitam curandam et sustentandam requiruntur.

Sectio Tertia.

Utriusque vis ad excitandam fidem et resipiscentiam.

Ex iis, quae de Baptismi et Coenae significatione significandique modo diximus, facile efficitur, omnes, qui his intersunt ritibus, ad fidem et resipiscentiam obstringi, cum ipsi declarent, symbolis uti se velle eo modo ac ratione, qua divinitus destinentur, hoc est, confidendo et resipiscendo. Verum, quo magis hoc constet, haec addi possunt.

§. 5.

(20) *Rom.* III: 9, 23. *Ioh.* III: 6.

§. 5.

Baptismi vis.

Baptismus est ritus externus, quo ſuscepto, Christi ſumus *μαθηταὶ*, (1) qui adeo ſolenni ritu lavatos devincit Chriſti doctrinae disciplinaeque: quapropter nemini Baptismum adminiſtrarunt Apoſtoli, niſi Chriſto asſenſum praebenti atque fidem habenti. (2) Baptismo igitur ſincere ſuſcepto, cives ſumus ſacri illius regni divini, atque ad Dei populum et gregem pertinemus, quin etiam domeſtici ſumus familiae, cuius Pater est Deus ſanctisſimus; (3) ſocii ſumus *ἐκκλησίας μὴ ἔχούσης σπῖλον, ἢ ῥυτίδα, ἤ τι τῶν τοιούτων, ἀλλ' ἁγίας καὶ ἀμώμου*, (4) *καὶ ζηλώτου καλῶν ἔργων·* (5) et membra dicimur ipſius ſancti *σώματος*, cuius caput est Chriſtus. (6) Hanc igitur Eccleſiam ingredimur,

(1) *Matth.* XXVIII: 19. *Ioh.* IV: 1.

(2) Vid. Mori *Comm. Exeg. Hiſt. in ſuam epitomen Theol. Chr.* Part. II. *de Baptismo*, §. 3.

(3) *Eph.* V: 5. *Matth.* XI: 11. *Act.* XV: 14. 1 *Petr.* V: 2. 1 *Tim.* III: 5.

(4) *Eph.* V: 27.

(5) *Tit.* II: 14.

(6) 1 *Cor.* XII: 27.

mur, quam primum Baptismo initiati sumus. Cum igitur ea, quae de hac Ecclesia eiusque sociis Christus et Apostoli docent, (7) eiusmodi sint, ut non nisi in societatem Deo Christoque fidentium et obedientium conveniant, nobis facile persuasum erit, Baptismo nos ad fidem et resipiscentiam obstringi, quocirca Christus, Baptismum instituens, Apostolos iussit: *μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, — διδάσκοντες αὐτοὺς τηρεῖν πάντα, ὅσα ἐνετειλάμην ὑμῖν.* (8)

§. 6.

Coenae vis.

Sacrae Coenae si intersumus, ipsi ad fidem et pietatem obstringimur: id quod luculenter do-

(7) *Ioh.* XXI: 15-17. coll. X: 26-28. 1 *Cor.* I: 2, 30. VI: 11, 19, 20. Contra Apostoli, aeque ac Christus, ceteros, a fide et pietate alienos, Ecclesiae socios esse negant, *Matth.* XIII: 38. *Rom.* VIII: 9. 1 *Cor.* XVI: 22. 1 *Ioh.* II: 19.

(8) *Matth.* XXVIII: 20. *Marc.* XVI: 6. *Ioh.* III: 5. *Rom.* VI: 3-11. 1 *Petr.* III: 21. Conf. Doederlein, *Instit. Theolog. Christ.* §. 349. Obs. II. p. 709. et F. V. Reinhard, *Christelijke Zedenleer*, Vol. VIII. pag. 82-84. C. F. Staeudlin, *Neues Lehrbuch der Moral für Theologen*, p. 441.

docet illa foederis ratio, quae in solenni hoc epulo est conspicua.

Orientales, quoties sibi invicem aliquid in rebus gravioribus promittebant, signo quodam, in sensus incurrente, utebantur, quo foedus sancirent, sefeque mutuo ad datae fidei promissa exsequenda obstringerent. Deus, ad hanc consuetudinem sese componens, Abrahamo eiusque genti foederis quoddam dedit signum externum, quod iis perpetuo in mentem revocaret, cum divinorum promissorum fidem et constantiam, tum officiorum ab ipsis praestandorum necessitatem. (1) Eadem ratione Deus, post Sinaïticam legislationem, solenni sacrificio, *et* promissionibus *et* legibus latis, vim addidit perpetuam. (2) Ad similem rationem, in sacra Coena, Novi Foederis datum nobis est signum, quo non tantum de divinis promissis certiores simus, verum etiam lege et conditione, his promissis adiuncta, obstringimur, ad fidem et resipiscentiam, ita ut, quemadmodum pane et vino nütriri non possumus, nisi utrumque accipiamus, edámus et bibamus, ita quoque beneficiorum, quae pane et vino depinguntur, participes fieri nobis non liceat, nisi Christo fidem habeamus et resipiscamus;

(1) *Gen.* XV.
(2) *Exod.* XXIV: 1-8.

mus; quare Paulus docet, fidenti pioque animo ad hanc Coenam esse accedendum. (3)

SECTIO QUARTA.

Utriusque ritus cum Veteris Foederis ritibus convenientia.

§. 7.

Baptismi cum Hebraeorum circumsectione convenientia.

Deus, quo certiorem redderet Abrahamum de omnibus suis promissis, et quo fortius eum eiusque posteros ad fidem et obedientiam impelleret, foedus instituit, solenni modo sancitum et iureiurando confirmatum, quo, *et* ipse promissorum suorum fidem faceret, *et* illi obligarentur (1) ad id praestandum, quod foedere promiserant. Huius foederis signum externum dedit circumsectionem, Abrahamo eiusque fa-mi-

(3) 1 *Cor.* XI: 20-34.
(1) *Gen.* XV. XXII: 16. XXIV: 7.

miliae, (2) omnibus Israëlitis eorumque infantibus masculis, (3) uti et servis ac peregrinis, qui ad eorum sacra transire vellent, (4) administrandam. (5)

Huius ritus rationem habuisse videtur Christus, Baptismum instituens. Prudenter enim Dominus noster veteris religionis instituta, quae sibi, perfectiorem omnibusque gentibus et aevis accommodatiorem religionem condenti, non oberant, vel retinuit, vel leviter immutavit: quo factum est, ut Iudaei facilius nova sacra amplecterentur. Cum igitur circumsectio Hebraeis imprimis esset accommodata, eius in locum initiandi ritum constituit baptismum, cunctis hominibus idoneum. Uterque ritus, divina auctoritate institutus, corpus humanum afficit ad eiusque puritatem conducit. (6) Uterque etiam ad animi

(2) *Gen.* XVII: 9-13.

(3) *Gen.* XVII: 12. *Lev.* XII: 3.

(4) *Exod.* XII: 44, 48.

(5) Conf. Clar. Pareau, l. l. Part. II. Sect. I. c. 2.

(6) Circumsectionem in calidis regionibus ad maiorem corporis puritatem conducere, affirmat Philo Iudaeus, in initio libelli *de circumcisione*, *Opp.* T. II. p. 211. Conf. Michaëlis, in *Iure Mos.* §. 186. et Niebühr, in *Descript. Arab.* p. 74, 75. belg. edit. Notatu etiam dignum est, quandam circumsectionis speciem, in nonnullis insulis maris australis, praesertim in Otahita, apud incolas, ad puritatem procurandam, invaluis

mi emendationem transfertur, (7) et divina promisſa in memoriam revocat eaque confirmat. Circumſectio dicitur ſigillum τῆς δικαιοσύνης τῆς πίστεως· (8) circumciſis enim perſuadet, ipſos, prae ceteris omnibus gentibus, cum Deo coniunctos esſe et participes omnium beneficiorum, Abrahamo eiusque posteris promisſorum. (9) Neque aliter Baptismo initiatis certa ſpes et exſpectatio est beneficiorum, quae Deus Abrahamo omnibusque fidem et pietatem Abrahami imitantibus promiſit, qui proinde etiam dicuntur Ἰσραὴλ τοῦ Θεοῦ, (10) υἱοὶ καὶ σπέρμα τοῦ Ἀβραὰμ, καὶ κατ' ἐπαγγελίαν κληρονόμοι. (11)

Uterque etiam ritus, arctisſimo vinculo, cum fide et reſipiscentia coniungitur: ut adeo, ſi virtus et fides abſit, nihil initiatis proſint. Paulus docet, (12) Abrahamum εὑρηκέναι, vel καύχησιν, vel δικαιοσύνην, non κατὰ σάρκα, hoc est, ideo quod circumciſus erat, ſed ob fidem ſuam, quam

luisſe. Conf. Cookii *Itinerarium*, Part. I. p. 384. coll. Part. X. p. 251. verſ. Belg.

(7) *Deuter.* X: 16. *Rom.* II: 29. *Colosſ.* II: 11-13.

(8) *Rom.* IV: 11.

(9) *Exod.* XIX: 5, 6. *Deuter.* VII: 6. XIV: 2. XXVI: 18, 19.

(10) *Gal.* VI: 16.

(11) *Gal.* III: 7, 29.

(12) *Rom.* IV: 1, 2.

quam Deus pro iustitia reputavit. (13) Docet etiam, (14) iustam et salutarem esse circumsectionem, non eam, quae fiat ἐν τῷ φανερῷ, ἐν σαρκὶ, sed περιτομὴν καρδίας. Similiter Petrus (15) monet, servari Christianos baptismo, non eo quidem, quo sordes corporis abluantur, sed eo, quocum iuncta sit συνειδήσεως ἀγαθῆς ἐπερώτημα εἰς Θεόν. Tandem initiati, hoc et illo ritu, a diffidentibus et impiis seiunguntur, ut coniuncti unum verum Deum colant.

§. 8.

Coenae cum Hebraeorum epulo paschali convenientia.

Qualis Baptismo cum circumsectione intercedit convenientia, talis etiam locum habet epulum inter paschale et sacram Coenam.

Dominus noster paschatis epulo, quod una cum amicis suis celebrare valde desideraverat, (1) ita interfuit, ut animus eius pius in-

(13) *Rom.* IV: 3, 5, 9, 11.
(14) *Rom.* II: 28, 29.
(15) 1 *Petr.* III: 21.
(1) *Luc.* XXII: 15.

intime commoveretur, hoc convivio ſacro, inſtituto in memoriam beneficiorum, quae Deus Israëlitarum genti, ex Aegyptiorum ſervitute ereptae, praeſtiterat. Quo facto, ſimile convivium inſtituit *μνημονευτικὸν*, verbis etiam uſus alludentibus ad ea, quae in epulo Paſchali pronunciare ſolebant Iudaei: הוא לֶחֶם עֲנִי אֲשֶׁר אָכְלוּ אֲבֹתֵינוּ בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם. Utrumque enim ritu ſacro, divina auctoritate inſtituto, fit, ad familiaris convivii rationem. Utrumque convivis in memoriam revocat liberationem a peccatis eorumque effectibus pernicioſis. Israëlitas enim peccatorum liberationem paſchalibus epulis celebraſſe, ex eo coniicimus, quod in Aegypto idololatriae aliisque vitiis dediti fuere, quorum e ſervitute liberabantur, (2) quum ex Aegypto educerentur. Deum enim hanc maxime ſalutem, cum vera religione coniunctam, ſpectaſſe, manifeſtum fit e Moſis, Israëlitarum liberationem a Pharaone poſtulantis, verbis: שַׁלַּח אֶת־עַמִּי וְיַעַבְדֻנִי quae, quoties liberum Israëlitarum abitum poſceret, addidit. (3) Atque hanc ipſam ſalutem, nobis Chriſti morte comparatam, celebramus Chriſtiani in S. Coena. Porro, prouti agnus mac-

(2) Conf. *Joh.* VIII: 32, 34. *Rom.* VI: 16, 17, 18.
(3) *Exod.* VII: 16. VIII: 1, 20. IX: 1. X: 3.

mactatus, vitii expers, ſignum erat huius liberationis, ita quoque Christus est *τὸ πάσχα ἡμῶν, ὑπὲρ ἡμῶν τεθύμενον,* (4) a quo irreprehenſo et integro liberati ſumus *ἐκ ματαίας ἀναστροφῆς.* (5)

SECTIO QUINTA.

Ad utrumque ritum admittendi.

§. 9.

Admittendi ad Baptismum.

Sunt qui negent, Baptismi mandatum pertinere, *vel* ad quascunque gentes, *vel* ad omnes e Christianis parentibus natos. (1)

Chris-

(4) 1 *Cor.* V: 7.

(5) 1 *Petr.* I: 18, 19.

(1) Fausti Socini Disp. *de bapt. aquae, Operum* Tom. II. c. II. Hunc refutant Ger. Ioan. Vossius, Disp. *de necessitate Bapt.* Theſ. VI-XVI. et Ioan. Drieberge, l. l. c. II. Inter recentiores, baptismi necessitatem negavit Reiche, *die Taufe der Christen ein ehrwürdiger Gebrauch und kein Geſetz Christi.* 1774. ad cuius argumenta reſponderunt Dietelmayer, in *Theol. Betrachtungen,* 1774. Tom. II. p. 438. Troſchel, *die Waſſertaufe der Christen, ein Geſetz Christi und kein willkürlicher Gebrauch.* 1774.

Christum, Baptismum Apostolis mandantem, omnes omnino gentes spectasse, nemo iure potest negare. Etenim mandato, de populis initiandis, haec verba praemittit: *ἐδόθη ἐμοὶ πᾶσα ἐξουσία ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς*, docens, sibi, non in solam gentem Iudaïcam, sed in omnes gentes, ius imperii datum esse. Praeterea diserte iubet: *μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς·* (2) quae verba *πάντα τὰ ἔθνη*, [illegible] non

1774. Defendit Reiche suam sententiam, in libro: *über die Taufe der Christen, eine nähere Erklärung und Zurechtweisung für Herrn Troschel.* 1774. Denuo responsum ei est in: *Die Taufe der Christen, ein Gesetz und Verordnung Christi, und kein bloss ehrwürdiger Gebrauch.* 1775. *Die Taufe der Christen, ein herrliches Gnadenmittel und kein bloss ehrwürdiger Gebrauch.* 1804. Sunt et alii, qui baptismi necessitatem in dubium trahunt, ut Hencke, in *Lineament. Theol. Chr.* Kannabich, *Kritik älterer und neuerer Christl. Lehren.* Riem, *reines Christenthum*, Tom. IV. p. 230. Quibus feliciter sese opposuerunt Eisenlohr, *historische Bemerkungen über die Taufe*, et *Schützschrift für die Beibehaltung der Taufe.* Berl. 1802. Lehmus, *über die Taufe.* Heidelb. 1806. et Schenck, *Taufbuch.* Weimar, 1803. quorum scriptis usus est I. G. Reiche, *de bapt. orig. et necess.* Goett. 1816. Part. II. p. 92-119.

(2) Αὐτοὺς, non genere, sed sententia, cum vocabulo ἔθνη cohaeret: quae generis enallage admodum frequens est in N. F. libris. Vid. *Rom.* II: 14, 15. IX: 23, 24. *Marc.* V: 41. *Gal.* III: 16.

non ad unum alterumve populum reſtringi poſſe, docent ea, quae eadem opportunitate pronuntiavit Christus: *πορευθέντες εἰς τὸν κόσμον ἅπαντα, κηρύξατε εὐαγγέλιον πάσῃ τῇ κτίσει.* Neque Apoſtoli, optimi Ieſu interpretes, ullum unquam discrimen fecere; verum Petrus omnes Iudaeos ad Baptismum ſuscipiendum invitat, (3) et alienigenas hoc ritu in Christianorum coetum ſuscipit: (4) quod et Paulus fecisſe videtur, quandoquidem, ut Galatis perſuaderet, ipſos esſe *υἱοὺς τοῦ Θεοῦ*, et Romanos ad ſancte inculpateque vivendum incitaret, non dicere potuisſet, *ὅσοι εἰς Χριςὸν ἐβαπτίσθητε*, (5) vel *ὅσοι ἐβαπτίσθημεν εἰς Χριςὸν Ἰησοῦν*, (6) niſi ſinguli Baptismo esſent initiati.

Neque est, quod miremur, omnes Christo nomen dantes, cuiuscunque gentis, regionis, ordinis et auctoritatis, utriusque ſexus, Baptismo initiatos fuisſe ab Apoſtolis horumque adiutoribus; (7) nam in Christi verbis nihil est, quod exceptionis aut limitationis vim habeat. Praeterea Baptismus arctisſime, cum Euangelii annunciatione et fide Euangelio habenda, conjun-

(3) *Act.* II: 38, 41.
(4) *Act.* X: 47, 48.
(5) *Gal.* III: 27, 28.
(6) *Rom.* VI: 3.
(7) *Act.* VIII: 36, 37. X: 48. XVI: 15. VIII: 12.

iungitur: utramque autem ad quascunque gentes pertinere, non nesciebant Apostoli. (8)

Et hanc quoque ob causam Baptismum omnibus *e Christianis parentibus natis* administrandum dicimus, quia in Christi verbis nihil est, quod communi beneficio quempiam excipiat; et quia Apostoli omnibus Baptismum commendarunt eumque multis ornarunt laudibus. Quin etiam hoc institutum probasse videntur Apostoli; scilicet, a primis inde Ecclesiae temporibus, Baptismus omnibus, qui Christianis parentibus essent nati, administrabatur. (9) Quod si improbassent Apostoli, huius rei aliquod certe indicium in eorum scriptis reperiretur. Nam Paulus, per complures annos, cum plurimis Christianorum ecclesiis commercium habuit: et Iohannes vitam, in coetibus Asiaticis, ad senectutem usque egit. Hi igitur, epistolis mittendis, laboraturi fuissent, ad impediendum aut obrogandum illum Christianorum Baptismum, quem in morem abiisse viderent.

Quo-

(8) *Ioh.* I: 4, 5, 7, 8, 9. III: 19. *Marc.* XIII: 10. *Ioh.* XVII: 2. 1 *Cor.* XV: 24, 25. *Eph.* I: 9, 10. *Phil.* II: 6-11. 1 *Tim.* II: 4. Cf. H. Woerman, *Comm. de libr. Vet. F. praestantia et usu, in doctrina Christiana intelligenda, aestimanda, tuenda et ad virtutis studium adhibenda*, p. 117-120.

(9) Clar. van Hengel, *Diss.* I. p. 123-138.

Quocirca nos omnibus etiam, e Christianis parentibus natis, quippe qui e mortalibus, pravitate infectis, nati sunt, atque adeo eadem, qua parentes, laborant imbecillitate et vitiositate, (10) Baptismum, quo peccatorum liberatio poenarumque remissio significantur et promittuntur, administrandum esse, nobis persuademus.

At vel sic tamen Baptismum, si quidem adultis administretur, aliquid antecedat, necesse est. Quod quale sit, ipse indicat Christus, ubi omnes initiandos dicit, *εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος*, et ubi dicit: *μαθητεύσατε βαπτίζοντες*, et promittit: *ὁ πιςεύσας καὶ βαπτισθεὶς σωθήσεται*. Dicimus igitur, Baptismum adulto non nisi vere fidenti et resipiscenti esse administrandum: qua in sententia Apostolos habemus praeeuntes, quos neminem nisi fidentem et resipiscentem Baptismo initiasse, constat, ex omnibus initiatorum exemplis, in Actis obviis. Sic Eunucho, (11) *τὶ κωλύει με βαπτισθῆναι*; roganti, respondet Philippus: *εἰ πιστεύεις ἐξ ὅλης τῆς καρδίας, ἔξεστι*. Petrus, (12) Iudaeos ad Baptismum invi-

(10) *Joh.* III: 5, 6.
(11) *Act.* VIII: 36, 37.
(12) *Act.* II: 38, 41.

vitans, praemittit: *μετανοήσατε·* initiabantur vero *οἱ ἀσμένως ἀποδεξάμενοι τὸν λόγον αὐτοῦ.* Samaritani ſacro ritu lavabantur, postquam fidem dederant *τῷ Φιλίππῳ εὐαγγελιζομένῳ τὰ περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, καὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἰησοῦ Χριςοῦ.* (13) Ita quoque Petrus tum demum Baptismum administravit Cornelio eiusque familiae, postquam eos eodem, quo ipſi gaudebant Apostoli, ſpiritu actos viderat. (14) Et Paulus Lydiam in Christianorum numerum ſolenniter ſuscepit, postquam *ὁ κύριος διήνοιξε τὴν καρδίαν, προσέχειν τοῖς λαλουμένοις ὑπὸ τοῦ Παύλου·* (15) atque fidens ille *δεσμοφύλαξ*, (16) et qui ei asſenſum praebuerant (17) Epheſi, *ἐβαπτίσθησαν.* Tandem, Crispum ceterosque Corinthios (18) fidem habuisſe Christo, cum initiarentur, Lucas docet: *ἐπίςευσε* (Κρίσπος) *σὺν ὅλῳ τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, καὶ πολλοὶ τῶν Κορινθίων ἐπίστευον.* Vix autem opus est monere, Apostolos, ubi *πίςιν* postulant, ſimul etiam *μετάνοιαν* intelligere; mentis enim perſuaſionem et animi as-

(13) *Act.* VIII: 12.
(14) *Act.* X: 47, 48.
(15) *Act.* XVI: 14, 15.
(16) *Act* XVI: 30-34.
(17) *Act.* XIX: 5. Conf. Bretſchneideri *Lexic.* in voce *ἀκούω.*
(18) *Act.* XVIII: 8.

assensionem non ita distinguere solent homines Orientales: quare saepius, utramque complectentes, sive τῆς πίςεως, sive τῆς μετανοίας, vocabulo utuntur; (19) quandoquidem, qui tum credebant, eo ipso resipiscebant, qui autem resipiscebant, hoc ipso fidem suam probabant.

Hisce igitur exemplis inducimur, ut Baptismum adultis non nisi fidentibus et resipiscentibus administrandum dicamus. (20) Itaque tum demum Christiani Baptismo ita cum Christo coniuncti dici posfunt, ut, τῷ Χριςῷ συνταφέντες, in novam inculpatamque vitam redeant, idem cum eo iudicent, sentiant, velint, Christique veluti animum induant: (21) atque tum demum Baptismo servantur, quando Baptismus iis est animi, suae sibi sinceritatis conscii, rogatio, (*invocatio, imploratio*) qua ad Deum confugiunt, spe sibi facta per reditum Iesu Christi in vitam. (22)

(19) *Act.* III: 19. XVI: 31.

(20) Calvinus, *Inst. Christ. relig.* L. IV. C. XVI. §. 23. dicit: *Tales, (adulti ad poenitentiam meditandam fidemque concipiendam idonei,) nisi perspecta eorum conversione et fide, (saltem quantum hominum iudicio explorari potest) baptizandos esse, fortiter negamus.*

(21) *Gal.* III: 27. *Rom.* VI: 3, 4. *Colosf.* II: 12.

(22) 1 *Petr.* III: 21. Videantur, de huius loci interpretatione, *Leerredenen van* Jacobus Hinlópen, Leerr. XIV.

§. 10.

§. 10.

Admittendi ad Coenam.

Christus sacrum epulum, in sui memoriam institutum, ab omnibus Christianis esse celebrandum, indicavit; dixit enim, nullo gentis temporumve discrimine facto, panem Apostolis porrigens: τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν, et, vinum bibendum praebens: τοῦτο ποιεῖτε, ὁσάκις ἂν πίνητε, εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. Nulla enim est caussa, quare hoc mandatum non nisi ad Apostolos pertinere putemus. (1)

Quemadmodum omnes Israëlitas Paschale epulum celebrare oportuit, ita etiam sacra Coena, ab omnibus est celebranda, qui Christum suum profitentur Dominum et Conservatorem. (2) Iccirco Paulus Apostolus iustam et perpetuam huius Coenae celebrationem valde omnibus Christi asseclis commendavit, et vero iussit eos: ὁσάκις γὰρ ἂν ἐσθίητε τὸν ἄρτον τοῦτον, καὶ τὸ πο-

(1) Vid. G. C. Knappii scripta laudata, p. 274, 275.

(2) Conf. de hoc ritu μνημονευτικῷ, Süskindii *Abhandlung: Hat Jesus das heilige Abendmahl als einen mnemonischen Ritus angeordnet?* et Cl. van Hengel, Diss. laud.

ποτήριον τοῦτο πίνητε, τὸν θάνατον τοῦ κυρίου καταγγέλλετε, ἄχρις οὗ ἂν ἔλθῃ. (3) Omnes etiam Christianorum coetuum socii, inde a primis temporibus, hanc Coenam summo honore habuerunt, eique interfuerunt: id quod diserte docent, in scriptis suis, Ecclesiae Patres; uti et haeretici et qui a Christianorum sacris erant alieni. (4)

At vero ab huius Coenae celebratione arcendi sunt omnes *ἄπιστοι*, et non nisi fidentes et resipiscentes admittendi, quia non nisi his panis fractus et vinum effusum *τὴν κοινωνίαν* corporis sanguinisque Christi significare potest. Tum etiam nemo, nisi Christum veneratus, pie celebrat Coenam, in recordationem mortis, quam Christus obiit, ut nobis existeret auctor vitae ac salutis. Nemo etiam alius assentitur conditionibus foederis divini, cuius symbolum est in calice, e quo bibitur. Denique nemo alius a Christianis, honorifico fratris aut sororis nomine, ap-

(3) 1 *Cor.* X: 16, 17, 21, XI: 20-34.

(4) Cl. van Hengel, in Diss. l. p. 123-138. varia affert loca Patrum, in primis Iustini Martyris, Irenaei et Tertulliani: neque ea negligit, quae traduntur de perversis haereticorum sententiis, et de Paganorum calumniis, Thyesteas epulas Ecclesiae Christianae obiicientibus.

appellari potest, haberique socius Ecclesiae, τοῦ ἑνὸς σώματος τοῦ Χριςοῦ. (5)

Hac de caussa Paulus Corinthios admonet, ut diligenter sese explorent, animumque emendent, antequam ad Coenam congregentur, et ut, amoris pacisque vinculo iuncti, hanc, cum vulgaribus epulis minime confundendam, sancte habeant, dignoque modo celebrent. (6)

Ne vero nobis obiiciant, impium istum Iudam huic convivio interfuisse, animadvertamus, Lucam temporis notas saepius negligere, in referendis, quibus ipse non interfuit, negotiis, atque adeo Iudae abitum post Coenae institutionem tradere potuisse, (7) quamvis accuratissimus Matthaeus hoc ante Coenam sacram accidisse doceat, (8) quocum ea consentiunt, quae tradit Marcus, (9) et comparanda est Iohannis narratio. (10)

U Om-

(5) 1 *Cor.* X: 17.

(6) 1 *Cor.* XI: 17-34. Conf. Calvini *Inst. relig. Christ.* L. IV. Cap. XVII. §. 40. et *Catech. Eccl. Genev.* Opp. Tom. VIII. pag. 27.

(7) *Luc.* XXII: 21 seqq.

(8) *Matth.* XXVI: 23-30.

(9) *Marc.* XIV: 18, 26.

(10) *Ioh.* XIII: 21-31. Iudam ante institutam sacram coenam abiisse, docet Herm. Venema, *Diss. Sacr.* Lib. II. Cap. XVII. p. 44 seqq. Conf. quoque Doct. Tol, Diss. laud. §. 3. pag. 141, 142.

Omnes igitur homines ad Baptismum et Coenam admittendi ſunt, dummodo fidem habeant Christo, eique pareant. Sed praeterea libera ſua voluntate ad ritus hosce accedant, necesſe est. Quemadmodum enim nemo vi cogitur, ut ſanctus ſit, ſed, qui ſanctus esſe cupit, fide ſervatur, ita etiam neminem invitum ad hos ritus trahere licet, quare Apostoli ſemper ad Baptismum ſuscipiendum invitarunt, neminem vero vi coëgerunt; et in Coenae administratione panis et vinum offeruntur, minime vero obtruduntur.

SECTIO SEXTA.

Utriusque ritus administratio.

§. II.

Baptismi administratio.

Baptismi administrationem Christus Apostolis demandavit, (1) Apostoli ſuis in denunciando

(1) Conf. quae hac de re Sect. I. §. I. monuimus.

do Euangelio adiutoribus. (2) Postea vero antiquitas Christiana, Apostolorum aetati proxima, hunc ſolennem ritum Episcopis et Presbyteris administrandum dedit, (3) quia Dominus iisdem Baptismi administrationem mandaverat, quibus Euangelium annuntiandum commiſit, utpote aptisſimis, qui fidem et reſipiscentiam, cum Baptismo coniunctam, (4) in alumnorum animis excitarent et confirmarent. Hanc igitur ob cauſam Baptismi administrationem Eccleſiae doctoribus et antistitibus mandare ſolemus. (5) Hosce doctores in id inquirere oportet, utrum initiandus fidem habeat, reſipiscat et Baptismum deſideret, atque tum, ſine ulla alia praeparatione, in Christianorum numerum ſuscipiendus est alumnus: quod, in eccleſiae conventu publico, recte fit, *cum* ipſorum alumnorum, *tum* Christianorum, hunc ritum pie contemplantium, gratia. In iis autem initiandis eadem, quoad eius fieri po-

(2) Conf. 1 *Cor.* I: 14-17. coll. *Act.* XVIII: 8. uti et c. VIII: 12.

(3) Conf. Doederlein, lib. I. §. 374. Obſ. 3.

(4) Conf. Calvinus, *Oper.* T. IX. c. 14. *de ſacramentis.*

(5) Legatur Ger. Joan. Vosſii Disp. IX. *de bapt.* quae est *de ministris bapt. a Chriſto inſtituti.* Ibi illos refutat, qui baptizandi ius ad perpaucos nimis restringunt, vel illud omnibus ſine diſcrimine tribuunt.

potest, teneatur ratio, necesſe est, quam ipſe Christus praeſcripſit et Apostoli tenuerunt. Minime vero negligendum est, ſacram lavationem esſe ritum ſimplicem, non ſumtuoſum, iucundum et utilem, quare pura aqua est adhibenda et corpus immergendum vel lavandum, prouti ab Apostolis factum est. Immergendi ritum retinuerunt Graeci, (6) et revocarunt Rhenoburgenſes. Latini vero pro eo ſubſtituerunt capitis vel faciei lavationem, nobis, qui balneis non ſumus asſueti, commodiorem. (7)

(6) *Rom.* VI: 3. coll. II: 12. *Hebr.* X: 23. et conf. F. V. Reinhard, *Chriſt. Zedeleer*, Part. VIII. p. 82. n. 89.

(7) Cauſa huius mutationis, quae ſenſim ſenſimque in omnibus fere eccleſiis invalere coepit, in eo videtur quaerenda, quod infantibus, in regionibus praeſertim frigidioribus, valetudinis periculum imminebat, vel adultorum corpora nudare honestas et pudor vetabat. *Adſperſionem* ſufficere, negant nonnulli: nos vero, cum Calvino, (*Inſt. Chriſt. relig.* L. IV. C. XV. §. 19.) profitemur: *an infuſa tantum aqua adſpergatur, minimum refert, ſed id pro regionum diverſitate liberum esſe debet. Quamquam et ipſum baptizandi verbum* mergere *ſignificat, et mergendi ritum Veteri Eccleſiae obſervatum fuisſe conſtat.*

§. 12.

§. 12.

Coenae administratio.

In omni convivio quempiam convivatoris partibus fungi oportet: quare in sacra Coena semper adest, qui huic ritui administrando praesit. Cum vero huius Coenae convivae omnes sint fidentes et resipiscentes, necesse est, ut convivator Christo fidem habeat et obtemperet, quia ipse et est conviva et summas inter convivas partes agit. Hanc ob rem ecclesiae antistitibus huius Coenae administrationem mandare solemus, quippe qui eius rationem probe cognoscunt, et sociis exemplo praeire solent. Nihil autem impedit, quominus ipsi Ecclesiae socii, antistitibus destituti, hoc convivio fruantur, sine eo, qui convivatoris partibus fungatur. Ecclesiae porro antistites sociorum fidem et resipiscentiam diiudicare, e dictis factisque, decet. Quodsi fidem profiteantur vitamque agant, homine Christiano non indignam, admittendi sunt ad sacrum epulum. Convivis porrigenda sunt symbola, addita admonitione edendi et bibendi in memoriam Christi pro nobis mortui. (1) Cete-

(1) Conf. Calvinus, *Opp.* Lib. IV. c. 17. §. 47 seqq.

terum, in omni ritus administratione priscam ſimplicitatem imitari nos oportet, Coenamque ita inſtituere, ut ritus exiſtat minime ſumtuoſus aut celebratu difficilis, ſed iucunditate potius et utilitate ſeſe commendans.

Tandem hicce ritus ſolenniter, et, quoad eius fieri poteſt, in publico coetus conventu, eſt celebrandus. Paulus certe huiusmodi celebrationem Corinthiis iniunxit. (2)

Uterque igitur ritus ab hominibus, fide ac pietate conſpicuis, ita eſt adminiſtrandus, ut ſit ritus ſimplex, non ſumtuoſus, vitae curandae utilis et neceſſarius, qui nihil in alumnis et Chriſtianis requirit, niſi fidem et reſipiſcentiam, et, quoad eius fieri poſſit, publicam ſolennitatem poſtulat.

ſeqq. Voſſius, Diſp. XXIII. *de ſacris coenae dominicae Symbolis.* Mart. Vitringae, lib. I. Part. VIII. Tom. I. p. 93 ſeqq.

(2) 1 *Cor.* XI: 22, 34.

SEC-

Sectio Septima.

Utriusque ritus utilitas.

§. 13.

Baptismi utilitas.

Baptismus ſane multis modis utilis esſe potest, ad fidem et pietatem excitandam, augendam ac confirmandam. Nos, pro inſtituti nostri ratione, non niſi eam laudamus utilitatem, quae ſimilis cenſeri poterit utilitati, e Sacrae Coenae celebratione redundanti. Itaque attingere nobis non licet ſalutarem fructum, ex infantum Baptismo, ſive ipſis, ſacro ritu lavatis, ſive horum parentibus et ſusceptoribus, ſperandum. Sufficiat nobis indicasſe, quomodo Baptismus proſit, cum univerſe omnibus, Christi inſtitutum in eo agnoscentibus, tum nominatim ipſis initiatis, Baptismum ſibi expetentibus, certe adminiſtratum non repudiantibus.

Univerſe quidem omnibus, ſerio ad Baptismi ritum attendentibus, eo perſuaderi potest de iis, quae in hiſtoricis Novi Foederis libris traduntur, de religione Societateque Christiana, a

Chris-

Christo inſtituta et ab Apoſtolis propagata. Quomodo enim Baptismi ritus potuisſet oriri, tantam auctoritatem nancisci, a primis inde Ecclesiae incunabulis ad nostram usque aetatem, a tot hominum millibus perpetuo conſervari, tantoque ſtudio celebrari, niſi adfuisſent Apoſtoli, Euangelium annuntiantes, et ſacro hocce ritu initiantes, ad id inducti auctoritate Christi, qui, doctrina ſua, rebus mirifice gestis, morte ac reditu in vitam, abitu in coelum, donisque mirificis in ipſos collatis, ſeſe praeſtiterat hominum Conſervatorem et Dominum?

Deinde vero nominatim ſacra lavatio proficua est ipſis initiatis, Baptismum ſibi expetentibus, certe adminiſtratum non repudiantibus.

Baptismi enim ritus apte et perſpicue Dei dona, Euangelio promisſa, nobis depingit, eorumque memoriam et intelligentiam adiuvat. Cum autem homo, ſenſibus praeditus, iis afficiatur, quae in ſenſus incurrant, eaque ſibi certiora habeat, quae oculis ipſe videat, hic profecto ritus certiorem et vividiorem excitat perſuaſionem et fidem earum rerum, quas, imagine expresſas, uno veluti intuitu videt, uno actu ſentit, intelligit.

Quae vero Baptismi ritus exhibet, ea ita ſunt comparata, ut animum valde afficiant, commoveant et miram in eo, peccatis miſero, excitent tran-

tranquillitatem et gaudium, ſpe nobis data, fore, ut animi expurgationem poenarumque remiſſionem conſequantur.

Iucundo hoc beneficiorum ſenſu ſponte eo ducitur initiandus, ut grato amplectatur animo Dei Patris, Filii Spiritusque ſancti, beneficia, eos redamet, pie colat, in iisque ſpem omnem et fiduciam collocet, a quibus tanta immerito accipit beneficia.

Itaque aliter fieri non poteſt, quin animus ita affectus tangatur dolore et poenitentia peccatorum, eaque abhorreat et fugiat, virtutem contra diligat, et Conſervatoris ſanctisſimi exemplum ſibi ad imitandum proponat.

Quodſi Baptismus publice et ſolenniter adminiſtratur, maiorem etiam vim habet, ad animum hoc ſenſu afficiendum: ea enim eſt hominum natura, ut ſolennia vota privatis multo ſanctiora iudicet, eorumque religione fortius ſeſe obſtringi fateatur. (1)

Fide igitur Baptismo confirmata, laudabili amoris, reverentiae et fiduciae ſenſu virtutisque deſiderio excitato, ita cum Christo coniungimur, ut idem cum eo iudicemus, ſentiamus, velimus, eius veluti animum induamus, (2) atque adeo ſi-

(1) Conf. Doederlein, l. l. p. 711.
(2) *Gal.* III: 27, 29. IV: 4-7.

ſimus *υἱοὶ Θεοῦ* et *κατ' ἐπαγγελίαν κληρονόμοι.*

Hicce porro ritus, quo Baptismo initiatus cum Christo iungitur, hanc etiam vim habet, ut eum amoris pacisque vinculo, cum omnibus piis eccleſiae ſociis, cuiuscunque gentis et ordinis, coniungat: uno enim eodemque Baptismo omnes initiantur; una omnium est fides, quam profitentur; iisdem omnes beneficiis gaudent; eandem omnes ſpem fovent, atque Christum, qui omnes genuinos eccleſiae ſocios eodem amplectitur amore, diligunt, eique una cum ceteris obtemperant, (3) atque adeo omnes in eccleſiae corpus coaleſcunt, cuius caput est Christus, in quo unus habitat Spiritus, qui omnia regit membra, uti ſingula corporis humani membra, uno in corpore coniuncta, uno animo reguntur. (4)

Quodſi ita cum Christo eiusque asſeclis coniungatur Baptismo initiatus, ſponte etiam ſequitur, illum ab *ἀπίϛοις* ſeiungi, qui Christum Conſervatorem non admittunt, ei reſistunt eiusque beneficia ſpernunt, quibuscum adeo minime conſentire potest homo Christianus. Haec ſe-

(3) Conf. Doct. I. F. van Oordt, I. G. fil. *Disp. de religione Christiana, ad coniunctionis et ſocietatis ſtudia alenda et promovenda cum aptisſima tum efficacisſima.* Trai. ad Rh. 1821. p. 160-163.

(4) 1 *Cor.* XII: 13. *Eph.* IV: 5.

ſeiunctio et Christianorum inter ſe coniunctio, quae Baptismi ritu publico fit, eo imprimis valuit, ut Christiani a profanorum contagione ſevocarentur, eorum malitiae coniunctis viribus reſiſterent, (5) atque eorum vexationes conſtanter perferrent, quia Baptismo tantorum beneficiorum certiores reddebantur, ut istos vilipenderent cruciatus.

Nec negligendum est vinculum, quo fides et obedientia, ſuscepto Baptismo demonſtrata, iungitur certae ſpei ſalutis, a Christo promisſae, conſequendae. Etenim Conſervator noster ſalutem hanc promiſit Euangelio fidem habentibus eamque profitentibus, accepta lavatione ſacra. (6) Petrus Apoſtolus poenarum remisſionem ſanctique Spiritus dona promiſit reſipiscentibus Baptismumque accipientibus. (7)

§. 14.

(5) Vid. I. I. Hesz, *Geſch. u. Schrift. der Apost. Jeſu*, Vol. I. c. I. p. 24, 25. et Cl. van Hengel, Disſ. I. p. 173, 174.

(6) *Marc.* XVI: 16.

(7) *Act.* II: 38. Adde 1 *Petr.* III: 21.

§. 14.

S. Coenae utilitas.

Sacrae Coenae celebratio prodest Ecclesiae Christianae universe, non uno modo. Simplici enim hoc convivio, Iesu Christi, et mortis, quam pro salute hominum passus est, memoria propagatur in Societate Christiana: quin et omnibus veri amantibus argumentum praebetur historicum, pro veritate eorum, quae, de Conservatore nostro, in libris Novi Foederis, traduntur. Praeterea celebratio huius Coenae, quae publice fit, allicere potest homines, Christo nondum fidem habentes, eosque commovere, ut, una cum eius cultoribus, hunc profiteantur et pie colant humani generis Redemtorem.

Sed imprimis Sacrae Coenae ritus utilis est Christianis, pie eum celebrantibus.

Qui enim in memoriam revocant perpessiones et mortem violentam, quas Iesus Christus, expiandorum peccatorum causa, subiit, non possunt non turpitudinem eorum animadvertere, sua dolere crimina ac vitia, horumque condonationem ardenter expetere.

Mox etiam contemplatio et usus panis fracti

ti et vini uvis expresſi, quibus depingitur corpus Christi pro nobis fractum et ſanguis eius pro nobis effuſus, valde prodest excitandis in animis convivarum ſenſibus venerationis et amoris, quibus proſequi eos oportet benignisſimum Conſervatorem, Patremque coelestem.

Porro fiducia Christianorum in Dei promisſis poſita, et ſpes beneficiorum per Christi mortem comparatorum, egregie confirmantur, accepto Novi Foederis poculo.

Praeterea, hoc ipſo ritu, obſtringunt ſeſe Christiani, ad ea fugienda, quae Deo Christoque displicent, ad eaque diligenter curanda et agenda, quae Euangelii lege ſunt praeſcripta.

Accedit vis exempli, quod Christus ſuis praebuit discipulis, obediendo Patri ſuo usque ad mortem, dirisſimumque adeo crucis ſupplicium, praeſtitis eximiis pietatis, conſtantiae, patientiae, lenitatis, omnisque humanitatis, virtutibus, eum in finem, ut, qui ipſum profiteantur magistrum ſuum ac dominum, ipſius etiam vestigiis inſiſtant. (1)

Quodſi igitur convivae eo ſint animo, ut pie frui velint beneficiis, e Christi morte ad eos redundantibus, tam arcto vinculo cum Conſervatore ſuo coniunguntur, ut participes fiant τοῦ αἱ-

(1) *Ioh.* XII: 26.

αἵματος καὶ τοῦ σώματος τοῦ Χριςοῦ, (2) hoc est, salutarem mortis violentae, quam sustinuit Christus, fructum animo percipiant.

Denique pii convivae inter se invicem coniunguntur, et amoris concordiaeque vinculo ita constringuntur, ut nullius gentis et dignitatis discrimen cernatur, sed summa aequalitas fraternaque ratio dominetur. (3) Sunt enim omnes unius panis et calicis participes, unius eiusdemque corporis membra, (4) cuius caput est Christus, qui, ut erat amoris plenus, discipulos iussit: *ἀγαπᾶτε ἀλλήλους, καθὼς ἠγάπησα ὑμᾶς.* (5) Ita igitur convivae, cum ecclesiae sociis coniuncti, seiunguntur ab impiis hominibus, Christo fidem non habentibus, et una cum ceteris istorum vexationes spernunt easque constanter perferunt, quia Christi sors miserrima atque mors violenta, quam, dum Coenae intersunt, reputant, eos docet, terrestria bona non esse affectanda, verum

(2) 1 *Cor.* X: 16.

(3) Conf. Doct. van Oordt, *Diss.* laud. p. 163 sqq.

(4) 1 *Cor.* X: 17.

(5) *Ioh.* XV: 12. — Ipsum Christum hanc convivarum coniunctionem spectasse, probabiliter efficitur, ex verbis eius: *πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες.* Quod *πάντες* ursisse mihi videtur Dominus, ut discipulos suos, qui de summo loco et dignitate inter se contenderant, ad mutuum amorem, ab omni fastu alienum, excitaret.

rum coelestia illa, quibus fruentur aliquando, qui Christum, omnes istos cruciatus summa constantia passum, imitantur.

Haec sunt emolumenta, in genuinae Ecclesiae socios, pie hoc convivium celebrantes, redundantia, quae omnia oriuntur e morte Iesu Christi, cuius symbola ipse nobis praebet. Conferuntur autem salutari Spiritus sancti ope, a quo omnia proficiscuntur nobis utilia, sive doctrinae Christianae sive rituum sacrorum ope, in animis nostris procurata. Non adeo singulari panis vinique efficacitati, eorumque usui hosce fructus debemus, qui non in corpus redundant, verum animo, eoque fidenti, percipiuntur. (6)

C o n c l u s i o.

Hisce, de singulis sacrorum Baptismi et Coenae rituum partibus, monitis, omnia utrique communia comprehendere constituimus, quo melius, uno quasi intuitu, similitudinem in utroque obviam cognoscamus.

Est uterque ritus externus, simplex, communi usu receptus, celebratu facilis, iucundus, sanitati ac vitae utilis et necessarius; cum religio-

(6) Conf. Doederlein, Libr. II. Part. II. C. III. Sect. II. App. 1. §. 356. Obs. 2.

gione Christiana arctisſimo vinculo coniunctus; Veteris Foederis ritibus, circumſectioni et epulis paſchalibus, ſimillimus; a Christo divina auctoritate inſtitutus, Apostolis mandatus, omnibus gentibus iniunctus, et a Christianis, ab Apostolorum inde aetate ad nostra usque tempora, ſummo honore habitus et celebratus. Significat et depingit beneficia Euangelio promisſa, ad percipiendam beatam aeternamque vitam necesſaria, liberationem a peccatis eorumque poenis, omnibus Christo fidentibus et obtemperantibus promisſam atque datam: quare uterque ritus omnes fidei et reſipiscentiae legi ac conditioni, a Deo praeſcriptae, devincit. — Praeterea uterque ritus ſacer a viris, fide et reſipiscentia conſpicuis, administrandus est, omnibus quibuscunque hominibus, nulla gentis, regionis, ordinis, auctoritatis vel ſexus ratione habita, dummodo hanc deſiderent ritum, Christo fidem habeant eique obedire velint. — Uterque ritus rerum, Euangelio traditarum, memoriam et intelligentiam adiuvat, earumque fidem certiorem vividioremque reddit, et miram in animis, peccando miſeris, excitat tranquillitatem et gaudium. Grati praeterea erga Deum Christumque animi ſenſus, amorem, fiduciam et reverentiam, acuit, ad peccatorum poenitentiam et odium, ad virtutis amorem atque ſtudium impellit, atque

que adeo arctisſimo cum Conſervatore vinculo nos coniungit, omnisque ſalutis, Euangelio promisſae, participes reddit, omnibusque nos eccleſiae ſociis, etiamſi ad varias pertineant gentes et ordines, amoris pacisque vinculo conciliat, et ab ἀπίϛοις ſeparat, quorum vexationes conſtanter perferre diſcimus. Hos omnes utriusque fructus, hominum mente et animo, non vero corpore percipiendi, Dei curae rituumque ſignificationi, non vero ipſi externae formae, debemus: quare nonnulla etiam emolumenta in illos redundant, qui pie utrumque ritum contemplantur. Est tandem uterque ritus aptisſimus, quo Christiani Deum Christumque publice profiteantur atque ſolenniter colant; et ita quidem, ut ipſos etiam ἀπίϛους alliciat et ad Christianorum ſacra amplectenda commoveat, quippe omnibus perſuadens, de veritate rerum, a Christo eiusque Apostolis gestarum, et religionis Christianae, ab eo inſtitutae et ab his propagatae.

PARS

PARS POSTERIOR.

COMPARATIONIS USUS, IN IUDICIO DE UTRIUSQUE INDOLE, USU LEGITIMO AC FRUCTU SALUTARI.

SECTIO PRIOR.

Comparationis usus in iusto de utroque iudicio, universe.

Inde a primis fere Ecclesiae incunabulis ad nostra usque tempora, laborarunt Theologi, in Baptismi et Coenae ritu comparando, eaque comparatione suam de utraque sententiam illustrando, confirmando, probando. Fuerunt, qui huic comparationi non nisi illustrandi et explicandi vim tribuerent; fuerunt item, qui in eo inesse affirmarent, non tantum vim confirmandi, ve-

verum etiam probandi, ita quidem, ut confidenter transferrent omnia, quae in uno ritu sibi videbantur invenire, cum eadem tamen in altero desiderarentur. His contradixerunt alii, qui, vel comparationem non curarent, vel omnem ei abnegarent usum in legitimo de utroque iudicio.

Ecclesiae patres, in utroque ritu comparando, sibi inprimis placuerunt, ita ut, quaecunque in uno ritu deprehenderent, alteri quoque tribuenda esse putarent. Sic, cum animadverterent, Spiritus S. dona, una cum Baptismo, Apostolorum aetate, tributa fuisse, (1) peculiarem aquae tribuerunt vim, quam a Spiritu S. cum aqua coniuncto, ei addi opinabantur. (2) Cum igitur Sacram Coenam pro simili haberent ritu, eandem vim mirificam pani vinoque affinxerunt. (3) Dicen-

(1) Conf. quoque causas, quas affert W. Munscher, *Handb. der Dogmengesch.* T. II. p. 227.

(2) Conf. Tertull. *de Baptismo*, C. IV-VI.

(3) Justinus Martyr, *Apol. Maj.* p. 82. 83. Cf. Munscher, lib. l. T. II. §. 240. 242. 244. et J. Drieberge, L. l. c. XII. §. 13. p. 167. qui: *Illud*, inquit, *magnam obscuritatem huic ritui* (S Coenae) *offudit, quod Patres, eum cum baptismo comparantes, per quem remissio peccatorum adumbratur vel confirmatur, quod credenti contingit, existimarint, coenae celebrationem non minora bona sequi Hinc de speciali quadam efficacia Spiritus vel praesentia corporis et sanguinis Christi cogitarunt, quae per preces consecratorias pani et vino accedens*

centes vero, Sacrae Coenae ſymbola vere mutari, id ipſum de Baptismi aqua praedicarunt, atque adeo ſymbola, ad Catechumenorum baptizationem deſtinata, aeque ac Eucharistiam, per preces conſecrarunt. (4) Existimantes deinceps, Christi corpus et ſanguinem vere esſe in pane et vino praeſentem, exſtiterunt nonnulli, qui in Baptismi aqua quoque, post conſecrationem, myſtice Christi ſanguinem adesſe affirmarent. Hinc veteres illi, quemadmodum Eucharistiam φρικτὸν μυςήριον appellarent, Baptismum quoque μυςήριον dixerunt, et *tremenda*, quae in eo fiunt: atque nondum initiatos Baptismo adesſe vetarunt, aeque ac omnes Catechumenos, ante Coenae celebrationem, templo excedere iuberent. (5)

Reformationis vero tempore, cum utrumque ritum ad priscam ſuam ſimplicitatem redigere vel-

dens illa bona inter edendum et bibendum fidelibus communicat.

(4) Conf. Cyrillus Hieroſol. *Catech.* XXI. §. 3. coll. XIX. §. 7. Gregorius Nysſ. *Orat. in Bapt. Chr.* Opp. T. III. p. 370. Drieberge, I. p. 150, 151. Munſcher, lib. I. T. II. §. 245. T. IV. §. 141. 143.

(5) Conf. Drieberge, I. p. 150, 151. et auctores ab eo citati. Add. F. Brenner, *Geſchichtliche Darſtellung der Verrichtung und Ausſpendung der Sacramente*, T. I. et II. coll. III.

vellent Ecclesiae emendatores, multa in utraque communia animadverterunt, et, in probanda alterius ritus quadam significatione, ad alteram interdum provocarunt, ut eo suam stabilirent sententiam. Ita Lutherus, ubi negat, illos bonum opus, quod dicitur, facere, qui ad sacram Coenam accedant, dicit: *quis vero unquam fuit tam demens, ut Baptismum diceret esse bonum opus? aut baptizandus crederet, se opus facere, quod pro se et aliis Deo offerret, et communicaret? Si ergo in uno aliquo sacramento et testamento nullum est bonum opus communicabile aliis, nec in missa erit, quae et ipsa non sit, nisi testamentum et sacramentum.* (6)

Zuinglius eo, quod Baptismus est foederis *signum*, probare studet, Eucharistiae quoque inesse tantum *significationem*. (7)

Anabaptistae statuerunt, ad Baptismum non esse admittendos infantes, cum non admittantur ad S. Coenam. (8) Cui argumentationi calculum adiicere videtur Menno Simonis. (9)

Alii

(6) *Capt. Babyl.* in *Opp.* II. p. 72ª.

(7) In libro suo: *Subsid. sive coronis de Eucharistia.*

(8) Calvinus, *Inst. de Bapt.* Cap. XVI. §. 30. *Opp.* T. IX. p. 362ᵇ.

(9) *Verklaringe des Christelycken doopsels in den Water, uyt het woord Gods, door* M. S.

Alii contra hanc comparationem non magnopere curarunt, ut Calvinus, qui diserte utriusque ritus discrimen indicat. (10)

Bellarminus autem hunc comparationis usum negat: ubi enim eos reprehendit, qui statuunt, Baptismi sacramentum in actione consistere, atque igitur Eucharistiae quoque sacramentum ex utriusque dissimilitudine probari posse, contendit, falsa esse, quae alii ex similitudine efficere sibi videantur. (11)

Neque Driebergius favet comparationi, ubi scribit: *quodsi Christianorum solennitas* (S. Coena) *per comparationem alterius solennitatis illustranda sit, id multo aptius ex Paschali epulo, quam ex Baptismo fieri posse puto.* (12)

Nec multi, quoad equidem scio, Theologi hodie comparationem inter utrumque instituerunt, aut ad comparationis usum, in iudicio de utriusque indole, usu et fructu, attenderunt.

D. Schulzius tamen, comparatione instituenda, suam de Sacra Coena sententiam confirmare voluit, postquam professus fuerat, ex S. Scrip-

(10) *Opp.* Tom. IX. p. 362[b]. Tom. VIII. p. 521[b].
(11) Bellarmini *Disp. de controversiis Christ. fid.*
(12) Drieberge, L. I. C. XII. Sect. III. p. 167.

Scriptorum collatione haud facile Coenae indolem cognosci posse. (13)

Cum igitur, in iudicio de comparationis usu, dissenserint Theologi, operae pretium nobis facturi videmur, si in huius comparationis vim accuratius, quoad eius fieri possit, inquiramus, ut adeo constet, quantum valeat comparatio, ad Baptismi et Coenae ritus recte diiudicandos.

E duabus rebus, si una est luculentior et explicatu facilior, altera, quae minus est luculenta, instituta comparatione, illustrari potest, dummodo constet, in utraque de eodem vel simili agi negotio. Sic, in Codicis Sacri loco aliquo interpretando, alium saepius locum similem et ampliorem citamus, ut, comparatione inter utrumque instituta, illustrentur verba, in quibus explicandis versamur.

Quodsi igitur, vel in Baptismi, vel in Coenae ritu, habeantur partes, quae maiori evidentia et perspicuitate appareant, utroque comparando, ea, quae in alterutro minore gaudeant luce, iure illustrare possumus, si ex caeteris similibus partibus probaverimus, in utraque parte, quamvis una alterâ sit clarior, de re tamen eadem vel simili sermonem fieri.

Ali-

(13) *Die Christliche Lehre von H. Abendmahl, nach dem Grundtexte des Neuen Test.* Lipf. 1824. p. 279 seq.

Quando duae res, a viro prudente profectae, in multis conveniunt partibus, probabile fit, easdem quoque, in caeteris, quoad per utriusque indolem diversam coniicere liceat, similes fore, quoniam prudenti viro cogitandi agendique rationem sibi constantem inesse confidimus.

Haec autem probabilitas, quae saepenumero exigua est, maior fit, quo maior est numerus partium similium vel parium; quo magis hae partes, ut primariae, ad rerum indolem et naturam pertinent, et inter se invicem sunt coniunctae; et quo certius constet, utriusque rei auctorem, in utraque tradenda, eandem secutum fuisse cogitandi agendique rationem. Quare videndum est, utrum ille sit sapiens sibique constans, an minus; utrum duae res eodem fere tempore, an multum remoto, sint institutae; utrum denique in *περιστάσεσι* mutati consilii caussa aut opportunitas deprehendi possit, nec ne.

Quodsi haec ad Baptismi et Coenae comparationem referamus, videntur nobis hac ratiocinatione plurimae utriusque partes confirmari, imo vero probari. Qui enim utrumque ritum, et unum quidem brevi post alterum, instituit, fuit Christus, Dei Filius, coelestis legatus, qui consilium suum nunquam mutat, sibique semper constat, qui utriusque ritus administrationem

Apo-

Apostolis mandavit, et utrumque omnibus fidentibus et resipiscentibus celebrandum dedit.

Si porro ipsos attendamus ritus, continuo magnus ille numerus similium partium, et earum quidem, quae praecipuae sunt censendae, in oculos incurrit; cuiusmodi sunt institutio, significatio, usus legitimus atque fructus salutaris. Accedit, quod nemo non videt, partes illas arctissimo vinculo inter se esse coniunctas: institutio enim ritusque externus cum significatione quam maxime coniunguntur; et significatio officia imponit omnibus, qui ritui intersunt; atque haec quoque usum definiunt legitimum et fructus praebent illos salutares.

Vidimus igitur, huic argumentandi rationi, quae, ex quibusdam Baptismi et Coenae similibus partibus, caeterarum partium similitudinem coniicit, eandem vim et evidentiam esse tribuendam, quam argumentis, ex rerum analogia ductis, adscribere solemus.

SEC-

SECTIO POSTERIOR.

Comparationis usus, in iudicio de Baptismi et Coenae indole, usu legitimo ac fructu salutari, speciatim.

Ex iis, quae §. 1. disputavimus, satis intelligitur, Baptismi et Coenae ritus comparatione illustrari posse et confirmari. Nunc igitur ad ipsas rituum partes est attendendum, ut, quaenam illustrentur et confirmentur, nobis innotescat. Liceat vero praemittere leges quasdam vel cautiones paucas brevesque, sponte prodeuntes ex iis, quae iam probavimus, et, ad comparationis usum bene regundum, ni fallar, compositas.

1. Comparationis usus, in iudicio de Baptismi et Coenae indole, legitimo usu et fructu salutari, minime est contemnendus.

2. Quod his ritibus inter se invicem comparandis assequimur, id non quidem ad mathematicam ducit evidentiam, attamen plusquam illustrationem praebet

3. Ex uno ritu in alterum nihil transferre licet, quod huius ritus partibus singularibus est contrarium, certe non congruum: quia uterque ritus, quam-

quamvis maximam partem ſimilis, non tamen omnino par est dicendus.

4. Res, quae non omnino pares ſunt, in alterum ritum ex altero transferre minime licet.

5. Comparationis uſui, in iudicio de aliqua Baptismi vel Coenae parte, non ſemper eadem vis et evidentia est tribuenda, quia non omnes partes, eodem arcto cum caeteris ſimilibus partibus vinculo, coniunctae ſunt.

6. Si, in comparandis duobus ritibus, in altero aliquid non invenimus, minime, propter caeterarum partium ſimilitudinem, ſtatuere licet, hoc in altero quoque deesſe; quia non haec est vis ſimilitudinis, in plurimis rituum partibus obviae, ut nihil omnino amplius in altero ritu posſit inesſe.

7. Omnes utriusque ritus partes, quae, nulla alterius ritus ratione habita, probatae ſunt, accurate inter ſe comparentur, ita ut appareat, quaenam in utroque ritu partes, ſumma cum evidentia, prabari posſint, quaenam in altero ritu maiori, quaenam in altero minori luce et evidentia, gaudeant; quaenam pari probabilitate valeant; quantus ſit ſimilium partium numerus; num ſint partes primariae, et quinam ſit earumdem conſenſus, quodnam vinculum.

8. Partes unius ritus, quae copioſius ac ſuſius a Christo aut Apostolis traditae ſunt, inſerviant al-

alterius partibus illustrandis: ut autem constet, in utraque parte, quamvis altera sit clarior et amplior, eadem de re agi, oportet nos, ad caeteras quoque similes partes, cum ea, de qua quaeritur, coniunctas, attendere.

9. Partes, quae in uno ritu maiorem habent evidentiam, adhibeantur, ad alterius partes, quarum interpretatio dubia esse possit, confirmandas, cum probent, nostram interpretationem cum Christi cogitandi agendique ratione congruere.

10. Quodsi duas utriusque ritus partes, quae non nisi ad probabilitatem adduci possunt, eo confirmare velimus, quod nec in hoc, nec in altero ritu, deprehendatur quicquam, cum nostra interpretatione pugnans, oportet nos inprimis ad discrimen attendere utriusque περιστασεων, quoniam eo ipso facile fieri potuit, ut aliquid adderetur, quod cum nostra interpretatione non congruat.

11. Quodsi, ex quarumdam partium similitudine, caeterarum similitudinem coniicere velimus, sedulo in similium partium indolem et numerum inquirendum est: inprimis vero attendendus est earundem consensus, et inter se, et cum re, de qua quaeritur, quoniam ex iis maior minorve pendet probabilitas.

12. Cum omnis haec argumentandi vis e maiori minorive partium similitudine earumque nume-

mero pendeat, vis comparationis Baptismum inter et Coenam anteponenda est efficacitáti comparationis, quae hos ritus inter et ſimiles Veteris Foederis inſtituitur; maior enim ſimilitudo locum obtinet inter ritus N. F. quam hos inter et V. F. ritus.

Sed age, videamus, de ſingulis Baptismi et Coenae partibus, quo accuratius comparationis uſum, in iudicio, de utriusque indole, uſu legitimo et fructu ſalutari, cognitum habeamus.

I. *Comparationis uſus, in iudicio de indole.*

Christo, ſuae gentis indolem conſideranti, ſatis apparuit, multiplices caerimonias pietáti minime prodesſe, contra vero multos iis induci, ut in ritibus externis acquiescant; graviora vero pietatis humanitatisque officia post habeant, nec niſi vanam pietatis ſpeciem ſectentur. Iccirco vix quicquam eorum, quae in externo cultu et ſolennitate conſistunt, praeſtandum impoſuit, et non niſi duo ritus ſacros inſtituit, qui veram animi fidem et pietatem excitant et confirmant. Uterque enim nihil omnino habet, quod homines a ſeria rerum gravisſimarum meditatione avocat, aut ad inanem ſenſuum et phantaſiae oblectationem abripit, ſed tam evidenter omnem

Eu-

Euangelii summam depingit, ut in ipso ritu subsistere non possimus, verum pulcra hac imagine, ad res, quae depinguntur, gravissimas cogitatione et animo evehamur. Dum enim Baptismi ritu lavamur, animi illam a peccatorum sordibus et poenis ablutionem, quam Christo nos debere profitemur, non cogitare non possumus. Haec enim imago in libris sacris est perfrequens, et apud omnes gentes usitata. Dum panem fractum vinumque uvis expressum videmus, Christi mortem cogitemus necesse est: et, dum hoc cibo et potu nutrimur, huius mortis fructus, a nobis percipiendos, grato recordamur animo. Nec mirum. Nihil enim his inest ritibus, quod hanc significationem incertam reddat aut dubiam, contra vero omnia eam indicant. Sunt enim ritus simplicissimi, quemadmodum Christi doctrina mirae simplicitatis nota commendatur. Omnibus terrae gentibus sunt accommodati, prouti doctrina, quam depingunt, universo generi humano apta est. Sunt praeterea iucundi, vitaeque utiles et necessarii: quemadmodum Euangelii beneficia, iis significata, nobis, peccando commaculatis et sontibus, grata sunt et valde necessaria.

Cum igitur hae notae egregie rebus, quae significantur, congruant, facile nobis persuademus, has ab ipso Christo, utrumque ritum insti-

ſtituente, fuisſe ſpectatas. Quod ut facilius credamus, facit utriusque ritus collatio. Etenim multa quidem in utroque ſunt disſimilia: in Baptismo aqua, in Coena panis et vinum, in Baptismo lotio, in Coena convivium, cibatio, potio; attamen easdem in utroque cernimus notas, ut adeo vix dubitare posſimus, quin has ipſas ſpectaverit Christus, hos ritus externos inſtituens. Conf. Lex nostra 10. Quae quidem ſententia porro commendatur, inſtituta utriusque ritus comparatione, cum ſimilibus, antea apud Israëlitas uſitatis. Christum enim, Sacram Coenam inſtituentem, Paſchalium epulorum rationem habuisſe, nemo facile in dubium vocabit; nec tamen, quae ad Paſchatis convivium pertinebant, olera amara in ſacram transtulit Coenam. Haec quidem Christus conſulto omiſisſe videtur, quemadmodum a Baptismi ritu ea abesſe voluit, quae in circumſectione erant molesta et dura, nec ſequiori ſexui apta.

Quicunque in Baptismo agnoscit ſymbolum, quo *ſignificetur* animi purgatio, facile etiam agnoscet, in Sacra Coena esſe ſymbolum, quo *ſignificetur* beneficium ad animum pertinens. Quicunque agnoscit, aquam non esſe niſi ſignum externum in lavationis ritu, pronior erit in eam ſententiam, qua credat, panem et vinum in S. Coena non niſi ſignum esſe externum. Quicunque

que negat, aquam in ſacro ritu mutari in Christi ſanguinem, quo animi nostri expurgentur, non facile etiam admittet eorum ſententiam, qui e verbo *εἶναι* colligunt, panem et vinum in S. Coena mutari in Christi carnem et ſanguinem, aut cum illis ſymbolis Christi corpus et ſanguinem accipi a piis convivis. Conf. Lex 11. (1) Qui denique negat, in Baptismo Deo offerri ſacrificium, e Christi verbis *τοῦτο ποιεῖτε* non colliget, in Sacra Coena repeti ſacrificium, quod Conſervator noster ſemel in cruce Deo obtulit.

Quicunque credit, Baptismum non nudam eſſe caerimoniam, ſed ſignificationem beneficiorum Euangelio promisſorum, uti et officiorum Christianis impoſitorum, non facile negabit, utrumque etiam fieri Sacra Coena celebranda, neque ei placere poterit eorum ſententia, qui ſacrum hoc convivium pro nuda habent caerimonia, ad Christi morientis memoriam recolendam inſtituta.

Quicunque Sacra Coena confirmari dicit divina promisſa, de peccatorum condonatione, Christi morte nobis comparata, facile etiam credet, huius beneficii ſpem nobis ſimiliter factam esſe Baptismi caerimonia. Utrique enim ritui multa

(1) Conf. *Catech. Palat.* Quaest. 78. et J. A. L. Wegſcheider, *Inſt. Theol. Christ. Dogm.* §. 174.

ta funt communia, in iis quoque partibus, quae cum animi emendatione poenarumque remisſione arcte cohaerent. Conf. Lex 11.

Baptismi autem ritus, indole ſua, hanc poenarum remisſionem ſignificare poteſt: nec quicquam huic caerimoniae ineſt, quod difficultatem movere posſit. Conf. Lex 3.

Quando Coenae ritum cum Paſchali Iſraëlitarum epulo comparamus, ac temporis, quo illa inſtituta eſt, rationem habeamus, facile inducimur, ut credamus, Chriſtum, in Coena S. inſtituenda, Paſchale convivium ſpectasſe, ut adeo S. Coena ex hoc ſponte prodierit. Itaque fatebimur, a Chriſti agendi ratione non abhorrere, quod Novi Foederis caerimoniam ex Veteris Foederis ritu ducat, atque adeo Baptismum quoque in circumſectionis locum, ſubſtituat.

II. *Comparationis uſus, in iudicio de utriusque ritus uſu legitimo.*

E Baptismi indole et ex initiatorum exemplis, quae in Apoſtolorum actis ſunt obvia, facile colligimus, perfectam conſummatamque pietatem in initiandis non requiri. Quae res nonnihil valere videtur, ad compeſcendam eorum ſeveritatem aut timiditatem, qui, vel in aliis, vel in ſe-

ſemet ipſis, ad ſacram Coenam accesſuris, eam fidei integritatem et pietatis conſtantiam exigunt, quam paucisſimi hac in vita asſequuntur.

Sacram Coenam omnibus terrae gentibus esſe iniunctam, veri ſimile fit ex eo, quod Christus, Baptismum inſtituens, diſerte dicit, hunc esſe administrandum πᾶσι τοῖς ἔθνεσι, πάσῃ τῇ κτίσει. Vicisſim, e Pauli doctrina de S. Coena, colligas, Baptismum perpetuo esſe celebrandum; iubet enim Coenae convivas: τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου καταγγέλλετε, ἄχρις οὗ ἂν ἔλθῃ. Quod cum de Sacra Coena conſtet, quidni etiam de Baptismo valeat, cum nihil quicquam in Baptismi ritu reperiatur, quod obſtet, contra vero ipſa eius inſtitutio illud ſuadeat?

III. *Comparationis uſus, in iudicio de utriusque fructu ſalutari.*

Paulus Baptismo initiatos υἱοὺς dicit τοῦ Θεοῦ, (1) quia, Baptismo pie ſuscepto, ipſum Christum induerant: atque ita pulcre complectitur omnes omnino fructus, qui ex Baptismo, Euangelii ſummam depingente animoque admovente, in nos redundant, ac prorſus, ad Christi iudicandi, ſentiendi, volendique rationem, nos

(1) *Gal.* III: 27.

nos componunt. Cum vero Sacra Coena eadem atque Baptismus ante oculos ponat, atque eosdem homines fidentes et resipiscentes admittat, et, maximam partem, Baptismo sit similis, nulli dubitamus, eosdem hosce fructus quoque vindicare piae Coenae celebrationi, atque ita illustrare, quae Paulus, dum Coenae fructum ante oculos habeat, testetur: *τὸ ποτήριον τῆς εὐλογίας — κοινωνία ἐςι τοῦ αἵματος τοῦ χριςοῦ· τὸν ἄρτον ὃν κλῶμεν, κοινωνία τοῦ σώματος τοῦ χριςοῦ ἐςι.* (1)

Qui utriusque ritus significationem gravissimam considerat, non miratur sane, illos, qui pie iis interessent, sacro fuisse Spiritu actos, praesertim si hominem cogitet, Baptismo e profanorum numero in sanctam illam et beatam Christianorum societatem transeuntem: et nemo fere est, qui hosce fructus efficacissimos, ad animum unice referendos, ipsi aquae infusioni externae tribuat. Quid igitur est, quod Coenae symbolis, pani atque vino, peculiarem quandam vim inesse dicamus, cum sint res ex eadem natura depromtae, quibus eodem solenni modo utamur, quae eadem prorsus significent eosdemque fructus salutares nobis praebeant pie iis utentibus? Nimirum haec similitudo, quae inter eas quoque partes

(1) 1 *Cor.* X: 16.

tes intercedit, quibuscum mirifice convenit et cohaeret res, de qua quaeritur, non tantum probat, eosdem fructus, absque panis vinique peculiari illa vi, Coenae piae celebrationi tribui posse; verum etiam haec, quae intercedit inter utrumque similitudo, quam maxime suadet, eandem hanc in Coenae fructibus interpretandis rationem tenendam esse, atque rem, caeteris adiunctis argumentis, ex ipsa rerum natura desumtis, extra omnem ponit dubitationem.

EPI-

EPILOGUS.

COMPARATIONIS USUS, IN VOCABULI *SACRAMENTI* SIGNIFICATIONE DEFINIENDA.

Nulla facile res magis diversa, in utramque partem, iudicia subiit, quam hoc *Sacramenti* vocabulum. Fuerunt, qui multis laudibus id extollerent, et in vocabuli definitionem sedulo inquirerent. Fuerunt item, qui, certi nihil de eo doceri posse existimantes, nullum eius usum esse affirmarent et ab eo abstinendum esse docerent. Cum vero diuturno usu tritum sit in formulis nostris, et in disputationibus cum Pontificiis difficulter evitetur, et neminem possit offendere, si quidem rite definiatur, operae pretium videtur, in huius vocabuli significationem

accuratius inquirere, ut appareat, quid tandem de ea ſit iudicandum.

Ante omnia autem ipſum *ſacramenti* vocabulum est attendendum, explorandaeque Theologorum ſunt ſententiae, de eius uſu, definitionibus, rebusque, quas eo complecterentur, ut perſpicuum fiat, inde nihil certi posſe effici, ſed circumſpiciendum esſe, num via alia reperiatur, quam ingredi nos oporteat, ut ad probabiliorem de eo ſententiam perveniamus.

Sacramentum dicitur a *ſacrando:* ſignificatur autem hac voce omne id, quod *conſecratum* est, vel *actio* qua aliquid *conſecratur*. Romani hoc vocabulo utuntur, ubi de pecuniae ſumma a litigantibus depoſita, de iureiurando quovis, inprimis vero militum, agunt. (1) Patres Eccleſiastici hoc nomine deſignarunt omnis generis rem arcanam, *tum* dictum aliquod obſcurum, allegoricum, *tum* ſymbolum rei cuiusdam ſacrae, *tum* actionem certo modo conſecratam et cum promisſione quadam coniunctam, maxime Baptismum et ſacram Coenam. (2)

Va-

(1) Conf. Ernesti, *Clavis Ciceron.* hac voce.

(2) Tertullianus, *Apol.* c. 47. *de Praeſcript. Haeretic.* c. 40. *de anima*, c. 9. et Hieronymus, *Ep* 38 et 110. Conf. Wegſcheideri *Inſt. Theol. Christ. Dogm.* P. III. C. IV. §. 166. et Munſcheri *Handbuch der Dogmengeſch.* T. IV. §. 135. — Qui vero plu-

Varius hic et multiplex usus Theologis multorum atque diversorum de sacramento iudiciorum ansam dedit, inprimis cum dubitaretur de eo, utrum vocabulum a Romanorum militum iureiurando, an vero a Graeco verbo μυςήριον, esset ducendum. Fuerunt enim, qui *sacramenti* vocabulum depromtum existimarent ex hoc loquendi usu, atque ita, constrictiorem significationem ei tribuentes, ritus sacros *sacramenta* vocari affirmarent, quia hisce Christum profitemur Conservatorem et sub eius signis nos militare testamur, quemadmodum milites Romani, sacramento hoc militari intercedente, fidem suam imperatori obstringebant. (3) Alii vero, iique plurimi, *sacramenti* vocem e versione vulgata τοῦ μυςηρίου (*Eph.* V: 32. 1 *Tim.* III: 16. *Apoc.* XVII: 7.) in Latinitatem ecclesiasticam translatum perhibentes, ampliorem huic voci tribuerunt significationem.

Hanc igitur ab causam, aliter fieri non potuit, quin de vera sacramenti notione varia et di-

plura de vocabuli *sacramenti* origine iudicia legere cupit, adeat Mart. Vitringam, libr. laud. Part. VI. c. XX.

(3) Conf. Z. Ursini, *Explic. Catech.* Part. II. p. 6. Calv. *Inst.* Libr. IV. c. XIV. §. 13. et Vossii, Disp. πρόδρομος, *de sacram. nat. ac inprimis vi et effic.*

diverſa exſtiterint iudicia, quorum praecipua tantum commemorare lubet.

Augustino *ſacramentum* est *viſibile verbum et inviſibilis gratiae viſibilis forma.* (4) Scholasticorum et Ieſuitarum nonnulli negarunt, ſacramentum definiri posſe, certe non niſi imperfecte deſcribi posſe contenderunt. (5) Alii *Sacramentum* dixerunt *ſignum viſibile eius rei, quam inviſibiliter operatur.* Alii *ſignum efficax gratiae, divinitus inſtitutum.* Alii *ſignum ſenſibile et viſibile, ſignificans rem ſacram, cum aliquâ analogiâ.* Alii *actionem verbis iunctam ſolennibus, qua ſignificatur et exhibetur effectus gratioſus.* (6)

Ab his denuo definitionibus decesſerunt ſacrorum emendatores, quorum quisque fere ſuo iure dedit definitionem, ab aliis diverſam. Sic Lu-

(4) Libro XIX. cap. 16. *contra Faust.* et Lib. II. C. I. *de doctr. Christ.*

(5) Videantur *Disput.* Bellarmini, *de Controv. Christ. fidei, adv. huius temporis haer.* T. II. L. I. c. X. Conf. Dav. Parei *Praef.* in *Explic. Catech.* Z. Urſini.

(6) Thomae Aquinatis *Summa Theol.* P. III. — Hugo de S. Victore, L. I. Part. IX. c. 2. — *Conc. Trid.* Sesſ. VII. — Petavius, *Opp. Theol. Dogm. de Hierarch. Eccleſ.* Opp. T. III. Lib. I. c. X et XI. — Lutherus, *Capt. Babyl.* pag. 86a. *Opp.* T. II. — Dav. Parei Praef. laud.

Lutherus sacramentum dixit *testimonium, ad excitandam vel nutriendam fidem institutum, quod miraculi instar confirmat, et sigilli instar obsignat promissionem gratiae.* Zuinglius vero *signum* tantum dixit *gratiae divinae, quo se homines Christo et ecclesiae fideles fore, publice profitentur.* (7) Calvinus, utriusque definitiones coniungens, sacramentum dixit *externum symbolum, quo benevolentiae erga nos suae promissiones conscientiis nostris dominus obsignat, ad sustinendam fidei nostrae imbecillitatem, et nos vicissim pietatem erga eum nostram, tam coram eo et angelis, quam apud homines, testamur.* (8) Ab his denuo differt Andreae Carolostadii sententia, qui nihil aliud esse Christianorum sacramenta asseruit, nisi *symbola quaedam ac tesseras, quibus internoscuntur Christiani ab aliarum religionum cultoribus.*

Cum eo consentire quodammodo videntur Sociniani (9) et Arminiani. (10) Theologi denique plurimi recentiores in eo substiterunt, quod sacramentum *ritum sacrum a religionis Christia-*

nae

(7) *Comm. de vera et falsa relig.* Opp. T. II. p 198.
(8) *Inst.* Libr. IV. c 14. §. 1.
(9) *Catechef. Racov.* VI: 3.
(10) *Conf. Remonstr.* XXII: 3.

nae auctore sapienter institutum, celebrantibus salutarem, docuerint. (11)

Quodsi singulorum fere Theologorum dissensum, in definienda *sacramenti* notione, observaverimus, mirum nemini accidat, eosdem, in iudicio de sacramentorum indole, usu legitimo et fructu salutari, quoque inter se dissensisse. Quin et alias atque alias res *sacramenti* nomine appellasse. Ioh. Damascenus duo tantum recenset sacramenta, Baptismum et sacram Coenam. Pseudo-Dionysius vero, et Theodorus Studita sex enumerant sacramenta. E Latinis Rabanus Maurus et Paschasius Radbertus quatuor adesse contendunt, quibus S. Bernardus pedum lavationem, Hugo de Sancto Victore aquam lustralem, campanarum consecrationem aliaque adiecit. Petrus Damianus duodecim sacramenta adesse testatur. Denique, praeeuntibus Ottone Bambergensi et Petro Lombardo, factum est, ut septem Ecclesia Romano-Catholica recenseat sacramenta. (12)

Sa-

(11) Mori, *Epit.* p. 250. Doederlein, *Inst. Theol. Chr.* II. 814.

(12) Münscher, *Lehrbuch der Christ. Dogm.* et Wegscheider, lib. I. §. 166. uti et auctores, ab eo laudati.

Sacrorum emendatores, ut erant incerti de sacramentorum definitionibus, ita quoque dubii fuerunt, in numero sacramentorum constituendo. Lutherus et Melanchton primum tria recensuerunt, Baptismum, sacram Coenam et absolutionem seu poenitentiam, postea tamen in binario acquieverunt numero. (13)

Sic etiam Zuinglius et Calvinus Baptismum et sacram Coenam sacramenta vocarunt; verum alter interdum *matrimonium*, alter *ordinationem* his annumeravit. (14) Tandem Philippus, licet primum tria habuerit sacramenta, quartum tamen, ordinationem, his adiunxit, atque se propensum profitetur ad matrimonium quoque in sacramentorum numero recipiendum. (15) Postea vero emendatae Ecclesiae familiae (16) in binario numero acquieverunt, et Baptismi atque Coenae ritus sacros unice *sacramenti* nomine designandos dixerunt.

Haec, de *sacramenti* verbo eiusque usu vario,

(13) *Capt. Babyl.* p. 65. *Opp.* T. II. et in fine huius Disp. p. 86a. Melanchton, *Apol.* V. 167. VIII. 200.

(14) Zuinglius, *de vera et falsa relig. in cap. de sacramentis et de matrimonio.* Calvin. *Inst.* Libr. IV. c. 18. §. 19. 20. cap. 19. §. 31.

(15) Testante Bellarmino, lib. I. L. II. cap. XXIII. sqq. Philippi loca citet ai XXXVI. LII et LVIII.

(16) *Catech. Pal.* Quaest. 61. *Conf. Belg.* art. 33.

rio, breviter disputata, quicunque attendat, sibi facile persuadebit, nos ex iis, quae dubia sunt et incerta, certam et accuratam definitionem haud efficere posse. Si enim vocis, quae in libris S. nuspiam legitur, vim et significationem ab ipsa eius origine repetere velimus, vagam habemus et dubiam significationem. Si vero usum attendamus, qui in verborum significatione inprimis est spectandus, et etymologiae anteponendus, incerti prorsus sumus, quid nobis eligendum sit. Quodsi tandem definitiones, a Theologis prolatas, animadvertamus, atque res indagemus, quas *sacramenti* nomine designarunt, incerti iterum relinquimur, cum tot fere habeantur variae definitiones, quot Theologi de sacramentis disputarunt.

Quodsi igitur nobis *Sacramenti* vox, in religionis Christianae causa, sit adhibenda, eam ita usurpandam arbitramur, ut conveniat in utrumque illum ritum, quem Christiani a Christo institutum venerantur, h. e. *Baptismum* et *Coenam*. Itaque *Novi Foederis Sacramentum* dicimus ritum externum, a Christo divina auctoritate institutum, in perpetuum Societatis Christianae usum, significantem et confirmantem beneficia divina, Euangelio promissa, in remissione poenarum animique emendatione conspicua.

Si vero eandem vocem adhibeamus, ad designan-

nandos ritus Foederis, cum Novi, tum etiam Veteris Israëlitici, hoc est, circumſectionis et epuli paſchalis, eius definitio erit ita inſtituenda, ut dicamus, *Sacramenta* eſſe ritus ſacros, ad religionem pertinentes, divina inſtitutos auctoritate, quibus, ope ſignorum ſenſibus expoſitorum, ſignificentur et confirmentur beneficia divina, ſingulari patefactione promiſſa.

